

B
BIBLIOTECA POLIROM

Elif Shafak

Autoarea bestsellerului internațional *Bastarda Istanbulului*

Lapte negru

POLIROM

BIBLIOTECA POLIROM

PROZĂ XXI

Prin *Lapte negru*, Elif Shafak reface cu eleganță parcursul de la scriitoarea nomadă independentă la mama sedentară, plină de nesiguranță; ea nu-și dezmente imaginația debordantă și personifică atât propriile trăsături de caracter, sub forma unui harem de femei în miniatură, cât și feluritele faze ale depresiei postnatale care-o macină, sub înfățișarea unei familii sinistre de djinni. Shafak își împletește experiențele legate de maternitate cu cele ale unor scriitoare celebre precum Virginia Woolf, Sylvia Plath, Zelda Fitzgerald, Ayn Rand, Alice Walker sau Toni Morrison, căutând cu perseverență o soluție la conflictul dintre maternitate și creativitate.

„Nu pretind că ficțiunea are magnitudinea unui cutremur, însă, când pătrundem într-un roman, lăsăm în urmă micile noastre apartamente comode și, prin intermediul personajelor fictive, ne trezim că ajungem să cunoaștem oameni pe care nu i-am întâlnit niciodată înainte și pe care poate chiar i-am detestat, căci am crezut că sunt *Ceilalți* ai noștri.“

Elif Shafak

www.elifshafak.com

ISBN 978-973-46-3148-3

9 789734 631483

www.polirom.ro

POLIROM

Colecția BIBLIOTECA POLIROM este coordonată
de Bogdan-Alexandru Stănescu.

Elif Shafak, *Black Milk: On Writing, Motherhood and the Harem
Within*

Copyright © Elif Shafak, 2007

All rights reserved

© 2012 by Editura POLIROM, pentru traducerea în limba română

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Foto copertă: Laurențiu Midvichi

www.polirom.ro

Editura POLIROM

Iași, B-dul Carol I nr. 4 ; P.O. BOX 266, 700506

București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României :

SHAFAK, ELIF

Lapte negru: despre scris, condiția de mamă și haremul interior /

Elif Shafak; trad. din lb. eng. de Ada Tanasă. – Iași : Polirom, 2012

ISBN: 978-973-46-3148-3

I. Tanasă, Ada (trad.)

821.512.161-31=135.1

821.111(73)-31=135.1

Printed in ROMANIA

Elif Shafak

Lapte negru

Despre scris, condiția de mamă
și haremul interior

Traducere din limba engleză
și note de Ada Tanasă

POLIROM
2012

Scriitoare de origine turcă, ELIF SHAFAK s-a născut în Franța, la Strasbourg, în 1971. Și-a petrecut copilăria și adolescența în Spania, apoi a revenit în Turcia, împreună cu familia sa. A debutat în literatură în 1994, cu povestirea *Kem Gözler* *Anadolu*, însă a obținut succesul și recunoașterea publicului turc cu primul său roman, *Sufiștii*, publicat în 1997. Cel de-al doilea roman, *Oglinzile orașului*, publicat în 1999 și distins în 2000 cu premiul Uniunii Scriitorilor Turci, a impus-o definitiv în literatura turcă. Aceștia i-au urmat *Privirea* (2000) și *Palatul Păduchilor* (2002). La Editura Polirom i-au apărut romanele *Sfântul nebuniilor incipiente* (2009), *Bastarda Istanbulului* (2007, 2012) și *Cele patruzeci de legi ale iubirii* (2011). Cărțile ei, traduse în numeroase limbi, se bucură de un succes considerabil, iar presa internațională vede în autoarea turcă un rival promițător al marelui scriitor turc Orhan Pamuk.

*Pentru trei femei,
Beyza, Aurora și Zelda*

„De șaptezeci de ani încoace, am o părere tot mai proastă despre femei și nu pot să mi-o schimb deloc în bine, ba dimpotrivă. Chestiunea feminină! Cum să nu existe o chestiune feminină? Însă aceasta nu privește felul în care femeile ar trebui să ajungă stăpâne pe viața lor și a altora, ci cum s-ar putea face să n-o mai distrugă.“

Tolstoi Misoginul

„Țelul vieții noastre n-ar trebui să fie acela de-a descoperi bucuriile căsniciei, ci de-a aduce mai multă iubire și mai mult adevăr în lume. Ne căsătorim pentru a ne sprijini unul pe celălalt în această misiune.“

Tolstoi Feministul

„Simt o mare tandrețe pentru ea [fica sa Mașa]. Numai pentru ea. Ea spală păcatele celorlalte, cum s-ar zice.“

Din nou Tolstoi

Notă către cititor

Mă aflam în Istanbul când s-a produs cutremurul din 1999. La vremea aceea, locuiam într-unul din cele mai trepidante și mai pestrițe cartiere ale orașului, unde calitatea caselor varia la fel de mult ca poveștile oamenilor. Când am ieșit în fugă din clădire, împreună cu toți ceilalți, la trei dimineața, printre strigăte și țipete, am văzut ceva care m-a făcut să mă opresc locului. Pe cealaltă parte a străzii, băcanul nostru – un bătrân arțagos, care nu vindea băutură și nu vorbea cu marginalii – stătea alături de un travestit cu o perucă lungă, brunetă și rimelul scurs pe obraji. L-am văzut desfăcând un pachet de țigări, cu mâini tremurătoare și fața albă ca a unei stafii, și oferindu-i una. Asta a fost și este încă imaginea care mi-a rămas cel mai adânc întipărită în minte din noaptea aceea: un băcan conservator și un travestit înlăcrimat fumând unul lângă celălalt. În fața dezastrului și a morții, diferențele noastre lumești se evaporau și deveneam cu toții Unul, chiar dacă numai pentru câteva ore.

Dar am crezut întotdeauna că și poveștile au același efect asupra noastră. Nu vreau să spun că literatura are magnitudinea unui cutremur, însă când pătrundem într-un roman, ne lăsăm în urmă micile noastre apartamente comode și, prin intermediul personajelor fictive, ne trezim că ajungem să cunoaștem oameni pe care nu

i-am întâlnit niciodată și pe care poate chiar i-am detestat drept „Ceilalți“.

Mulți ani mai târziu, aveam să-mi amintesc de noaptea aceea într-un context cu totul diferit: după nașterea primului meu copil, am trecut printr-o depresie puternică, ce m-a despărțit de singura pasiune din viață care până atunci fusese mai presus de orice – scrisul.

Pentru mine a fost un cutremur emoțional. Când am ieșit în fugă din clădirea Eului pe care mi-l construiseam cu grijă atâția ani, în întunericul de-afară am dat peste un grup de Degețici – șase femei mici cât degetul – stând speriate și zguduite una lângă alta. Pe patru dintre ele le cunoșteam deja. Pe celelalte două le întâlneam pentru prima oară. Mi-am dat seama că, dacă n-ar fi fost situația extraordinară a depresiei mele post-natale, nu le-aș fi văzut niciodată într-o nouă lumină, iar ele ar fi continuat să trăiască în trupul și în sufletul meu fără să se asculte niciodată una pe alta, ca niște vecine care împart același aer, însă niciodată un salut pașnic.

Poate că toate femeile au un harem interior și tocmai discrepanța, tensiunea, armonia greu dobândită dintre eurile noastre contradictorii ne fac să fim noi însene.

Mi-a luat ceva vreme să ajung să le cunosc și să le iubesc pe toate cele șase Degețici.

Această carte înfățișează felul cum mi-am acceptat diversitatea interioară și apoi am învățat să fiu Una.

Sunt scriitoare.

Sunt nomadă.

Sunt cosmopolită.

Sunt o iubitoare a sufismului.

Sunt pacifistă.

Sunt vegetariană și sunt femeie, mai mult sau mai puțin în această ordine.

Așa m-aș fi definit înainte să ajung la vârsta de treizeci și cinci de ani.

Până în acel moment, m-am văzut întâi și întâi ca pe-o povestitoare. În vremurile de demult, oamenii ca mine își împărtășeau poveștile în jurul unui foc de tabără, sub un cer atât de vast, încât nu puteai să-ți dai seama unde se sfârșea, dacă se sfârșea vreodată. În Paris, își agoniseau banii de chirie scriind pe la ziare. În palatul unui sultan despot, fiecare poveste le câștiga dreptul la o nouă zi de viață. Fie că era vorba despre Naratorul Anonim, Balzac sau frumoasa Șeherezada, mă simțeam legată de acești povestitori din vechime. Adevărul e că, precum mulți alți romancieri, mă simțeam mai apropiată de scriitorii morți decât de cei contemporani și probabil relaționez mai ușor cu personajele fictive decât cu oamenii reali – mă rog, prea reali.

Așa trăiam. Așa aveam de gând să trăiesc mai departe. Dar atunci mi s-a întâmplat ceva cu totul neașteptat, miraculos și uluitor: am devenit mamă.

Asta a schimbat totul, m-a schimbat *pe mine*.

Noul rol m-a lăsat uimită, la fel de buimacă precum un liliac deșteptat de razele soarelui.

În ziua când am aflat că sunt gravidă, scriitoarea din mine s-a panicat, femeia din mine s-a simțit cuprinsă de-o fericire confuză, pacifista din mine a rămas nepăsătoare, cosmopolita din mine a început să se gândească la nume internaționale de bebeluși, sufita din mine a întâmpinat vestea cu bucurie, vegetariana din mine s-a îngrijorat că va fi silită să mănânce carne, iar nomada din mine voia pur și simplu să-și ia picioarele la spinare

și să fugă cât mai iute. Dar așa se întâmplă când ești gravidă. Poți să fugi de orice și de oricine, însă nu și de schimbările din trupul tău.

Când s-a abătut asupra mea, depresia postnatală m-a luat complet pe nepregătite. Se întindea înainte-mi ca un tunel întunecos, parcă fără capăt, și mă umplea de groază. Încercând s-o traversez, m-am prăbușit uneori și personalitatea mi s-a spart în cioburi atât de mici, încât nu era chip să le lipesc din nou laolaltă. Însă totodată, experiența m-a ajutat să privesc înlăuntrul meu și să fac iar cunoștință cu fiecare membră a haremului miniatural pe care îl închiseseam în mine în toți acești ani. Depresia poate fi o minunată ocazie dăruită de viață pentru a înfrunța fără înconjur probleme ce contează enorm pentru ființa noastră, dar care, din grabă sau ignoranță, au fost măturate sub preș.

Nu-mi dau seama ce-a venit mai întâi și ce-a urmat. Oare am ieșit din depresie și abia apoi am început să scriu cartea asta? Sau am terminat cartea și astfel am reușit să mă târăsc afară din tunel? Adevărul e că n-aș putea spune. Amintirile mele din acele zile sunt vii și intense, dar nu respectă nicidecum ordinea cronologică.

Totuși, știu sigur că această carte a fost scrisă cu lapte negru și cerneală albă – un cocktail de povești, sentimente materne, dor de ducă și depresie, distilat vreme de câteva luni la temperatura camerei.

Orice carte este o călătorie, o hartă ce-și călăuzește cititorul prin hățișul minții și sufletului uman. Iar aceasta nu e cu nimic diferită. Orice cititor este, prin urmare, un soi de călător. Unele călătorii ne inițiază la fața locului în cultura pe care am moștenit-o de la înaintași, în timp ce altele se axează pe aventuri sub cerul liber

sau în natură. În paginile care urmează, vreau să vă iau cu mine în două călătorii simultane, una în Valea Bebelușilor, cealaltă în Pădurea Cărților.

În Valea Bebelușilor, vă invit să aruncați o privire mai atentă asupra diverselor roluri care ne alcătuiesc viața, începând cu ipostaza de femeie, mamă și autoare. În Pădurea Cărților, voi discuta despre viețile și operele unor scriitoare, de pe vremuri sau contemporane, din Orient și Occident, pentru a vedea cum au tratat subiecte similare, cu sau fără succes.

Cartea de față n-a fost scrisă numai pentru acele femei care au trecut sau vor trece prin perioade asemănătoare de depresie, ci pentru toți aceia – bărbați sau femei, celibatari sau căsătoriți, cu sau fără copii, scriitori sau cititori – cărora le vine greu uneori să echilibreze multitudinea de roluri și responsabilități din viețile lor.

Sufiții cred că fiecare ființă umană este o oglindă ce reflectă universul luat în ansamblu. Ei spun că fiecare dintre noi este un microcosmos în mișcare. Să fii om, prin urmare, înseamnă să trăiești cu o întregă orchestră de voci contradictorii și de sentimente amestecate. Ar putea fi o experiență rodnică și edificatoare, dacă n-am fi înclinați să-i ridicăm în slăvi pe unii membri ai acelei orchestre interioare în dauna altora. Ne reprimăm multe aspecte ale personalității pentru a fi în concordanță cu imaginea perfectă la înălțimea căreia încercăm să trăim. Astfel, înăuntrul nostru există rareori – dacă nu chiar niciodată – democrație, în schimb există o oligarhie bine instaurată, în care unele voci domnesc peste restul.

Lapte negru este o încercare de-a răsturna acea oligarhie prin mijloace pașnice, de-a accede la o democrație

interioară sănătoasă și matură. Deși ar fi o naivitate să presupui că regimul democratic e numai lapte și miere, acesta e totuși preferabil oricărei forme de despotism. Doar atunci când reușim să ne armonizăm și să ne sincronizăm vocile interioare putem deveni mame mai bune, tați mai buni și, probabil, scriitori mai buni.

Dar mă ia gura pe dinainte și n-ar trebui. Trebuie să fac un viraj și să mă întorc în trecut, să caut momentul în care a început totul.

Lapte negru

Spălătorul de vase norocos

Iată-ne, pe mama și pe mine, prinse într-un labirint dulce-amar de sentimente, în care numai mamele și fiicele sunt în stare să se-ncurce. Dar mă simțeam plină de recunoștință pentru felul cum reacționase la vestea neașteptată și i-am mulțumit pentru susținerea ei.

— O, nu e vorba de nici o susținere, draga mea. Sunt pur și simplu ca un spălător de vase nevoiaș care găsește din întâmplare un bilet de loterie pe trotuar și află că a câștigat lozul cel mare.

Oricât de obișnuită aș fi cu frazele codificate și cifrate ale mamei, de data asta n-am priceput imediat unde bate.

— Mi-e teamă că nu înțeleg.

— Păi, e cât se poate de limpede, iubito. Te temeai că o să mă supăr când o să aflu că te-ai măritat în secret în altă țară și, când ai văzut că nu m-am supărat deloc, te-ai simțit recunoscătoare. Așa e?

Am încuviințat din cap.

— Așa e.

— Vezi tu, doar o mamă care e sigură că fiica ei se va căsători într-o zi ar fi dezamăgită aflând că a făcut-o fără s-o anunțe. Sincer vorbind, eu n-am avut niciodată nici un fel de așteptări de la tine la capitolul ăsta. Păreai ultimul om de pe planeta asta care și-ar pune pirostriile. Așa că nu m-am dus să cumpăr câte un bilet

loto în fiecare săptămână și să-mi pun speranțele în el. Acum înțelegeți?

Începeam să mă luminez.

Fericită că îmi captase întreaga atenție, mama a continuat cu entuziasm:

— M-am împăcat cu situația și mi-am văzut de viață. Apoi, într-o zi, am găsit din senin biletul ăsta pe trotuar și-am aflat că trăsesem lozul cel mare. Așa m-am simțit când am primit vestea căsătoriei tale, la fel de uluită ca un spălător de vase norocos!

Mă măritasem de curând în Berlin. Nu era o coincidență că aleseserăm orașul acesta ca să ne unim viețile, fiindcă, cel puțin nouă, căsătoria noastră ni se părea la fel de surprinzătoare ca neașteptata reunificare a Germaniei. Întocmai ca Berlinul de Est și cel de Vest, și noi fuseserăm împreună odată, apoi ne despărțiserăm și acum eram din nou împreună. Soțul meu și cu mine aveam – și avem încă – temperamente la fel de diferite precum capitalismul și comunismul. Eyup e un suflet blând și generos, un bărbat mereu rațional, înzestrat cu un uimitor echilibru interior și cu o răbdare de Iov, de la care și-a primit și numele. Cât despre mine, ar trebui să bifez aproape tot ce se opune calităților lui, începând cu „nerăbdătoare“, „impulsivă“, „irațională“, „emotivă“ și „haos ambulant“.

Ne-am ferit să facem nuntă, fiindcă nici unul nu se omoară după ceremonii. Așa că ne-am dus pur și simplu la Ambasada Turciei din bulevardul Kbaum și am anunțat că vrem să ne căsătorim. Pe o bancă de lângă intrare stătea un vagabond cu capul plin de păduchi și de gânduri, cu fața spre cer, încălzindu-se fericit la soare. Mi-a trecut prin minte că ar fi martorul perfect, însă când am încercat să-l rog să ne însoțească înăuntru,

am descoperit că el nu știa engleză și eu nu știam germană, iar limbajul semnelor pe care l-am inventat ad-hoc nu era destul de sugestiv ca să acopere un subiect atât de neobișnuit. I-am oferit în schimb un pachet de Marlboro Lights, iar el a părut să ne binecuvânteze cu un zâmbet știrb. Ne-a dăruit și o bucată de poleială aurie de la ciocolată, pe care o netezise cu grijă. Am acceptat încântată darul. Părea de bun augur.

N-am purtat rochie de mireasă nu doar pentru că detest acest ritual, ci și pentru că nu port niciodată alb. Mi-a fost întotdeauna greu să pricep cum reușesc alții. Ani de zile n-am putut nici să mă așez pe o canapea dacă era prea albă, dar treptat m-am vindecat de acest nărav. Prietenii mei au câteva teorii în privința aversiunii mele pentru alb. Cred că probabil am căzut într-un cazan cu orez cu lapte pe când eram copil (spre deosebire de Obelix, care a căzut în Poțiunea Magică, asta nu m-a înzestrat cu nici o putere supranaturală) și am ajuns să urăsc culoarea asta, dar nu și laptele cu orez. Totuși nu-mi amintesc să se fi întâmplat nimic de genul ăsta și nici cea de-a doua teorie a lor, cum că aș avea prejudecăți împotriva doctorilor, dentiștilor și tehnicienilor de laborator – oameni îmbrăcați în alb – nu e adevărată.

Oricum, în ziua aceea de mai, m-am înveșmântat în culoarea mea preferată: negrul. Cât despre Eyup, purta niște pantaloni negri și o cămașă albă, pentru a respecta într-un fel tradiția. Așa am spus „Da“. Fără tam-tam și dintr-o toană. Cu toate că părinții și cele cinci surori ale lui Eyup, ca să nu mai vorbim de mama și bunica mea, ar fi fost încântați să facem o nuntă turcească tradițională, cu mâncare, muzică și dans, când au aflat că ne-am căsătorit, au fost destul de drăguți încât să ne respecte alegerea.

Lăsând la o parte chestia cu spălătorul de vase norocos, mama nu era singura care nu se aștepta să mă mărit. Nici cititorii mei nu păreau să se aștepte la una ca asta. La curent cu romanele și eseurile mele, ei fuseseră mereu primii care înțelegeau ce simțeam. Dar de data asta s-au arătat mai degrabă șocați decât înțelegători. Și-au exprimat surpriza în scrisori, e-mailuri și cărți poștale. Unii chiar mi-au trimis tăieturi din interviurile mele anterioare, în care spuseseam: „Viața casnică burgheză? Nici gând! Nu mă prinde“ și „Nu cred că mi-ar plăcea să cresc copii, dar mă gândesc că aș putea fi o bună mamă vitregă într-o zi. Știți, cineva cu care să te duci la un meci de fotbal sau la o repetiție costumată pentru balul de absolvire“. Acum, parcă spunându-mi „te-am prins“ din priviri, cititorii aceia inteligenți și mucaliți doreau să afle ce se schimbasesc.

Nu puteam să le dau decât un singur răspuns: iubirea.

Îmi iubesc soțul și simt întotdeauna o liniște și o fericire stranii coborând asupra mea când îl am alături. Însă cumva nu știam ce să fac cu toată liniștea asta și nu voiam ori nu puteam să mă obișnuiesc cu fericirea casnică și să mă simt ca acasă. Probabil fiindcă nu eram în stare să mă simt ca acasă nicăieri prea multă vreme. Născută la Strasbourg, crescută la Madrid și locuind în Ankara, Istanbul, Amman, Köln, Boston, Michigan și Arizona, mi-am purtat toată averea într-o valiză întreaga viață – convinsă că puteam să stau oriunde și pretutindeni pe planeta asta atâta vreme cât nu eram nevoită să prind rădăcini. Unicul copil al unei mame singure, am acceptat devreme un adevăr legat de natura umană căruia alții încearcă să-i reziste în van: acela că singurătatea este o parte indisolubilă a condiției umane.

Îmi plăcea singurătatea. O îndrăgeam. Cunoșteam oameni care o luau razna dacă rămâneau singuri prea multe ore. Cu mine lucrurile stăteau exact pe dos. O luam razna dacă eram silită să-mi petrec tot timpul în compania altor oameni. Îmi lipsea intimitatea mea.

Vocația mea de romancieră se hrănește din singurătate. În aproape toate domeniile artistice trebuie să lucrezi împreună cu alți oameni în timpul procesului creator. Până și cel mai egoist regizor trebuie să se priceapă să-și armonizeze energia cu a celorlalți, învățând să lucreze în echipă. La fel și creatorii de modă, actorii, dansatorii, dramaturgii, cântăreții și muzicienii.

Nu și scriitorii. Vreme de săptămâni, luni și uneori ani la rând, noi ne retragem în romanele pe care le scriem; rămânem în acel cocon imaginar, înconjurați de personaje fictive, trasând destine, crezându-ne Dumnezeu. Când dezvoltăm intrigi, adăugăm întorsături neașteptate, creăm și distrugem personaje, putem ajunge foarte ușor să ne închipuim că suntem buricul pământului. Egocentrismul și îngâmfarea sunt două dintre cele mai primejdioase efecte secundare ale profesiei noastre. De aceea suntem niște iubiți lamentabili și niște soții ori soți și mai lamentabili. Scriitorii sunt înainte de toate ființe asociale – deși putem uita cu ușurință lucrul ăsta dacă avem parte de un strop de faimă și de succes. Romanul este cea mai solitară formă de artă, cum spunea odată Walter Benjamin.

În perioada de după nuntă, predam în Arizona și, o dată la câteva săptămâni, săream în avion pentru un zbor de douăzeci și șase de ore (cu escale) ca să mă alătur soțului și prietenilor mei în ritmul nebunesc, haotic și pitoresc al Istanbulului, iar apoi mă întorceam în Arizona, să mă retrag în pustietatea mea.

Primul lucru pe care îl simți când ieși din Aeroportul Internațional Tucson e valul de căldură ce se ridică din străfundurile pământului, lingându-ți fața cu limbi de foc nevăzute. Primul lucru pe care îl simți când ieși din Aeroportul Internațional Atatürk e valul de zgomot, un talmeș-balmeș asurzitor de mașini claxonând, motocicletele duduind, picamăre sfredelind și oameni vorbind, țipând și fluierând, toate în același timp.

Valul de căldură, valul de zgomot. Când într-o parte, când în cealaltă. Asta a durat aproape doi ani. Apoi, într-o zi, am aflat că sunt gravidă.

Nu știusem că-mi doream să devin mamă, așa că m-a luat prin surprindere. Însă chiar voiam copilul. Parcă o altă parte a personalității mele – casnică, grijulie, maternă – se revolta acum împotriva celei care fusese la putere în toți acești ani. Forțele insurgente ale maternității se infiltrau în cătunele din miazănoapte ale personalității mele cu o repeziciune și o agilitate uimitoare, însă puterile oficiale din capitală se țineau încă tari pe poziții.

Totuși nu voiam să-mi pierd spiritul rătăcitor, independent, lipsit de griji. În capul meu erau șase voci care vorbeau toate odată. Așadar încă de la începutul sarcinii treceam prin stări contradictorii, de parcă aș fi fost târâtă spre necunoscut de un curent subteran mai puternic decât inima mea. Nu m-a ajutat nici faptul că în ultimele luni de sarcină am fost dată în judecată din cauza frazelor rostite de câteva dintre personajele mele armenes în romanul *Bastarda Istanbulului*. Printr-o coincidență, data procesului era chiar ziua de după naștere. Deși am fost achitată la prima înfățișare și experiența în sine n-a avut nici o legătură cu depresia mea ulterioară, zilele acelea s-au adăugat la provocările întregului an.

Am născut în septembrie 2006, cea mai frumoasă lună din an în Istanbul. Oricât de fericită și binecuvântată m-aș fi simțit, eram totodată dezorientată și nepregătită. Am închiriat o casă retrasă, absolut încântătoare, în insule, unde puteam să-mi cresc copilul și să scriu. Așa plănuiam. Dar s-a dovedit că nu eram în stare să fac nici una, nici alta. Nu aveam suficient lapte și, de fiecare dată când încercam să mă întorc în lumea ficțiunii și să încep un nou roman, mă trezeam privind pierdută pagina goală cu o neliniște crescândă. Așa ceva nu mi se mai întâmplase. Nu rămăsesem niciodată în pană de povești. Nu trecusem niciodată prin vreun blocaj scriitoricesc sau prin ceva asemănător. Pentru prima oară în viața mea de adultă, oricât m-aș fi străduit, cuvintele refuzau să-mi vorbească.

Dintr-odată m-a cuprins spaima că se schimbese ceva ireversibil înăuntrul meu și că n-aveam să mai fiu niciodată aceeași. M-a străbătut un val de panică. Am început să mă gândesc că acum, după ce devenisem mamă și soție casnică, n-aveam să mai fiu niciodată în stare să scriu romane. Ca un covor ros și prăfuit, vechiul meu eu îmi era tras de sub picioare.

Cărțile îmi fuseseră cele mai bune prietene din ziua în care am învățat să scriu și să citesc. Cărțile mă salvaseră. Fusesem un copil atât de introvertit, încât vorbeam cu creioanele colorate și le ceream iertare obiectelor dacă mă loveam de ele. Poveștile mi-au dat un sentiment de continuitate, centru și coerență – cei trei *C* de care altminteri duceam grav lipsă. Respiram litere, sorbeam cuvinte și trăiam povești, convinsă că puteam să sucesc și să răsucesc limba într-un tangou pasional.

În tot acest timp, scrierile mele umpleau singura valiză pe care o luam cu mine oriunde mă duceam.

Literatura era lipiciul nevăzut care ținea laolaltă diferitele mele fațete și, când m-a părăsit, toate părțile din care eram alcătuită s-au desfăcut. Fără ea, lumea mi se părea un loc melancolic, nespus de trist. Culori care fuseseră vesele și strălucitoare păreau acum stinse. Nimic nu mai era de-ajuns. Nimic nu mai părea familiar. Eu, care călătorisem de-a lungul și de-a latul continentelor, simțindu-mă acasă în atâtea locuri, nu găseam puterea sau voința de-a ieși în stradă. Pielea mi s-a subțiat atât de tare, încât totul a început să mă rănească. Soarele era prea dogoritor, vântul, prea aspru și noaptea, prea întunecată. Mă chinuiam spaima și neliniștea. Pe nesimțite, mă cufundasem într-o depresie postnatală severă.

După ce m-a privit săptămâni în șir cum plângeam, bunica din partea mamei – o femeie blândă, dar puternică și grozav de superstițioasă – m-a luat de mână și mi-a șoptit cu o voce moale precum catifeaua: „Copila mea dragă, trebuie să te aduni. Nu știi că laptele proaspetei mămici se acrește cu fiecare lacrimă vărsată?”.

Nu știam.

M-am pomenit gândindu-mă la această imagine. Ce s-ar întâmpla dacă mi s-ar acri laptele? S-ar înnegri, devenind gros și tulbure? Gândul ăsta nu numai că m-a îngrijorat, ci m-a făcut să mă simt vinovată. Cu cât mă străduiam mai tare să nu plâng, cu atât îmi veneau lacrimile mai abitir. Cum de toate femeile pe care le cunoșteam se adaptau atât de ușor la viața de mamă, iar eu nu reușeam? Voiam să-mi alăptez copilul cât de mult și de bine eram în stare. Imaginea laptelui înăcrit nu-mi dădea pace toată ziua și mă asalta în vise.

Apoi, într-o dimineață, după luni întregi de depresie, izolare și tratamente lipsite de succes, m-am trezit cu impulsul de-a scrie din nou și m-am așezat la birou.

Era liniște, în afară de câteva bărci pescărești din depărtare și bebelușul care dormea în leagăn. Un parfum de iasomie plutea în aer și cerul de deasupra Bosforului era de un albastru atât de pal, că părea aproape fără culoare. Dintr-odată am avut revelația extrem de liniștitoare că totul era bine și că așa fusese mereu. Cum spunea Rumi, noaptea cuprinde ziua. Putem să ne luăm viețile de la capăt, oricând și oriunde.

Era bine că mă speriasem și nu mai încetam cu plânsul. Era bine că mă temusem că n-o să pot face față și scrisului, și îngrijirii copilului. Dacă laptele nu mi-ar fi fost alb ca zăpada, și asta ar fi fost bine. Apucându-mă să scriu despre experiența mea, puteam să preschimb laptele înnegrit în cerneală și, cum scrisul a avut întotdeauna un efect tămăduitor de-a dreptul magic asupra sufletului meu, poate reușeam să-mi croiesc încet drumul și să scap din depresie.

Chiar în aceeași zi, am pus copilul în cărucior și am ieșit din casă în forfota străzii. La început cu prudență, apoi cu mai multă îndrăzneală, m-am apucat să vorbesc cu alte femei despre experiențele lor postnatale. Am fost surprinsă să descopăr cât de multe trecuseră prin turbulențe emoționale asemănătoare. De ce n-am știut mai multe despre asta? Mi s-a spus mereu că femeile sar în sus de bucurie de îndată ce-și țin bebelușii în brațe. Nimeni nu mi-a spus că, sărind în sus, unele dintre noi ne lovim cu capul de tavan și rămânem o vreme amețite.

Cât am scris *Lapte negru*, am avut nenumărate discuții emoționante cu femei de toate vârstele și profesiile. Încet, dar sigur, am început să înțeleg că nu eram singură. Asta m-a ajutat mult. Pentru cineva care se

mândrise întotdeauna cu puterea ei de-a fi singură era o ironie să caute consolare în mulțime, dar am hotărât să nu stărui asupra acestui lucru. Adevărul e că depresia postnatală este mult mai răspândită decât am vrea noi, ca societate, să credem.

Ce-i mai interesant e că femeile știau despre asta pe vremuri. Străbunicile noastre aveau cunoștință despre toate soiurile de dezechilibru postnatal și, prin urmare, erau mai bine pregătite. Le-au transmis cunoștințele lor fiicelor și nepoatelor. Dar în ziua de azi suntem atât de rupte de trecut, că nu mai avem de fapt acces la această înțelepciune. Suntem femei moderne. Când ne simțim epuizate și rănite înlăuntrul nostru, ascundem semnele cu ajutorul ultimelor tehnici în materie de machiaj. Ne închipuim că putem să naștem azi și mâine să ne vedem de viețile noastre. Sigur, unele dintre noi reușesc. Necazul e că altele pur și simplu nu sunt în stare.

În Turcia, femeile în vârstă cred că în cele patruzeci de zile care urmează nașterii unui copil, proaspăta mamă ar trebui să fie înconjurată de cei dragi. Dacă ar fi lăsată singură, fie și pentru o clipă, ar putea deveni susceptibilă la atacurile djinnilor – căzând pradă unui noian de griji, neliniști și temeri. Tocmai de aceea familiile tradiționale împodobesc încă patul unei proaspete mame cu panglici stacojii și împrăstie semințe de mac sfințite prin cameră, ca să alunge orice forțe supranaturale care pândesc în văzduh.

Nu încerc să susțin aici că ar trebui să ne lăsăm călăuzite de o mână de superstiții ori să ne așteptăm ca personalul medical să decoreze saloanele maternităților cu funii de usturoi și talismane împotriva deochiului. Ce vreau să spun e că femeile din vremurile premoderne – prin poveștile, tradițiile și credințele lor băbești – recunoșteau un

fapt esențial pe care noi nu-l prea mai luăm în seamă: de-a lungul vieții, o femeie trece prin câteva mari etape, iar trecerea de la una la alta s-ar putea să nu fie ușoară. S-ar putea să aibă nevoie de ajutor, sprijin și îndrumare din afară înainte să înceapă să trăiască din nou pe deplin în prezent. În timp ce o femeie trece de la o zi la alta luptând, rezolvând probleme, punând la punct și controlând totul, apar momente când mașinăria trupului ei poate să meargă prost. Aceasta e înțelepciunea simplă din vechime cu care am pierdut legătura în hotărârea noastră de-a fi pline de succes, puternice și mereu perfecte.

Doamna Slăbiciune nu e prea îndrăgită de membrele generației noastre. Nimeni nu știe unde se află acum, dar circulă zvonuri că ar fi fost trimisă în exil pe o insulă din Pacific sau într-un sătuc de la poalele Himalayei. Am auzit cu toții de ea, dar nu ai voie să-i rostești numele cu glas tare. La serviciu, la școală sau acasă, de câte ori auzim pe cineva vorbind despre ea tresărim, temându-ne de consecințe. Deși nu se află chiar pe lista persoanelor date în urmărire de Interpol, nimeni nu vrea să aibă de-a face cu ea.

Când spun toate astea, nu neg că a fi mamă este unul dintre cele mai minunate daruri ale vieții. Îți modelează inima de parcă ar fi din lut, punându-te în armonie cu ritmul universului. Nu fără motiv, nenumărate femei spun că este cel mai bun lucru care li s-a întâmplat în viață. Sunt de acord cu ele din tot sufletul.

Totuși o femeie nu devine mamă chiar din clipa când naște. E un lucru care se învață, iar unora le ia mai mult decât altora. Unele femei, la fel ca mine, se simt zguduite din temelii de întreaga experiență. Nu pretind

că adaptarea la maternitate e mai dificilă pentru persoanele creative, fiindcă am văzut femei din toate straturile sociale trecând prin neazuri asemănătoare, chiar dacă diferite ca intensitate. Nici o femeie nu este absolut imună la tristețea postnatală. Probabil cele mai puternice și mai încrezătoare dintre noi sunt de fapt cele mai vulnerabile. Mai interesant e că acest *montagne russe* psihologic poate să te copleșească la fel de ușor la a doua, a treia sau chiar a șasea sarcină ca și la prima.

La urma urmei, sarcinile sunt ca fulgii de nea. Nu există două la fel.

PARTEA ÎNTÂI

Viața înainte de căsătorie

Semne

Eora amiezii în Istanbul. Mă aflu pe vaporeșul cu aburi *Gypsy*, numit așa pentru felul în care dansează pe apele albastre, transportând pasagerii între insule și continent. Tineri îndrăgostiți sărutându-se pe furiș, elevi de liceu chiulind de la ore, funcționari de birou prelungindu-și pauza de prânz, fotografi cărându-și aparatele grele, comis-voiajori purtându-și mărfurile în spinare, turiști comportându-se ca niște turiști... Oameni de toate condițiile par să se fi trezit cine știe cum pe vasul ăsta cât o coajă de nucă ce se leagănă când într-o parte, când în cealaltă. Sunt înghesuită într-un colț. Cu cărțile pe genunchi, stau între o femeie grasă și un domn în vârstă ferchezuit. Mă întorc, după ce am dat un interviu pentru o revistă literară pe una dintre insule. Fata de la oraș se întoarce acasă. Singură.

La scurt timp după ce vasul iese din port, îmi dau seama că mi-am uitat carnetul în locul unde am dat interviul. Dintr-odată mă simt prost. De ce trebuie să uit mereu pe undeva una sau alta? Umbrele, telefoane mobile, vitamine, rimeluri, rujuri, bentițe de păr, mănuși... Uit sendvișuri mâncate pe jumătate pe care le-am pus deoparte pentru câteva minute sau, în toaletele publice, îmi uit inelele de argint după ce le-am scos ca să mă spăl pe mâini. Odată am uitat chiar un bol de sticlă cu două broaște-țeptoase în el, un cadou de ziua mea de la

o prietenă dragă. Cum nu mă lăsa inima să-i mărturisesc prietenei mele că pierdusem cadoul de la ea chiar în ziua în care îl promisem, în săptămânile următoare, de fiecare dată când mă întreba de broaștele-țestoase, născoceam tot soiul de povești.

— O, le merge grozav, se îndoapă cu ciclamele mele, iau în greutate.

Apoi am spus:

— Știi, zilele trecute una dintre broaște s-a strecurat afară din bol fără să observ. Am căutat-o peste tot, dar n-am reușit s-o gălesc. Mai târziu, când am aprins veioza de citit, am zărit-o dintr-odată. Stătea confortabil pe bec! Umbra pe care o arunca pe perete arăta ca un monstru.

Am continuat să născocesc aventuri cu broaștele-țestoase până când, într-o zi, prietena mea m-a privit drept în ochi și m-a rugat să mă opresc. Cu o voce dintr-odată șoptită, mi-a spus că trebuia să-mi facă o mărturisire.

— Simt nevoia să-mi iau povara asta de pe suflet, mi-a zis. Când am cumpărat broaștele-țestoase, aveam îndoieli serioase că o să le îngrijești ca lumea. Dar mi-ai dovedit că n-aveam dreptate. Te descurci grozav și cred că-ți datorez niște scuze.

Mi-am mușcat buzele și am încremenit, neîndrăznind să respir. După aceea n-am mai putut născoci povești despre broaște și, câteva zile mai târziu, a venit rândul meu să fac o mărturisire. I-am spus prietenei mele că nu-mi datora nici un fel de scuze și că, dimpotrivă, eu trebuia să-mi cer scuze, nu o dată, ci de două ori, pentru neglijența și pentru înșelătoria mea. Apoi i-am explicat că broaștele ei țestoase nici n-au apucat să ajungă la mine acasă.

— Știi, am avut o bănuială, a zis ea după o tăcere lungă și stânjenitoare. Când mi-ai spus că broaștele îți

ciuguleau semințe de flori din palmă, m-am întrebat dacă nu cumva le confunzi cu niște canari în colivie.

Spre uşurarea mea, a izbucnit în râs și la fel și eu. Ne-am amuzat pe seama neglijenței mele. Nu prea m-a deranjat. Cu toată stânjeneala de-a fi pierdut cadoul, incidentul n-a stârnit alte autocritici în conștiința mea. Ce importanță avea dacă eram în stare să îngrijesc pe cineva sau nu? La urma urmei, broaștele-țestoase nu erau copii.

Brusc, vaporeșul cu aburi se cutremură, ca un uriaș care se deșteaptă din somn. Trecem cu toții printr-un moment de panică. Buzele se mișcă fără încetare, mâinile caută ceva de care să se agațe. Departe, în fața noastră, un petrolier rusesc face valuri imense. Privim neliniștiți petrolierul, însă de îndată ce valurile se sting în unde domoale, punem capăt rugăciunilor, desfacem pumnii și ne cufundăm din nou în letargie.

Acum am alte griji pe cap. De când mi-am dat seama că nu mai am carnetul, nu mă gândesc decât la scris. Cred că am tendința să-mi complic viața. Dacă aș fi avut hârtie, poate n-aș fi simțit o nevoie atât de acută de-a lua notițe în clipa asta. Dar fiindcă nu am hârtie, *trebuie* să scriu. Cotrobăi furioasă prin geantă, deșert totul în poală, însă nu reușesc să găsesc nici măcar o chitanță pe spatele căreia să scriu.

Nu știu de ce mă agit așa. O idee îmi zumzăie prin creier, însă nu pot spune despre ce-i vorba până n-o aștern pe hârtie. Mulți oameni, printre care și mulți scriitori, preferă să cugete îndelung asupra lucrurilor înainte de-a le nota, dar eu sunt exact pe dos. Ca să înțeleg gândurile care mi se învâlmășesc în minte, *trebuie* să le văd mai întâi sub formă de litere. Știu că am

o idee în clipa asta, însă trebuie să pun stiloul pe hârtie ca să aflu care. Iar pentru asta am nevoie de hârtie.

Arunc o privire în stânga mea, apoi în dreapta. Femeia de lângă mine nu pare să mă poată ajuta. Are o groază de flecuștețe prin sacoșe, dar mă îndoiesc că e și vreun carnet printre ele. Acum, că m-am uitat atent la ea, îmi dau seama cât de tânără e de fapt. Arată de vreo douăzeci și cinci de ani. Grăsimea o face să pară, la prima vedere, cu zece sau cincisprezece ani mai bătrână. E îmbrăcată cu o rochie bleu cu mâneci-clopot și fustă cu volane – de parcă ar fi descins direct dintr-un film din anii '30 și s-ar fi urcat pe un vaporeș cu aburi din Istanbul. Părul, castaniu ondulat, îi e lung până la umeri și proaspăt pieptănat. O pereche de cercei de aur îi atârnă la urechi. Unghiile de la picioare, care se văd prin pantofii decupați în față, îi sunt date cu oja roșu aprins. Deși nasturii rochiei stau să plesnească, nu pare s-o deranjeze. Și-a acceptat generozitatea sânilor ca pe o binecuvântare și îi etalează ca pe-o favoare făcută întregii umanități, fără discriminare. Fiind mândră că e femeie, și cu atât mai feminină în mândria ei, răspândește o feminitate puternică, îndrăzneță, magnetică.

Așa cum mi se întâmplă întotdeauna în preajma femeilor care radiază o asemenea feminitate, mă simt ca o impostoare, ca o imitație jalnică a genului meu. Pentru ea, feminitatea e absolut firească, întocmai ca un căscat sau un strănut, și la fel de lipsită de efort. Pentru mine, feminitatea e un lucru pe care trebuie să-l observ și să-l studiez, să-l învăț și să-l imit, și nici așa nu izbutesc să-l înțeleg vreodată pe deplin.

Dacă femeia de lângă mine ar fi pisică, ar sta tolănită într-un coș superb, lângă un șemineu, cu ochii îngustați

ca două fante sau ghemuită în poala stăpânei, torcând de plăcere, dând din coadă într-un ritm doar al ei. Dacă aş fi pisică, eu aş sta cât e ziua de lungă pe pervazul ferestrei, privind cum trec maşinile şi oamenii, şi cu primul prilej aş zbughi-o din casă în lumea sălbatică de-afară.

De partea cealaltă a femeii, stă un băiat de vreo opt ani, iar lângă el, unul mai mic, care seamănă izbitor cu fratele lui. Amândoi sunt îmbrăcaţi cu blugi şi tricouri marinăreşti identice. Strâng în mâini jucării identice. Nişte luptători de comando din plastic verde închis, musculoşi şi complet echipaţi, care țin într-o mână o grenadă cu cuiul gata să fie tras şi în cealaltă un kalaşnikov. Amândoi mestecă nişte cocoloaşe de gumă mari cât o nucă, făcând balon după balon. De fiecare dată când unul se sparge, tresar – de parcă ar fi împuşcat pe cineva cu luptătorii lor de comando din plastic. Încă un duşman eliminat de pe vaporeşul cu aburi.

Poate că jucăriile lor se lansează în atacuri, însă băieţii sunt introvertiţi. Nici măcar nu înalţă capetele să-şi privească mama. Au mare grijă ca ochii să nu li se întâlnească. Bănuiesc că nu-i uşor pentru nişte băieţi de vârsta lor să aibă o mamă atât de atrăgătoare.

Convinsă că nici băieţii, nici mama lor nu mă pot ajuta să găsesc o bucată de hârtie, mă întorc spre bărbatul din stânga. Poartă ochelari cu rame metalice, afişează o expresie serioasă şi, cu toate că nu poate avea mai mult de patruzeci de ani, cheleşte deja în creştetul capului. Limbajul trupului său pare să ţipe: „SUNT COMIS-VOIAJOR“. Ține în mâini o geantă de piele, în care sunt sigură că trebuie să fie şi nişte hârtie. Când îl întreb, îmi oferă amabil câteva foi, care poartă fiecare antetul SHOOTING STAR MARKETING LTD.

După ce-i mulțumesc, mă apuc de scris, privind cum se usucă cerneala pe măsură ce înaintez. Literele se revarsă parcă de la sine: **MANIFESTUL FETEI SINGURE.**

Mă uit uluită la foaie. Deci asta aveam în minte.

Femeia de lângă mine se trage mai aproape, întinzând capul către hârtia de pe genunchii mei. Pe vapoarele cu aburi din Istanbul te obișnuiești cu oamenii care-ți citesc ziarul peste umăr, însă femeia asta îmi citește pe față notițele. Deși primul meu impuls e să acopăr ce-am scris, mă resemnez curând cu inutilitatea încercării de-a căuta intimitate într-un spațiu atât de strâmt și înghesuit și o las să citească.

1. Să spui că singurătatea îi este rezervată doar lui Dumnezeu cel Atotputernic și să te-aștepți ca toată lumea să formeze perechi pe viață este una dintre cele mai mari iluzii născocite de Om. Doar pentru că ne-am imbarcat câte doi în Arca lui Noe nu înseamnă că trebuie să ne încheiem călătoria împreună.

Eu scriu și femeia citește. La un moment dat se apleacă atât de tare peste umărul meu drept, încât părul ei îmi atinge fața. Simt în nări mirosul șamponului ei, puternic și fructat. Pare să-mi descifreze cu greutate notițele și, cunoscându-mi scrisul, n-o condamnă. Mă strădui să scriu mai clar.

2. Cum se face că, în societățile tradiționale, oamenii care își dedicau viața credinței și jurau să nu se căsătorească niciodată erau venerați de toată lumea, iar în cultura actuală să fi „fată bătrână” e aproape o rușine, o condiție vrednică de milă?
3. Cum se face că, deși într-o căsătorie e nevoie de un bărbat și o femeie, iar celibatul e o condiție aplicabilă în aceeași măsură ambelor sexe, termenul de „fată bătrână” are alte conotații – mai negative – decât cel de „burlac”?

Vecina mea scoate din geantă o pungă de alune și fructe uscate, o împarte cu fiii ei și își întoarce atenția la notițele mele, ronțâind în timp ce citește. Printre alune sărate, boabe aurii de năut prăjit și semințe de dovleac, eu scriu și ea citește, fericită că are cu ce să se-amuze.

4. Femeilor care au fost „lăsate deoparte” ar trebui să li se redea demnitatea și să fie aplaudate pentru că au curajul să trăiască fără un bărbat care să le ocrotească.
5. Cei care folosesc expresia „fiecare pasăre își face cuibul ei” nu o înțeleg. E adevărat că păsările își fac cuiburi, însă în fiecare nou sezon de împerechere abandonează casa pe care și-au construit-o pentru a ridica una nouă undeva. Nici o pasăre nu rămâne în același loc întreaga viață.

Observ că femeia tremură ușor. Părul de pe brațe i se ridică, de parcă n-ar fi destul de cald afară.

6. Schimbarea și nestatornicia sunt alfabetul vieții. Făgăduiala de-a rămâne împreună „până când moartea ne va despărți” e o fantezie care contrazice însăși esența vieții. Pe deasupra, nu murim doar o singură dată. E bine să ne amintim că oamenii mor de multe ori înainte de moartea fizică.
7. Prin urmare, nu poți făgădui decât să iubești în clipa asta și nimic mai mult.
8. Dacă trebuie să fac din căsătorie o metaforă, pot pretinde că literatura este soțul meu și cărțile, copiii mei. Singura cale de-a mă căsători este fie să divorțez de literatură, fie să-mi iau un al doilea soț.
9. Fiindcă nici nu poate fi vorba să divorțez de literatură și fiindcă nu există vreun bărbat pe lume care ar accepta să fie „soțul numărul doi”, după toate aparențele, am să fiu singură toată viața.
10. Bucata asta de hârtie e manifestul meu.

Mă las pe spătarul scaunului și aștept ca femeia să termine de citit. A rămas în urmă, deslușind cuvintele silabă cu silabă și mișcându-și buzele ca o școlăriță care abia a învățat alfabetul. Briza blândă ce mătură puntea poartă mirosul mării spre noi și simt gust de sare pe limbă. După câteva clipe, femeia se lasă pe spate și scoate un oftat, unul grozav de zgotos.

Nu pot să nu fiu curioasă. Ce-a vrut să spună cu asta? A fost de acord cu mine? Era un oftat care însemna: „Ai mare dreptate, soro, însă așa e lumea și așa va fi mereu“? Sau a vrut mai degrabă să spună: „Scrii numai prostii, drăguță, viața adevărată e cu totul altfel“? Am senzația că a doua variantă.

Dintr-odată mă cuprinde o dorință grozavă s-o descos. Femeia asta e pentru mine „Cealaltă“. E genul de femeie care și-a dedicat bucuroasă viața căminului, soțului și fiilor ei. Din tinerețe și-a canalizat energia asupra găsi-rii soțului ideal și întemeierii unei familii, a devenit mamă înainte să-și ia adio de la adolescență, din cauza asta s-a îngrășat, a îmbătrânit înainte de vreme, și-a lăsat dorințele să se preschimbe în regrete și să se acrească pe dinăuntru. Femeia asta, cu visurile ei puse la păstrare, statutul social confortabil și aspirațiile ei apuse, e antiteza mea. Sau așa îmi place să cred.

„Pentru o femeie, orice femeie, calea cea dreaptă către creație trece prin uter, nu prin creier.“¹ Așa credeau unii dintre romancierii de primă mână din țara mea. Au revendicat scrisul ca domeniu doar al lor, o îndeletnicire inerent masculină. Romanul era o construcție extrem de rațională, o lucrare cerebrală care necesita

1. Peyami Safa (1899-1961) – renumit scriitor turc ce a trăit la Istanbul, cunoscut prin romanele, editorialele și articolele sale din ziare (n.a.).

o proiectare riguroasă, iar femeile – prin definiție ființe emotive – nu aveau cum să ajungă bune romanciere. Acești scriitori faimoși se vedeau pe ei înșiși ca pe niște „romancieri-tați“ și pe cititorii lor ca pe niște fii ce aveau nevoie de îndrumare. Moștenirea lăsată de ei îmi dă de înțeles că, pentru a supraviețui și a excela în domeniul literaturii, s-ar putea să fiu silită la rândul meu să fac o alegere între uter și creier. Dacă se va ajunge vreodată la asta, n-am nici o îndoială ce voi alege.

Vaporașul cu aburi se apropie de țarm. Neștiind ce gândesc, femeia de lângă mine sare în picioare. *Adună sacoșele, bagă năutul în pungă, strânge kalașnikovurile, vâra picioarele înapoi în pantofi...* E gata în mai puțin de treizeci de secunde. Făcându-și loc prin mulțime, cu băieții alături, se îndreaptă spre ieșire, departe de mine.

Abia atunci, abia când femeia se ridică, observ un lucru pe care ar fi trebuit să-l remarc înainte. Nu e deloc grasă. Nici măcar plinuță. E doar gravidă în ultimele luni, atâta tot. Pântecele ei pare atât de uriaș, că ar putea aștepta gemeni sau tripleți.

Din cine știe ce motiv necunoscut, acest detaliu insignifiant mă captivează. Dar nu-i vreme de stat pe gânduri. Vaporașul cu aburi a ajuns la docuri. Toată lumea sare grăbită în picioare, îngheșuindu-se spre ieșire. În toiul agitației, mă pomenesc ochi în ochi cu bărbatul de lângă mine.

— Mulțumesc pentru hârtie..., spun.

— Cu mare plăcere, îmi răspunde. Sunt bucuros dacă v-am ajutat.

— O, m-ați ajutat mult, îl asigur. Doar de curiozitate, ce e Shooting Star Marketing?

— Suntem o companie nouă, specializată în produse pentru mame și nou-născuți, îmi răspunde. Pompe de

sân electronice, încălzitoare de biberoane și alte lucruri din astea...

Zâmbetul bărbatului înflorește într-un rânjet. Sau poate doar mi se pare mie. Dintr-odată, am senzația că undeva în cerul acela albastru și senin, pe care soarele a început deja să coboare, îngerii mă arată cu degetele lor albe ca laptele, râzându-și de mine. E o ironie, dacă stau bine să mă gândesc, în a scrie un manifest al fetei singure pe hârtia cu antet a unei firme care vinde produse pentru proaspete mămici.

Observând ironia, însă neștiind cum să reacționez, stau locului stupefiată. O voce lăuntrică îmi spune: „Nu există coincidențe în univers, doar semne. Poți să vezi semnele?“.

Alung vocea și-mi bag manifestul în buzunar, nemai-fiind deja pe deplin convinsă de credibilitatea lui. Cam în starea asta debarc de pe vaporeșul cu aburi *Gypsy*.

Era un semn pe care nu-l vedeam? Scrisesem manifestul fetei singure fără vreun motiv anume. Totodată, o văzusem pe femeia de lângă mine ca pe „Cealaltă“. Ea era „soția-mamă-menajeră“, ceva ce eu n-o să-mi permit să devin niciodată. Gândind că eram nu doar altfel, ci și mult mai bună decât ea, am jurat să fiu Domnișoara Bătrână Scriitoare. Dar în tot acest timp, nu-mi dădeam seama că deasupra manifestului meu strălucea numele unei firme aflate în slujba proaspetelor mămici. Universul își bătea joc de aroganța mea.

Trebuie să fi existat semne, nu doar unul, ci multe, pentru că la câteva luni după ce-am scris manifestul ăsta, m-am îndrăgostit până peste cap. M-am căsătorit chiar. Oricât mă obișnuisem cu gândul că aveam să cobor singură de pe Arca lui Noe, am înțeles curând cât

de frumos e să fii parte dintr-un cuplu. Doi ani mai târziu am născut primul meu copil. De-a lungul gravidității, mi-am amintit adesea cât o disprețuisem pe femeia de pe vaporeșul cu aburi și m-am simțit cuprinsă de regret, un regret mușcător.

Trebuie să fi existat și alte semne, nu doar unul, ci multe, pentru că la câteva săptămâni după ce-am născut – când a devenit clar că nu aveam suficient lapte și că trebuia crescută cantitatea – am sunat la un număr pe care ni-l dăduseră prietenii și am închiriat o pompă de sân electronică. Atunci când aparatul ne-a fost livrat acasă, am observat un logo familiar pe pachet: SHOOTING STAR MARKETING.

Cine știe, poate chiar domnul de pe vaporeșul cu aburi ne-a adus pachetul acasă... Cine știe, poate că femeia aceea, care nu mai era grasă acum, cu rochia bleu și cu fiii ei, cu luptătorii de comando din plastic, năutul prăjit și gemenii sau tripleții ei nou-născuți, se afla și ea pe undeva pe-acolo, ascunzându-se după un tufiș și răzând de schimbarea din viața mea, de această neașteptată întorsătură a sorții.

La început a fost ceaiul...

La câteva săptămâni după incidentul de pe vaporeșul cu aburi și cu mult înainte de a-mi trece prin cap să mă căsătoresc, iau ceaiul cu o romancieră. Nici nu bănuiesc că această întâlnire mă va îndemna să mă gândesc mai bine la alegerea între a concepe copii și a concepe cărți.

„Mi-ar plăcea să te cunosc, domnișoară Shafak. De ce nu treci pe la mine să luăm ceaiul împreună?“, îmi spusese cu câteva zile înainte la telefon, după care adăugase cu un râs vesel: „Ceaiul e, bineînțeles, doar un pretext. De fapt vreau să stăm de vorbă. Treci pe la mine și vom sta cu siguranță de vorbă“. În vârstă de optzeci și unu de ani și la fel de pasionată de scris ca în tinerețe, Adalet Ağaoğlu este una dintre cele mai însemnate voci literare ale generației sale.

Deși îmi dăduse îndrumări amănunțite cum să ajung acasă la ea, în seara întâlnirii mi-a trebuit ceva timp să găsesc adresa. La fel ca mai toate cartierele din Istanbul, și acesta are un labirint de străduțe care șerpuiesc în sus și-n jos, cotesc și se prefac în străzi noi, cu alte nume. Când am găsit în sfârșit adresa, mai aveam zece minute până la întâlnire, așa că m-am plimbat puțin prin preajmă. La colțul străzii e o tarabă cu flori improvizată, lângă care stau turcește două țigănci cu șalvari în culori țipătoare, zăngănindu-și brățările

de aur de la încheieturi și pufăind din țigări. Le admir, nu doar pentru rotocoalele perfecte de fum pe care le scot, ci și pentru totala lor nepăsare pentru delimitările sociale. Sunt genul de femei care pot să fumeze țigări pe stradă într-o cultură în care spațiul public și dreptul de-a fuma în aer liber le aparțin bărbaților.

Cinci minute mai târziu, cu un buchet de crini galbeni în mână și o mare curiozitate în inimă, sun la ușă. Așteptând să mi se deschidă, nici nu bănuiesc că întâlnirea asta o să aibă vaste urmări asupra vieții mele, declanșând înăuntrul meu o serie de reflecții despre ce înseamnă să fii femeie, mamă și scriitoare.

Doamna Ağaoglu îmi deschide. Pielea îi e puțin palidă, zâmbetul prudent și părul tuns scurt, ca al femeilor care nu vor să piardă prea mult timp cu aranjatul coafurii.

— Iată-te! Intră, spune cu o voce debordând de energie.

O urmez în livingul spațios. E o încăpere mare, strălucind de curățenie și decorată cu mult gust. Fiecare obiect pare să-și fi găsit locul într-o armonie fără cusur. Deși suntem încă în toiul verii, e o zi vijelioasă, odiosul vânt nordic *poyraz* din Istanbul izbindu-se în geamuri și strecurându-se prin crăpăturile ușilor. Dar casa ei e liniștită și înăuntru se simte mirosul multor ani de ordine și tihnă.

Mă așez pe cel mai apropiat fotoliu. Dar, de îndată ce mă las pe spate, îmi dau seama că se întâmplă să fie cel mai înalt scaun din încăpere și că ar putea fi nepoliticos din partea mea să mă așez acolo. Sar în picioare și încerc sofaa din fața lui. E așa de moale, că aproape mă scufund cu totul în ea. Simțind că n-o să stau comod nici acolo, mă mut pe scaunul de-alături,

lucru pe care îl regret îndată, căci cine ar vrea să stea pe un scaun tare când are o sofa confortabilă la dispoziție?

În tot acest timp, doamna Ağaoğlu, cu mâinile împreunate în poală, șade dreaptă și liniștită, urmărindu-mi fiecare mișcare din spatele ochelarilor, cu un amuzament pe care nu simte nevoia să și-l ascundă. Dacă n-ar fi expresia de pe chipul ei, aș putea să-mi schimb iar locul, însă îmi țin respirația și reușesc să rămân nemișcată.

— Iată că ne întâlnim în sfârșit, spune ea. Scriitoarele nu prea se înnebunesc unele după altele, dar voiam să te cunosc personal.

Neștiind ce să răspund, zâmbesc stânjenită și încerc un început ceva mai puțin belicos.

— E așa de liniște aici.

— Slavă Domnului, exclamă doamna Ağaoğlu. E greu să recunoști asta într-un oraș atât de zgomotos ca Istanbulul, însă până și cel mai mic sunet mă deranjează când scriu literatură. Mi se pare esențial să fie o liniște și o pace desăvârșite când lucrez.

Tace o clipă, măsurându-mă cu un viu interes, apoi continuă:

— Dar înțeleg că tu nu ești așa. Tocmai ți-am citit interviul zilele trecute. Tu pari să scrii din mers, bucurându-te de dezordine și mișcare. Găsesc lucrul ăsta cu-adevărat...

— Ciudat? propun.

Își arcuiește dezaprobat sprâncenele subțiri, căutând cuvântul potrivit.

— De neînțeles? încerc iar.

— Bizar, spune ea în cele din urmă. Îl găsesc cu-adevărat bizar.

Dau ușor din cap. Cum aş putea să-i explic că ordinea și liniștea pe care ea le prețuiește atâta mie îmi dau fiori? Să trăiești decenii întregi în aceeași casă, să cunoști fețele tuturor vânzătorilor și vecinilor din zonă, să prinzi rădăcini pe aceeași stradă, în același cartier, în același oraș – așa ceva mi se pare o chestie cumplită. Pentru mine, statornicia și stabilitatea sunt ca niște cuvinte în rusă ori chineză. Deși știu că sunt niște limbi minunate, cu istorii vaste, nu le vorbesc.

Tăcerea e cea mai rea. De câte ori se lasă un nor gros de tăcere, vocile gălăgioase dinăuntrul meu se aud mult mai distinct, ridicându-se una câte una la suprafață. Îmi place să cred că le cunosc pe toate femeile din acest harem interior al meu, dar poate pe unele nu le-am întâlnit niciodată. Împreună alcătuiesc un cor care nu știe cum să coboare tonul. Le numesc Corul Vocilor Discordante.

E un cor *bizar*, dacă stau să mă gândesc bine. Nu numai că vocile cântă toate fals, dar nici una nu cunoaște notele. De fapt, nu există pic de muzică în ce fac ele. Vorbesc toate în același timp, una mai tare decât alta, fără să asculte vreodată ce se spune. Îmi stârnesc teama de propria diversitate, de fragmentarea dinăuntrul meu. Tocmai de aceea nu-mi place liniștea. O găsesc chiar neplăcută, neliniștitoare. Când lucrez acasă ori într-o cameră de hotel, am grijă să deschid radioul, televizorul sau CD playerul, uneori chiar pe toate trei odată. Obișnuită să scriu în aeroporturi febrile, în cafenele ticsite sau în restaurante gălăgioase, mă simt în vervă când sunt înconjurată de o larmă bogată.

Brusc, îmi trece prin minte că poate de aceea, spre deosebire de toți prietenii mei, nu mă enervează niciodată șoferii care coboară geamurile și îneacă în muzică

pop cele şapte coline ale Istanbulului. Cred că *magandalar*¹ ăştia sunt la fel de speriaţi de linişte ca mine. Şi lor le e teamă să rămână singuri cu vocile lor.

Întocmai ca fanfaronii ăştia, şi eu deschid ferestrele când mă aşez să lucrez la un roman. Sigur, intenţia mea nu e să invadez lumea de-afară cu muzica mea. Ci să las muzica lumii de-afară să-mi invadeze spaţiul interior. Țipetele pescăruşilor, claxoanele maşinilor, sirena vreunei ambulante, certurile cuplului care locuieşte deasupra, larma copiilor care joacă fotbal peste stradă, zornăitul pieselor de table de prin cafenele, strigătele vânzătorilor stradali şi muzica punk şi postpunk care se deapănă la CD playerul meu... Doar în acest vacarm e acoperită pentru scurt timp orgia dinăuntrul meu. Doar atunci pot scrie în tihnă.

— Ai vrea să vezi biroul la care mi-am scris majoritatea cărţilor? Întreabă pe neaşteptate doamna Ağaoğlu.

— Sigur, mi-ar plăcea mult.

E un birou din mahon elegant, ticsit de manuscrise şi cărţi aranjate ordonat, garnisit cu amintiri meticuloase. O splendidă lampă veche împrăştie o lumină blândă, gălbuie. Îmi spune că nu lasă pe nimeni să-i facă curăţenie pe birou, fiindcă vrea să fie sigură că fiecare obiect de pe el rămâne la locul lui. Mă întreb o clipă dacă această restricţie se aplică întregii încăperi, pentru că sunt multe obiecte şi fotografii risipite pe rafturile bibliotecii, pe măsuţele de cafea şi pe gheridoane.

Pasiunea de colecţionar pentru obiecte, fiecare încărcat de semnificaţii şi memorie, mi s-a părut întotdeauna uimitoare.

---

1. *Maganda* (pl. *magandalar*) – termen argotic turcesc ce desemnează un om necioplit sau needucat, care se situează undeva între Neanderthal şi Om (în tc., în orig.) (n.a.).

Relația mea cu obiectele se bazează pe o serie de infidelități succesive. Le cumpăr, le îndrăgesc, le abandonez. M-am obișnuit, încă din copilărie, să împachetez și să reîmpachetez cutii. Când schimbi cartierele, orașele, continentele, nu poți să ei cu tine decât o anumită cantitate de obiecte. Restul posesiunilor înveți să le lași în urmă.

Născută în Franța, în 1903, Anaïs Nin a fost o autoare care a avut un impact considerabil nu numai asupra literaturii mondiale, ci și asupra mișcării feministe din secolul XX. Deși a fost o scriitoare prolifică, publicând romane, povestiri și critică literară, doar jurnalele sale – apărute în cea mai mare parte în timpul vieții – au devenit faimoase în întreaga lume. Criticii au afirmat că cele mai multe, dacă nu chiar toate, dintre personajele ei feminine erau ea însăși, un comentariu pe care l-a negat cu însuflețire. Unul dintre multele lucruri uimitoare în privința ei a fost că, sătulă să se supună regulilor lumii editoriale, a hotărât să-și publice singură cărțile. A cumpărat o tiparniță manuală, a învățat cum s-o manevreze și s-a apucat de tipărit. Era o muncă de salahor, cum o numea ea, mai ales pentru o femeie care nu cântărea mai mult de cincizeci de kilograme. Mai târziu, vorbind despre această experiență, spunea că faptul de a-și tipări singură cărțile – culegând fiecare frază – a învățat-o, ca scriitoare, să fie mai concisă și mai puțin vorbăreață.

Împrejurările ne ajută să învățăm cum să ne mulțumim cu mai puțin.

Tot așa, mutările m-au învățat cum să supraviețuiesc cu o cantitate minimă de mobilă. Lucrurile pe care le cumpăr într-un oraș le abandonez înainte să mă mut în următorul. E ca și când, cu fiecare pas pe care îl fac

și fiecare câștig pe care îl obțin, pierd altceva în altă parte. Există totuși un lucru în bagajul meu de mână pe care am reușit să-l iau cu mine oriunde m-am dus. Un săculeț la fel de bătrân ca Marea Moartă, însă la fel de ușor ca o pană și pentru care nu se cere vamă nicăieri în lume: arta povestitului.

N-am fost în stare să-mi țin laolaltă nici cele mai prețioase cărți, stivuite în cutii de carton împrăștiate prin subsolurile rudelor și prietenilor. Colecția mea de literatură rusă e în Ankara, în casa mamei; toate cărțile în spaniolă, printre care și *Don Quijote de la Mancha*, se odihnesc în garajul unei prietene dintr-o suburbie a Istanbulului; iar toate cele *O mie și una de nopți* mă așteaptă încă la Colegiul Mount Holyoke, unde am fost cândva bursieră.

Straniu, însă o asemenea dezorganizare mă ajută să-mi consolidez memoria. Când nu poți să-ți iei cărțile cu tine, nu-ți rămâne decât să memorezi cât mai multe povești și pasaje. De aceea am fragmente de dialoguri din *Doctor Jivago* al lui Pasternak și poeme din volumul *Mathnawi* al lui Rumi întipărite în minte. Nu pot căra după mine cărți atât de groase ori cu atâtea volume, dar pot întotdeauna să recit câteva versuri din Rumi fără să stau prea mult pe gânduri. „Făr-al Iubirii lăuntric giuvaier, bazarul vieții mele fie năruit piatră cu piatră.“

— Ai un loc de scris asemănător pe care îl consideri sacru? mă întreabă doamna Ağaoğlu.

— Nu, nu chiar, dar am un laptop, îi răspund, știind că sună jalnic, însă spunând-o oricum.

Se uită la mine cu niște ochi mirați, după care abandonează subiectul.

— Hai să luăm ceaiul, vrei?

Zâmbesc ușurată.

— Sigur, mulțumesc.

Înapoi în living, așteptând ca gazda mea să se întoarcă, un fapt pe care l-am știut întotdeauna, însă cu care nu m-am confruntat niciodată, mi se prezintă față în față: m-am agățat mereu, sau poate am vrut să mă agăț, de fărâme și bucăți de existență ici și acolo, fără să am o coerență, un centru, o continuitate în viață. E un alt fel de-a spune pe scurt: sunt un dezastru.

Îmi dau seama, chiar în acea clipă, că oricât de așezată ar fi doamna Aġaoġlu, eu sunt rătăcitoare în aceeași măsură. Oricât de disciplinată ar fi ea, eu sunt dezordonată în aceeași măsură. Oricât de mult aș încerca să mă atașez de un obiect, un cămin, o adresă sau o relație, lipiciul pe care-l folosesc nu e niciodată îndeajuns de puternic, și totuși, deși e ciudat, o asemenea dislocare a fost deopotrivă un blestem și o binecuvântare.

Peste puțin timp, doamna Aġaoġlu își face din nou apariția cu o tavă ticsită cu cești și farfurii de porțelan. Pe farfuria mea sunt produse de patiserie, biscuiții sărați în stânga, fursecurile dulci în dreapta, toate aliniate într-o simetrie perfectă și în număr egal.

În următoarea jumătate de ceas, îmi spune care era situația scriitoarelor în trecut și, după părerea ei, ce s-a schimbat în ziua de azi. Ascult, savurând conversația. N-avem nici o grabă. Nici o întâlnire de onorat sau sarcină de îndeplinit. Vorbim despre artă și literatură, despre scriitori iviți și dispăruți și apoi despre cum e să fii scriitoare într-o societate patriarhală.

Tocmai atunci, din senin, doamna Aġaoġlu mă ia pe nepregătite abordând un nou subiect.

— Cred că, la un moment dat în viață, scriitoarele simt nevoia să facă o alegere, spune. Cel puțin mie așa

mi s-a întâmplat. Am hotărât să nu am copii ca să mă pot dedica scrisului.

Îmi povestește, cu o voce calmă, dar fermă, că pentru a reuși să stea pe picioarele ei ca romancieră și să scrie liber și după pofta inimii, a hotărât să nu aibă copii.

— Am fost norocoasă, spune ea, pentru că soțul meu m-a sprijinit în această hotărâre dificilă. N-aș fi putut să fac niciodată lucrul ăsta fără sprijinul lui.

Mi se strânge stomacul. *Te rog, nu-mi pune întrebarea.* Însă o face.

— Dar tu? Ai în vedere să devii mamă?

Manifestul pe care l-am scris pe vaporeșul cu aburi îmi apare în fața ochilor cu litere de tipar țipătoare. Ar putea fi momentul potrivit să citez unele părți din el. Dar înainte să apuc, Corul Vocilor Discordante se pune pe cântat, de parcă ar fi apăsat cineva un buton.

— Șttt, tăceți, șoptesc în guler. Țineți-vă gura, fetelor, pentru numele lui Dumnezeu!

— Ai spus ceva? mă întreabă doamna Ağaoglu.

— Nu, nu... Adică, da, însă murmuram doar pentru mine... Nimic deosebit..., îi răspund, simțind cum roșeața îmi năvălește în obraji.

— Și ce murmurai doar pentru tine? întreabă doamna Ağaoglu, nevrând să mă slăbească deloc.

Înghit în sec atât de zgomotos, încât auzim amândouă cum e împins aerul în jos pe gâtleej. Nu îndrăznesc să spun: „Le dojeneam doar pe cele patru femei dinăuntrul meu. Vezi dumneata, au păreri contradictorii despre maternitate, ca despre toate problemele importante din viața mea“.

Nu îndrăznesc să spun: „În adâncul sufletului meu e un harem în miniatură. O ceată de femei care se încaieră întruna din nimic și se ciorovăiesc, căutând un

prilej să se prindă una pe alta pe picior greșit. Sunt niște creaturi mici-micuțe, nu mai mari decât Degețica. Au doar vreo 12 centimetri în înălțime și vreo 300-400 de grame în greutate, așa de mici sunt. Îmi fac viața un calvar, și totuși nu știu cum să trăiesc fără ele. Pot să iasă la iveală sau să stea liniștite după bunul-plac. Fiecare și-a revendicat un cotlon al sufletului meu drept reședință. Nu pot să pomenesc nimănui despre ele. Dacă aș face-o, aș fi închisă într-un sanatoriu ca schizofrenică. Dar personalitatea nu e schizofrenică prin definiție?”.

Nu îndrăznesc să spun: „Fiecare membră a Corului Vocilor Discordante pretinde a fi eu și prin urmare le vede pe celelalte ca pe niște rivale. Antipatia lor e atât de profundă, încât, dacă li s-ar da șansa, și-ar scoate ochii. Sunt surori de carne și sânge, însă funcționează după Codul de Legi al Sultanului Fatih¹. Dacă vreuna din ele s-ar urca pe tron, mi-e teamă că primul lucru pe care l-ar face ar fi să se descotorosească o dată pentru totdeauna de surorile ei“.

Nu îndrăznesc să spun nimic din toate astea. În schimb, arunc în luptă o întrebare, alegând cea mai simplă cale de scăpare:

— Spune-mi, doamnă Aġaoġlu, dacă Shakespeare ar fi avut o soră care ar fi fost o scriitoare foarte talentată sau dacă Fuzuli ar fi avut o soră care s-ar fi nimerit să fie o poetă la fel de înzestrată ca el, ce s-ar fi întâmplat cu acele femei? Ar fi scris cărți sau ar fi crescut copiii? Cred că de fapt mă întreb: le-ar fi putut face pe amândouă?

---

1. Codul Sultanului Fatih a legalizat fratricidul în Imperiul Otoman de secol XV, permițându-le conducătorilor să-și ucidă frații, pentru ca aceștia să nu devină o amenințare pentru tron (n.a.).

— E o întrebare pe care mi-am pus-o cu mult timp în urmă..., spune ea cu o voce stinsă. Răspunsul la care am ajuns a fost un „nu“ ferm. Dar acum, draga mea, e rândul tău să găsești un răspuns. Crezi că o femeie poate să facă față și maternității, și carierei la fel de bine?

O soră talentată

În eseu *O cameră separată*, Virginia Woolf susține că o femeie, orice femeie, n-ar fi avut cum să scrie piesele de teatru ale lui Shakespeare în epoca lui. Pentru a-și demonstra punctul de vedere, introduce în scenă o femeie imaginară, pe care o prezintă drept sora lui Shakespeare. Îi dă numele de Judith.

Să presupunem pentru o clipă că această Judith era la fel de pasionată de teatru ca Shakespeare și la fel de înzestrată. Care ar fi fost soarta ei? Și-ar fi putut dedica viața dezvoltării propriului talent, așa cum a făcut Shakespeare? Nici o șansă, spune Woolf.

Răspunsul este „nu”, pentru că bărbaților și femeilor li se aplică serii de reguli diferite. Judith poate să fie oricât de talentată pofteste, oricât de pasionată de artă și literatură pofteste, însă drumul ei ca scriitoare va fi presărat cu obstacole, mici sau mari. Îi va fi cumplit de greu să găsească loc să se miște în cușca „soției sociabile, gospodinei meticuloase și mamei devotate” în care i se cere să intre. Mai mult, împărțită între îndatoririle femeiești și rolurile materne, nu va reuși să găsească timp pentru scris. Întreaga ei zi se va irosi în sarcini gospodărești – gătind, călcând, îngrijind copiii, făcând cumpărături, îndeplinindu-și obligațiile familiale... și, pe nesimțite, va deveni o Femeie-Sită, timpul scurgându-se întruna prin găurile din viața ei. În rarele clipe când

va fi singură, va ceda epuizării și frustrării. Cum să scrie? Când să scrie?

De la bun început, prilejurile favorabile care se vor ivi în calea lui Shakespeare îi vor fi interzise lui Judith. În această lume unde femeile sunt descurajate să-și dezvolte individualitatea și sunt învățate că rolul lor esențial în viață este să fie soții și mame bune, unde femeile se fac auzite doar pe tărâmul culturii orale, însă când vine vorba de cultura scrisă sunt aproape invizibile, scriitoarele încep jocul cu scorul de 0-7.

Să aplicăm acum întrebarea crucială a Virginiei Woolf la Orientul Mijlociu.

Fuzuli era una dintre cele mai ilustre voci ale Orientului, un poet renumit al secolului XVI, venerat astăzi în egală măsură de arabi, perși și turci. Să spunem că Fuzuli ar fi avut o soră mai tânără foarte talentată – se prea poate chiar să fi avut – și că o chema Firuze, care înseamnă „turcoaz” – culoarea ochilor ei.

Această Firuze e o copilă înzestrată, cu o fire curioasă și o mare aplecare spre învățătură, clocotind de idei. Are părul cărlionțat, gropițe în obraji și mintea plină de întrebări, fiecare dintre ele atrăgând alta nouă. Precum imaginile în oglinzi opuse, ideile ei se înmulțesc la nesfârșit, răspândindu-se în spațiul nemărginit. Imaginația curge din frazele ei precum apa pe arcadele unui apeduct, mereu proaspătă, mereu liberă.

Adoră poveștile, cu cât sunt mai aventuroase și mai primejdioase, cu atât mai bine. Zi și noapte deapănă povești despre pirați cărând hârci de om cu rubine încastrate în orbite, covoare vrăjite care zboară peste bazaruri cu mirodenii și palate de cleștar și uriași verzi cu două capete ce vorbesc într-o limbă străină pentru toate urechile

în afară de ale ei. Le spune întruna poveștile astea mamei, bunicii și mătușilor ei. Când ele se satură s-o asculte, le istorisește oaspeților, slugilor și oricui pune piciorul în casă.

Bătrânii din familie clatină cu toții din cap și spun:

— Copilă, ai o închipuire mai adâncă decât oceanele.

De unde scoți toate poveștile astea? Te furișezi până pe piscul Muntelui Kaf în somn și tragi cu urechea la vorbele zânelor până se crapă de ziuă?

Firuze se întreabă ce fel de loc e Muntele Kaf. Cât i-ar plăcea să meargă acolo și să-l vadă cu ochii ei. Lumea e plină de minunății și unele colțuri ale pământului îți amintesc de rai; o știe nu din experiență, ci din intuiție. A citit versetele despre rai din *Coran*, unde se spune: „Cei care vor stăpâni Grădinile Edenului (...) vor fi împodobiți cu brățări de aur și înveșmântați în straie verzi, de mătase și brocart”¹. Una dintre distracțiile ei favorite e să închidă ochii și să se închipuie înveșmântată în mătăsuri fine, cu clopoței măiestrit lucrați clinchetindu-i pe glezne când se plimbă pe lângă râuri cu cea mai rece apă, culegând fructe zemoase din pomi, fiecare mai mare ca un ou de struț.

Visarea e o copilă îmbujorată, la fel de încântătoare ca o naiadă și la fel de jucăușă. Dacă încerci s-o prinzi, îți lunecă din brațe, sprintenă și mlădioasă, ca un pește, ca un miraj. Cei care tânjesc după atingerea ei se ostenesc în van.

Realitatea e o cotoroanță cu păr cărunt precum cerurile prevestitoare de furtună, gură știrbă și un chicotit

---

1. Sura 18 – „Grota“, versetul 31, în *Coranul*, trad. de George Grigore, Editura Herald, București, 2010, Ediția a 3-a, revizuită și adăugită, p. 206.

ce-ți îngheață sângele în vine. Nu e urâtă, nu chiar, dar are ceva tulburător, de te codești s-o privești drept în ochi.

Visarea e tovarășa nedespărțită a lui Firuze, cea mai bună prietenă a ei. Când se joacă împreună, râzând, glumind și zburdând încolo și-ncoace, Realitatea le pân-dește de departe, cu ochii mișiți, ca două crăpături subțiri.

„Curând“, spune ea, „răzgâiata aia de Visare o s-o șteargă și eu o să mă lăfăi pe tronul ei. Firuze poate să se mai joace o vreme cu Visarea, curând însă va deveni femeie, iar atunci ea și scumpa ei tovarășă de joacă vor trebui s-o apuce fiecare pe drumul ei.“

Într-o dimineață, Firuze se trezește cu o umezeală ciudată între picioare și o pată roșie pe cămașa de noapte. Inima îi stă o clipă în loc. Se teme că s-a tăiat în ceva. Plângând, dă fuga la maică-sa. Dar nici n-apucă să scoată câteva cuvinte, că primește o palmă zdravănă.

— Taci, spune maică-sa, duioșia din privirea ei nepotrivindu-se cu asprimea tonului.

— Dar ce se petrece, mamă? întreabă Firuze într-o șoptă înspăimântată.

— Li se întâmplă tuturor femeilor, răspunde maică-sa. Dar nu sufla o vorbă nimănui, mai ales fraților tăi. Uite, ia cârpa asta și du-te și te spală.

— Li se întâmplă tuturor femeilor, repetă Firuze cu îndoială.

— Chiar așa, și înseamnă că nu mai ești o copilă. De-acum înainte trebuie să ai grijă cum te porți. Nu mai poți să alergi încolo și-ncoace și să sari coarda. Nu mai poți să vorbești tare și să chicotești. De-acum ești femeie.

De când? De ce? Cum de-a trecut de la copilărie la condiția de femeie? Crezuse mereu că să devii femeie

era ca și cum ai străbate un drum lung, șerpuitor, mărginit de copaci pe fiecare parte, învățând să înaintezi pas cu pas. De ce nu-i spusese nimeni că era de fapt o trapă pe care calci și te rostogolești înăuntru, fără să știi măcar că se afla acolo?

Firuze se simte murdară și vinovată, nu din pricina vreunui lucru pe care l-a făcut, ci din pricina a ceea ce este. Bunica ei îi spune să nu se atingă de *Coran* până nu i s-a oprit sângerarea și nu s-a spălat bine. Parcă nici Dumnezeu n-o mai vrea.

Firuze se simte rănită. Culoarea îi piere din obraji, la fel și zâmbetul din ochi. Fata fără griji al cărei răs răsuna prin casă ca un clinchet de clopoței îi cedează pe neașteptate locul unei femei al cărei trup greu o trage în jos. Cu capul adânc plecat, cu chipul înnegurat de gânduri, Firuze se află într-un ținut străin chiar și când stă lângă mangal împreună cu Realitatea.

Femeile în vârstă din familie nu-și iau ochii de la ea, vorbind în șoaptă între ele despre posibili претенdenți. Peșitoarele vin și pleacă, ducând cu ele rahat *lokum* înfășurat în batiste de mătase. Pe când părinții se cio-rovăiesc pentru prețul miresei, devine și mai important ca Firuze să fie modestă. Dar oricât de strict ar supra-veghea-o, n-o pot împiedica să dea fuga la etaj și să-și lipească nasul de ferestrele cu parmaclâc. Stă acolo până când găurile îi lasă pe față urme ca de vărsat de vânt, trăgând în nări mirosul ierburilor sălbatice pe care îl aduce briza din văile din depărtare.

Dacă ar putea să iasă din casă și să găsească o caravană care să o ducă dincolo de porțile Karbalei, spre capetele lumii. Vrea să meargă la școală, ca fratele ei Fuzuli, și să studieze teologia, *tafsîr*-ul¹ și alchimia.

---

1. Arta de a interpreta *Coranul* (în arabă, în orig.) (n.a.).

Dacă ar putea umbla pe străzi cărând cu mândrie sub braț cărți și dicționare groase cât cărămizile. Dacă părinții ei ar spune: „Bună treabă, Firuze. Cu voia Domnului, poate devii o mare poetă, ca fratele tău!“.

Firuze are un secret pe care nu-l dezvăluie nimănui: de ani de zile scrie poezii. La început obișnuia să aștearnă în grabă pe hârtie tot ce-i apăsa inima, fără nici un fel de așteptări, ca și când ar fi vorbit singură. Curând și-a dat seama că era mai mult decât o distracție. Era o pasiune.

Scrisul pune stăpânire pe ea ca o boală care îi otrăvește și îi cotopește trupul și sufletul. Cel mai adesea, inspirația îi vine în zori. Se scoală înainte să se crape de ziuă, își pune un șal pe umerii slăbuți și se-așterne pe scris. Cei ce aud zgomotele înfundate din odaia ei își închipuie că s-a trezit ca să se roage. Nu știu că, într-un fel, chiar asta face. Poezia este pentru ea ca o adevărată rugăciune, izvorâtă din adâncurile sufletului ei, închinată unei puteri mult mai mari și mai înalte. Dacă n-ar exista poezia, crede Firuze, Dumnezeu ar fi prea singur.

Citește operele altor poeți, mai ales pe-ale iranianului Hāfez și pe-ale turcului Nasimi. Adoră și poemele fratelui ei, a dat chiar azi peste unul și l-a ținut minte pe dată:

Totul pe lume-i iubire,
Știința nu-i decât o bîrfă.

Cu toate că-i plăcea poemul, n-a putut să nu-i treacă prin minte că numai un bărbat bine educat și versat în gramatică și limbă ar putea face o asemenea afirmație. Pentru Firuze și pentru toți aceia care fuseseră ținuți

departe de școală, știința era cu siguranță mai mult decât o bârfă.

Era o sete arzătoare.

O ibovnică bătrână, cu pielea mai închisă ca abanosul, are grijă de Firuze din ziua în care s-a născut. Când pășește, alunecă prin încăpere tăcută ca mătasea; când vorbește, n-o face decât în șoaptă. Într-o dimineață, pe când croșetează împreună o cuvertură din dantelă, Firuze se întoarce către doica ei și spune:

— Vreau să merg la *madrassa*¹ și să fiu o poetă faimoasă.

— Zău? chicotește doica și sânii ei generoși se zguduie.

— De ce râzi? întreabă Firuze cu un aer jignit.

— Lasă-mă să-ți spun mai întâi o poveste, răspunde doica, devenind din nou serioasă.

Și iată povestea pe care i-a spus-o: *Într-o zi, Nastratin Hogeia lucra pe un petic de grădină cu lubenițe, când s-a oprit să se odihnească și s-a așezat sub un nuc. Ridicând privirea, a murmurat în barbă: „Doamne Atotputernice, nu înțeleg căile Tale. Pentru ce-ai făcut lubenițele astea uriașe să crească pe cele mai subțiri tulpini și ai pus nucile mărunțele pe ramurile alea groase? N-ar fi fost mai bine invers?“*

Chiar când a terminat de vorbit, s-a stârnit un vânt puternic și o nucă s-a desprins din copac, căzându-i drept în cap.

„Au!“, a țipat Nastratin Hogeia de durere. Frecându-și creștetul dureros, și-a înțeles greșeala. „Doamne, iartă-mă

1. Școală care funcționează de regulă pe lângă o moschee (în arabă, în orig.) (n.a.).

pe mine, păcătosul, și limba mea cea proastă“, a zis. „Acum înțeleg de ce n-ai pus lubenițele în copac. Dacă ai fi înlocuit nucile cu lubenițe, n-aș mai fi în viață acum. Lasă totul la locul lui, Te rog. Tu știi cum e cel mai bine!“.

Firuze ascultă, abia respirând.

— Ce legătură are cu mine?

— Copilă nesăbuită, nu vezi? întreabă doica. Cine-a mai auzit de vreo femeie-poet? Trebuie să fie o pricină pentru care Dumnezeu a făcut totul așa cum e și am face bine s-o respectăm, dacă nu vrem să ne plouă cu lubenițe în cap.

În după-amiaza aceea, Firuze se plimbă prin grădina din spatele casei. Trece pe lângă havuz și se duce glonț la poiata din colț. Deschizând ușița de lemn, se bagă înăuntru, trăgând în nări mirosul înțepător de pământ, praf și găinaț. Nici cocoșul, nici găinile n-o bagă în seamă. Locul acesta, cu duhoarea lui puternică și locuitorii săi gălăgioși, e singurul în care poate să respire.

Sub castroanele cu mâncare, într-o cutie căptușită cu catifea, își ține poemele. Scuturând praful de pe ea, înhață cutia și se duce să-și vadă fratele.

— Hei, surioară, ce faci? spune Fuzuli, mirat s-o vadă stând lângă ușă.

Ea îi întinde poemele, cu un zâmbet încordat ca o coardă de *ūd*¹.

— Vrei să le citești?

Se-nvoiește. Timpul încetinește și începe să curgă altfel, ca un somnambul. După aproape o eternitate, Fuzuli înalță capul, având în ochi o sclipire nouă, care nu era acolo mai devreme.

1. Instrument muzical cu coarde, specific Orientului Mijlociu și nordului Africii, asemănător cu lăuta.

— De unde ai poemele astea? întreabă el.

Firuze întoarce repede privirea. Nu îndrăznește să spună adevărul. Pe deasupra, vrea să știe dacă poemele ei sunt bune de ceva. Are într-adevăr talent?

— De la o vecină care-a venit în vizită zilele trecute. Sunt ale fiului ei, răspunde. Te-a implorat să arunci o privire peste ele și să-i spui cinstit dacă fiul ei are vreun strop de talent.

O umbră trece peste chipul lui Fuzuli, de parcă ar fi bănuitor, însă când vorbește, glasul îi e calm și liniștitor.

— Spune-i vecinei că fiul ei ar trebui să vină să mă vadă. Tânărul e foarte înzestrat, zice el, mângâindu-și barba lungă și castanie.

Firuze nu-și mai încapă în piele de bucurie. Se gândește să-i spună fratelui ei adevărul când se ivește prilejul. Dacă-l poate convinge pe fratele ei, poate să-i convingă pe toți din familie. Atunci vor înțelege ce mult înseamnă cuvintele pentru ea. Să crezi în poezie înseamnă să crezi în iubire. Să crezi în poezie înseamnă să crezi în Dumnezeu. Cum poate oare cineva să refuze așa ceva?

Dar prilejul pe care-l așteaptă nu se ivește niciodată. Doar la câteva săptămâni după discuția asta, Firuze e măritată cu un slujbaș cu optsprezece ani mai bătrân decât ea.

Cu tobe și tamburine, îi cântă în noaptea pictării cu henna. Mai întâi, femeile dansează și râd de bucurie, apoi veselie le pierde de pe chipurile sărate de lacrimi. În zilele de nuntă, la petrecerile femeilor, și numai atunci și acolo, fericirea și întristarea devin două nume diferite pentru același lucru.

*Mai ieri era o copilă / înotând într-o mare de cuvinte /
sângerând poezie*

*O pată i-a crescut pe cămașa de noapte / întunecată și
tainică*

*Într-o clipită / cât o bătaie de inimă / a devenit femeie
Numele ei un fruct oprit...*

Datorită legăturilor soțului ei, se hotărăște ca perechea să se stabilească în Istanbul. Firuze este smulsă din casa, familia și copilăria ei. Părăsindu-și căminul, nu mai face nici o vizită la poiată. Nu-i mai pasă. Ascunse într-o gaură, sub castroanele cu mâncare pentru găini, poemele ei rămân în paragină. De marele secret se alege praful, care-i măturat de vânt.

Câteva luni mai târziu, la Istanbul, Firuze stă într-un *konak* de lângă Bosfor, privind apele de un violaceu închis. Icește, dar reușește să nu vomite de data asta, gravidă fiind în a șaptea săptămână. Speră să fie un fiu care să ducă mai departe numele soțului ei peste generații, până la capetele pământului. Uneori rostește poezii, însă nu le mai așterne pe hârtie. Cuvintele șoptite se risipesc în vânt precum crâmpiele unui vis sfărâmat pe care l-a avut odată, dar pe care nu și-l mai poate aduce aminte.

Cine știe câte femei ca Firuze a numărat istoria Orientului Mijlociu? Femei care ar fi putut deveni poete sau romaniere, dar nu li s-a dat voie... Femei care-și ascundeau capodoperele în poieți sau lăzi de zestre, unde le mânca putregaiul. Mulți ani mai târziu, pe când depăneau povești pentru nepoate, una s-ar fi putut să spună:

— Cândva scriam poezii. Știai?

— Ce-i aia?

— Poezia? E un loc vrăjit, dincolo de Muntele Kaf.

— Pot să merg acolo? Pot?

— Da, draga mea, poți să mergi, dar nu poți să rămâi. Nu ai voie să faci decât o scurtă vizită.

Ar fi spus-o în șoaptă, de parcă și asta ar fi făcut parte din poveste.

Poate întrebarea care trebuie pusă nu este: de ce n-au existat mai multe poete și romaniere în trecut? Adevărata întrebare este: cum de-au reușit o mână de femei să răzbească în lumea literară în ciuda tuturor piedicilor?

Când vine vorba să le dea șanse egale unor femei ca Firuze, lumea n-a progresat așa de mult. Chiar și astăzi, susține Virginia Woolf, „când cineva citește... despre o femeie posedată de diavol, despre o femeie-vraci care vinde ierburi de leac sau chiar și despre un om cu totul deosebit care a avut o mamă, atunci cred că suntem pe urmele unei romaniere pierdute, unei poete reprimată, unei Jane Austen mute și obscure, unei Emily Brontë care și-a risipit mințile prin mlaștini sau s-a schimonosit pe drumuri, înnebunită de chinurile la care o supunea darul ei“.

Chiar și astăzi o regulă rămâne în picioare: bărbații care scriu sunt considerați în primul rând „scriitori“ și abia apoi „bărbați“. Pe când femeile care scriu sunt în primul rând „femei“ și abia apoi „scriitoare“.

Încă o ceașcă de ceai

— Te simți bine? întreabă doamna Aġaoġlu. Pari căzută pe gânduri.

— A, da? zâmbesc vinovată.

Îmi aruncă o privire plină de subînțeles peste masă, apoi îmi oferă încă o ceașcă de ceai, zicând:

— A fi mamă și scriitoare nu sunt probabil două lucruri care se bat cap în cap, nu neapărat. Însă nu sunt nici prietene la cataramă.

Mintea îmi lucrează ca un computer care a luat-o razna. Nume și imagini sar de colo-colo pe ecran, incoerente și disparate. Mă gândesc la scriitoare care sunt și mame: Nadine Gordimer, Margaret Atwood, Annie Proulx, Anita Desai, Jhumpa Lahiri, Naomi Shihab Nye, Anne Lamott, Mary Gordon, Anne Rice, legendara Cristina di Belgioioso... Un număr considerabil au unul sau doi copii. Dar sunt și altele, ca Ursula K. Le Guin, care au chiar trei sau mai mulți.

Însă, totodată, sunt și multe poete și scriitoare care n-au avut copii, din motive personale. Emily Dickinson, Virginia Woolf, Emily Brontë, Dorothy Parker, Lillian Hellman, Ayn Rand, Gertrude Stein, Patricia Highsmith, Jeanette Winterson, Amy Tan, Sandra Cisneros, Elizabeth Gilbert...

Apoi mai sunt scriitoare care au ales și să nască, și să adopte copii. Dintre acestea, cea mai uimitoare e o

femeie care a fost nu numai o scriitoare prolifică, ci și o susținătoare a egalității rasiale și sexuale, o femeie cu suflet mare, laureată a Premiului Nobel pentru Literatură, Pearl S. Buck.

Observând că sistemul de adopții american discrimina copiii asiatici și afro-americană în favoarea celor albi, la începutul anilor '50, Buck a hotărât să lupte împotriva sa și să-i ajute pe cei lipsiți de putere. După o luptă îndelungată, a înființat Welcome House – primul centru internațional de adopții interrasiale – și a schimbat viețile a mii de copii. În tot acest timp, nu a renunțat niciodată la literatură și nici nu și-a încetinit ritmul de scris. Chiar dimpotrivă, maternitatea și activismul par să-i fi impulsionat cariera literară.

Pe urmă, mai sunt scriitoarele care *poate* și-ar fi dorit copii, însă soții lor nu, așa că nu și-au mai dorit nici ele. Mulți cred că așa s-a întâmplat și cu renumita scriitoare britanică Iris Murdoch. S-a afirmat adesea că soțul ei, John Bayley, n-a vrut niciodată copii, iar ea s-a conformat. O biografie publicată după moartea lui Murdoch a scos în evidență această latură mai puțin cunoscută a relației lor, stârnind multă vâlvă.

Mă strădui să găsesc o formulă, o formulă de aur, care să poată fi aplicată celor mai multe scriitoare, dacă nu tuturor, însă mi-e evident că nu există.

J.K. Rowling a început să scrie seria Harry Potter după nașterea fiului ei și i-a dedicat cărțile următoare fiicei ei nou-născute. Condiția de mamă o inspiră, pretinde ea. Lumea își închipuie că o mamă care scrie despre magie trebuie să le spună copiilor ei povești fantastice când îi duce la culcare, însă J.K. Rowling susține că nu crede în magie, doar în religie. Nu știu dacă totul merge ca uns în casa ei, dar Rowling pare

să aibă un adevărat talent în a îmbina condiția de mamă cu scrisul.

Apoi mai e Toni Morrison, care își creștea singură cei doi băieței când s-a apucat de scris. Mulți ani n-a putut lucra în timpul zilei, întâlnirile ei cu stiloul și hârtia având loc înainte de ivirea zorilor, când se trezeau copiii. Oricât de grea i-ar fi fost viața atunci, ea spune că toate greutățile au fost o sursă de inspirație.

Uneori, cel mai mare premiu pe care speră să-l primească o scriitoare nu e nici Man Booker Prize, nici Orange Prize, ci o bonă plăcută și muncitoare. E un vis împărtășit de multe dintre ele să audă cele cinci cuvinte magice: „Și bona i se decernează...“ Nu-i de mirare că unele dintre bursele câștigate de Sylvia Plath erau înregistrate ca „burse pentru bonă“ – bani cu care putea să angajeze o persoană calificată pentru a găsi astfel timpul și energia de-a scrie.

Dar mai e și reversul medaliei. În incitantul eseu „Notes to a Young(er) Writer“, Sandra Cisneros abordează fățiș problema clasei și faptul că scriitoarele și poetele au „o servitoare proprie“. „Mă întreb dacă menajera irlandeză a lui Emily Dickinson scria poezii sau dacă a nutrit vreodată dorința secretă de-a studia și de-a fi ceva mai mult decât o menajeră“, scrie Cisneros. „Poate că menajera irlandeză a lui Emily Dickinson a trebuit să-și sacrifice viața pentru ca Emily să și-o poată trăi pe-a sa încuiată la etaj, în dormitorul de pe colț, scriindu-și cele 1775 de poeme.“¹ Oricât ar evita lumea literară să vorbească despre astfel de lucruri *mundane*,

---

1. Citat din articolul lui Geoffrey Sanborn, „Keeping Her Distance: Cisneros, Dickinson, and the Politics of Private Enjoyment“, PMLA, 2001 (n.a.).

banii și clasa socială sunt încă privilegiile care le conferă unora mai multă putere decât altora.

Ar trebui să li se acorde atenție și copiilor, nu numai mamelor. Fiul lui Susan Sontag, David Rieff, a călcat pe urmele mamei sale, devenind scriitor și redactor de carte. De fapt, o vreme a fost chiar redactorul mamei lui. Kiran Desai vorbește despre strânsa relație scriitoricească pe care o are cu mama ei, Anita Desai. La fel, Guy Johnson, fiul uneia dintre cele mai îndrăgite voci ale poeziei americane, Maya Angelou, a ales și el să devină poet.

„Dacă acești copii ar fi urât din cine știe ce motive lumea mamei lor, cu siguranță n-ar fi pornit pe același drum“, îmi spun. „Bănuiesc că scriitoarele nu sunt până la urmă niște mame atât de jalnice.“

Dar chiar când rostesc cuvintele, știu că există exemple contrare, cazuri despre care e mult mai greu să vorbești. Sunt scriitoare foarte talentate care însă nu au fost probabil niște mame grozave. Nu știm prea multe despre ele. Relații care par de invidiat din afară s-ar putea să spună un adevăr diferit în spatele ușilor închise. Dincolo de fotografiile drăguțe și de fațadele vesele se ascund inimi rănite despre care rareori auzim.

Un exemplu bine-cunoscut este cel al lui Muriel Spark.

Fără îndoială, Spark este una dintre autoarele cele mai influente ale secolului trecut. A scris mai bine de douăzeci de romane și zeci de alte lucruri, printre care cărți pentru copii, piese de teatru și cărți de povești. Când a părăsit această lume, la vârsta de optzeci și opt de ani, prietenii, rudele, editorii, redactorii, criticii și jurnaliștii au fost cu toții prezenți la înmormântarea ei. O singură persoană n-a fost acolo: fiul ei, Robin.

Te întrebi ce i s-a întâmplat unui fiu – unui fiu unic – pentru ca, aflând că mama lui s-a stins din viață,

să refuze să meargă la înmormântarea ei. De câtă durere, de câtă suferință e nevoie pentru așa ceva? Și cum a putut o mamă, știind că avea să moară curând, să facă tot ce putea în ultimele ei zile ca să se asigure că fiul ei este scos din testament? Ce supărare, ce mâhnire ar fi putut-o împinge să ia acea hotărâre?

Născută în Edinburgh, Spark și-a părăsit țara la scurt timp după căsătorie și s-a mutat în Rhodesia (Zimbabwe), unde soțului ei i se oferise un post de profesor. În 1938, cuplul a avut un fiu. Nu știu dacă au fost mai nefericiți ca familiile din jurul lor, însă după ceva vreme Muriel Spark a hotărât să se întoarcă în Marea Britanie. Singură. Când și-a părăsit băiețelul de șase ani, a simțit oare că avea să fie cel mai greu moment din viața ei sau a crezut, cu toată sinceritatea, că avea să revină curând? În orice caz, n-a făcut-o niciodată. Robin a fost crescut de tatăl și de bunica lui paternă.

Cu trecerea anilor, distanța dintre mamă și fiu s-a mărit. Dar abia când Robin, acum bărbat în toată firea, și-a anunțat dorința de a deveni evreu, legăturile firave care mai rămăseseră s-au rupt cu totul. Spark, care devenise o catolică ferventă, a reacționat cu amărăciune la încercările fiului ei de-a dovedi că bunica lui (și, prin urmare, mama) era de fapt evreică. A pretins că fiul ei căuta să facă senzație și scandal doar ca să se răzbune pe ea. După asta, relația cu fiul ei a fost atât de încordată, încât atunci când un jurnalist a întrebat-o dacă se vedeau vreodată, ea a răspuns: „Atâta vreme cât se ține departe de mine, poate să facă ce-i place“.

Și așa au rămas... departe.

Afară, în stradă, în spatele perdelelor trase pe jumătate, vântul se întetește, foșnind frunzele salcâmlor în

lumina piezișă a serii. Timpul se iuțește și el. Acum curge atât de repede, că mă simt cuprinsă de panică, de parcă aș fi întârziat la ceva, dar la ce anume, nu știu. Câți ani am? Treizeci și cinci. Numerele încep să crească precum cifrele rotitoare de pe o pompă cu benzină. Treizeci și șase, treizeci și șapte, treizeci și opt, treizeci și nouă... câți ani mai pot amâna hotărârea de-a avea copii? Ceasul din perete, ceasul din capul meu, ceasul din inima mea, ceasul din pânțelele meu, toate ticăie la unison. Deodată am un sentiment străniu – de parcă toate aceste ceasuri ar fi setate să sune în același timp: acum.

Tocmai atunci femeile în miniatură dinăuntru meu încep să mi se izbească de pereții pieptului. Vor toate să iasă. Vor toate o întâlnire urgentă.

Sforțându-mă să par calmă și sigură pe mine, sar în picioare.

— Îmi cer scuze, pot să merg la toaletă?

— Sigur, e înainte și la stânga, spune doamna Așăoğlu cercetându-mi chipul cu ochii ei căprui închis.

Dar nu am nici timp, nici chef de explicații. Mă reped spre baie, încui ușa după mine și deschid robinetul de la apă caldă, așa încât doamna Așăoğlu să nu mă audă vorbind singură.

— OK, puteți ieși acum, șoptesc.

Tăcere mormântală. Pe polița din fața mea e o lumânare parfumată care miroase a mere verzi. Îi privesc flacăra cum pâlpăie în curentul stârnit de mișcările mele.

— Hei? Ieșiți odată!

Știu că țip, dar nu mă pot abține.

Chiar atunci, o voce lichidă, îmbibată de letargie îmi răspunde:

— Of, vrei să nu mai zbieri de parcă te-ar durea stomacul?

— De ce nu ieșiți? Credeam că vreți o întâlnire urgentă. Din cauza voastră m-am încuiat în toaleta unei case în care sunt doar musafiră.

— Voiam să ne întâlnim, dar apoi ne-am dat seama că e ora cinei. Toată lumea a plecat acasă să pună ceva în gură, așa că nu putem ieși chiar acum.

— Aha, grozav!

— Nu fi țăfnoasă! Știi ce, de ce nu cobori tu aici, drăguță?

Spre deosebire de Alice în Țara Minunilor, eu n-am nevoie să beau vreo licoare magică și să mă micșorez până ajung cât un deget ca să călătoresc pe alt tărâm, fiindcă nu trupul, ci conștiința mea întreprinde călătoria. Pot să iau orice formă doresc, și totuși să nu am nici o formă. Știind asta, trag adânc aer în piept, apuc o lumânare și încep să cobor scările acoperite de mușchi către temnițele sufletului meu.

E timpul să am o discuție serioasă cu cele patru Degețici ale mele.

Haremul interior

Jos e întuneric și ceață. Cu aleile sale labirintice și pasajele sale secrete, sufletul meu este cadrul perfect pentru un roman gotic sau pentru un film cu vampiri. Uitându-mă în dreapta și în stânga, îmi dau seama că sunt complet dezorientată. Am umblat de atâtea ori prin fundăturile astea și pe străduțele astea lăturalnice prost luminate și încă mă rătăcesc.

Departe în față e o răscruce din care se desprind patru drumuri separate. Clipind des, ridic lumânarea până în dreptul ochilor și scrutez ceața groasă, deloc ispititoare. Încotro s-o apuc? Încerc să mă gândesc la o mașinărie rotundă gigantică, ceva între un compas și o roată a norocului. E un exercițiu mental pe care îl practic când mă simt nehotărâtă, deși nu sunt sigură că ajută într-adevăr. Cu ochii minții, văd cum învârt roata cât de repede îmi stă în puteri, până încetinește și se oprește în dreptul literei V. Stabilesc rapid că înseamnă vest și mă îndrept supusă în direcția aceea.

Acolo, într-un oraș organizat la fel de îngrijit ca Bruxelles-ul, într-un apartament modern șic, mobilat în stil minimalist, locuiește Mica Domnișoară Practică. Este acea latură a mea care are mult simț practic și chiar și mai mult simț pragmatic. Apăs pe soneria ei și, după ce sunt cercetată de o cameră de filmat, aud bâzâitul unui interfon care mă lasă înăuntru. Stă la

birou, arătând veselă și dichisită. Pe farfuria din fața ei e un sendviș cu brânză de capră și curcan afumat pe pâine de grâu. Lângă farfurie, e o gură de Cola dietetică. Își supraveghează greutatea de când îmi amintesc.

Are 11,4 centimetri și cântărește abia 369 de grame. Poartă haine de stradă comode: o cămașă bej răcoroasă, ochelari cu rame de baga roșii și o pereche de pantaloni de pânză maro cu multe buzunare, pentru a avea totul la îndemână. Are sandale de piele în picioare; părul ei blond închis e tuns scurt, ca să nu mai trebuiască coafat. Spălatul (șampon și balsam doi în unu) e de-ajuns. Uscatul e deja un pas prea mare.

— Ahoi, Mare Eu, spune veselă. Ce-ai pățit? Arăți groaznic.

— Mda, mersi, mormăi eu.

— Ce-i cu tine? Întreabă.

Din motive peste puterile mele de înțelegere, îi place să vorbească în fraze mitraliate, condimentate cu argou, ca o puștoaică de pe stradă din Tucson.

— Of, Mică Domnișoară Practică, trebuie să mă ajuți, zic.

— *Nema problema!* Sunt gata să te-ajut.

— Ai auzit întrebarea pe care mi-a pus-o doamna Ağaoğlu? Nu știi cum să răspund. Poți să fii o mamă bună și o scriitoare bună în același timp? Vreau să am copii? Dacă nu, de ce nu? Dacă da, când, de ce, cum?

— Hei, fii fără grijă, soro, spune ștergându-se la gură cu un șervețel. Nu-ți bate capul pentru nimica toată. Poți să fii scriitoare și mamă, de ce nu. Nu trebuie decât să ai încredere în mine.

— Chiar?

— Mda. Uite ce-o să facem. O să-ți împărțim timpul în două părți: timpul de scris și timpul de îngrijit copilul.

Se oprește cu un zâmbet diabolic, urmărindu-mi reacția. Asta înseamnă că va trebui să începi să porți ceas.

— Știi că nu port niciodată ceas, răspund. Ceasurile, culoarea crem și curry-ul... sunt cele trei C-uri de care prefer să mă țin departe.

— Păi, am pentru tine un cuvânt cu C pe care s-ar putea să-l întâmpini cu bucurie.

— Care?

— Cernutul!

Văzând că nu mă prind, râde cu poftă.

— Alegerea grăunțelor de pleavă, mă lămurește. Tocmai asta trebuie să faci.

O privesc din nou nedumerită. Ea îmi zâmbește din nou plină de încredere, de parcă ar avea pulsul lumii la degetul mic.

— Gândește în felul următor, soro. Creierul omului e ca un dulap de bucătărie cu sertare. Tacâmurile sunt într-un sertar. Șervetele într-altul. Și așa mai departe. Folosește același model. Când stai cu bebelușul, deschide sertarul „mamei“. Când scrii, deschide-l pe cel al „romancierei“. E simplu. Închizi un sertar, deschizi altul. Fără confuzii. Fără contradicții. Fără agitație. Toate datorită cernutului.

— Uau, splendid, doar că ai lăsat pe dinafară un mic detaliu: cine o să se ocupe de copil cât scriu?

— De parcă asta ar fi o problemă, pufnește ea. Trezirea! Era globalizării a venit deja. Pocnește din degete. Poți găsi o bonă. Filipineză, moldoveancă, bulgăroaică. Poți chiar s-o alegi după naționalitate.

Mica Domnișoară Practică vără o mână într-un buzunar și scoate o hârtie.

— Uite, am făcut o listă cu toate informațiile de care ai nevoie. Numere de telefon de la agenții de bone,

babysittere, creșe, pediatri. Ar trebui să-ți iei și o asistentă care să răspundă la e-mailuri. Ți-ar face viața mai ușoară. Iar dacă-ți iei o secretară și un reportofon, poți să încetezi cu totul să scrii, înțelegi ce vreau să zic?

Întreb cu inima grea:

— Ce vrei să zici?

— Vreau să zic că, în loc să-ți scrii romanele, poți să le vorbești. Casetofonul o să le înregistreze pe bandă. Iar mai târziu, secretara poate să transcrie întregul text. Nu e mai practic? Așa poți să-ți termini romanul fără să fii nevoită să pleci de lângă copil.

— Doar de curiozitate, spun cât de calm sunt în stare. Cum o să-mi permit o bonă, o asistentă și o secretară?

— Of, ești atât de negativistă, replică ea. Eu îți ofer soluții practice pentru probleme concrete și tu vezi numai partea proastă.

— Dar banii sunt o problemă concretă, obiectez cu vocea frângându-mi-se.

O clipă nici una dintre noi nu scoate o vorbă, încrunându-ne și bosumflându-ne.

— Pe deasupra, chiar dacă aș avea banii ăștia, spun, tot n-aș putea să fac ce propui. E împotriva simțului meu de egalitate și libertate. Nu pot să-i pun pe toți oamenii ăia să lucreze pentru mine de parcă aș fi vreun rajah ceva.

— Acum vorbești prostii, sare Mica Domnișoară Practică. Nu știi că orice scriitoare de succes e un rajah?

— Cum poți să spui așa ceva?

— Cum poți să negi? replică ea. Adu-ți aminte de femeia aia, lupoaica, după care te înnebunești atâta.

Dau să întreb despre ce lupoaică tot vorbește acolo, când îmi trece prin minte că se referă la Virginia Woolf¹.

— Crezi că cucoana aia a ta avea doar o cameră separată numai a ei? Nici gând. Avea și o bucătăreasă numai a ei, o menajeră numai a ei, un grădinar numai al ei, ca să nu mai vorbim de un majordom numai al ei! Jurnalele îi sunt pline de plângeri împotriva numeroșilor ei servitori.

Plină de curiozitate, întreb:

— De când citești, mă rog, despre viețile scriitoarelor?

Lecturile Miciei Domnișoare Practice se bazează în întregime pe două criterii-cheie: eficiență și funcționalitate. *Cum să câștigi prieteni și inimi, Calea sigură către succes, Zece pași către putere, Artă de a cunoaște oamenii, Trezește-l pe milionarul din tine, Secretul unei vieți fericite.* Înghite ghidurile motivaționale ca pe pop-corn, dar nu citește niciodată romane. După ea, literatura nu are nici un rol.

— Dacă e ceva *util*, îl citesc, replică defensiv.

— Și care e *utilitatea* lupoaicei?

Întoarce spre mine o privire întunecată și disprețuitoare.

— Cucoana aia a ta avea obiceiul să scrie porunci pentru servitorii ei pe bucățele de hârtie. Ce sarcini trebuiau îndeplinite, ce mâncăruri trebuiau pregătite, ce rochii trebuiau spălate... Le nota pe hârtie. Pot să-ți închipui? Trăiau sub același acoperiș, dar în loc să le vorbească, le *scria*...

— Păi, nu știm varianta ei din povestea asta, spun cu sfială.

---

1. Joc de cuvinte bazat pe asemănarea formală și fonetică dintre cuvântul *wolf* (lup) și numele scriitoarei britanice, Woolf.

— Totul era varianta *ei*. Ea era scriitoarea, soro!

N-am chef de ceartă. Cu o riglă în mână, un calculator în buzunar și o grămadă de planuri în minte, Mica Domnișoară Practică are obiceiul să măsoare, să calculeze și să planifice totul. Iau lista pe care mi-a pregătit-o și plec grăbită, simțindu-mă încă neliniștită.

Învârt din nou roata. Se oprește la litera *E*. De data asta o iau spre est.

Aici, într-un oraș la fel de spiritual ca Muntele Athos, în spatele unei uși de lemn, stă Doamna Derviş – cu capul plecat în contemplare, cu degetele răsucind mărgelile de chihlimbar ale mătăniilor. Pe tava din fața ei se află un castron cu supă de linte și o felie de pâine. Degetarul îi e plin cu apă. Întotdeauna se mulțumește cu puțin. Pe cap are un turban înfășurat lejer, ale cărui capete sunt prinse în față cu o piatră. Șuvițe de păr se ițesc de sub turban. Poartă o rochie de culoarea jadului, lungă până în pământ, o vestă verde închis și niște papuci kaki. Văzând că e în mijlocul unei rugăciuni, mă strecor înăuntru și ascult.

— Doamne, Iubire și Frumusețe Pură, fie ca noi să preaslăvim numele Tău și să găsim alinare la Tine. Nu ne lăsa să ne petrecem timpul pe pământ cu ochii încețoșați, urechile înfundate și inimile ferecate la iubire.

Cuvintele ei mă fac să zâmbesc și zâmbetul nu-mi piere de pe chip când le aud pe următoarele.

— Te rog, deschide cel de-al treilea ochi al lui Elif către Iubire și dăruiește-o cu mai multă putere de-a pătrunde Adevărul. Legăturile sunt esența lumii Tale; Te rog, n-o lipsi de legătura Iubirii Tale.

— Amin, închei eu.

Tresare, întreruptă din gânduri. Când mă vede stând acolo în picioare, zâmbește și-și duce mâna la sânul stâng în chip de salut.

— Am nevoie de ajutor, spun. Ai auzit întrebarea pe care mi-a pus-o doamna Aġaoġlu? Nu știu cum să răspund.

— Am auzit-o într-adevăr și nu știu de ce te sperii așa. Dumnezeu spune chiar El că uneori ne pune la o „frumoasă încercare“. Așa numește el multele greutăți prin care trecem în viață. *O frumoasă încercare*. Nu e nevoie să te grăbești cu „răspunsul“, pentru că toate răspunsurile sunt relative. Ce-i face bine unuia poate să-i facă rău altuia. În loc să pui întrebări generale despre maternitate și scris, roagă-l pe Dumnezeu să-ți dea ce-ți face bine.

— Păi, de unde să știu eu ce-mi face bine?

Nu-mi ia în seamă întrebarea.

— Fie că faci copii, scrii cărți, vinzi plăcinte pe stradă sau semnezi contracte de milioane de dolari, ce contează e să te simți fericită și împlinită. Te simți așa?

— Nu știu, răspund.

Doamna Derviș trage adânc aer în piept.

— Atunci, dă-mi voie să-ți pun altă întrebare. Romanele astea ale tale sunt chiar ale tale? Tu ești creatoarea lor?

— Firește că sunt ale mele. Le creez pagină cu pagină.

— Rumi a scris mai bine de optzeci de mii de versuri splendide, și totuși nu s-a socotit niciodată un creator. Nici nu s-a văzut ca pe-un poet. A spus că era doar o unealtă, un canal pentru creativitatea lui Dumnezeu.

— Eu nu sunt Rumi, replic mai tăios decât aveam de gând.

Ochii ni se întâlnesc pentru o clipă și-mi feresc stânjenită privirea. Nu vreau să cedez drepturile de autor ale cărților mele altcuiva, fie el chiar Dumnezeu.

— Hai să-ți spun o poveste, spune Doamna Derviș. *Într-o noapte, câțiva fluturi s-au strâns pe un dulap, privind la o lumânare care ardea. Nedumeriți de natura luminii, au trimis pe unul dintre ei s-o cerceteze. Fluturile-iscoadă a dat roată lumânării de vreo câteva ori și s-a întors cu o descriere: lumina era strălucitoare. Apoi s-a dus al doilea fluture s-o cerceteze. Și el s-a întors cu o observație: lumina era fierbinte. În cele din urmă, al treilea fluture s-a oferit să meargă. Când s-a apropiat de lumânare, nu s-a oprit, așa cum făcuseră prietenii săi, ci a zburat direct prin flacără. A fost mistuit pe loc, dar numai el a înțeles adevărata natură a luminii.*

— Vrei să mă sinucid? întreb alarmată.

— Nu, draga mea, vreau să-ți ucizi eul.

— E același lucru, nu?

Doamna Derviș oftează și face o nouă încercare.

— Vreau să încetezi să gândești. Încetează să cercetezi, încetează să analizezi și începe să trăiești experiența. Abia atunci îți vei da seama cum poți găsi un echilibru între a fi mamă și a fi scriitoare.

— Da, dar dacă...

— Nu mai e nevoie de nici un „dar dacă“, spune ea. Fluturile a spus cumva „dar dacă“?

— OK, însă eu nu sunt Rumi, nici fluture. Sunt o ființă omenească înzestrată cu minte și cu patru femei în miniatură care sălășluiesc înăuntrul ei. Felul meu de-a trata lucrurile este cu siguranță mult mai complicat.

— Mhm, spune Doamna Derviș mestecându-și pâinea.

E genul acela de „mhm“ care nu poate însemna decât: „Nu ești încă pregătită. Ca un fruct care mai are nevoie de timp ca să se pârguiască, ești încă tare pe dinăuntru. Du-te și te pârguiește puțin și-o să mai vorbim după aceea“.

Târșându-mi picioarele, îmi iau rămas-bun și mă îndrept spre sud.

Acolo, într-un oraș mai aglomerat ca Tokioul, după o ușă cu trei zăvoare, stă Domnișoara Cehoviana Ambițioasă, neobosita dependentă de muncă. Are 10 centimetri și cântărește 292 de grame. E cea mai slabă dintre cele patru Degețici. Se consumă mereu singură, așa că e firesc să nu ia deloc în greutate.

„Timpul nu înseamnă bani, timpul înseamnă totul“, îi place să spună.

Ca să nu piardă timpul, în loc să gătească cina și să pună masa, ronțăie biscuiți și chipsuri și înghite o gramadă de vitamine ca suplimente. Chiar și în clipa asta are în față un pachet de biscuiți, cuburi micuțe de brânză și o cutie minusculă cu suc de morcovi și portocale. Lângă farfuria ei mai sunt o tabletă de vitamina C și o pastilă de ginkgo biloba.

Dintre toate afirmațiile făcute de oameni din timpuri imemorabile, și-a ales drept motto în viață una de-a lui Cehov: „Cine nu dorește nimic, nu speră nimic și nu se teme de nimic nu poate fi artist“. De aceea e o bună cehoviană. Ea dorește și speră și se teme, totul din belșug și deodată.

Astăzi, Domnișoara Cehoviana Ambițioasă poartă o fustă indigo care îi ajunge până sub genunchi, două șiraguri de perle în jurul gâtului și o jachetă asortată, cu o bluză de mătase ivorie pe dedesubt. E dată cu un

strat subțire de fond de ten pe pielea albă ca zăpada și cu un ruj roșu închis pe buze. Părul castaniu îi e prins într-un coc atât de strâns, că nici un fir nu reușește să scape. Fiecare centimetru e aranjat, prins, lustruit, ca întotdeauna. Dinții ei de porțelan sclipesc în șirurile lor drepte ca niște perle scumpe. E hotărâtă, fermă, muncitoare – chiar peste măsură.

— Domnișoară Cehoviana Ambițioasă, vrei să mă ajuți, te rog? spun. Ai auzit întrebarea pe care a pus-o doamna Ağaoğlu. Care e răspunsul tău?

— Cum poți să întrebi așa ceva? își încruntă spre mine sprâncenele pensate subțire. Evident, mă opun să faci vreun copil. Cu toate căte le-avem pe cap de-acum înaintea, nu e deloc timpul de făcut copii!

Mă uit la ea cu niște ochi de cățeluș.

— Dar am trecut chiar în urmă cu câteva minute pe la Doamna Derviş și ea zicea că n-are rost să alergi prin viață ca apucatul.

— N-o băga în seamă pe Degețica aia scrântită. Ce știe ea? Ce înțelege ea din dorințele lumești? spune cu nonșalanță. Și-a pierdut mințile printre mărețele mătăniilor.

Aruncă un biscuit în gură, apoi o capsulă cu vitamine, și ia o înghițitură de suc ca să alunece mai ușor.

— Ascultă, draga mea, dă-mi voie să-ți rezum din nou filozofia mea de viață: am cerut noi să venim pe lume? Nu. Nu ne-a cerut nimeni părerea. Doar ne-am pomenit în pânțelele mamelor, am trecut prin nașteri chinuitoare și iată-ne aici. Dacă am venit pe lume atât de întâmplător, există oare ceva mai sublim decât dorința noastră de a lăsa în urmă ceva merituos și durabil când părăsim lumea asta?

Mă trezesc încuviințând cu însuflețire, deși cu cât vorbește mai mult, cu atât mă simt mai pierdută.

— Din nefericire, prea multe vieți sunt zdrobite sub o rutină monotonă. Ce păcat! Când, de fapt, trebuie să năzuiești să fii special. Trebuie să devenim nemuritori cât suntem încă în viață. Trebuie să scrii romane mai bune și să-ți dezvolți talentul. Trebuie să lucrezi neconținut, zi și noapte, să citești fără încetare, să studiezi, să-ți pui la încercare voința... Fiecare ceas e prețios.

— Și asta e tot din Cehov? întreb bănuitoare.

— Din Anton Pavlovici Cehov, mă corectează încruntând din sprâncene și, ca să-și sublinieze spusele, repetă numele în rusește: *Антон Павлович Чехов*.

— Sigur, oftez eu.

— Uite, am făcut un calcul: dacă scrii câte un roman pe an în următorii zece ani, ții câte o prelegere pe lună, participi la toate festivalurile literare mari din Europa și faci înconjurul lumii, atunci în opt ani și două luni vei ajunge pe noi culmi ale carierei.

— Of, vrei să mă mai scutești? spun exasperată. Crezi că literatura e o cursă de cai? Crezi că sunt o mașină?

— Ce-i rău în asta? replică ea cu nonșalanță. E mai bine să fii o mașină decât o legumă! Decât să trăiești ca un fir de pătrunjel, lipsită de viață și pasiune, mai bine să trăiești cu toată energia și avântul unei mașini în funcțiune.

— Și cum rămâne cu copiii?

— Copiii... copiii..., spune încruntându-se de parcă cuvântul i-ar fi lăsat în gură un gust amar. Mai bine lași copiii în seama femeilor care s-au născut ca să fie mame. Știm amândouă că tu nu ești deloc așa. Copiii mi-ar da peste cap toate planurile de viitor. Promite-mi. Spune-mi că n-ai să faci asta!

Mă uit în zare, tânjind să fiu altundeva. În tăcerea care s-a lăsat, Domnișoara Cehoviană Ambițioasă se ridică încet, se îndreaptă către geanta ei și pescuiește dinăuntru o hârtie.

— Ce-i asta? întreb când mi-o întinde.

— O adresă, spune Domnișoara Cehoviana Ambițioasă. Adresa unui ginecolog excelent. Ia ghici! Ți-am făcut deja programare. Doctorul te așteaptă marți la 6.30.

— De ce?

Ochii Domnișoarei Cehoviana Ambițioasă se luminează, în timp ce vocea ei capătă o blândețe stranie.

— Pentru că vrem să rezolvăm problema asta o dată pentru totdeauna. Operația asta te va scăpa de toate întrebările existențiale care îți tulbură mintea. Am hotărât să te trimit la sterilizat.

— Ce sunt eu, pisică maidaneză? spun înroșindu-mă de furie.

Nemulțumită, ea ridică din umeri și îmi întoarce spatele.

— De tine depinde.

Știu că ar trebui să-mi țin firea, dar nu reușesc. Bombănind încă, o las cu campania ei veterinară și mă îndrept spre nord.

Acolo, în spatele unei uși de fier ornamentate, într-un oraș ce freamătă de idei precum New Yorkul, locuiește Domnișoara Cinica Doctă. Ferestrele casei ei sunt acoperite cu draperii de catifea roșie și pânze de păianjen subțiri, pereții – cu postere cu Che Guevara și Marlon Brando.

Se îmbracă cu rochii hippy șleampâte, până-n pământ și veste indiene cu cioburi de oglindă. Își înfășoară eșarfe

țipătoare la gât și poartă brățări rotunde, de toate culorile, până la coate. Când are chef, se duce să-și facă un tatuaj sau un alt piercing. În funcție de zi, fie își lasă părul până la umeri desfăcut, fie îl prinde într-un coc lejer. Practică Raja Yoga și e avansată la Reiki. Cu toate ședințele de acupunctură, n-a reușit încă să se lase de fumat. Dacă nu fumează o țigară, chiar și una de foi, mestecă tutun. Gentile ei sunt niște saci ticsiți, în care vâra câteva cărți, carnete și tot felul de mărunțișuri. De obicei nu se machiază, nu pentru că ar fi împotriva, ci pentru că, atunci când dă drumul unui rimel sau unui ruj în geantă, nu-l mai găsește niciodată.

În ultima vreme Domnișoara Cinica Doctă urmează o dietă alternativă. Are în față o farfurie cu spanac organic *zucchini* organic și un fel de amestec de legume cu șofran. E o vegetariană hotărâtă pe punctul de-a deveni vegană. Au trecut ani de zile de când a mâncat ultima oară carne. Sau pui. Sau pește. Pretinde că, atunci când mâncăm un animal, îi înghițim și frica de moarte. Se pare că de asta ne îmbolnăvim. Suntem în schimb sortiți să mâncăm verdețuri stufoase și pașnice, precum spanac, salată, varză creastă, rucolă...

— Bună, Domnișoară Cinica Doctă, spun.

— Pace, surioară, răspunde fluturând nonșalant din mână.

— Am nevoie de câteva idei într-o chestiune importantă, continui eu.

— Păi, ai venit exact unde trebuie. Sunt plină de *idei*.

— OK. Ce părere ai despre maternitate?

— Ce rost are să pui întrebări retorice când se știe foarte bine că toată lumea aude ce vrea? răspunde ea. Wittgenstein n-a scris degeaba despre limitele limbajului. Ar trebui să citești *Tractatus*.

— N-am timp să citesc *Tractatus*, zic. Doamna Ağaoğlu mă așteaptă încă în living să-i dau un răspuns. Trebuie să mă ajuți acum.

— Păi, atunci te rog să te gândești la cuvântul *invidie*.

— Vrei să repeți?

— Invidia nu e un sentiment simplu, ține minte ce-ți spun, ci o dilemă filozofică profundă. De fapt, este atât de importantă, încât modelează istoria lumii. Jean Paul Sartre susține că multe soiuri de rasism și xenofobie își au originea în invidie.

— Mi-e teamă că nu pricep un cuvânt. Ai putea să vorbești mai clar, te rog?

— Bine, atunci am să mă exprim pe-nțelesul tuturor: găina vecinului e întotdeauna mai grasă.

— Adică?

— Adică, dacă faci un copil, vei fi mereu invidioasă pe femeile care nu au copii și se concentrează asupra carierei. Totuși, dacă hotărăști să te concentrezi asupra carierei, vei fi mereu invidioasă pe femeile care au copii. Orice cale ai alege, mintea ta va fi mereu obsedată de opțiunea la care ai renunțat.

— Nu există nici o ieșire din dilema asta? Întreb.

Clatină dezolată din cap.

— Invidia se află la rădăcina anxietății noastre existențiale. Uită-te la istoria umanității, la toate războaiele și la toate distrugerile. Știi ce s-a spus când a izbucnit Primul Război Mondial? Războiul care va pune capăt tuturor războaielor! Desigur, nu s-a întâmplat deloc așa. Războaiele nu s-au sfârșit, pentru că nu există egalitate și dreptate. Există în schimb un dezechilibru de putere și venituri, divergențe etnice și religioase... Toate acestea vor isca fără îndoială noi conflicte.

Trag adânc aer în piept.

— Mă deprimi.

— Ar *trebui* să fii deprimată, spune ținându-mi amenințător fața cu degetul. Să trăiești înseamnă să fii strivit de melancolie. Nu-i de mirare că Paul Klee l-a pictat pe Îngerul Istoriei atât de singur și deznădăjduit. Adu-ți aminte să te uiți la chipul lui *Angelus Novus*. Îți recomand cu căldură să citești ce spune Walter Benjamin despre...

— Mă deprimi răăău de tot, exclam.

Ea se holbează la mine de parcă m-ar vedea prima oară.

— Aha, înțeleg. În era internetului și multimediei, nimeni nu mai are timp și răbdare pentru cunoștințe adânci. Bine, atunci trec direct la subiect.

— Te rog.

— Ce vreau să spun e că, oricare tip de femeie ai deveni, îți vei dori mereu să fii Cealaltă. După marele filozof francez Emmanuel Levinas, esența eticii se află în punctul în care ajungi față în față cu Celălalt. Desigur, din perspectivă fenomenologică am putea vorbi despre „*celălalt* dinăuntru *eului*“.

— Ăăă, hmm! mormăi eu.

— Citește-l pe Heidegger și vei vedea cum ființa umană, orice ființă umană, nu poate fi luată în considerare decât văzută ca un existent printre lucrurile care o înconjoară, cheia fiecărei existențe fiind Dasein-ul, care înseamnă „faptul-de-a-fi-în-lume“, spune deschizând larg spre mine ochii de un verde întunecat. De aceea, răspunsul meu la întrebarea ta banală e următorul: nici măcar nu contează.

— Cum adică? întreb încercând să-mi ascund frustrarea din glas.

— E totuna dacă nu faci copii sau faci o liotă, spune cu încrederea ei obișnuită. Până la urmă, totul se reduce

la invidia pentru Celălalt și la o profundă nemulțumire existențială. Oamenii nu știu să fie mulțumiți. Cum a spus Cioran, toți suntem condamnați să cădem înăuntrul nostru și să fim nefericiți.

Un vânt înghețat intră pe fereastra deschisă. Lumânarea din mâna mea pâlâie trist și eu tremur. Vocea Domnișoarei Cinica Doctă, întărită de plăcere și convingere, îmi zgârie urechile. Încep să mă îndepărtez de ea.

— Hei, unde te duci? Vino înapoi, n-am terminat încă.

— Nici n-o să termini vreodată, spun. La revedere!

Se face târziu și discuția cu Domnișoara Cinica Doctă m-a demoralizat așa de rău, că nu mai suport să aud un cuvânt despre asta. Urc treptele Tărâmului Meu Interior, câte două odată, gâfâind zgomotos, și ajung înapoi în baia doamnei Aġaoġlu. Dau să mă spăl pe față, însă apa e foarte fierbinte și să-i potrivesc temperatura cere o energie pe care nu sunt sigură că o am în clipa asta. Așa că închid robinetul și, încercând din răspuțeri să par calmă și stăpână pe situație, mă întorc în living.

Toate sunt așa cum le-am lăsat. Tablourile de pe pereți, cărțile de pe rafturi, ceștile de porțelan de pe masă, fursecurile de pe farfurii, ticăitul ceasului – toate au rămas la fel, iar casa păstrează aceeași tăcere solemnă. Doamna Aġaoġlu așteaptă liniștită la locul ei.

Întrebarea pe care mi-a pus-o cu ceva timp în urmă plutește încă în aerul dintre noi. Dar nu am un răspuns la ea. Nu încă.

— Aăă... îți mulțumesc mult pentru ospitalitate, spun, însă chiar trebuie să plec.

— Păi, a fost o plăcere să discut cu tine, răspunde ea. Ca de la femeie la femeie, de la scriitoare la scriitoare.

Când ajung în stradă, le zăresc pe cele două țigănci stând în același loc. Judecând după roșeața din obraji lor, vorbesc cu aprindere despre ceva, dar observându-mă amuțesc.

— Hei, tu de colo, strigă una dintre ele. De ce arăți de parc-ai fi la pământ?

— Poate fiindcă sunt pe pământ? răspund.

Femeia râde.

— Vino-ncoa, dă-mi palma și o să-ți spun eu cum să găsești calea de scăpare.

— Lasă ghicitul, zic. Ce-mi trebuie mie acum e o țigară. Mai bine hai să tragem un fum împreună.

Parcă aș fi propus să jefuim o bancă. Dintr-odată devin serioase și bănuitoare, uitându-se la mine cu neîncredere. Le ignor privirile, mă așez pe trotuar și scot un pachet de țigări din geantă.

Imediat, un zâmbet înflorește pe buzele țigăncii care s-a oferit să-mi ghicească în palmă acum câteva momente. Se așază lângă mine. Câteva clipe mai târziu ni se alătură și cealaltă.

Pe când se lasă întunericul, la doar câțiva pași de livingul doamnei Aġaoġlu, florăresele țigănci și cu mine stăm turcește pe trotuar, pufăind din țigări. Deasupra noastră zăbovește leneș un nor subțire de fum. Pentru o clipă lumea pare plăcută și pașnică, de parcă n-aș avea nici un motiv de îngrijorare, nici o întrebare care să-mi macine creierii.

Femeia-lună

În 1862, Lev Tolstoi s-a căsătorit cu o femeie cu șaisprezece ani mai tânără decât el, Sofia Andreevna Bers. Deși mariajul avea să devină cunoscut drept unul dintre cele mai nefericite din istoria literaturii, s-ar putea să fi existat iubire și pasiune între cei doi – măcar în anii de la început. A fost o vreme când râdeau împreună – el ca un cal sălbatic galopând peste câmpuri, ea ca o iapă tropotind în galop mic prin padoc, timidă, dar entuziastă. Din această căsătorie au rezultat treisprezece copii (nouăsprezece, după unii). Cinci dintre ei au murit în copilărie. Sofia i-a crescut pe cei opt (sau paisprezece) rămași. Și-a petrecut mare parte din tinerețe fie însărcinată, fie alăptând.

Era precum luna în fazele sale, strălucind pe cerul spuzit de stele. Trupul ei se schimba în fiecare minut al zilei, în fiecare săptămână și în fiecare lună, umplându-se, rotunjindu-se până la plenitudine și apoi subțiindu-se iar doar pentru a se umfla din nou. Sofia era o femeie-lună.

Pe când Tolstoi se afla în camera lui, scriind la lumina unei lămpi cu gaz, Sonia – diminutivul rusesc pentru Sofia – le distrăgea atenția copiilor ca să nu-și deranjeze tatăl. Jurnalele ei stau mărturie acestei dedicări. Când Tolstoi a rugat-o pe Sofia să nu-l cicălească pentru că nu scria, ea a fost atât de surprinsă, încât a notat în jurnal: „Cum să-l cicălesc? Ce drept am?“. Noapte de

noapte, an de an, și-a dat silința să-i facă scrisul mai ușor. Iar în orele pe care nu și le ocupa cu copiii, îi servea drept secretară soțului ei. Nu numai că a ținut în ordine notele la *Război și pace*, dar a copiat de șapte ori întregul manuscris. Când a suferit un avort și a căzut la pat, grav bolnavă, își făcea griji că el nu va putea să scrie din cauza bolii ei. Îl inspira, îl răsfăța și îl ajuta – un lucru pe care cu greu ți-l amintești când vezi ura adâncă ce s-a strâns între ei mai târziu în viață.

Apoi el a scris splendida *Anna Karenina* – romanul care începe cu una dintre cele mai citate fraze din literatura lumii: „Toate familiile fericite seamănă una cu alta, fiecare familie nefericită este nefericită în felul ei”¹. O problemă pe care istoricilor literari și biografilor le place s-o aducă în discuție este în ce măsură a influențat viața reală a scriitorului subiectul romanului. Câte dintre temerile personale ale lui Tolstoi, legate de soția și de căsnicia sa, s-au strecurat în *Anna Karenina*? Poate că faimosul scriitor, pe atunci în vârstă de patruzeci și patru de ani, și-a îndrumat povestea spre apele furtunoase ale adulterului ca un avertisment pentru Sofia, care la vremea aceea avea doar douăzeci și opt. Poate că, scriind despre urmările dezastruoase spre care ar fi împinsă o doamnă din înalta societate prin infidelitate, voia să-și prevină pur și simplu soția.

De parcă depravarea unei femei măritate n-ar fi un păcat destul de mare, faptul că amanții nu trăiesc izolați pe culmile munților, ci în inima lumii civilizate, este un păcat și mai grav. Prima oară când are o discuție serioasă cu soția sa, Aleksei Aleksandrovici îi explică asta foarte clar: „Vreau să te pun în gardă (...) că din

---

1. Lev Tolstoi, *Anna Karenina*, trad. de Emil Iordache, Editura Polirom, Iași, 2003, Partea I, Cap. 1, p. 7.

lipsă de prevedere și din ușurătate poți da pretext de vorbe în societate¹. Lucrurile scapă de sub control nu când o femeie se îndrăgostește de un alt bărbat decât soțul ei, ci când toată lumea află despre asta.

E foarte probabil și ca, prin acest roman, Tolstoi să nu-i fi trimis un mesaj numai soției sale, ci să le fi dat și fiicelor sale de diferite vârste o lecție de moralitate. Ciudat e că romanul a sfârșit prin a avea un impact mult mai mare asupra lui decât asupra soției și fiicelor sale. A trecut printr-o suferință morală, prima dintr-un șir nesfârșit, care va ajunge să paveze calea unui soi foarte diferit de criză existențială – care va lovi chiar în esența căsătoriei sale.

Oricum am interpreta evenimentele care au urmat, un lucru e sigur: Sofia n-a văzut niciodată în Anna un model, fie el pozitiv sau negativ. Personajul fictiv îmbrăcat în liliachiu închis, care își dorea să fie asemenea unei eroine fericite dintr-un roman englezesc, care lucra la o carte pentru copii și fuma opiu – deși aducea în unele privințe cu Sofia – clar nu era ea. În ciuda temerilor nutrite de soțul ei, ea nu l-a părăsit niciodată și nici n-a iubit vreodată alt bărbat. Dimpotrivă, a rămas atașată – poate prea atașată – de soțul și familia ei, până când asta a împins-o spre nebunie. Fiecare an aducea alt copil și, cu fiecare copil, Sofia a devenit tot mai iritabilă, iar căsătoria lor a primit încă o lovitură.

Nu trecea zi fără să izbucnească vreo ceartă în casă, energia soțului și a soției fiind secătuită de ciorovăieli mărunte, nu mai însemnate decât un fir de praf. Astfel, soții Tolstoi au înaintat cu greu prin ceața groasă a căsătoriei încă vreo câțiva ani. Sexualitatea era încă o

---

1. Tolstoi, *op. cit.*, p. 214.

cale de-a reînnodea legătura, însă când a dispărut și ea – mai mult pentru el decât pentru ea – și ceața a început să se risipească, Tolstoi n-a suportat să afle ce ascundea în tot acest timp.

Când privea în sufletul soției sale, Tolstoi vedea tinerețe, dorință și ambiție și nu-i plăcea ce afla. Când privea în sufletul soțului ei, Sofia vedea egocentrism amestecat cu semințe de altruism, însă n-a simțit niciodată cât de mult le vor afecta acestea viața pe viitor. El se uita lung la ea și se întreba cum de ea, atât de liniștită și bine-crescută cum era, putea să mai aibă încă aspirații lumești. Ea se uita lung la el și se întreba cum de el, atât de răsfățat și respectat cum era, putea să iubească ceva, fie că era vorba de scrisul lui sau de Dumnezeu, mai mult decât pe ea.

Precum doctorul Frankenstein, care s-a luptat să scape de creatura pe care el însuși o închipuise și o meșterise, Tolstoi a făcut o soție nefericită și certăreață din fata cu care se căsătorise cu ani înainte.

O vreme a încercat să o suporte, însă și-a pierdut repede răbdarea. Într-o scrisoare adresată fiicei sale Alexandra Lvovna, s-a plâns că Sofia „îl pândește, trăgea cu urechea, se văicărea și îi dădea ordine după cum avea chef...” În același timp spunea că vrea să se elibereze de ea. Dintr-odată, brutal și ireversibil, s-a distanțat de soția lui și de tot ce avea vreo legătură cu ea.

Apoi, într-o zi, a plecat pur și simplu.

În acea după-amiază, pentru prima oară după multă vreme, a simțit libertatea alături, nu ca pe un concept abstract sau ca pe o idee de aparat, ci ca pe o prezență, atât de apropiată, de concretă și de palpabilă. A mers. A alergat și a sărit. Cu glas puternic, a cântat melodii pe care nu le mai auzise nimeni înainte. Țăranii care

lucrau pe câmpurile din apropiere l-au privit solemn pe cel mai respectat romancier al Rusiei făcând nebunie după nebunie și n-au suflat o vorbă nimănui. Drept răsplată parcă pentru sprijinul lor tăcut, în aceeași seară, Tolstoi a hotărât să-și împartă averea săracilor. Omul care venea dintr-un mediu aristocratic, care fusese ocrotit toată viața lui, era acum hotărât să se lepede de toate privilegiile rangului său.

Când Sofia, matriarha, a auzit de asta, și-a ieșit din minți de furie. Doar un smintit și-ar risipi averea în felul ăsta, era sigură – doar un smintit fără soție sau copii în grijă. Curând, spre amărăciunea ei, Tolstoi a declarat public că s-a spălat pe mâini de lumea materială. Și-a împărțit toți banii, tot pământul. Abandonând ospețele care îi plăceau atât de mult, a jurat să renunțe la carne, vânătoare și băutură și s-a apucat să lucreze ca un meșteșugar țăran.

Sofia i-a urmărit transformarea de-a dreptul îngrozită. Nobilul cu care se măritase, scriitorul pe care îl adora și soțul căruia îi născuse atâția copii dispăruse, fiind înlocuit de un țăran prost îmbrăcat și plin de purici. Era o insultă care a împuns-o drept în inimă.

A numit noile obiceiuri ale lui Tolstoi „negurile“, de parcă ar fi vorbit despre o boală fatală, ca o ciumă ce se abătuse asupra casei lor. Cu buzele crăpate de cât și le mușcase, cu gura schimonosită de nefericire și chipul cumplit de îmbătrânit pentru o femeie de vârsta ei, a suferit o cădere nervoasă după alta. Într-o zi, fiul ei Lev a întrebat-o pe Sofia dacă e fericită. I-a luat ceva timp să răspundă la o întrebare atât de simplă și de incitantă. În cele din urmă a răspuns că e fericită. Fiul ei a întrebat-o: „Atunci de ce arăți ca o martiră?“.

Dragostea dintre soț și soție, oricât de puternică ar fi fost odată, nu se mai putea adapta la bărbatul și femeia

care deveniseră, dând naștere la mânie și ranchiună de ambele părți, ca o rană care sângerează înlăuntru.

În cele din urmă, în toamna anului 1910, la câteva luni după ce o scosese în secret pe soția lui din testament și îi cedase drepturile de publicare asupra romanelor lui editorului său, Tolstoi s-a îmbolnăvit de pneumonie. Pierzându-și și recăpătându-și cunoștința, întocmai cum dispăruse și revenise în viața soției sale vreme de decenii, a murit într-o gară unde fugise după încă o ceartă domestică. Faptul că scriitorul, care își începuse cariera literară pretinzând că adevărata fericire stă în viața de familie, și-a găsit sfârșitul fugind de familia și de soția lui e un simbol în sine.

Multă vreme Sofia a fost privită doar ca mamă și soție. Marea ei contribuție la moștenirea literară lăsată de Tolstoi a fost fie ignorată, fie subestimată. Abia de curând am început s-o privim într-o lumină diferită – ca scriitoare de jurnale, intelectuală și femeie de afaceri – și am ajuns s-o apreciem ca pe-o femeie înzestrată, altruistă, cu multe talente și visuri neîmplinite.

PARTEA A DOUA

Vânturile schimbării

Ce știi pescarii

Două luni mai târziu, mă plimb pe malul mării într-o duminică, pe la șase dimineața. De obicei mă trezesc devreme, nu pentru că nu-mi place somnul – deși chiar nu-mi place –, ci pentru că trezitul după răsăritul soarelui îmi dă o senzație de ușoară iritare, de parcă întreaga lume s-ar distra grozav și eu aș ajunge abia la spartul petrecerii.

Așa că iată-mă trează și deja la plimbare. Singurele alte forme de viață treze la ora asta sunt pescărușii, pisicile maidaneze și pescarii amatori din Istanbul. Cu muzică în căștile de la iPod (Amy Winehouse), cu pop-corn în buzunare (e de-ajuns să spun că, după părerea mea, într-o lume mai bună, pop-cornul va ajunge în meniurile de mic dejun), mă plimb viori, gândindu-mă la viața Sofiei Tolstoi.

Aerul e limpede precum cristalul și cerul atârnă indigo deasupra mea, brăzdat de nori trandafirii ce se îndreaptă către dealurile îndepărtate din față. Istanbulul pare întinerit și curat, ca o tânără mireasă abia ieșită din *hamam*. Aproape îți poți închipui că nu e același oraș care-și împinge locuitorii spre nebunie zi după zi. Acum pare pitoresc și ispititor, un oraș muiat în miere. Bănuiesc că arată cel mai bine când noi, istanbuliții, nu ne aflăm prin preajmă – încă un motiv să te trezești devreme.

De-a lungul țărmului, spre Bebek, sunt vreo douăzeci sau treizeci de pescari – de la băieți de vârsta adolescenței la bunici cu bastoane – așezați într-un șir perfect, cu fața spre mare. Ca mătăniile pe ață, stau unul lângă altul, cu gălețile lor de plastic și borcanele lor cu viermi colcăitori, cu ochii ațintiți undeva în zare și degetele încleștate pe undițe. Nu vorbesc, nici nu fac glume. Pur și simplu așteaptă răbdători ca peștii să vină și să muște din momeală.

Curând soarele răsare, însă observ că are companie. Luna e încă pe cer – într-o zi sau două va fi plină. Ochii îmi sunt ațintiți către boltă. Oare luna nu știe că se află la locul nepotrivit în momentul nepotrivit? Privindu-i haloul stins, mă gândesc din nou la Sofia.

„Dacă Sofia ar fi fost romancieră, oare Lev Tolstoi ar fi sprijinit-o așa cum l-a sprijinit ea pe el?“, mă întreb. „Ar fi copiat iar și iar manuscrisele soției lui? Ar fi scos copiii la plimbare și s-ar fi îngrijit să nu le lipsească nimic pentru ca soția lui să poată avea mai multe ceasuri de liniște și tihnă ca să se concentreze asupra scrisului?“

Frământată de astfel de întrebări, mă îndrept spre parcul din centrul cartierului. Locul de joacă, ticsit de mame, copii și bebeluși în timpul zilei, e pustiu acum. Mă așez pe o bancă, urmărind câțiva porumbei care umblă prin preajmă cu mersul lor legănat, căutând firimituri de pâine prin crăpături.

Dintr-odată, un țipăt sfâșie văzduhul, întrerupându-mi reveria. Sar în picioare, cu inima bubuindu-mi în piept.

— Cine-i acolo?

În loc de răspuns vine un alt strigăt, ascuțit și asurzitor, urmat de un pocnet, de parcă ar fi căzut ceva sau cineva ar fi fost palmuit. Sunetele vin din dosul unui

dud stufos aflat la câțiva pași în față. Mai degrabă curioasă decât prudentă, mă îndrept într-acolo.

— Ajutooor!

Știi vocea asta de femeie de undeva, dar n-aș putea spune de unde.

— Of, taci! MAI BINE AJUTĂ-MĂ PE MINE!

De data asta strigă altcineva. Sunt jefuite două doamne?

— Nu e nimeni care să mă scape din ghearele scorpiei ăsteia? țipă prima voce.

Sau cele două doamne se jefuiesc una pe cealaltă?

— Ce? *Tu* mă hărțuiești pe mine, sare cealaltă cu gura. M-am săturat până-n gât să-mi tot stai în cale. De ce nu-ți iei o vacanță? Du-te la Disneyland.

— De ce să plec *eu*? Ar trebui să pleci tu. M-am săturat s-o tot derutezi pe Elif cu ideile tale prostesti!

Auzindu-mi numele, împietresc și ciulesc urechile.

— Asta pentru că *tu* vrei s-o influențezi pe Elif. Dar n-o să las niciodată se să întâmple așa ceva. Peste cadavrul meu, auzi?

Am tras destul cu urechea. Dau frunzele la o parte și acolo, stând pe un trunchi de copac, cu mâinile încleștate una pe gâtul celeilalte, zăresc profilurile inconfundabile a două femei cât degetul.

— Ahoi, Mare Eu. Care-i treaba? spune una dintre ele silindu-se să zâmbească.

Cea de-a doua femeie îi dă drumul adversarei sale și ridică degetele arătător și mijlociu în semn de pace.

— Mă bucur să te văd, soro.

Mă încrunt când la una, când la cealaltă.

— Mică Domnișoară Practică! Domnișoară Cinica Doctă! Ce faceți aici?

Cele două sunt la cuțite de când le cunosc. La prima vedere, ambele par să îmbrățișeze logica și judecata.

Dar asemănările dintre ele se opresc aici. În timp ce Mica Domnișoară Practică vrea să înfrângă orice provocare într-un mod practic, Domnișoara Cinica Doctă nu e deloc interesată de soluțiile simple. Prima vrea să rezolve lucrurile cât mai repede posibil, pe când cea de-a doua optează pentru o abordare meticuloasă, complicată, filozofică. Dacă una preferă claritatea și concizia, cea de-a doua favorizează ambiguitatea și abstracția. Uneia îi plac răspunsurile, cealaltă preferă întrebările.

Fără alte vorbe, le apuc de ceafă și le așez pe fiecare pe câte un umăr. Astfel mă întorc către Bosfor. Nu durează mult până ne iese în cale un alt șir de pescari amatori.

— Uită-te la pescarii ăia, spune Mica Domnișoară Practică întinzând gâtul din locul ei de pe umărul meu stâng. Sunt țicniți. Câți pești își închipuie că o să prindă așa? Stau acolo ceasuri întregi și se întorc acasă cu câțiva pești de stâncă jalnici în găleată. În timpul pe care le-au irosit aici ar putea să lucreze și să câștige bani buni. Ar putea să cumpere un somon uriaș!

— Ce știi tu? replică pufnind Domnișoara Cinica Doctă de pe umărul meu drept. Ce poate să știe orice pragmatist despre filozofie, artă și literatură, despre lucrurile care fac viața să merite trăită?

— Ce legătură au pescarii cu toate astea? întreabă Mica Domnișoară Practică.

— Pescuitul are legătură cu asta, vine răspunsul. E calea perfectă de-a contempla nesfârșitele mistere ale universului.

Dau aprobator din cap, însă adevărul e că nici eu nu-i înțeleg pe pescari. Cum trebuie să fie și ce stare de spirit trebuie să ai ca să nu te repezi, să nu te grăbești? Câtă umilință îți trebuie ca să te mulțumești cu

ce ai și să fii fericit că te întorci acasă cu doi pești prăpădiți într-o găleată de plastic la sfârșitul unei zile lungi?

Dintre toți profeții, numai cu Iov nu reușesc, la un anumit nivel, să empatizez – Iov care, după cum se spune în *Coran*, este simbolul răbdării, umilinței și renunțării pașnice. N-am înțeles niciodată cum de nu se înfurie, nici măcar nu se supără, trecând prin toate chinurile la care îl supune Dumnezeu, și rămâne mereu recunoscător, mereu îngăduitor.

Neștiind ce gândesc, Domnișoara Cinica Doctă își continuă disertația.

— Multe cărți au drept personaje centrale pescari.

— Ce cărți? Întrebă Mica Domnișoară Practică, fiindcă în uriașa ei colecție de tomuri motivaționale nu e nici una care să pomenească ceva de pescari.

— *Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter!*

— Ce naiba mai e și asta?

Domnișoara Cinica Doctă ridică vocea ca să acopere larma incipientă a orașului.

— Am spus: cunoașterea ta nu înseamnă nimic dacă nu mai știe nimeni ce știi tu.

— Figuranto! șuierea Mica Domnișoară Practică.

— Ideea e: cum poți să urmărești aventurile lui Ishmael și ale căpitanului Ahab închipuite de Melville fără să meditezi la locul nostru neînsemnat în univers? Dar înfruntarea epopeică de voințe a lui Hemingway între pescarul bătrân și peștele uriaș pe care râvnește să-l prindă? Ia de pildă *Pescarul de pe marea interioară* de Ursula K. Le Guin – o să te gândești de două ori mai adânc decât ai făcut-o vreodată la rolurile binelui și răului. Vezi cum pescuitul se împletește cu filozofia?

— Bine, bine, am prins ideea. Dacă tot suntem la subiectul ăsta, poate vrei să le spui filozofilor de colo

câte ceva despre eficiență, replică Mica Domnișoară Practică. Trebuie să fie, hmm, vreo treizeci. De ce, să zicem, nu închiriază împreună o barcă de pescuit? Dacă ar ieși în larg și și-ar arunca plasele, captura ar fi de zece ori mai mare.

Domnișoara Cinica Doctă lasă să-i scape un suspin.

— Pescuitul are adâncime. Are înțelepciune. N-o să înțelegi niciodată dacă te preocupă numai productivitatea. Dar de ce mi-oi fi răcind gura? Din apele puțin adânci în care înoți tu n-o să iasă niciodată vreo filozofie sau vreo artă.

— Numai vorbe mari! Ce tot îi dai întruna cu *adâncimea*, bombăne Mica Domnișoară Practică. Ești cumva scafandru?

— Doamnelor, doamnelor, vă rog! le întrerup conștiință că trebuie să rezolv problema cu mare delicatețe. Să nu ne certăm într-o dimineață așa frumoasă.

— Păi, ce-i rău în asta? obiectează Domnișoara Cinica Doctă. Filozoful german Ernst Bloch folosea conceptul de *noch nicht* – nu încă ce-ar putea fi. În loc să încercăm să fim întregi, ar trebui să îmbrățișăm ideea de-a fi fără început și fără sfârșit, o stare de regenerare continuă. De aceea întrebările n-ar trebui să primească răspunsuri. Ci ar trebui să fie adâncite prin alte întrebări.

— E cel mai smintit lucru pe care l-am auzit într-o viață destul de lungă! zice o voce țâfnoasă de după colț.

Întorcem capetele și o vedem în fața noastră pe Domnișoara Cehoviana Ambițioasă, stând printre picioarele pescarilor. Tremur de frică să n-o calce cineva din greșeală, dar ea nu pare să-și facă deloc griji.

— Să adâncești dilemele cu întrebări? Ce urmează? Știi cât ne-a costat deja cariera plimbarea asta stupidă de duminică dimineața? Elif, ar trebui să scrii în clipa asta. Nu să-ți pierzi vremea așa!

Arunc o privire în dreapta și-n stânga. Pescarii își fac de lucru zgâindu-se la apă. Mă întreb dacă o mai poate vedea cineva în afară de mine pe Domnișoara Cehoviana Ambițioasă.

Cobor vocea până la o șoaptă amenințătoare.

— Ce faci aici?

— Păi, speram că ai avut timp să te gândești la chestia despre care vorbeam acum câteva săptămâni, răspunde nonșalantă. Știi tu, histerectomia.

— Ești țicnită, zic pe când cele două Degețici de pe umerii mei mă încurajează bătând din palme.

— Bine, dacă vrei să devii o *femeie-lună*, n-o să te împiedic eu, spune Domnișoara Cehoviana Ambițioasă. N-ai decât să rămâi gravidă, să te îngrași și să-ți faci griji cu alăptatul, apoi cu creșterea copilului, purtatul la școală, trimisul la facultate și, până să-ți dai seama, o să uiți cu desăvârșire de literatură și de scris.

Vreau să protestez, însă nu-mi dă deloc prilejul.

— Nici să nu-ndrăznești să-mi spui că lumea literară nu e o competiție și că nu trebuie să te grăbești și să dai din coate, fiindcă e o tâmpenie. Chiar dacă nu concurezi cu alți scriitori, concurezi cu tine și cu propria mortalitate.

Deschid iar gura și mă întrerupe iar.

— Și nu uita că scriitorul era Lev Tolstoi, nu femeia-lună Sofia.

— Ce înseamnă asta? întreb.

— Exact ce înseamnă. Adu-ți aminte de femeia de pe vaporeșul cu aburi. Cea care avea douăzeci și cinci de ani și arăta de patruzeci. Cea care aduna kilograme și resentimente ca pe niște prăjiturile gratis. Vrei să ajungi ca ea?

— Vorbești de parcă ar fi singura ființă nefericită de pe lumea asta, spune Domnișoara Cinica Doctă, deși

toată omenirea e în aceeași oală. Melancolia e esențială pentru ființa umană.

N-o băgăm în seamă.

— Hei, femeile pot fi în același timp bune mame și bune femei de carieră. Și pot fi fericite... E simplu. Cheia e organizarea timpului.

Asta a zis-o Mica Domnișoară Practică.

Domnișoara Cehoviana Ambițioasă pufnește.

— Sigur, sunt și astfel de femei, eu le numesc jongleri de circ. Trimit puștiul la școală dimineața, îi gătesc soțului o omletă perfectă, două ouă și o linguriță de unt, se îmbracă în grabă, ajung la serviciu, se grăbesc spre casă seara, pun masa, îi dau puștiului să mănânce, apoi adorm pe canapea uitându-se la televizor... Da, există și astfel de femei. Dar nu scriu niciodată romane.

— Ești Regina Exagerărilor, o dojenesc.

Cu ochii ei întunecați și febrili, Domnișoara Cehoviana Ambițioasă îmi aruncă un zâmbet firav.

— Ideea e, draga mea, că jonglerii se descurcă doar pe moment. Așa e. Pot s-o scoată la capăt și cu plodul, și cu serviciul. Măcar atâta lucru e adevărat. Dar la ce culmi se pot ridica în carieră? Asta e altă chestie.

— Literatura și scrisul sunt mai mult decât o carieră, spun.

— Exact, mă aprobă ea. Sunt un stil de viață. Sunt o pasiune de-o viață. O artistă trebuie să fie ambițioasă și pasionată. Nu lucrezi de la nouă la cinci. Respiri propria artă douăzeci și patru de ore pe zi, șapte zile pe săptămână. De aceea ar trebui să te gândești serios la histerectomie.

O jumătate de oră mai târziu suntem din nou în parc, stând pe o altă bancă – toate patru, simțindu-ne triste,

aproape vlăguite. Așa se-ntâmplă când mai mult de două Degețici se strâng laolaltă. Atâta ciorovăială ne obosește pe toate, secătuindu-ne de puteri, totuși Degețicile nu știu cum să nu se certe.

— Bună, fetelor! Pot să stau și eu cu voi?

E Doamna Derviș, răsărind dintr-odată pe bancă întocmai ca un Houdini sufrit.

E îmbrăcată cu o rochie fumurie simplă și o pelerină lungă de aceeași culoare, prinsă cu o broșă din perle. Poalele rochiei îi flutură ușor în vânt. Poartă un colier pe care este etalat numele Hu¹, scris cu caractere otomane.

— Ești bine-venită, dragă sufită. Vino și stai cu noi.

— Mulțumesc, spune ea. Mă simt bine-venită, dar mi-aș dori să te poți simți și tu la fel. Uită-te la tine, mereu cântărind, mereu pe fugă. Uneori încerci să faci cinci lucruri odată și apoi cazi lată de oboseală. Fă doar un lucru odată. Care-i graba? Lasă-te în voia clipei. Timpul nu există dincolo de ea. Cei Șapte Adormiți din *Coran* au dormit trei sute de ani într-o grotă, însă când s-au trezit se simțeau ca și când trecuseră doar câteva ore.

— Vrei să dorm? mă încrunt.

— Vreau să încetezi să te iei la întrecere cu timpul.

Încerc să mă las în voia clipei și îmi dau seama că n-am nici cea mai vagă idee ce înseamnă într-adevăr asta.

— Doamnă Derviș...

---

1. În sufism, Hu este unul dintre numele lui Allah și este folosit împreună cu Allah (Allah Hu însemnând „Dumnezeu cel Adevărat“). Cuvântul denotă un „dincolo dimensional“ fără cantitate și calitate. Simbolizează Unitatea, unde toate sunt legate între ele (n.a.).

— Hmm?

— Crezi că... vreau să zic, dacă aş face vreodată așa ceva, nu c-aş vrea, desigur, e doar o întrebare, dacă aş face-o într-o zi... vreau să zic, la modul ipotetic. Trag adânc aer în piept și încerc iar. Crezi că aş putea fi o mamă bună?

Ochii ei de un verde întunecat se deschid larg, făcând riduri pe la colțuri.

— Dacă îndeplinești trei condiții, ai să fii o mamă minunată.

— Ce condiții?

— Întâi de toate, trebuie să vrea Dumnezeu, așa că e nevoie să fie scris un nou capitol în cartea vieții tale, spune ea. Pe urmă, trebuie s-o vrei tu, bineînțeles, în adâncul inimii, la fel și partenerul tău.

— Și care e a treia condiție?

— A treia condiție are legătură cu pescarii, răspunde ea. Trebuie să înveți ce știi ei.

— Iar pescarii! pufnește Mica Domnișoară Practică ridicând mâinile cu palmele în sus.

Mă uit uluită în jur. Ce-ar putea să știe pescarii ăștia despre faptul de-a fi mamă? Ce-ar putea ei să știe și eu să nu știu?

— Dragă Elif, spune Doamna Derviș de parcă mi-ar scrie o scrisoare.

— Da?

— Ai văzut vreodată un pescar alergând spre mare? N-aveai cum – pentru că el, cel pe care-l numești pescar, nu aleargă după pești. Așteaptă ca peștii să vină la el.

— Adică...?

Doamna Derviș se uită la mine câteva clipe înainte de-a răspunde.

— Adică: Nu mai alerga după valuri. Lasă marea să vină la tine.

Chiar atunci o mamă tânără care împinge un cărucior trece prin fața noastră și mă aduce brutal la realitate. Fără să vreau, mă uit la bebeluș – degețelele trandafirii, părul moale ca pudra, obrăjorii ei cu gropițe – și mă pomenesc zâmbind.

— Hai să mergem. Ce mai așteptăm? Întrebă Domnișoara Cehoviana Ambițioasă trăgându-mă de braț. Timpul înseamnă bani.

— Hai să mergem și să citim romane, spune Domnișoara Cinica Doctă.

— Pe drumul cel mai scurt, ordonă Mica Domnișoară Practică. Să luăm un taxi.

Deodată nu mai vreau să le aud sau să le văd pe nici una dintre ele. Măcar pentru o vreme.

— Luați-o înainte, spun blând, dar ferm. Eu mai stau.

Din fericire, după câteva proteste, cele patru Degețici pleacă. Certându-se pe ce drum s-o apuce, se îndepărtează pe piciorușele lor și vocile li se sting treptat în aer.

Zăresc o pisică grasă și roșcată din preajmă urmărindu-le cu ochii ei fiși. Oare le poate vedea? Gândul ăsta mă entuziasmează la început, însă apoi mă sperie. Dacă pisica le confundă cu niște șoareci sau niște păsări și încearcă să le înfulece? Dar, spre ușurarea mea, chiar dacă le poate vedea pe Degețicile mele, pisica închide ochii și se cufundă din nou în somn, dându-și seama probabil că îi vor provoca o indigestie.

Trăgând adânc, adânc de tot, aer în piept, le privesc pe micile femei cum ies din parc. Cum să mă descurc cu ele? Îmi fac viața mult mai grea, totuși îmi sunt dragi.

O clipă nesfârșită, îmi doresc să fiu și eu pescar.

Despre poete și copii

Ea era fata care voia să fie Dumnezeu ca să poată crea întregul univers din nimic. Atât de mare îi era dorința de-a trăi într-o intimitate reală, că nu încăpea în trupul sau în trecutul ei. În tinerețe fusese profesoară o vreme, însă nu i-a luat mult până să descopere că a fi în rândul forței de muncă nu i se potrivea. Ea era făcută pentru scris. Hotărâtă să-și câștige existența scriind, niciodată mulțumită cu ce i se punea în față, își croia singură drumul printre ceilalți. Nu-i stătea în fire să aștepte răbdătoare ziua de mâine. N-ar fi putut să fie un bun pescar.

Pentru prietenii apropiați era Syl, pentru cei din familie, Sivvie. Pentru restul lumii era Sylvia Plath.

Căsătoria ei cu Ted Hughes a făcut subiectul a numeroase discuții aprinse între universitari, feminiști și nefeminiști deopotrivă. Mulți au adoptat fie varianta ei din poveste, fie pe-a lui, însă adevărul trebuie să se afle undeva la mijloc, într-o altă nuanță, nici negru, nici alb. Eseurile și cărțile scrise despre Sylvia Plath – chiar și după atâția ani – au tendința să fie la fel de încărcate emoțional ca ea. Poate că toți biografiile ei se îndrăgostesc cumva de ea.

Mariajul ei a fost șubred și a provocat multă suferință. Totuși, ca multe relații care s-au sfârșit în același fel, a început cu o atracție magnetică, incontrollabilă.

Erau doi poeți îndrăgostiți: Sylvia Plath și Ted Hughes. Metafore împărtășite, subiectivități contradictorii, personalități puternice. Oare doi poeți pot fi îndrăgostiți fără să concureze unul cu celălalt până la urmă? Nu e imposibil, desigur, dar e greu. Erau tineri, încăpățânați și liberi. Aveau o grămadă de lucruri să-și spună și o lume întreagă de schimbat împreună. Așadar, s-au îndrăgostit, s-au certat neconținut, s-au iubit cu pasiune și ardoare, au făcut și au spus lucruri pe care le-au regretat amar nic mai târziu, s-au iertat unul pe celălalt și pe ei înșiși, toate prin cuvinte. Cuvintele erau motivul lor personal de mândrie.

Într-un poem de-al ei intitulat „I want, I want“, figura centrală e un prunc divin care nu s-a născut încă. Enorm, chel și cu gura căscată, nu e un prunc drăguț, angelic, ci o forță violentă a naturii care dorește să vină pe lume, cere să i se dea iubire și atenție și le primește. E un prunc care vrea să *fie*. Poeta alege vulcanul drept simbol al fertilității feminine – darul de-a crea, dezvolta și purta viața înăuntrul său. Dar vulcanul e totodată o forță periculoasă și distructivă. Chiar și atunci când doarme nu poți fi pe deplin sigur că n-o să erupă în orice moment. Nu poate fi îmblânzit. Nu poate fi prevestit.

De-a lungul vieții, Sylvia Plath a trecut prin diferite perioade de anxietate întrebându-se ce înseamnă să fii femeie și mamă. La început s-a temut că e sterilă și nu poate avea copii. Apoi și-a pierdut somnul în multe nopți făcându-și griji în legătură cu durerile nașterii. Cât de groaznice erau? O să supraviețuiască? Iar după ce-a devenit mamă, și-a făcut griji în legătură cu lumea de-afară și cruzimile sale.

Însă era totodată convinsă că faptul de-a fi mamă îi va îmbogăți mult viața și scrisul. După naștere, avea

să devină un alt fel de femeie – pe care o va descrie în poemele ei drept o ființă supraomenească, o muritoare vrăjită, preschimbată de simpla atingere a degetului trandafiriu al pruncului. În jurnalul ei scria: „Trebuie să-mi cuceresc mai întâi scrisul și experiența și apoi voi merita să cuceresc nașterea“. Altă dată spunea: „Voi scrie până când încep să dau glas eului meu profund, apoi, după ce voi naște, voi glăsui încă și mai profund“. Poate că avea dreptate, la urma urmei. Și-a scris cea mai valoroasă operă, *Ariel*, după ce-a devenit mamă.

Curând a dat naștere unei fetițe și, șaisprezece luni mai târziu, unui băiat. Să stea acasă și să-și crească copiii a fost o hotărâre riscantă, dar a luat-o. De atunci încolo, a avut grijă de casa și de familia ei și și-a scris poemele și povestirile. Uneori, cele două îndeletniciri ajungeau să se întrepătrundă și se trezea scriind pagini întregi de jurnal despre cum schimbase scutece și făcuse prăjituri cu ciocolată.

Îngropându-se în treburile casei, privea de pe margine mersul lumii literare. Lua notă de noile cărți publicate și de elogierea scriitorilor care se afirmaseră de curând, în deosebi a scriitoarelor. Invidia nu-i era străină. Așa cum nu-i erau străine nici furia, angoasa și autodistrugerea. Și poate că tocmai de asta pare atât de reală și prezența ei, așa de palpabilă, la atâta timp după moarte. Plath a scris pe față și cu îndrăzneală despre miriadele de energii întunecate ale vieții, pe care toți le recunoaștem, deși adesea ne prefacem că nu.

În ritmul repetitiv al obișnuințelor zilnice, se simțea deopotrivă exaltată și frustrată de sarcinile ei materne. Între timp, soțul ei continua să frecventeze evenimentele literare la care odată mergeau împreună. Continua să trăiască exact ca înainte, scriindu-și poeziile, făcându-și

noi cunoștințe, sporindu-și faima. Poate că paternitatea nu era o ruptură atât de mare în viața unui bărbat pe cât era maternitatea în viața unei femei. Sau poate, bănuia ea, așa stăteau lucrurile doar în cazul lor.

Așa cum copiii erau metafore puternice în poemele ei, poemele erau ca niște copii pentru Sylvia Plath. Când vorbea despre operele pe care nu le terminase încă, le numea „copii nenăscuți“. Descria chiar cum poemele îi zâmbeau, cum „frunțile lor mici se umflau de atâta concentrare“ și cum se schimbau în fiecare zi, mișcându-și mânuțele și piciorușele. Era nu numai mama copiilor ei, ci a mii de poeme. Dar uneori toți erau flămânzi și scânceau în același timp, tânjind după atenția și mângâierea ei, și oricât s-ar fi străduit, nu putea să-i facă pe toți fericiți.

Despărțirea de soț a fost un punct de cotitură esențial în viața ei. După căderea emoțională, a hotărât să se adune într-un chip mai neîmplânzit, să se reinventeze, să devină o femeie nouă-nouță. Era ambițioasă. Era talentată. Era singură. Adesea își începea ziua la patru dimineața – cele una sau două ore pe care le avea pentru ea însăși până se trezeau copiii erau cele mai prețioase din zi. Poemele pe care le-a scris în lunile acelea sunt probabil cele mai scilpitoare – precum „Medusa“, „Daddy“ sau „Lady Lazarus“, unde și-a șocat cititorii spunând: „A muri/ E o artă, ca orice altceva./ Mie-mi izbutește de minune“. La masa din bucătărie, în baie sau în pat, sub așternuturi, scria oriunde și oricând putea, acoperind paginile cu scrisul ei extrem de ordonat, cu o viteză incredibilă – de parcă s-ar fi luat la întrecere cu Dumnezeu, cu oamenii pe care îi iubea și nu-i mai iubea, cu numeroasele ei cusururi pe care le disprețuia.

E un poem pe care l-a numit „For a Fatherless Son“. Despre un tată care și-a părăsit căminul, soția și copiii. E mai multă mâhnire decât ranchiună în el, mai multă renunțare decât luptă. Simți că s-a schimbat ceva înăuntrul ei. Fiindcă n-o încerca furia sau răzvrătirea, ci un sentiment de veșnică tristețe. Vorbea despre golul rămas în viața copiilor ei după plecarea tatălui, o *absență care creștea alături de ei ca un copac* și cu care trebuiau să învețe să trăiască.

În acea perioadă și-a dorit să fie multe lucruri odată și să exceleze la fiecare în egală măsură. Mamă, gospodină, scriitoare, poetă... Voia ca totul să se întâmple imediat și fără cusur. Poate că era chiar îndrăgostită de creația ei. Și-a păstrat cu încăpățănare credința că putea fi totodată o mamă ideală și o poetă excelentă: Poeta-Mamă perfectă. Nu era o combinație ușoară, mai ales în climatul anilor '50, când toată lumea credea că femeile trebuiau să facă o alegere clară. Ea a refuzat să aleagă.

Cu toate astea, efortul de a deveni o „superfemeie“ a epuizat-o pe Sylvia Plath. Curând a observat că făcea prea multe eforturi. Când ajungea într-un loc, descoperia că uitase să treacă prin altul; când dregea un lucru, altceva se dezmembra. Încet, dar sigur, și-a dat seama că nu putea fi perfectă. De aceea poemul ei „Manechinele müncheneze“ începe astfel:

„Perfecțiunea-i cumplită, / Nu poate-avea copii.“

Cu banii obținuți din premiile și bursele literare plătea bona. Scriind primul și singurul ei roman, *Clopotul de sticlă*, în încercarea de-a stabili o legătură mai profundă cu trecutul și sufletul ei, a sondat tocmai tărâmurile

temerilor ei interioare – teama de normalitate, teama că era aidoma altor mii de oameni; și teama de nebunie, că era atât de diferită încât n-avea nici o șansă să se integreze în societate. A descris în detaliu căderea psihică, terapia cu electroșocuri și monotonia sufocantă a vieții moderne: „Pentru persoana de sub clopotul de sticlă, pasivă și-mpietrită ca un copil mort, lumea însăși e visul urât”¹. Când a fost publicată cartea, în ianuarie 1963, cititorii aveau păreri împărțite și Plath însăși era adânc mâhnită de tonul recenziilor cu care a fost întâmpinată.

Pierzându-și curajul, incapabilă să satisfacă exigențele enorme pe care și le impusese, Plath a hotărât că era mai bine să moară decât să trăiască în felul prescris de alții. Fiind o creatoare, înzestrată cu o pasiune nestăpânită, voia totul sau nimic... Mai încercase să se sinucidă la douăzeci de ani, cu o supradoză de somnifere. Însă la vremea aceea își dorise deopotrivă și să moară de mâna ei, și să fie salvată. De data asta voia doar primul lucru.

Era o dimineață rece, pe 11 februarie 1963, care duhnea a plictiseală și îți dădea o senzație de izolare. După ce a verificat dacă copiii dormeau în paturile lor și le-a lăsat lapte și pâine pe noptieră, a închis ușa camerei lor și a acoperit crăpăturile. S-a dus în bucătărie, a dat drumul la gaz în cuptor și a luat un pumn de somnifere, înghițindu-le unul după altul. Apoi și-a vârât capul în cuptor și, pe când gazul i se prelingea pe față, s-a cufundat în somnul etern. Avea doar treizeci de ani.

Până în ziua de azi, moștenirea legendară a Sylviei Plath a rămas nedepășită. În Turcia, am cunoscut

---

1. Sylvia Plath, *Clopotul de sticlă*, trad. și note de Alexandra Coliban-Petre, Editura Polirom, Iași, 2012, p. 255 (n. r.).

numeroase studente care îi admiră atât de mult opera, încât organizează în campus nopți speciale de lectură. În America, există un blog pestriț și incitant, numit *Playgroup with Sylvia Plath*¹. În Germania, am vorbit odată cu o filipineză care își numise fetița Ariel în cinstea ei. În Franța, la o organizație internațională a femeilor, am întâlnit o femeie de afaceri șic care ne-a rugat să „închinăm în cinstea Sylviei“.

Despre nici o altă sinucidere din lumea literară nu s-a vorbit și nu s-a scris atâta. Nici o altă scriitoare nu s-a transformat, după moarte, într-un asemenea idol, ce transcede spațiul și timpul.

---

1. Prietenii de joacă ai Sylviei Plath.

Lovitura de stat de la miezul nopții

Într-o noapte, pe la sfârșitul verii, aud glasuri în somn. **O** ușă se deschide și se-nchide undeva în casă, pași pe scări, șoapte în întuneric. Gândindu-mă că am un coșmar, mă foiesc și mă răsucesc în pat. Apoi cineva mă înghiontește în umăr, strigând:

— Hei, trezește-te!

Încerc să ignor vocea, sperând că momentul va trece, așa cum se întâmplă mereu, dar urmează un al doilea ordin, de data asta mai tare.

— Scoală-te! Trezește-te odată!

Deschid ochii și mă pomenesc literalmente nas în nas cu Domnișoara Cehoviana Ambițioasă. Mi s-a cățărât pe umăr și s-a târât până pe fața mea, unde stă acum pe bărbie, cu picioarele depărtate și mâinile în șolduri. Se uită la mine oarecum triumfător, lucru pe care îl găsesc mai degrabă enigmatic decât deranjant în starea de-acum. Machiajul îi e perfect, cocul bine strâns, ca de obicei. Chiar și la ora asta pare aranjată și pusă la patru ace. Abia după câteva clipe observ că e îmbrăcată într-o uniformă militară cu trese pe umeri. Nici n-apuc s-o întreb de ce naiba s-a îmbrăcat așa, că îmi vorbește pe un ton aproape de nerecunoscut.

— E o problemă de importanță majoră. Ai face bine să te trezești!

— Păi, nu poate aștepta până dimineață? bombăn. Dormeam, dacă n-ai observat.

— Nu, nu poate aștepta în nici un caz, spune. Cel mai bun interval pentru preluarea puterii sunt orele din toiu noptii, când toată lumea doarme și rezistența e slabă.

Mă ridic în capul oaselor și mă uit la ea uluită, ca un animal prins în lumina farurilor.

— Ce-ai spus?

Răspunde la expresia mea năucită cu o privire glacială. În toți anii de când ne cunoaștem, n-am mai văzut-o niciodată așa.

— Din momentul ăsta, am declarat lovitură de stat, spune. Regimul din casa asta s-a schimbat.

Despre ce naiba vorbește? Cu părul zburlit și teama bolborosindu-mi în gâttej, mă chinui să-mi dau seama ce se petrece.

— În două minute te așteptăm în living. Nu întârzia, comitetul n-o să înghită așa ceva, spune Domnișoara Cehoviana Ambițioasă plecând.

Încă amețită de somn, îmi arunc un șal pe umeri, mă spăl pe față și cobor. Când intru în living mă așteaptă o scenă surprinzătoare. Membrele Corului Vocilor Discordante sunt acolo, toate încruntate. Tensiunea din încăpere e atât de densă, mai că aş putea s-o ating. În colț, CD player-ul zbiară niște cântece pe care nu le-am auzit niciodată sub acoperișul ăsta. Sună alarmant de agresiv, ca imnul unei țări care le-a declarat război tuturor vecinilor și tuturor vecinilor vecinilor săi.

Întâi o văd pe Domnișoara Cinica Doctă. Stă în fructiera de pe masă, bălângându-și picioarele în timp ce pufăie din țigară. De obicei nu le dau voie Degețicilor să fumeze în casă, dar ceva îmi spune că nu-i momentul

să-i aduc aminte. Are o sclipire neobișnuită în ochi, o fereală ciudată, pe care nu prea reușesc s-o prind. Poartă un veston militar pe deasupra rochiei hippy, o combinație aiuristică ce îmi dă amețeli.

În spatele ei, sprijinită de o cutie cu șervețele, stă Mica Domnișoară Practică, îmbrăcată cu o geacă groasă, bocanci negri greoi, pantaloni de camuflaj și un hanorac verde, asortat. Cu mâinile încrucișate pe piept și sprâncenele încruntate, oftează zgomotos. Din cine știe ce motiv necunoscut mie, se holbează la perete, evitând clar orice contact vizual.

Lângă petunia în ghiveci de sub fereastră, cu genunchii strânși la piept, stă Doamna Derviș. O șuviță din părul roșcat i-a scăpat de sub turban și îi aruncă o umbră pe chip. La o privire mai atentă, observ că e legată cu cătușe de calorifer.

— Ce se petrece aici? întreb și o urmă de teamă mi se strecoară în glas.

— În noaptea asta, în timp ce dormeai, am avut o întâlnire de urgență, răspunde Domnișoara Cehoviana Ambițioasă. Am ajuns la concluzia că e vremea pentru o schimbare de regim. Din acest moment, mi-am schimbat numele în Milady Cehoviana Ambițioasă și am preluat conducerea Corului Vocilor Discordante.

Dintr-odată Domnișoara Cinica Doctă tușește.

— Pardon, noi am preluat conducerea, rectifică Milady Cehoviana Ambițioasă. Adică Domnișoara Cinica Doctă și cu mine. Am dat împreună o lovitură de stat.

Trebuie să fie o glumă, dar toate Degețicile par atât de serioase și de iritabile, încât e mai bine nu râd.

— Ca președintă a acestui comitet executiv, i se alătură Domnișoara Cinica Doctă, am plăcerea să vă anunț că în curând vom adopta o nouă constituție care va face

imposibilă răsturnarea noastră în următorii treizeci și cinci de ani. După aceea vor începe să domnească copiii noștri.

— Hei, chestia asta e la o distanță ca de la cer la pământ de democrație, obiectez.

Dar Domnișoara Cinica Doctă se face că nu aude. E grozav de agitată în noaptea asta și încearcă s-o ascundă, lucru care-i sporește și mai mult neliniștea – arată de parcă ar fi luat amfetamine.

— Sunt mândră să anunț că, în calitate de nou guvern, primul nostru act a fost să restabilim pacea și ordinea în casă, urmează ea.

— Nu văd nici o schimbare, murmur în barbă.

— Acum, că pacea și ordinea au fost restabilite, continuă Milady Cehoviana Ambițioasă, cel de-al doilea act al nostru va fi să te trimitem departe de acest oraș.

— Ce... De ce... Unde să mă trimiteți? întreb uluită.

— În America, zbiară Milady Cehoviana Ambițioasă savurându-și puterea căpătată de curând. Mergem în Lumea Nouă, cu toatele.

— OK, fetelor, de-ajuns, spun. Nu plec nicăieri până nu-mi explicați – clar și precis – de ce vreți să plec în America.

Amuțesc o clipă, de parcă nu s-ar fi așteptat la reacția asta. Chiar se cred generali de armată, așa că nu pot fi luate la întrebări?

— Nu e vorba de America, e vorba de tine. Ar fi putut foarte bine să fie alt loc, Australia sau Japonia, spune Milady Cehoviana Ambițioasă. Ce contează e că trebuie să părăsești imediat Istanbulul.

Domnișoara Cinica Doctă plescăie aprobator din limbă.

— Mergem în America fiindcă, din întâmplare, acolo am solicitat o bursă în numele tău. Felicitări! Ai obținut-o. Așa că apucă-te de împachetat!

Simt un gol în stomac, înțelegând abia acum că nu-i nici o glumă.

— Am hotărât că ar trebui să faci călătoria asta ca să te dezvolți ca scriitoare, adaugă Domnișoara Cinica Doctă. Să pleci o vreme va fi o sursă de inspirație pentru tine. Totul e pentru binele tău.

— Pentru binele meu, repet.

Dacă a sesizat disprețul din glasul meu, Milady Cehoviana Ambițioasă nu pare deloc deranjată.

— O să fiu sinceră cu tine, spune. Plănuim lovitura asta de ceva vreme. Dar tu – cu comportamentul tău irațional din ultima vreme – ai grăbit lucrurile.

— La ce *comportament irațional* te referi? Întreb cât de calm sunt în stare.

— În ultima vreme n-ai fost deloc în apele tale, răspunde Milady Cehoviana Ambițioasă cu glasul tremurând de emoție. Atâta amar de ani am slugărit ca să poți excela ca romancieră. N-am plecat niciodată, n-am lenevit niciodată. Lumea își închipuie că romanele vin pe bandă rulantă, dar nu-i adevărat. În spatele fiecărei cărți se ascunde o trudă grea. Sudoare și suferință.

— Bine, spun. Și de ce aduceți chestia asta în discuție acum?

Milady Cehoviana Ambițioasă ridică bărbia și își îndreaptă umerii, întocmai ca eroina militară care a devenit.

— Am făcut toate astea degeaba? Cum îndrăznești să arunci pe fereastră atâția ani de trudă dintr-o singură lovitură?

— Stai puțin, nu arunc nimic pe fereastră, obiectez. De unde-ai scos toate astea?

— Din comportamentul tău, bineînțeles. Te urmăresc de ceva vreme. Să nu crezi că n-am observat.

— Ce să observi? mă răstesc la ea.

Nu mai sunt deloc calmă și nici nu încerc să fiu.

— Îmi dau seama foarte bine că te gândești să faci un copil.

— O, Doamne, despre asta-i vorba? întreb.

— Exact, replică ea. Te întrebi: „Sunt în stare să devin mamă? Ce fel de mamă aş fi? Deja îmbătrânesc. Ceasul meu biologic ticăie“. Toate gândurile astea nocive îți țopăie prin cap. Și nu cred să ducă la nimic bun. Îți închipui că n-am observat cum te uitai la bebelușul ăla zilele trecute?

— Cum mă uitam? întreb bănuitoare.

— Cu ochi scânteietori...

— Ce-i rău în asta, cumva..., încerc să mă apăr, dar Milady Cehoviana Ambițioasă îmi închide imediat gura.

— O femeie se uită cu ochi scânteietori la bebelușul alteia două motive: a) vrea să fie din nou copil; b) vrea să devină mamă. În cazul tău, mă tem că e vorba de ultimul.

Domnișoara Cinica Doctă se bagă și ea în discuție.

— Evident, dacă mai rămâi pe-aici, ai s-o apuci pe o cale greșită.

— Greșită față de ce? întreb bănuitoare.

— De traiectoria ta literară, desigur! exclamă în cor Domnișoara Cinica Doctă și Milady Cehoviana Ambițioasă. De a fi scriitoare și intelectuală... Calea ta e să scrii și să citești.

Mă uimește mai degrabă aparența lor de solidaritate decât lucrurile pe care mi le aruncă-n față. Când au devenit așa de *bune* prietene?

Mă întorc spre Domnișoara Cinica Doctă, reușind să zâmbesc.

— Credeam că nu ești împotriva ideii de a deveni mamă. Ai zis că nu contează. Ai zis că, într-un fel sau altul, suntem întotdeauna nefericiți.

— Exact, spune încuviințând din cap. Însă *acum* am hotărât că e mai bine să fii o scriitoare nefericită decât o scriitoare, gospodină și soție nefericită.

Simt că mi se învârte capul. Cum rămâne cu Mica Domnișoară Practică? mă întreb. E neobișnuit de tăcută. Observându-mi privirea întrebătoare, se joacă plină de vinovăție cu fermoarul gecii.

— Tu ce părere ai despre toate astea? o întreb. Credeam că ești de partea democrației liberale și a economiei libere de piață.

— Adevărat, nu mă prea omor după juntă, recunoaște ea. Dar m-am băgat și eu, în împrejurările astea epuizante.

— Ce împrejurări epuizante?

— Păi, la început nu m-a încântat lovitura de stat. Dar *apoi* i-am văzut avantajele. Viața în America e mult mai stabilă și mai organizată. Nevoile mele vor fi mai bine satisfăcute. Ce pragmatic!

— Chestia asta se numește oportunism, nu pragmatism, replic.

— Nu-i nevoie să te enervezi, spune Domnișoara Cinica Doctă. Dacă ne facem timp să citim teoria lui Habermas despre acțiunea comunicativă, vom înțelege că putem coexista cu toatele. Cum raționalitatea sistemului și raționalitatea acțiunii nu sunt același lucru, ca Degețici agente autonome putem să relaționăm una cu alta prin raționalitatea comunicativă și să dezvoltăm acorduri reciproce.

— Hei, nu știu despre ce vorbește, dar sunt întru totul de acord, spune Mica Domnișoară Practică.

Nu pot să-mi cred urechilor. Mi-am închipuit mereu că membrele Corului Vocilor Discordante sunt, ei bine, discordante, dar se pare că puciul le-a reconciliat.

Abia atunci mă uit la Doamna Derviș, care stă încă pe podea cu o expresie gânditoare și o privire îngrijorată. E singura care nu poartă haine militare.

— Dar ea? șoptesc.

Întrebarea le stânjenește pe torționarele mele. După o tăcere apăsătoare, Milady Cehoviana Ambițioasă îmi dă un răspuns.

— Din nefericire, Doamna Derviș n-a fost de acord cu lovitura noastră de stat de la miezul nopții. În ciuda tuturor eforturilor noastre, nu am reușit s-o convingem să se răzgândească. Ne-a spus că n-o să ni se pună împotriva și nici n-o să ne stea în cale, dar că nici n-o să ne sprijine, în nici un fel de împrejurări.

— Și de ce e încătușată? întreb.

— Păi, e numai vina ei, pe cuvânt. A încercat să pună la cale un protest pașnic, așezându-se la picioarele noastre ca un Gandhi cu turban, și nu ne-a lăsat altă alegere decât s-o arestăm.

— E prizonieră politică acum, adaugă Domnișoara Cinica Doctă.

Nu pot să-mi cred urechilor. Degețicile mele au luat-o razna și nu știu cum să le controlez – mă rog, dacă am făcut-o vreodată. Vreau să vorbesc între patru ochi cu Doamna Derviș, însă va trebui să aștept momentul potrivit.

Un val de tăcere acoperă încăperea: militaristele măsoară podeaua cu pasul, pacifista încătușată stă pe podea, iar eu mă holbez la podea. În cele din urmă, Mica Domnișoară Practică se apropie de mine cu un plic.

— Ce-i asta? întreb.

— Biletul tău de avion. Pleci mâine. Ar putea fi o idee bună să te-apuci să-ți faci bagajele. Am întocmit o listă cu lucrurile pe care trebuie să le iei cu tine.

— Atât de curând? Dar unde mă duc? Ce bursă am câștigat? Nu știu nimic!

Răspunsul mi-l dă Milady Cehoviana Ambițioasă.

— La nouăzeci de minute de Boston e un frumos colegiu care se numește Mount Holyoke. Acolo te duci. Într-un campus numai pentru fete!

Domnișoara Cinica Doctă intervine plină de mândrie:

— Ai câștigat o bursă acordată unui număr restrâns de artiste, scriitoare și profesoare din întreaga lume. E un centru intelectual plin de viață, ai să vezi.

După asta, nu mai pot dormi. Instinctul mă îmboldește să-mi iau zborul spre capătul lumii de cum se face dimineață, însă cât de departe aș putea fugi de acele voci interioare? Pe când curajul mi se topește precum ceara încinsă, stau acolo, încordată și vigilentă, privind cum răsare soarele. În lumina aceea puternică, toate lucrurile din preajmă par să se evapore rapid – noaptea, numele, locurile...

Atunci știu, în trupul și în sufletul meu, că vara s-a sfârșit. Nu treptat și pe nesimțite, ci într-o singură clipă, într-un salt cuantic.

Poate că toate verile sunt așa. Se scurg încet-încet, tihnite și leneșe, și chiar când te obișnuiești cu ritmul lor domol, se sfârșesc brusc, lăsându-te total nepregătit pentru toamna rece.

Tot ce știu e că începe un nou anotimp.

PARTEA A TREIA

Minte contra trup

Acolo unde își fac veacul zânele

O oră mai târziu, când cele trei femei în uniformă părăsesc încăperea ca să-și facă bagajele, mă duc s-o salvez pe prizoniera lor. Simțindu-mă ca un erou dintr-un film de război, *Salvați-l pe soldatul Doamna Derviș*, mă strecor spre ea, având grijă să nu fac zgomot. Cu o pensetă, îi descui cătușele. Își masează încheieturile, aruncându-mi un zâmbet obosit.

— Mulțumesc, drăguță, murmură.

Odată încheiată Operațiunea Eliberarea, ne furișăm afară din casă. Eu mă ocup de mers, iar ea își ițește din când în când capul din geanta mea, unde s-a vârat, ca să se uite în jur. De cum ajungem în stradă, încep să mă plâng.

— Nu pot să cred că îmi fac așa ceva. Și-au pierdut mințile? De data asta au sărit calul.

Doamna Derviș mă ascultă cu sprâncenele ridicate, fără să spună un cuvânt.

— Și acum vor să plec în State. Așa, din senin, conținui. Știi ce? Poate că ar trebui să punem mâna pe arme, să organizăm o rezistență clandestină și să le răsturnăm de la putere. Asta o să le înnebunească.

— Eu sunt pacifistă. Nu pun mâna pe arme, spune Doamna Derviș. De câte ori te confrunți cu un adversar, cucerește-l prin iubire. Așa ne învață Gandhi.

— Cu tot respectul, să nu uităm că domnul Gandhi n-a cunoscut-o pe Milady Cehoviana Ambițioasă, replică eu.

— Totuși, un elefant nu poate înghiți un arici.

— Și asta a fost tot din Gandhi?

— Asta a fost un slogan folosit în Primăvara de la Praga, răspunde Doamna Derviș. În 1968. Dacă poți spune asta când ai de-a face cu tancurile sovietice, atunci o poți spune și când ai de-a face cu orice Degețică dorești.

Nu încetează niciodată să mă surprindă sufita asta a mea.

— Uită-te în jur, Elif. Ce vezi? mă întreabă Doamna Derviș.

Trecători grăbindu-se în susul și-n josul străzii, navețiști stând înlemniți în picioare în autobuzele pline ochi, comercianți stradali vânzând copii după genți de firmă, copii ai străzii spălând parbrizele mașinilor de lux care opresc la semafor, panouri publicitare care fac reclamă la câștiguri ușoare și la stiluri de viață opulente, un oraș plin de nesfârșite contradicții... Asta văd când mă uit în jur prin Istanbul.

— Bine, acum uită-te la tine, spune Doamna Derviș. Ce vezi?

O femeie sfâșiată lăuntric, pe jumătate orientală, pe jumătate occidentală. O femeie care iubește lumea închipuirii mai mult decât pe cea reală; care, an după an, e tot mai epuizată de paradoxuri fără rost, relații nepotrivite, iubiri greșite; care încă nu și-a revenit din trauma de-a crește fără tată; care frânge inimi și are inima frântă; căreia îi pasă prea mult de ce cred alții; care se teme că Dumnezeu n-o iubește cu adevărat și care se simte fericită sau întreagă doar atunci când

scrie un roman. Pe scurt, „o personalitate în construcție“, asta văd când mă uit la mine. Dar limba nu mă lasă să fac o asemenea mărturisire.

Văzându-mi tăcerea stânjenită, Doamna Derviș spune:

— Trebuie să accepți universul ca pe o carte deschisă ce își așteaptă cititorul. Trebuie să citim fiecare zi pagină cu pagină.

Vocea îi e atât de calmă și mângâietoare, încât mă simt jenată de izbucnirea mea de acum câteva minute.

— Atunci, spune-mi, cum ar trebui să citesc ziua asta?

— O călătorie îți bate la ușă, răspunde Doamna Derviș, de parcă ar ține în mână o ceașcă nevăzută și mi-ar citi viitorul în desenele din zațul de pe fund. Dacă nu părăsești Istanbulul, cele trei Degețici n-o să-ți dea pace. O să se lege de tine de dimineață până seara.

— Mie-mi spui, zic expirând zgomotos.

— Cred că zilele astea ar trebui să semnezi un tratat de pace cu toate patru, continuă Doamna Derviș. Degețicile se ceartă atât de mult între ele tocmai pentru că tu te cerți cu noi. Crezi că unele dintre noi sunt mai merituose decât altele. Când, de fapt, suntem toate reflexiile tale. Toate patru alcătuim un întreg.

— Vrei să nu fac nici o deosebire între tine și Milady Cehoviana Ambițioasă? Dar voi două sunteți complet diferite!

— Nu trebuie să fim identice. Ea și cu mine împărtășim aceeași esență. Dacă ai putea să înțelegi. Până când îți vei da seama că fiecare voce interioară este parte din același cerc, te vei simți fragmentată. Unește-ne pe toate în Una.

— Îmi spui mie să le accept, dar ticăloasele alea au dat o lovitură de stat în timp ce dormeam, pentru numele

lui Dumnezeu. Doar o pacifistă ar putea avea încredere într-o tirană. Niciodată n-o să se întâmple invers!

Doamna Derviș încuviințează cu un zâmbet cald ca o mângâiere.

— Poate.

Mă uit la ea, așteptând o explicație. Atunci îmi spune povestea următoare:

— *A fost odată un derviș scump la vorbă. Într-o zi i-a fugit calul. Când au auzit vestea, vecinii au venit să-l vadă. „E groaznic“, au remarcat. „Poate“, a zis dervișul. A doua zi au găsit calul alături de un armăsar splendid. Toată lumea l-a felicitat pe derviș și a spus că era o veste grozavă. Din nou, dervișul a zis doar: „Poate“. O săptămână mai târziu, încercând să călărească armăsarul, fiul dervișului a căzut și și-a rupt piciorul. Vecinii au venit să-i spună cât le părea de rău. „Îngrozitor“, au exclamat în cor. Dervișul a răspuns: „Poate“. În ziua următoare, niște slujbași de stat au venit în sat să strângă tineri pentru a-i trimite la război. Toți băieții au fost siliți să plece, în afară de fiul dervișului, care zăcea în pat cu piciorul rupt. Ei, înțelege ce-ți spun? mă întrebă Doamna Derviș.*

— Cred că da, răspund.

— Vreau să vezi bursa din Massachusetts nu ca pe ceva care îți e impus, ci ca pe-o oportunitate. Că rămâi în Turcia sau pleci în Statele Unite nici măcar nu contează. Ce contează într-adevăr e călătoria interioară. Nu în America o să călătorești de fapt, ci înlăuntrul tău. Privește lucrurile în felul ăsta.

Are o seninătate încrezătoare care îmi place. S-ar putea foarte bine să aibă dreptate. Trebuie să învăț să trăiesc pașnic, deplin, în fiecare zi cu vocile mele interioare. M-am săturat să fiu tot timpul pe picior de război cu ele.

Cu o grabă și o însuflețire neașteptate, fac semn unui taxi să oprească.

— Păi, să mergem atunci, spun deschizând portiera.

— Încotro?

— La gară, anunț radioasă.

— Ai hotărât să pleci în America cu trenul? întrebă Doamna Derviș chicotind ca pentru sine.

Clatin din cap.

— Vreau doar să simt mirosul trenurilor...

Vreau doar să petrec puțin timp la gară – să trag în nări aroma ei stranie, înțepătoare, mirosul oamenilor care aleargă în toate direcțiile, duhoarea grea a săracilor, cu visurile lor de îmbogățire, parfumul proaspăt al noilor destinații. De câte ori simt nevoia de-a dezlega un mister sau de-a observa lumea, de câte ori nomada din mine se trezește la viață, acolo mă duc.

Aeroporturile sunt prea sterile, curate și controlate în comparație cu gările, unde pulsează încă inima defavorizaților sortii.

Gara Haydarpaşa e o clădire veche, maiestuoasă, cu prea multe amintiri. Și, ca multe clădiri vechi, maiestuoase, își are djinnii și zânele ei. Stau cocoțați pe ferestrele înalte și privesc călătorii de dedesubt. Privesc cum se despart soții, cum se întâlnesc îndrăgostiții, cum se reunesc familiile, cum își iau rămas-bun prietenii... Contemplă cele o mie și una de nenorociri ale fiilor lui Adam și fiicelor Evei și încă ne găsim enigmatici.

Dacă mergeți vreodată acolo și vă opriți drept în centrul gării, dacă stați nemișcați, cu ochii strâns închiși, în mijlocul zarvei și ascultați, atunci îi puteți auzi șoptind, pe djinni și pe zâne... rostind cuvinte stranii, desprinse parcă din poeme, într-o limbă de mult uitată...

Poate, asemenea poetului grec Konstantinos Kavafis, spun și ei:

*Noi locuri nu vei afla și nici alte mări.
Orașul te va urma...
Pe-aceleași străzi te vei roti¹.*

---

1. Kavafis, *Poeme*, pref. și trad. de Aurel Rău, Editura Univers, București, 1971, p. 69.

Femei care își schimbă numele

La optsprezece ani am hotărât să-mi schimb numele. Eram în general încântată de numele meu mic, Elif, care e destul de răspândit printre fetele din Turcia și care înseamnă, la fel ca prima literă a alfabetului otoman, aleph, „înaltă și zveltă“. Cuvântul poate fi întâlnit în limbile arabă, persană, ebraică și turcă, deși din câte știu doar în ultima este folosit ca nume feminin. Chiar în anul acela citisem „Aleph“ de Borges și cunoșteam descrierea dată de el cuvântului ca un punct virtual nedetectabil din spațiu care cuprindea toate celelalte puncte. Nu-i rău, mi-am zis. Pășind înainte cu toată vanitatea tinereții, chiar îmi plăcea să fiu asemuită cu o literă, deși aș fi preferat întregul alfabet.

Altfel stăteau lucrurile cu numele meu de familie. Mă deranja că, fiind femei, trebuia să luăm mai întâi numele de familie al tatălui și apoi pe al soțului. Crescând fără să-mi văd tatăl, nu înțelegeam în ruptul capului de ce trebuia să-i port numele. Cum eram hotărâtă să nu mă căsătoresc niciodată și, deci, să nu iau numele soțului meu, am tras concluzia că regula numelor de familie pur și simplu nu mi se aplică.

Am meditat la acest paradox o vreme, când o prestigioasă revistă literară din Turcia a selectat pentru publicare o povestire scrisă de mine. Editorul, un intelectual la vreo patruzeci și cinci de ani, m-a sunat ca să mă

felicite și să-mi ureze bun venit în tagma literară, despre care spunea că „nu se deosebește absolut deloc de o junglă cu egouri sălbatice“. Înainte să închidă, m-a rugat să-l anunț dacă voiam să fac vreo schimbare de ultim moment înainte ca revista să între la tipar.

— Da, am spus pe un ton imperios. Vreau să-mi schimb numele de familie.

— Te căsătorești? Felicitări!

— Nu, nu e asta, l-am oprit eu. Am hotărât să-mi iau alt nume de familie.

A chicotit, așa cum fac oamenii când nu știu ce să spună. Apoi a zis, foarte rar și tare, de parcă ar fi vorbit cu un copil cu deficiențe de auz.

— OK, și ce nume vrei să publicăm?

— Nu știu încă, i-am mărturisit. E o hotărâre pe care-o iei pe viață. Trebuie să mă mai gândesc.

La capătul firului s-a lăsat o tăcere stânjenitoare, însă apoi editorul a chicotit iar.

— Păi, sigur, fă-o. Ce rău poate fi în asta? Ești femeie, n-ai de ce să iei chestia asta prea în serios. Chiar dacă-ți alegi cel mai poetic nume de familie, tot o să iei până la urmă numele soțului.

— Lasă-mi timp de gândire o zi, l-am rugat. Voi găsi un nume de familie pe care să-l păstrez pentru totdeauna, fie că mă căsătoresc sau nu vreodată.

Fiecare nume e o formulă magică. Literele dansează laolaltă, fiecare cu rotirea și farmecul ei, fiecare o necunoscută în egală măsură cu celelalte, și împreună plăsmuiesc misterul pe care îl închide în sine numele. Ca o vrăjitoare în întuneric, adăugând literă cu literă, ingredient după ingredient, unitatea de limbaj prin care suntem cunoscuți aruncă o vrajă asupra noastră. Sunt

nume care ne ajută să ne avântăm până în înaltul cerului, așa cum sunt nume care ne apasă umerii și ne trag viclenește în jos.

Bărbații trăiesc fără să simtă vreodată nevoia să-și schimbe numele de familie. Își primesc acreditarea la naștere. Fermă și stabilă. Își moștenesc numele de familie de la tații și bunicii lor și îl trec apoi copiilor și nepoților.

Pe când femeile, fie că își dau seama sau nu, sunt niște nomade din punct de vedere al numelui. Azi au un nume de familie, iar mâine altul. De-a lungul vieții, femeile completează formularele oficiale în diverse feluri, depun cereri pentru pașapoarte noi și inventează mai multe semnături. Au un nume de familie cât sunt fete și altul după căsătorie. Se întorc la numele de fată dacă divorțează – deși uneori păstrează numele de familie al foștilor soți din motive practice, ceea ce nu ușurează neapărat lucrurile – și adoptă unul cu totul diferit dacă se recăsătoresc.

Bărbații au tot timpul aceeași semnătură. Odată ce găsesc una care li se potrivește, pot s-o păstreze până la moarte fără să schimbe nici măcar o literă. Pe când femeile au cel puțin o „semnătură veche“ și o „semnătură nouă“ și uneori le încurcă. Semnătura de domnișoară, semnătura de femeie măritată, semnătura de femeie divorțată.

Scriitoarele au trecut și ele printr-o serie de schimbări de nume. Romanciera otomană Fatma Aliye, de la sfârșitul secolului XIX, și-a scris de cele mai multe ori romanele și nuvelele în taină, fiindcă nu voia să-și supere soțul și familia cu „moravurile ei independente“. Într-o zi a încetat să-și mai folosească numele și și-a publicat următoarea lucrare sub pseudonimul „O femeie“.

Pentru că asta era. O femeie. Orice femeie. Toate femeile. Să scape de numele ei era ca și cum ar fi aruncat

odgoanele grele care o țineau legată de țärm. După ce-a încetat să mai fie doamna Fatma Aliye și a devenit doar „o femeie“, a fost liberă să navigheze încotro dorea.

În 1950, a apărut în Turcia un roman de dragoste intitulat *Fetele*¹, scris de un oarecare Vincent Ewing. Cartea a ajuns rapid un bestseller național, bucurându-se de recenzii favorabile în presă. Ciudat e că nimeni nu-l cunoștea pe scriitor. Nici un jurnalist nu reușise să-i ia vreun interviu. Nu se știau despre el decât trei lucruri: că era american, că era creștin și că era bărbat. Oamenii din Turcia au citit cartea având în minte aceste informații.

Anii au trecut. Într-o zi s-a anunțat public că autorul *Fetelor* era de fapt o tânără turcoaică musulmană. Numele ei era Nihal Yeğınobalı.

Când a fost întrebată dacă alesese să-și ascundă identitatea, răspunsul ei a fost uluitor:

„Eu însămi eram foarte tânără când am scris *Fetele*. Romanul avea o doză considerabilă de erotism care era considerată nepotrivită pentru o femeie tânără ca mine. Așa că mi-am ales un pseudonim masculin. La vremea respectivă exista mai mult interes pentru romanele traduse. De aceea am hotărât ca autorul romanului meu să fie american. Editorul meu a pretins că era tradus din engleză“.

Publicarea unei cărți sub un nume masculin tipic, precum „Vincent Ewing“, sau unul generic, precum „O femeie“, ne oferă o armură de protecție. Avem nevoie de această protecție chiar mai mult când scriem despre sexualitate, feminitate și despre trup. Nu știu nici un scriitor care să fie măcinat de neliniște că-și supără

---

1. *Genç Kızlar* – romanul de debut al scriitoarei turce Nihal Yeğınobalı, publicat sub numele de Vincent Ewing.

mama (sau bunica sau strămătușile sau vecinii sau alte rude îndepărtate) dacă scrie un roman care tratează despre erotism sau sex explicit. Dacă există, trebuie să fie foarte puțini. Să-și facă griji dacă au voie să spună povestea – fie ea personală sau familială – este însă ceva specific scriitoarelor din toată lumea. Asta e presiunea nemărturisită despre care scrie Margaret Atwood în eseul fascinant despre strămătușile ei. „Presiunea este resimțită cel mai puternic, de către femei, din partea familiei, cu atât mai mult când familia este un grup strâns unit“, spune ea. Din Turcia și până în Canada, de la societatea industrială la cea postindustrială, femeile care se dedică scrisului transgresează câteva limite nevăzute ale căsătoriei, familiei, clasei și societății. Fiecare transgresare poate fi încă un motiv de a-ți schimba numele și de a-ți ascunde sexul.

Nu degeaba o altă scriitoare faimoasă, poate cea mai mare romancieră a perioadei victoriene, a ales un pseudonim masculin – hotărâta, scilpitoarea, perseverenta Mary Ann Evans, mai cunoscută ca George Eliot. În primul deceniu al secolului XIX, Marea Britanie își avea cota ei de scriitoare – însă cele mai multe dintre ele scriau despre idile, iubiri și suferințe din iubire: subiecte considerate potrivite pentru femei. Pe când George Eliot detesta fățiș asemenea cărți. Voia să scrie de pe picior de egalitate cu bărbații. Voia să scrie „ca un bărbat“, nu „ca o femeie“.

Aversiunea lui George Eliot pentru „literatura feminină“ era atât de puternică și de fățișă, încât în 1856 a semnat un articol intitulat „Silly Novels by Lady Novelists“. Acolo a împărțit literatura scrisă de femei în patru categorii, în funcție de gradul prostiei, și le-a numit spumosul, prozaicul, piosul și pedantul. Îmi place să

citesc această lucrare extrem de interesantă nu doar ca să-mi fac o idee despre tradiția literară occidentală, ci și ca să văd cu câtă cruzime își poate critica o scriitoare propriul sex.

Eliot știa cu siguranță să iasă în evidență printre alte femei. Într-o scrisoare adresată lui Herbert Spencer, biologul și filozoful, sfida cu îndrăzneală societatea convențională și se distanța de membrele propriului sex: „Presupun că nici o femeie n-a așternut vreodată pe hârtie o astfel de scrisoare – dar nu mi-e rușine de ea, fiindcă îmi dau seama că în lumina rațiunii și-a adevăratului rafinament sunt demnă de respectul și afecțiunea dumitale, orice ar crede bărbații neciopliți ori femeile vulgare despre mine“.

La fel ca Eliot, surorile Brontë au simțit și ele nevoia de a-și remodela numele. Alegând pseudonime care le păstrau inițialele, Charlotte și-a luat numele de Currer Bell, Anne pe acela de Acton Bell, iar Emily a devenit Ellis Bell. Era mai ușor să scapi de prejudecățile împotriva femeilor când aveai un nume androgen. Surorile au jucat acest joc ștregăresc câtă vreme le-a stat în puteri, singura lor provocare fiind cum să-l înșele pe poștașul satului când le soseau diverse pachete. Dilema a fost rezolvată asigurându-se că toți cei cu care corespondau trimiteau scrisorile unui anume „Currer Bell, prin amabilitatea domnișoarei Brontë“.

Altă scriitoare care și-a ales un pseudonim masculin a fost legendara George Sand, deși uneori ai senzația că s-ar putea să fi vrut pur și simplu să scape de bagajul numelui ei lung: Amantine-Aurore-Lucile Dupin, baroneasă Dudevant.

George Sand s-a căsătorit cu baronul M. Casimir Dudevant în 1822. Au avut doi copii. Dar curând cuplul

s-a despărțit. Sand și-a salutat starea de independență ca pe o eliberare de legăturile sociale. Faptul că era divorțată, singură și bogată i-a oferit șansa de-a fi mai îndrăzneată decât alte femei și de-a face pași la care ele nici n-ar fi putut visa.

Sand a început să poarte haine bărbățești – un subiect asupra căruia clevetorii s-au aruncat cu bucurie. Ca aristocrată, era de datoria ei să se îmbrace la patru ace, acordând o importanță deosebită veșmintelor, exprimării și manierelor, însă a făcut exact pe dos, alegându-și haine bărbățești comode și trainice. Predilecția ei pentru fumatul din pipă a șocat și mai mult. Într-o epocă în care femeile trebuiau să fie niște doamne plăcute, sociabile și nimic mai mult, ea umbla în haine bărbățești, cu pipa în gură și cu mintea plină de idei radicale. Ca un copac înalt care atrage fulgerul, atrăgea atenția și mânia. Până la urmă titlul de aristocrată i-a fost retras. Dar nimeni nu i-a putut lua numele pe care și-l dăduse singură. A fost și este încă George Sand.

Așa cum a spus odată Ivan Turgheniev, era „o femeie bună la suflet și un bărbat curajos!“.

Jane Austen s-a îndrăgostit o singură dată. Era un critic aspru al femeilor care se măritau pentru avere, rang sau siguranță, crezând cu tărie că nu te puteai căsători decât din dragoste. Însă, cu toate că iubea și era iubită, din pricina diferențelor de clasă socială, nu i s-a permis să se căsătorească. Îl chema Tom Lefroy – un tânăr care nu avea nici un titlu nobiliar, dar care urma să ajungă într-o zi judecătorul suprem al Irlandei. Într-o scrisoare datată ianuarie 1796 și adresată surorii ei Cassandra, Austen mărturisea că Tom era iubirea vieții ei. Dar adăuga îndată: „Când vei primi scrisoarea asta,

totul se va fi sfârșit. Îmi dau lacrimile numai la gândul ăsta trist“. Cu inima frântă, s-a retras în colțul ei, în scrisul ei.

„Cred că mă pot lăuda că sunt, cu toată vanitatea posibilă, cea mai incultă și mai necunoscătoare femeie care a cutezat vreodată să fie scriitoare“, spunea ea. Nu era adevărat, desigur, iar ea o știa prea bine. Austen era foarte informată în legătură cu o mulțime de subiecte, fiind admirabil educată de tatăl ei – care era preot –, frații și mătușa ei și apoi prin neîntreruptele ei lecturi. Avea o limbă ascuțită și o înclinație spre glumă și sarcasm.

Mulți ani mai târziu, a fost cerută din nou în căsătorie, de data asta de un bărbat bogat și respectat. Deși ținea la „eleganța ei solitară“, cum și-a numit chiar ea odată celibatul, a acceptat cererea. Avea să devină în sfârșit soție, să întemeieze o familie și să conducă propria casă. Cu aceste gânduri și speranțe, s-a dus la culcare devreme. Când s-a trezit în dimineața următoare, primul lucru pe care l-a făcut a fost să-i trimită pretendentului ei un bilet în care își cerea scuze. Hotărâse să nu se căsătorească.

Mă întreb adesea ce s-a întâmplat în noaptea aceea. Pe ce tărâm fantastic a ajuns Jane Austen în visele ei, de s-a răzgândit? A avut coșmaruri? S-a închipuit frecând scările unei case de hârtie cu o sută de etaje cu o găleată plină cu cerneală, văzând cum se năruie fiecare treaptă în timp ce le spăla sânguincios? Ce-a făcut-o să se hotărască să nu meargă la altar?

Dintre toate scriitoarele americane din generațiile anterioare, una anume are un loc special în inima mea: Carson McCullers. Poate pentru că i-am citit opera într-o perioadă când descopeream lumea și pe mine însămi.

Cuvintele ei au avut un efect zguduitor asupra mea. Eram în ultimul an de liceu când am citit *Inima-i un vânător singuratic*, atrasă mai degrabă de titlul cărții decât de numele autoarei. Cu un an înainte fusesem vedeta școlii, chiar dacă numai pentru câteva săptămâni, fiindcă sosisem de curând la Ankara din Madrid, unde mi-am petrecut anii adolescenței. Puștii din noua mea clasă fuseseră încântați să afle că vorbeam spaniola și că fusesem chiar la o coridă. Dar introvertitei din mine nu-i luase mult să iasă la iveală și curiozitatea plină de simpatie din ochii colegilor mei de clasă fusese treptat înlocuită de o absolută indiferență, apoi de o rezervă critică. Fetele mă socoteau nesociabilă, băieții – ciudată, profesorii – distantă, iar eu nu aveam încredere decât în cărți. Atunci am făcut cunoștință cu Carson McCullers.

Eram o fată din Turcia care nu pusese niciodată piciorul în Lumea Nouă, și totuși poveștile oamenilor singuratici din Sudul Americii mă mișcau adânc. Dar era mai mult de-atât. După douăzeci de pagini, muream de curiozitate s-o întâlnesc pe femeia care putea scrie astfel.

Se numea Lula Carson Smith. Scurtându-și numele în Carson, nu încerca numai să se facă remarcată, ci se plasa totodată pe un teren ambiguu, fiindcă cititorilor le era greu să-i ghicească sexul. Era o persoană care nu socializa prea ușor cu semenii ei, iar uneori putea fi chiar destul de neprietenoasă. În loc să se îmbrace cu ciorapi, pantofi cu tocuri înalte și fuste subțiri, cum era moda în anii '30, prefera să umble în șosete lungi și teniși, încântată să-și uimească colegii de clasă. În ciuda nepăsării față de canoanele de frumusețe prestabilite, mi se pare interesant că, atunci când și-a întâlnit iubirea vieții, Reeves McCullers, primul lucru care a

impresionat-o la el a fost înfățișarea. „Am simțit șocul, șocul frumuseții pure, când l-am văzut întâia oară.“ Deși relația lor a fost plină de îndoieli și greutate – au divorțat la un moment dat și apoi s-au recăsătorit –, au rămas nedespărțiți vreme de aproape douăzeci de ani – până la moartea lui.

Așa se face că istoria literară a lumii e plină de femei care și-au schimbat hotărârile, destinele și, da, numele.

În dimineața următoare i-am telefonat editorului.

— Bună, Elif... Îmi pare bine să te-aud, a spus repede, însă apoi s-a oprit. Sau ți-ai schimbat deja numele? Ar trebui să-ți spun altcumva?

— De fapt, tocmai de asta am sunat, am răspuns. Mi-am găsit numele. Și vreau să-l folositi pe cel nou când îmi publicați povestirea.

— OK, a zis el, din nou foarte tare și rar – îmi dădusem deja seama că așa vorbea când nu știa încotro se îndreaptă conversația. Cum e să te lepezi de vechiul tău nume?

— E foarte ușor, am spus. Mai greu e să-ți găsești unul nou.

— Mhm... mhm, a mormăit el înțelegător.

— Am cercetat viețile scriitoarelor, am răsfoit dicționare, am citit anecdote literare, căutând un nume deosebit. Vreau să spun, nu atât de neobișnuit ca al fiului lui David Bowie, Zowie; sau al fiicei lui Frank Zappa, Moon Unit. Dar poate că e ceva mai ușor când încerci să botezi un nou-născut cu nenumărate vieți potențiale și necunoscute decât să găsești un nume pentru vechiul tău eu bine cunoscut și mărginit.

— David Bowie are un fiu pe care îl cheamă Zowie? m-a întrebat.

— Mda, am zis.

— Bine, continuă, te rog.

— Păi, am avut odată un prieten care voia ca toată lumea să-i spună „Un pahar pe jumătate plin“, pretinzând că asta era filozofia lui de viață. Se semna așa chiar și pe lucrările de control, stârnind reacții caraghioase printre profesori. Dar apoi a absolvit și a plecat în armată. Când s-a întors, n-a mai vrut să aibă nimic de-a face cu „Un pahar pe jumătate plin“. Revenise la vechiul lui nume, Kaya – Stânca.

— OK, a zis editorul.

— Mă rog, am hotărât că nu e nevoie să merg atât de departe. De fapt, nu e nevoie să merg nicăieri. Mai bine arunc o privire la ceea ce am acum și aici, am continuat. În loc să port numele de familie al tatălui meu, am hotărât să-l adopt pe cel mic al mamei ca nume de familie.

— Nu sunt sigur că te înțeleg, a zis el.

— „Zori“, i-am explicat. Shafak e numele mic al mamei mele. De azi înainte am să-l folosesc ca nume de familie.

O lună mai târziu, când a apărut revista, mi-am văzut noul nume tipărit pentru prima oară. Nu mi s-a părut ciudat. Nu mi s-a părut o greșeală. Mi s-a părut exact cum trebuia să fie, ca și când eu și numele meu ne-am fi regăsit în sfârșit într-o lume de nenumărate umbre și ecouri.

Pasagera clandestină

În prima zi din septembrie 2002, avionul companiei Turkish Airlines de pe ruta Istanbul-New York decolează cu mine la bord. E ticsit până la refuz cu studenți licențiați sau nelicențiați, bărbați și femei de afaceri, profesioniști calificați, jurnaliști, profesori universitari, turiști și un cuplu proaspăt căsătorit aflat în luna de miere... Pe lângă turci și americani, mai sunt și indieni, ruși, bulgari, arabi și japonezi care au venit cu zboruri de legătură. Asta e prima mea vizită în America. Mă gândesc la Anaïs Nin sosind în Statele Unite în 1914, cu vioara fratelui ei într-o mână și un jurnal ce rămânea să fie umplut în cealaltă. Tocmai îi zâmbesc fetei curioase pe care o văd cu ochii minții când observ ceva și mă opresc.

Un bărbat tânăr, deșirat, aflat la două rânduri în fața mea îmi surâde sfios. Crede că-i zâmbesc lui. N-am cum să-i explic că zâmbetul e pentru Anaïs Nin. Ca să nu mai dau naștere la alte neînțelegeri, mă las să alunec în scaun și îmi ascund chipul în spatele unei cărți: *In Favor of the Sensitive Man and Other Essays*.

La scurt timp după servirea mesei, traversez culoarul ca să merg la toaletă. Cu coada ochiului, mă uit să văd ce mai citesc alți pasageri, întinzând gâtul în dreapta și-n stânga, ca să deslușesc titlurile cărților pe care le țin în mâini. Observ niște occidentali care citesc cărți

despre Turcia și Istanbul (printre care și una de-a mea), ceea ce mă intrigă, fiindcă majoritatea turiștilor citesc despre o țară străină *înainte* s-o viziteze, dar foarte puțini continuă să citească despre ea *după* ce au vizitat-o.

Sunt două toalete libere. De cum deschid ușa primeia și pășesc înăuntru, încremenesc locului. Lângă dozatorul pentru săpun de deasupra chiuvetei stă o femeie cât degetul. Dau să spun „Pardon“ și să plec, însă ea mă strigă.

— Nu, te rog, rămâi... Vreau să vorbesc cu tine.

Mă uit întrebător la străină. Seamănă pe undeva cu membrele Corului Vocilor Discordante. Nu e mai înaltă decât ele, dar probabil că e mai grasă. Are o față blândă, rotundă, pistruiată, o bărbie ascuțită, păr de culoarea cafelei turcești și ochi atât de albaștri, încât te trag în adâncul lor. Nu e machiată, în afară de niște contur de ochi și probabil niște rimel pe genele lungi, e greu de spus. Pare să aibă vreo treizeci-treizeci și cinci de ani și sunt sigură că n-am mai văzut-o niciodată.

— Cine ești? o întreb.

— Nu mă recunoști? replică ea ușor ofensată.

O mășor din cap până-n picioare. Poartă o rochie acvamarin până la genunchi, pantofi roșii fără toc, o curea de aceeași culoare și ciorapi de nailon bej. Părul cârlionțat îi e prins în coadă la spate cu un elastic modest. Rotunjimea obrazilor se datorează kilogramelor în plus, însă pare împăcată cu trupul ei. Nu are aerul acela încordat pe care îl radiază Mica Domnișoară Practică, obsedată de numărarea caloriilor.

— Sunt una dintre vocile tale interioare, spune în cele din urmă.

— Zău? Nu te-am mai văzut până acum. Ești nou-so-sită?

— De fapt, sunt alături de tine de pe când erai doar o copilă și te jucai cu case de păpuși, răspunde ea.

Nedumerită și total în ceață, o întreb cum o cheamă.

— Mi se spune Mama Budincă de Orez.

Izbucnesc în răs, dar când îi văd privirea încruntată, îmi înghit chicotelile și îmi iau o față serioasă.

— Văd că numele meu ți se pare amuzant, zice cu răceală.

— Îmi pare rău, n-am vrut să te jignesc.

Când tac rușinată, zâmbește.

— Mă surprinde doar că nu găsești deloc amuzante numele celorlalte, spune. Nu râzi de Milady Cehoviana Ambițioasă sau de Domnișoara Cinica Doctă, așa-i?

Are dreptate, nimic de zis.

— Am primit numele ăsta pentru că se întâmplă să fiu mămoasă și iubitoare, continuă dând din mâini ca să-și sublinieze ideea.

— Zău? șoptesc.

— Da, îmi place să atârni clopoței de vânt din bambus pe verandă, să cresc begonii în ghivece drăguțe, să pun murături vara, să fac marmeladă de grepfrut roz... Știi tu, să mă ocup de gospodărie. Știu cum să scot petele de cerneală din covoare, ce să fac când verși ulei de măsline pe cea mai bună fustă, cum să curăț un ceainic ruginit și alte trucuri importante. Fac pateuri și deserturi. Chiar luna asta una dintre rețetele mele a fost prezentată într-o emisiune de gătit și au numit-o Divina Budincă de Orez a Mamei.

Preț de aproape un minut nu spun nimic. Sunt sigură că trebuie să fie o greșeală și mă gândesc cum să-i dau vestea cu blândețe. O asemenea Degețică n-are cum să fie sub nici o formă una dintre vocile mele interioare. Eu nu mă pricep nici măcar să sparg ouăle pentru omletă

și n-am răbdare nici cât să fierb apa pentru ceai. Urăsc treburile gospodăriei și alte obligații domestice și le evit pe cât îmi stă în puteri. Prietenii mei nu trebuie să afle, însă aș putea locui într-o cameră fără să fac curat zile sau săptămâni întregi, iar dacă situația scapă de sub control, prefer mai degrabă să schimb toată mobila decât să fiu silită să fac curat. Iar dacă întreaga casă e prea murdară, prefer mai degrabă să mă mut în alta nouă decât să fiu silită să dau cu aspiratorul, s-o frec cu peria și s-o lustruiesc temeinic. Părerea mea în privința asta e cea a unei cliente de hotel comode și bine îmbrăcate: îmi place să dorm în patul meu știind că nu voi fi silită să spăl și să calc cearșafurile a doua zi.

Mama Budincă de Orez strânge din buze și se strâmbă de parcă mi-ar putea citi gândurile.

— Nu mă lași niciodată să vorbesc! M-ai aruncat în magazia personalității tale și apoi ai uitat cu desăvârșire de mine. De atâția ani tot aștept să mă accepți și să mă iubești așa cum sunt.

În clipa aia, un val și mai mare de rușine începe să-mi năpădească mintea. Mă simt ca un părinte conservator de modă veche care și-a renegat fiul pentru că e homosexual și se preface că nici nu există. Asta am făcut oare cu latura mea maternă?

— Dar celelalte Degețici? întreb. Ele te cunosc?

— Sigur că da, replică Mama Budincă de Orez. Dar preferă să nu-ți spună nimic despre mine și despre tipa cealaltă.

— Ce vrei să spui cu „tipa cealaltă“?

Dar nu-mi ia în seamă întrebarea.

— Ca multe femei tinere, și eu vreau să mă căsătoresc, să îmbrac o rochie de mireasă, să port un inel cu diamant, să cresc copii și să bat raioanele cu reduceri

din supermarketuri. Dar mi-ai respins toate dorințele și le-ai disprețuit așa de mult, că nici n-am mai fost în stare să pomenesc de ele. Am fost redusă la tăcere, reprimată, renegată.

Mă gândesc din nou la Anaïs Nin – o femeie hotărâtă care spunea odată: „Viața obișnuită nu mă interesează“; care credea că o scriitoare atât de critică nu va putea fi niciodată gospodină. Avea o latură rebelă, un stil de viață foarte dezordonat și mai mult de un amant alături. „Viața se îngustează sau se lărgeste în funcție de curajul fiecăruia“, spunea ea.

— La ce te gândești? mă întreabă Mama Budincă de Orez.

— La Anaïs Nin..., murmur, neașteptându-mă să recunoască numele.

Dar îl recunoaște.

— Of, iar scriitoarele alea avangardiste țâfnoase! răbufnește scuipând cuvintele. Știi care-i problema cu tine? Citești prea mult, asta e.

— Ia stai puțin, ce fel de critică mai e și asta?

Dar bate câmpii despre efectele îngrozitoare ale cărților asupra sufletului meu, lăsându-se tot mai purtată de val.

— Te-ai convins singură că nu poți să fii o femeie normală. De ce disprețuiești tot ce e obișnuit?

Văzând că discuția capătă accente politice, încerc să mă strecur prin ea cu cea mai mare delicatețe.

— Hmm... Domnișoara Cinica Doctă spune mereu că toate nenorocirile care s-au abătut asupra omenirii sunt din vina oamenilor obișnuiți. O citează pe sclipitoarea filozoafă evreică Hannah Arendt, care demonstrează că de fapt fascismul a apărut și s-a dezvoltat nu din cauza oamenilor răi cu scopuri josnice, ci a oamenilor obișnuiți cu intenții bune.

— O, Doamne! exclamă ea dând ochii peste cap. Vezi ce-ți faci singură? Eu vorbesc despre căsătorie, maternitate și briose și tu îmi răspunzi făcând aluzii la Hitler și la naziști.

Încurcată, mă uit la ea cu gura căscată, fără să clipesc măcar.

— Lasă-le pe celelalte Degețici, continuă ea. Te macină pe dinăuntru de ani de zile. Nu subaprecia frumusețea obișnuitului și a plăcerilor simple. Noi două ne putem distra de minune împreună.

— Chiar? Cum?

Zâmbește încântată.

— Putem să mergem la piață în fiecare weekend și să cumpărăm dovlecei organici. Putem să așteptăm în fața magazinelor în zori, cu termosurile în mâini, să dăm buzna înăuntru în clipa când se deschid ușile și să înhățăm produsele la reducere înaintea tuturor. Putem să ne decorăm casa de sus până jos cu lumânări parfumate și flori în culori assortate. Crede-mă, o să-ți placă la nebunie. Ai aranjat vreodată masa cu tot tipicul? Știi cât de plăcut e când familia și prietenii îți laudă talentele culinare?

Nu apuc să-i dau un răspuns limpede, că auzim o larmă neașteptată la ușă. O deschid puțin și arunc o privire afară.

Spre surprinderea mea, în fața toaletei s-a făcut coadă, iar prima la rând e Milady Cehoviana Ambițioasă, în uniforma ei verde închis de general. Lovindu-și bocancii militărești și foindu-se pe loc, pare să aibă nevoie urgentă la toaletă.

O umbră de spaimă trece peste chipul Mamei Budincă de Orez.

— O, nu! Nu monstrul ăsta de femeie!

— Ce vrei să fac? întreb.

— Te rog, nu le spune că sunt aici. Vrăjitoarele alea o să mă sfâșie!

Are dreptate. Milady Cehoviana Ambițioasă cu perseverența ei, Domnișoara Cinica Doctă cu pesimismul ei, Mica Domnișoară Practică cu intoleranța ei pentru orice durează mai mult de zece minute ca să-l prepari, toate trei o s-o sfâșie pe Mama Budincă de Orez. Trebuie s-o apăr de surorile ei.

— Nu te teme, ești în siguranță cu mine. N-o să suflu un cuvânt.

Zâmbind călduros, îmi apucă mâna și mi-o strânge ușor. Degetele ei nu sunt bine îngrijite și cu manichiura făcută ca ale Miciei Domnișoare Practice, nici pline de inele ca ale lui Milady Cehoviana Ambițioasă, nici roase ca ale Domnișoarei Cinica Doctă. Sunt asprite de muncă, trandafirii și durdulii. Sunt uimită de afecțiunea pe care o simt pentru ea. Dacă ea e latura mea maternă, nu e ciudat să simt că trebuie să mă port cu ea ca o mamă?

— Stai așa, cum o să ajungi în America? o întreb. Ai viză?

— N-am nevoie de viză, îmi răspunde. Degețicile ca mine nici măcar nu sunt controlate la aeroport.

Înțeleg de ce – ar fi greu să găsești vreo urmă de terorism în ea.

— Nu mă îngrijorează lumea exterioară, spune ea. Doar ține-o pe scorpia aia cât degetul departe de mine și o să fiu cât se poate de bine.

— OK.

— Te rog, promite-mi că n-o să le mai lași niciodată să mă calce în picioare.

Pe când chibzuiesc cum să-i evit rugămintea și cum s-o scot din toaletă fără s-o vadă celelalte Degețici, avionul

traversează o zonă cu turbulențe. Pilotul anunță că toți pasagerii trebuie să se întoarcă la locurile lor și să-și pună centurile.

Câteva clipe mai târziu, deschid ușa. Coadă s-a împrăștiat și observ că Milady Cehoviana Ambițioasă s-a întors deja la locul ei.

— Drumul e liber, îi spun Mamei Budincă de Orez. Poți să ieși.

— O să ies, spune cu o voce cam tăioasă. Dar nu mi-ai promis încă nimic.

E unul din acele momente când îmi dau seama că ar trebui să fiu absolut sinceră și să spun adevărul, însă, din politețe sau din pură lașitate, nu sunt în stare. În schimb, îi spun ce vrea să audă, deși în adâncul sufletului știu bine că nu-mi pot ține promisiunea.

— Jur că n-o să le las pe celelalte Degețici să-ți închidă gura.

Un zâmbet larg îi înseninează chipul.

— Mersi. Știu că pot să am încredere în tine.

— Apropo, cine-i tipa cealaltă despre care vorbeai? mă aud întrebând.

— O s-o întâlnești la timpul potrivit.

— Dar de ce se ascunde?

— Nu se ascunde. Nici una dintre noi nu se ascunde. Tu nu ne recunoști prezența. De ani întregi le dai atenție doar Micii Domnișoare Practice, Domnișoarei Cinica Doctă, lui Milady Cehoviana Ambițioasă și Doamnei Derviş.

— Înțeleg, spun, deși nu sunt prea sigură.

— OK, acum trebuie să plecăm.

— Păi, îmi pare bine de cunoștință.

— La fel, spune roșind. Bănuiesc c-o să ne mai vedem.

Zâmbind încă, se strecoară pe ușă. Mai rămân în toaletă câteva clipe, tremurând ușor – neștiind dacă din cauza turbulențelor sau a confuziei din mintea mea.

Încep să-mi dau seama că nu mă cunosc prea bine. De-a lungul întregii mele vieți de adultă, am favorizat unele voci interioare în dauna altora. Câte voci pe care îmi rămâne să le cunosc mai sunt?

Mă întorc la locul meu.

Până când avionul aterizează în New York, nu mă pot gândi decât la asta.

Un banchet sărbătoresc

Simone de Beauvoir, chiar și la mai bine de cincizeci de ani după moarte, rămâne o divă în istoria mișcării feministe. La înmormântarea ei, în 1956, mii de îndoliați au auzit fraza de neuitat: „Femei, îi datorati totul“ – o frază care spune multe despre charisma și despre moștenirea ei legendară. S-ar putea să nu fiți de acord cu tot ce-a spus, s-ar putea chiar să nu vă placă personalitatea ei, dar nu puteți închide ochii la munca și la moștenirea ei intelectuală.

„Nu ne naștem, ci devenim femei“ este una dintre faimoasele ei afirmații. De secole, fetele erau învățate că cele mai importante roluri ale lor în viață erau sexualitatea, fertilitatea și maternitatea. Înarmate cu sarcina mărunță de-a asigura continuitatea rasei umane, femeile tinere erau rareori, dacă nu chiar niciodată, încurajate să studieze și să-și dezvolte talentele. În Franța anilor '40, maternitatea era aproape o datorie religioasă, incontestabilă și sacrosanctă. Simone de Beauvoir știa ce vorbește, fiind crescută de o mamă care era totodată o catolică ferventă.

Ducând o luptă înfocată împotriva normelor burgheze, ea a pus minuțios sub semnul întrebării instituțiile căsătoriei și maternității. A susținut că multe femei tânjeau să se redescopere în copiii lor – o „necesitate psihologică“ pe care clar n-o împărtășea. Ea și Sartre

erau un cuplu devotat, dar în același timp liber – independenți, încrezători și suficienți pentru celălalt. Viața maritală burgheză era o țesătură de minciuni, înșelăciuni și jurăminte nerealiste de fidelitate. Hotărâți să nu repete greșelile părinților, au făcut un pact: aveau să-și spună totul. Amândoi erau deschiși la idea de-a „încerca aventuri întâmplătoare“. Pe deasupra, ea credea că să fii mamă e ceva incompatibil cu viața pe care și-o alesese ca scriitoare și intelectuală. Avea nevoie de timp, concentrare și libertate ca să-și realizeze idealurile.

În *Al doilea sex*, De Beauvoir reiterează faimosul dicton al lui Hegel după care nașterea copiilor merge adesea mână în mână cu moartea părinților. Totuși, în ciuda convingerilor ei în privința căsătoriei și maternității, scrierile lui De Beauvoir poartă adânc urmele unui alt adevăr: acela că, dacă Sartre ar fi vrut să aibă copii, în dorința ei de a-i face pe plac, ar fi putut deveni mamă. Pur și simplu îl adora. Pentru ea, soarele unei noi societăți răsărea din adâncul ochilor lui. Era singurul bărbat pe care îl respecta mai mult decât îl dorea – bărbatul ale cărui timp, operă și idei fusese silită să le împartă cu sute de alți oameni, dintre care unii erau femei mult mai frumoase și mai ambițioase decât ea. Și totuși știa cât de specială era în ochii lui. Din ziua în care drumurile li s-au întâlnit, în anul 1929, pe când erau amândoi studenți la École Normale Supérieure, fusese multe lucruri pentru ea – tovarăș, iubit, tată, fiu, frate, tutore, prieten nedespărțit și vis imposibil.

N-ar trebui să ne lăsăm păcăliți de cuvintele de alint pe care i le adresează în scrisori: „omulețul meu“ sau „ființa mea mică și dragă“. Pentru ea era un gigant – un bărbat căruia i se adresa întotdeauna cu „dumneata“. Dacă el ar fi vrut să-și întemeieze o familie, ea ar fi

acceptat probabil, chiar dacă era încredințată că maternitatea nu era de ea. Deși rănită de infidelitățile lui Sartre, a continuat să apere pactul pe care îl făcuseră. Simone de Beauvoir era o femeie a analizelor impecabile și conflictelor neașteptate.

Dacă societatea largă nu era pregătită să abordeze condiția de mamă într-o lumină critică, cercurile intelectuale – progresiste și receptive prin definiție – erau la fel de nepregătite, ca să nu mai pomenim că erau disproporționat de masculine. Există o tăcere vastă în lumea cărților când venea vorba de subiecte precum sindromul premenstrual, depresia postnatală sau menopauză. La fel, aproape nimeni nu scria despre acel Triunghi al Bermudelor compus din „soția ideală-gospodina harnică-mama altruistă” în vârtejul căruia dispăreau talentele creatoare ale atâtor femei. Într-un astfel de mediu, De Beauvoir a avut de înfruntat prejudecăți și clișee adânc înrădăcinate. A scris și a vorbit cu fervoare despre cum femeile sunt „forțate să aleagă” între minte și trup.

Le critica deopotrivă și pe femeile care își însușiseră de bunăvoie inegalitățile de gen, socotindu-se inferioare perechii lor masculine. „Până și cel mai josnic dintre bărbați se vede ca pe un semizeu în comparație cu o femeie”, remarca ea. Mintea îi era caustică, pana, înțepătoare și firea, grozav de cârcotașă. Odată a spus că i se părea foarte normal ca mulți oameni din clasa de mijloc s-o urască. „Dacă n-ar fi așa, aș începe să mă îndoiesc de mine însămi.”

Nu numai feministele din Occident au pus sub semnul întrebării sacralitatea romanțată a maternității. Și în Orient au existat polemici aprinse. Mișcarea feministă japoneză a adus în discuție termenul de *bosei* – instinctul

matern natural. Membrele sale au afirmat că rolurile materne erau mai curând culturale decât naturale și biologice.

Scriitoarele japoneze au revigorat aceste polemici, punând sub semnul întrebării stereotipurile de gen în cărțile lor. În 1983, Yuko Tsushima a publicat *Fiica norocului*¹, care aduce în prim-plan o protagonistă remarcabilă – încăpățânată, nonconformistă și divorțată –, sfâșiată între realitățile inimii sale și idealul de feminitate predicat de societate. Deși nu se consideră neapărat o scriitoare feministă, Tsushima a explorat critic teme precum genul și sexualitatea în scrierile ei. Poate că e legată spiritual de altă autoare japoneză a secolului trecut, Toshiko Tamura – una dintre cele dintâi și cele mai tranșante scriitoare ale țării –, din ale cărei drepturi de autor, după moartea ei neașteptată în 1945, s-a instituit un premiu pentru scriitoare. Într-o povestire intitulată „O scriitoare“, Tamura descrie o scenă în care un soț furios, el însuși scriitor, își ceartă nevasta, care se chinuie să scrie un pasaj. Soțul e de părere că femeile nu sunt bune scriitoare. Sunt indecise și nesigure, irosind o sută de pagini ca să scrie zece. Cuvintele sale reiterează credința că bărbații scriu din motive mai serioase și mai mărețe și de aceea sunt scriitori dedicați, pe când pentru femei scrisul e pur și simplu un hobby.

Și în literatura turcă există o femeie la fel de influentă, a cărei voce unică continuă să aibă ecou și astăzi, la multă vreme după moartea ei. În mediul conflictual din anii '70, când țara era divizată între politica de stânga și cea de dreapta, Sevgi Soysal a pus sub semnul

1. *Chōji* (1978) – roman al scriitoarei și eseistei japoneze Yuko Tsushima, tradus în limba engleză în 1983.

întrebării, într-o proză inteligentă și curgătoare, precedentele patriarhale ale ambelor tabere.

Era scriitoarea femeilor care oscilează în prag – între judecată și nebunie, societate și individ, între a pune masa și a se retrage, între sacrificiu de sine nemărginit și egoism neașteptat... A creat personaje feminine care au șovăit la limita dintre a trăi pentru alții și a-și urma propria inimă. Unul dintre personajele ei fictive de neuitat este Tante Rosa:

Tante Rosa a lăsat în urmă o scrisoare. A lăsat trei copii, unul dintre ei încă sugar, o rețetă de friptură de găscă și una de plăcintă cu mere și instrucțiuni despre cum trebuie curățată fața de masă pentru servitoarea pe care o învățase și arta de-a aranja rafturile. A lăsat o grădiniță cu gălbenele, o casă cu scară de lemn, tavane înalte și pendulă; un soț care mergea la biserică în fiecare duminică dimineață și se strecura în patul ei în fiecare duminică după-amiază; vecine care aveau pălării mari și frumoase, copii mucoși, soții lor și fripturile lor de găscă... Și-a lăsat în urmă sânul stâng, cel care îi ascundea inima. Și a plecat.

Personajele feminine ale lui Soysal sunt, din toate punctele de vedere, opusul exact al „femeii ideale“ din societatea turcă. Sunt femeii care fac greșeli, se împiedică pe drum și-și julesc genunchii, și totuși reușesc de fiecare dată să se adune.

Într-un alt roman, Soysal scrie despre o femeie pe nume Oya, care se simte adânc fragmentată de dorințele și obligațiile ei.

„O să merg la mare. Orice țarm de mare.“ Peisajul minunat ce se întinde de-a lungul șoselei de coastă care începe în Alanya și se arcuiește în sus către Marea Egee îi trece o

clipă prin fața ochilor. Albastru. Larg. Mare. Stânci. Pădure. Și cum rămâne cu soțul ei? Cu casa ei? Cu copiii ei? Și cu celelalte responsabilități ale ei? Deocamdată nu există nici albastru, nici libertate, nici pădure. Există doar alte îndatoriri care se furișează tot mai aproape.

În mintea mea, organizez un banchet în rai. O masă lungă, acoperită cu o pânză albă ca zăpada, tacâmuri elegante și sfeșnice de argint. Un candelabru uriaș din cristal scânteietor atârnă deasupra mijlocului mesei. Pe platouri întinse se lăfăie fripturi de găscă, orez cu șofran și deserturi de-ți lasă gura apă. Simone de Beauvoir șade pe un scaun înalt într-un capăt al mesei. Deși pare îmbufnată, e de fapt fericită. În dreapta ei stă Toshiko Tamura, cu ochelarii săi eleganți, mâncând orez prăjit cu bețișoarele, dând atenție fiecărui bob în parte. În stânga stă Sevgi Soysal, care nu prea are poftă de mâncare, dar e și ea în toane bune. Fredonând o melodie lentă, ia o sorbitură din paharul cu vin.

O franțuzoaică, o japoneză și o turcoaică – trei scriitoare hotărâte, trei persoane independente, care au trăit în lumi diferite și au vorbit aceeași limbă – oare stau împreună la masă în rai acum? Îmi place să cred că da.

În căutarea Zeiței-Mamă

În a doua zi din septembrie, cobor dintr-un autobuz pe laturile căruia scrie cu litere mari și țipătoare: PETER PAN. Numele se potrivește cu dispoziția mea. Și eu mă simt ca „un băiețel care nu vrea să crească“, iar locul acesta, cu peisajul nefamiliar și vremea lui capricioasă, ar putea foarte bine să fie Țara de Nicăieri. Târăsc după mine un geamantan mare, albastru, cu roțile și o cutie de transport pentru pisici – doar că înăuntru nu e nici o pisică, ci patru femei în miniatură. Deși nu s-au plâns deloc în timpul zborului de unsprezece ore de la Istanbul, în ultima oră și jumătate, în cursa cu autobuzul de la Boston, s-au văicărit și au vomitat fără oprire.

De îndată ce cobor pe trotuar, liniștea din campus mă izbește ca un pumn în față. Urechile mele sunt atât de deprinse cu haosul neîntrerupt și ritmul nebunesc din Istanbul, încât mă tem că aici s-ar putea să surzesc. Zăresc oameni, dar nimeni nu strigă, țipă sau fluieră. Până și veverițele par să meargă pe vârfuri ca să nu facă zgomot. Găsesc liniștea asta tulburătoare.

Dar campusul e încântător. E înverzit și întins cât vezi cu ochii. Peste tot sunt copaci înalți și stufoși, grăind prin același mister noduros. Aici se vorbesc zeci de alte limbi – colegiul găzduind peste două mii de studenți din aproape șaptezeci de țări. O studentă din trei e străină, ca mine.

Colegiul acesta impresionant și cosmopolit este rezultatul viziunii unei femei. În 1837, o profesoară idealistă pe nume Mary Lyon a început să pledeze pentru dreptul studentelor de a primi o educație de același nivel cu a studenților. La vremea aceea, când femeile nu aveau încă drept de vot, vederile ei erau extrem de radicale. Dar Mary Lyon a perseverat și, după o luptă îndelungată și câteva riposte, a reușit să strângă fondurile necesare pentru a înființa colegiul. De atunci, mii de studente au absolvit la Mount Holyoke și probabil că, cu fiecare nouă absolventă, spiritul lui Mary Lyon jubilează.

Mount Holyoke și Smith College, aflat în apropiere, au fost centrul nervoși ai mișcării feministe americane din anii '60-'70. Când am pus piciorul aici, tradiția era încă foarte vie. Pe lângă feministe, post-feministe și feministe moderate (cele care apreciază feminismul, dar nu se înnebunesc neapărat după feministe), sunt și o mulțime de wiccane în căutarea uniunii cu Zeița-Mamă și o grămadă de activiste bisexuale și lesbiene.

Despre toate astea – veverițe și lesbiene – scriu într-o rubrică dintr-o revistă turcească de largă circulație cunoscută pentru cititorii ei conservatori. Cum era de așteptat, reacțiile la articolele mele sunt amestecate. Cititorii mei din Turcia par să fie în general mai surprinși că nimeni nu prinde veverițele să le gătească (nu că am avea vreo mâncare specific națională de veveriță; nu știu de unde le vin ideile astea) decât de priveliștea cuplurilor de lesbiene care se plimbă ținându-se de mână. Iau asta ca pe un semn de progres.

Un poster îmi atrage atenția din prima zi – unul care înfățișează o muncitoare în salopetă albastră, cu o bențită albă cu roșu pe cap și o mânecă suflecată pentru a

scoate la iveală un biceps încordat ca al lui Popeye Marinarul. Decorează toate zidurile din campus. „Poți să reușești, poți să fii pregătită și puternică în această lume condusă de bărbați“ e sloganul general.

În cea de-a doua zi, descopăr clădirea care va deveni locul meu preferat de-a lungul întregii șederi acolo: gigantica bibliotecă gotică atât de bătătoare la ochi. E dragoste la prima vedere. De la cărți scrise de mână la literatură modernă, filozofie politică și botanică, hălăduiesc pe culoare atingând cărțile, mirosindu-le.

Dar nimeni nu apreciază mai mult biblioteca decât Domnișoara Cinica Doctă. În clipa în care zărește clădirea, care din depărtare seamănă cu castelul lui Rapunzel, țopăie de bucurie și țipă atât de tare, că-și forțează corzile vocale.

Toamna trece și frunzele se desprind din copaci, zugrăvind întregul campus în nuanțe de ambră, ruginiu și cafeniu. Diminețile, Mica Domnișoară Practică și cu mine ieșim să facem jogging. Într-o zi, la întoarcere, ne oprim la bibliotecă.

O găsim pe Domnișoara Cinica Doctă stând pe un raft, aplecată asupra unei cărți deschise. Folosind un creion ascuțit pe post de prăjină, sare de pe un teanc de cărți pe altul. Are și o scară de sfoară ca să se cațăre până la rafturile de sus. La fiecare mișcare, cerceii cu semnul păcii și brățărilor de la mâini îi zdrăngănesc. Tricoul negru pe care îl poartă peste blugi are scris pe el mesajul: ANTI-RĂZBOI / ANTI-RASISM / ANTI-URĂ.

— Bună, surioară, îmi spune și se încruntă ușor la Mica Domnișoară Practică.

De când am venit în America, conflictele dintre Degețici au ieșit din nou la suprafață, coaliția lor temporară dizolvându-se rapid.

— Ce citești? o întreb.

— *Sens et non-sens de la révolte*, îmi răspunde.

Mica Domnișoară Practică aruncă o privire nedumerită peste umărul meu.

— Altă poveste cu pescari?

— O carte a criticului francez Julia Kristeva, care se întâmplă să fie una dintre gânditoarele de primă importanță ale epocii noastre, spune Domnișoara Cinica Doctă.

— O tipă deșteaptă, ha? întreabă Mica Domnișoară Practică.

— Vede complexul lui Oedip ca pe o cheie în înțelegerea femeilor, continuă Domnișoara Cinica Doctă pe un ton nu atât deranjat, cât arrogant. O fată își adoră mama, copiind-o în tot ce face. Dar apoi descoperă că nu are penis și se simte amputată și incompletă, ca un eunuc. Ca să compenseze această lipsă, se atașează de tată. Mama care a fost iubită și admirată este acum dată la o parte, văzută ca o rivală. Sunt fete care, începând cu această fază, dezvoltă o ură pentru propriile mame.

Mica Domnișoară Practică și cu mine o ascultăm fără o vorbă, cu răsuflarea tăiată.

— Scriitoarele sunt afectate de complexul lui Oedip mai mult decât vă închipuiți. Știați, de pildă, de ce a devenit Sevgi Soysal romancieră? A început să scrie la vârsta de opt ani pentru că era geloasă pe afecțiunea tatălui pentru mama ei. O vedea pe mama ei ca pe o rivală și voia să intre în grațiile tatălui prin scris și imaginație.

— Chiar așa? spun.

— O, da, scrie despre asta în memoriile ei, mă asigură Domnișoara Cinica Doctă cu atitudinea ei atotștiutoare.

Fiecare copil își dorește să se întoarcă în pântecul mamei. O dorință imposibilă, desigur. Acea „uniune totală” a dispărut de mult, destrămată pentru totdeauna, însă copilul nu se poate abține să tânjească după ea. „Ordinea simbolică” reprezentată de tată stă în așteptarea individului care nu se poate întoarce în pântecul mamei.

— Adică? spune Mica Domnișoară Practică.

Domnișoara Cinica Doctă se lansează din nou.

— Pentru a supraviețui în această ordine, ne reprimăm imaginația, ne temperăm dorințele și învățăm să fim „normalizați”. Totuși, oricât ne-am strădui, imaginația noastră nu poate fi înăbușită. Iese la iveală în cele mai nepotrivite locuri și în cele mai neobișnuite momente. Semiotica mamei se ridică împotriva ordinii simbolice a tatălui.

— Ce chestii derutante! exclamă Mica Domnișoară Practică. Ce rost are să complici viața în așa hal? Gânditoriiăștia francezi nu sunt deloc practici. Nu-i de mirare că filmele franțuzești sunt atât de deprimante.

Domnișoara Cinica Doctă se uită condescendent la cealaltă Degețică cu un aer, dar nu spune nimic. Se întoarce în schimb spre mine.

— Kristeva vorbește despre trei căi prin care o copilă își poate crea identitatea. Prima, să se identifice cu tatăl și cu simbolicul. A doua, să se identifice cu mama și semiotica. A treia, să găsească un echilibru instabil între cele două.

Mă prefac că o ascult, dar Domnișoara Cinica Doctă nu se lasă păcălită:

— Te-ai prins? Dacă alegi cea de-a treia cale, ai putea să folosești ordinea simbolică a tatălui și semiotica mamei în scrierile tale.

— Hmm... Mai e vreo scriitoare care a făcut așa ceva? întreb.

— Da, surioară. Uită-te mai atent la *Valurile*, romanul Virginiei Woolf. L-a scris folosind exact acest echilibru precar.

Nu obiectez. S-ar putea să fie adevărat sau să nu fie. Să scrii literatură e ca și cum ai pluti pe un fluviu, în voia curenților puternici. Când te lași purtat de curgera lui, nu te gândești: „Hai să mai adaug un strop din ordinea simbolică a tatălui și un pic din semiotica mamei“. Nu meditezi la astfel de lucruri când scrii un roman. Ești prea ocupat să te îndrăgostești de personajele tale.

Asta nu înțelege Domnișoara Cinica Doctă. Romancierii scriu fără să gândească. Abia pe urmă, când criticii literari și oamenii cărții cântăresc fiecare frază a scriitorilor, sunt aplicate teoriile. Iar apoi, citind toate aceste teorii, oamenii capătă impresia că romancierii și-au creat intenționat poveștile astfel – ceea ce nu-i deloc adevărat.

— E ceva ce nu pricep, spune Mica Domnișoară Practică.

— Oare de ce nu mă surprinde? o ia în batjocură Domnișoara Cinica Doctă.

— Își place la nebunie teoria maternității. Toate chestiile astea, *semiotica*, *simbolicul*, *bucolicul*... Dar dac-ar fi vorba de practică, sunt sigură că ai eșua lamentabil.

— Știința mea mă va călăuzi, se apără Domnișoara Cinica Doctă.

— Oho, haide, surioară, n-ai fi în stare nici să schimbi un scutec. N-oi fi știind eu nimic despre teoriile tale, însă pot să prind șpilul maternității mai iute decât fuge Speedy Gonzalez.

După încruntarea sprâncenelor, se vede că Domnișoara Cinica Doctă nu apreciază deloc remarca. Le las să se certe și ies din bibliotecă.

Hoinăresc prin campus. Faptul că am scăpat de Degețicile mele – fie și pentru scurt timp – îmi înseninează inima și dispoziția. Ca un burete, absorb orice detaliu pe care îl zăresc, orice sunet pe care îl aud, orice miros pe care îl adulmec, și le păstrez pe toate înăuntrul meu. Așa se întâmplă când ești străin undeva; colecționezi detalii de parcă ar fi niște scoici pe un țarm.

La cantină, mă așez la coadă și mă pomenesc stând în fața unui cuplu de lesbiene. Una dintre femei e scundă și are un păr morcoviu, țepos. Cealaltă e destul de înaltă și însărcinată în ultimele luni. Înaintăm încet, împingând tăvile centimetru cu centimetru. Când ajungem la vitrina cu deserturi, femeia scundă ciripește dintr-odată:

— Ah, te superi dacă luăm noi bucată aia, cum e singura rămasă?

Pe raftul din sticlă de sus, spre care arată femeia, e o singură bucată de prăjitură cu zmeură. Mă trag un pas înapoi.

— Deloc, luați-o.

— Mulțumesc, mulțumesc! Lui Shirley îi e o poftă grozavă de zmeură de azi-dimineață, spune femeia făcându-mi cu ochiul.

— O, zic. Aștepți un copil, ce minunat!

— Da, răspunde Shirley mângâindu-se pe burtă. 1,85 m, campion la șah și tenis pentru amatori, artist profesionist, IQ peste 160, interesat de budism și filozofia Extremului Orient...

— Cum?

— Tatăl, spune ea. L-am ales dintre mii de alți donatori de la banca de spermă... O să fie un copil cu totul deosebit.

Planificarea asta meticuloasă în avans are ceva care mă înspăimântă. Probabil nu e deloc surprinzător că

femeile caută donatori de spermă atletici, charismatici, bogați și influenți. Dar cum eu am crescut fără tată, mă întreb ce relevanță are în fond chestia asta pentru un copil care nu-și va cunoaște niciodată tatăl biologic. Pe deasupra, lucrurile care ne lipsesc în viață – precum ochii albaștri, trupul musculos sau elocvența în conversație – ne-ar putea ajuta să ne dezvoltăm alte calități latente. Multe talente se nasc în umbră, din necesitate. Căutarea bebelușilor perfecți scapă din vedere rolul uimitor al ciudățeniilor, coincidențelor și absențelor în dezvoltarea noastră personală.

Seara mă întorc în cameră. Locul unde stau are cam 12 metri pătrați. E dotat cu un blat de bucătărie minuscul și un duș atât de strâmt, că nu te poți spăla decât pe jumătate, în reprize.

Înainte de a veni aici, a stat o pictoriță indiană – pereții miros încă a vopsele. Iar înainte de ea, o socioloagă din Zimbabwe. Camera asta a văzut zeci de femei din toate colțurile lumii. Artista indiană a lăsat în urmă pete de vopsea și un sucitor cu model complicat. Studenta din Zimbabwe a lăsat pe perete o mască feroasă, ce aruncă o umbră lungă și subțire de abanos.

Eu ce-i voi lăsa bursierei de anul viitor? „Înainte de a veni aici, a stat o scriitoare turcoaică“, o să spună ea. Nu găsesc nimic să-i las în afară de cuvinte. Poate îi las unul dintre cuvintele mele turcești preferate, care există și în engleză: *kismet*¹.

Mă întind în pat. Singurătatea de care m-am bucurat atât după-amiază îmi întunecă acum dispoziția. Ce caut aici, așa de departe de Istanbul, de cei dragi, de locul în care sunt plasate romanele mele, de prietenii mei,

---

1. Soartă, destin (în tc., în orig.).

de mama mea, de limba mea maternă? Mă arunc în ape necunoscute doar ca să văd dacă sunt în stare să înot?

Și dacă nu sunt?

Îmi aduc aminte ce-mi spunea mama, că mă pricepe prea bine să-mi petrec timpul singură. „De parcă n-ai avea nevoie de nimeni“, mi-a zis ea. „Dar ar trebui. Prea multă independență strică. Ar trebui să fii dependentă, măcar puțin de tot.“

Asemenea vorbe, venind din partea cuiva care a refuzat să se recăsătorească chiar și cu prețul decăderii la statutul de „femeie fără protector masculin“ în ochii societății, mă surprinsese. Dar acum mă trezesc gândindu-mă la sfatul ei într-o altă lumină.

Femeile de vârsta mea au soți, copii și coșuri de picnic. Nu sar în autobuze pe care scrie Peter Pan și se duc să hoinărească prin Țara de Nicăieri. Asta ar trebui să faci când ai puțin peste douăzeci de ani, când abia ai ieșit de pe băncile școlii și nu ți-ai început încă „viața“. Nu la treizeci și cinci. Ar fi trebuit să-mi pun ceva ordine și stabilitate în viață până acum. Femeile de vârsta mea au o familie împreună cu care își mănâncă omleta dimineața și ritualuri sociale pe care adoră să le repete. Eu sunt încă trasă încolo și-ncoace de vânturi, ca un zmeu a cărui sfoară s-a rupt.

Membrele Corului Vocilor Discordante par încântate că se află aici, făcând ce poftesc. Domnișoara Cinica Doctă nu dă semne c-ar vrea să mai iasă vreodată din bibliotecă. Iar dacă are vreo clipă liberă, se duce la un seminar sau la o conferință. Mica Domnișoară Practică merge întruna la cursuri de informatică – PowerPoint, Excel, Linux. Ultima oară când am văzut-o, Doamna Derviș medita în acest loc unde natura e atât de fermecătoare. Cât despre Milady Cehoviana Ambițioasă,

stă tot timpul pe internet, scriind, înscriindu-se pentru una sau alta, făcându-și de lucru.

Fiecare e în lumea ei. Dar unde-i Mama Budincă de Orez?

N-am mai văzut-o din avion. Poate că n-a ajuns în America. Poate că până la urmă n-a reușit să treacă de controlul pașapoartelor. Sau poate că s-a pierdut pe undeva prin New York... Deodată mi se strânge inima. Oare poate cineva să piardă o latură a ei pe care nici măcar n-a cunoscut-o? Eu pot.

Ațipind, mă gândesc la Mama Budincă de Orez. Îmi doresc s-o fi cunoscut mai bine.

Normală pe dinafară

Courtney Love a spus odată: „Îmi place să mă port normal și sănătos în cea mai mare parte a vieții mele de zi cu zi – chiar dacă mintea mi-e chinuită de vizuini macabre de violență, teroare, sex și moarte“. Totul e normal, atâta vreme cât părem așa pe dinafară. Dar ce e într-adevăr normal? Și ce femeie anume e normală? Care însușiri feminine sunt naturale? Și care sunt culturale? Sunt oare fetele predestinate genetic să fie mămoase, grijulii și emotive sau familiile și societățile în care trăiesc le modelează după acest tipar? Sau, dacă nu, sunt însușirile naturale și cele culturale atât de strâns întreșesute, încât e imposibil să-ți dai seama ce trăsături modelează pe cine?

Adjectivele au întotdeauna perechi. Pentru *frumos*, există undeva un *urât*. Poate că, pregătindu-se pentru Marele Potop, adjectivele, ca și animalele, au urcat pe Arca lui Noe câte două. De aceea gândim prin prisma dualismului. Dacă există o definiție consacrată a ceea ce constituie „feminitatea ideală“, asta se datorează unei definiții similare adânc înrădăcinate a „masculinității ideale“. Ambele definiții și așteptările care decurg din ele pot fi la fel de chinuitoare pentru femeile reale și pentru bărbații reali.

Am crescut văzând două tipuri diferite de feminitate. Pe de o parte a fost mama mea – o turcoaică laică, bine

educată, modernă, occidentalizată. Mereu rațională. Mereu la obiect. Pe de altă parte a fost bunica mea maternă, care a avut și ea grijă de mine și care era mai puțin educată, mai religioasă și categoric mai puțin rațională. Era o femeie care citea în zaț de cafea ca să vadă viitorul și turna plumb topit în forme misterioase ca să alunge deochiul. Mulți oameni veneau s-o vadă, oameni cu acnee severă pe față sau negi pe mâini. Bunica rostea câteva cuvinte în arabă, după care lua un măr roșu și înfigea în el atâția spini de trandafiri câți negi voia să scoată. Apoi trasa câte un cerc în jurul fiecărui spin cu cerneală neagră.

Unele dintre cele mai vii amintiri din copilăria mea sunt despre mere roșii, spini de trandafiri și cercuri negre. Adevărul e că, dintre toți oamenii care veneau la bunica să-și rezolve problemele dermatologice, n-am văzut nici unul care să plece nefericit sau nevindecat. Am întrebat-o cum reușea. Prin puterea rugăciunii? Mi-a răspuns în schimb: „Da, rugăciunea e de folos, dar fii atentă și la puterea cercurilor“. De la ea am învățat, printre altele, o lecție crucială: dacă vrei să distrugi ceva, fie că e vorba de o pată, de acnee sau de sufletul unui om, tot ce trebuie să faci e să-l împrejmuiești cu ziduri.

O să se usuce.

Sunt multe astfel de lecții „iraționale“ din viața mea pe care le prețuiesc astăzi. Unui om care gândește după o logică strictă s-ar putea să i se pară absolut prostescu, chiar nebunescu. Societatea și cultura ne învață ce anume e normal și acceptabil. Leacurile bunicii mele erau „obișnuite“ pentru mulți oameni dintr-un cartier burghez al Ankarei de la începutul anilor '70, deși cuiva din Viena

i s-ar fi părut grozav de bizare. Dar oamenii au de asemenea percepții diferite asupra normalului și anormalului. Mama n-a crezut niciodată în superstițiile pe care bunica puneă atâta preț. „Cafeaua se bea, nu se citește“, spunea ea. Cât despre mine, credeam cu tărie că există un strop de magie în viață și în dragoste și că cineva care arată ca un prinț chipeș la prima vedere se poate preschimba foarte ușor într-o broască slută.

După cum știe orice romancier, când elaborăm o poveste nu vrem să fim constrânși de limitele logicii. Chiar dimpotrivă, putem să ne aruncăm cu capul înainte în lacul fără fund al iraționalității. Putem să scriem despre superstiții, magie și zâne. E loc pentru toate în literatură. Asta în ciuda faptului că în viața de zi cu zi ne conformăm unui set de reguli diferit, mișcându-ne într-o lume solidă și rațională.

Vreme de multe secole, pe tot întinsul globului, fetele și femeile au trebuit să se conformeze unui set de însușiri, în timp ce bărbații și băieții corespundeau altuia. Dacă și când trăsăturile unui individ includeau elemente aparținând ambelor seturi, viața devenea mult mai complicată. Chiar și astăzi, o femeie considerată prea „masculină“ se poate confrunta cu un val de reacții, la fel și un bărbat socotit prea „efeminat“. Cu cât societatea e mai convențională, cu atât e mai mică probabilitatea de-a se intersecta cele două seturi – cel puțin la exterior. Dar abordarea exclusivistă a relațiilor de gen nu e în nici un caz specifică societăților tradiționale. Deși se schimbă necontenit, aceasta este în esență universală. De la vechile mituri la romanele grafice moderne, de la folclor la reclame, această gândire dualistă a pătruns în multe sfere ale vieții noastre.

Bărbat	Femeie
Masculin	Feminină
Îndrăzneț	Modestă
Dominator	Supusă
Cultură	Natură
Zi	Noapte
Rațional	Sensibilă
Minte	Trup
Inteligibil	Emotivă
Vertical	Orizontal
Mobil	Statică
Poligam	Monogamă (sau cu mai mulți parteneri)
Fapte	Vorbe
Obiectiv	Subiectivă
Logos	Patos

Foarte ciudat e că și femeile s-au obișnuit să se definească în acești termeni. Relațiile pe care le legăm unele cu altele, discuțiile pe care le purtăm între noi și felul în care ne creștem fiicele sunt umbrite de dihotomia tiparelor de gen.

În ce măsură este feminitatea mea biologică și în ce măsură este însușită prin intermediul societății? Ce anume din dorința mea de-a deveni mamă este înnăscut și ce anume este impus? E pură coincidență că am început să mă gândesc la copii după ce am împlinit treizeci și cinci de ani? E din cauză că ceasul meu biologic s-a pornit să ticăie? Sau cronometrul social, care ne constrânge mereu pe noi, femeile, să ne comparăm una cu alta, se precipită tot înainte?

Când totul este atât de încărcat cultural, cum aș putea să știu ce e într-adevăr natural și ce e indus de mediu?

Stând pe muchie

Zelda Sayre Fitzgerald s-a născut pe 24 iulie 1900, în Alabama. Era o fetiță curajoasă și zglobie, foarte iubită de mama ei, poate cu riscul de-a fi grozav de răsfățată. Cât despre tatăl ei rece, care altminteri era un judecător formidabil, din partea lui se bucura de mult mai puțină afecțiune și atenție. Copilăria ei a pendulat între aceste două extreme emoționale. O ilustrare vie a personalității ei este mica neplăcere pe care a provocat-o pe când era doar o copilă.

Într-o dimineață, polițiștii de la secția apropiată au fost informați prin telefon că o fetiță mergea pe acoperișul unei case. Când au ajuns la adresa respectivă, au găsit-o pe micuța Zelda stând pe acoperiș și așteptându-i. După îndelungi discuții, au reușit s-o dea jos. Adevărul din spatele poveștii a fost descoperit ceva mai târziu. Zelda însăși chemase poliția. Mai întâi telefonase, apoi se urcase pe acoperiș, se târâse chiar până pe margine și se așezase, așteptând să fie salvată. Acesta a rămas, mai mult sau mai puțin, un *modus vivendi* al întregii sale vieți. Chiar și când a ajuns femeie în toată firea, a continuat să meargă până pe muchie și apoi să privească liniștită panica pe care o stârnise.

Eseurile și cărțile scrise despre Zelda Fitzgerald se învârt mereu în jurul următoarelor trei puncte:

1. A fost soția și marea iubire a lui F. Scott Fitzgerald.
2. A fost ea însăși o artistă talentată.
3. A făcut o groază de terapie, a suferit de depresie și s-a sfârșit din viață într-un ospiciu.

Zelda și Scott Fitzgerald s-au întâlnit spre sfârșitul Marelui Război. Fiecare își amintea altfel prima lor întâlnire. Ea i s-a părut lui atrăgătoare și inteligentă, însă l-a deranjat că flirta întruna cu alți bărbați. Prima lui impresie despre ea a fost destul de tulbure.

Pe de altă parte, el i s-a părut ei charismatic și talentat, cu o minte scilpitoare. Zelda era genul de femeie care trebuia să iubească mai întâi mintea unui bărbat ca să se poată îndrăgosti de el.

S-au căsătorit în aprilie 1920, purtați de valurile atracției și pasiunii reciproce. Când a fost întrebat de un jurnalist care era cea mai mare ambiție a vieții sale, Scott Fitzgerald a răspuns: să scrie cel mai bun roman care a existat vreodată și să rămână veșnic îndrăgostit de scumpa lui soție. Și totuși, s-au privit chiar de început ca potențial rivali. Faptul că amândoi aveau tendința să-și înece în băutura cea mai mică supărare n-a ajutat deloc căsnicia lor. Cu timpul, neînțelegerile dintre ei au devenit tot mai violente și mai dureroase.

Alcool, țigări, viață de noapte... Nu erau deloc străini de viața trăită la maximum. Dar probabil cea mai mare dependență a lor a fost dragostea pe care și-o purtau. Zelda și Scott s-au adorat, s-au luptat și s-au distrus unul pe celălalt într-o relație ca un montagne-russe. Intuiau slăbiciunile celuilalt și știau să se rănească

unul pe altul. O clipă scoteau strigăte războinice, iar în următoarea săreau în mașină și conduceau cu viteză nebunească pe șosele pline de curbe periculoase. Le plăcea să sfideze destinul. Fiind un cuplu creativ, faimos, îndrăzneț și înclinat spre autodistrugere, au devenit centrul atenției presei. Așa cum e de așteptat, nu tot ce s-a scris despre ei era adevărat. Circulau multe bârfe și speculații și puțini reporteri aveau timpul sau cheful să separe adevărul de minciună.

În anii următori, Scott Fitzgerald a devenit tot mai faimos, urcând rapid scara de sticlă a panteonului literar. Surprinzător e că personajele despre care scria și temele pe care le aborda erau adesea inspirate de Zelda. Unele dintre personajele sale vorbeau exact ca ea. Oare Fitzgerald „fura“ idei de la soția lui? Oare șterpelea părți din ce scria ea? Din când în când, Zelda spunea în batjocură că bucăți din jurnalele pe care le ținea acasă sfârșeau în romanele soțului ei – uneori paragrafe întregi. Într-o recenzie la *Cei frumoși și blestemați*, pe care a scris-o pentru *New York Tribune*, a făcut publică următoarea insinuație: „Mi se pare că pe una dintre pagini am recunoscut o bucată dintr-un vechi jurnal care a dispărut misterios la scurt timp după căsătorie și fragmente de scrisori care, deși modificate considerabil, îmi sună ciudat de familiar. De fapt, domnul Fitzgerald – parcă așa își scrie numele – pare să creadă că plagiatul începe acasă”¹.

Probabil că fiecare scriitor e un soi de hoț de buzunare, furând inspirație din viața reală. Precum coțofenele care nu rezistă să n-o șteargă cu obiectele strălucitoare,

---

1. Jackson R. Bryer și Cathy W. Barks, ed., *Dear Scott, Dearest Zelda*, St. Martin's Press, New York, 2002, xxviii (n.a.).

autorii fâlfâie din aripi pe cerul fără margini, căutând subiecte despre care să scrie. Și când găsesc unul, îl înhață. Oricum ai privi lucrurile, chestiunea proporției în care „patentul literar“ îi aparține Zeldei sau lui Scott Fitzgerald n-a fost rezolvată pe deplin nici în ziua de azi.

Faima și recunoașterea i-au adus prea puțină fericire lui Scott Fitzgerald. Înconjurat de femei care îl admirau, critici care îl laudau și reporteri care vedeau în fiecare mișcare a sa un material picant despre care să scrie, a început să bea zdravăn. Când nu se gândea la următorul roman, își zăvora mintea de lume; când nu scria, se îmbiba cu alcool, adormind uneori pe unde nimerea. Zelda era cel puțin la fel de nefericită ca el. Nu erau fericiți împreună, dar nu puteau nici să se despartă și să meargă fiecare pe drumul lui. Ca două zmeie ale căror sfori se încurcaseră, au continuat să se sucească și să se răsucescă unul în brațele celuilalt.

Prietenia care s-a înfiripat între Scott Fitzgerald și Ernest Hemingway în această perioadă i-a năucit pe istoricii literari. Cei doi au fost nedespărțiți o vreme – doi scriitori boemi care beau împreună până cădeau sub masă. Era genul de prietenie pe care Zelda nu o înghițea. Îl găsea pe Hemingway prea macho, prea plin de sine. Credea că nu e o companie potrivită pentru soțul ei. Cu timpul, prietenia s-a destrămat.

Gelozia Zeldei era legendară. În accese după accese de invidie, își ardea hainele, își distrugea lucrurile și chiar mediul înconjurător. Odată, la o petrecere șic aglomerată, și-a scos bijuteriile pe care le purta și le-a aruncat în apă clocotită, în încercarea de-a face „supă de bijuterii“. Era adesea orbită de furie. Într-o altă noapte, observând că soțul ei îi acorda o atenție exagerată

faimoasei Isadora Duncan, a făcut o scenă, aruncându-se pe o scară de marmură. Când au cules-o de pe jos, era plină de sânge.

Au avut o fiică pe care amândoi o iubeau mult – Scottie, care s-a născut în 1921 și a fost dată în grija unei bone. Când era încă pe jumătate anesteziată, Zelda a murmurat: „Sper să fie frumoasă și nebună – o mică nebună frumoasă“. Aceași frază avea să fie reprodusă în *Marele Gatsby*, când Daisy vorbește despre fiica ei. Ca întotdeauna, viața era o sursă de inspirație pentru literatură.

După nașterea lui Scottie, Zelda a făcut trei avorturi. Oricât de mult ar fi iubit-o pe fiica ei, nu voia să mai aibă alți copii, cel puțin nu atât de curând. Fetița nici nu le-a schimbat stilul de viață, nici nu le-a domolit certurile. În fazele mai târzii ale căsniciei lor, Zelda căuta mereu ceva de făcut care să nu se înscrie în sfera intereselor soțului ei. O vreme a luat lecții de balet. Soțul ei îi disprețuia pasiunea pentru balet, considerându-l pierdere de vreme. Până la urmă, baletul n-a fost în stare s-o facă pe Zelda fericită.¹

Atunci a început să se simtă geloasă – nu pe vreo altă femeie, ci pe pasiunea soțului ei pentru scris. Încearca din ce în ce mai des să-l distragă în ceasurile când lucra la romanele sale. Pentru toată lumea, în afară de ei, era evident că nu mai puteau locui în aceeași casă. Scott Fitzgerald voia să-și țină soția acasă. Se temea că, dacă ar ieși singură, ar flirta sau chiar și-ar găsi un amant – doar ca să se răzbune pe el, ca să-și aline durerea din suflet.

---

1. Dacă doriți o biografie impecabilă, consultați cartea lui Nancy Mitford, *Zelda*, Harper, New York, 1983 (n.a.).

Rumi asemuiește mintea cu o casă de oaspeți. În fiecare dimineață avem un vizitator nou și neașteptat, uneori sub chipul bucuriei, alteori sub cel al mâhnirii. Pentru Zelda Fitzgerald, casa de oaspeți primea tot soiul de musafiri neplăcuți: Domnișoara Neliniște, Domnul Atac de Panică, Doamna Ranchiună, Lady Amărăciune...

În cele din urmă, în iunie 1930, după luni de zile în care a trecut printr-o cădere nervoasă, halucinații și o tentativă de sinucidere, a fost diagnosticată cu schizofrenie și dusă la spital. Și-a petrecut ultimii optsprezece ani din viață sub îngrijire psihiatrică. O scrisoare pe care i-a trimis-o lui Scott la scurt timp după aceea spune multe nu numai despre starea ei psihologică din acea perioadă, ci și despre stilul ei vioi și impetuos: „Orice s-ar întâmpla, în adâncul sufletului știu bine că e un joc nelegiuit și murdar: că dragostea e amară și dragostea e totul, și că restul e pentru cerșetorii sentimentali de pe fața pământului...”¹

Totuși, șederea la clinică pare să-i fi impulsionat productivitatea. A scris neîntrerupt în perioada asta – jurnale, povestiri, scrisori. Nu numai că a pictat multe tablouri frumoase, dar a scris și un roman semi-autobiografic, *Save Me the Waltz*. Cu cea mai mare sinceritate, a scris despre frumoasa sudistă iubitoare de distracții, inventivă, dar și muncitoare, care fusese pe vremuri, și despre transformarea interioară care a venit odată cu căsătoria. A vorbit în amănunt despre cele două laturi contradictorii ale personalității sale: una independentă și lipsită de griji, cealaltă însetată de iubire și ocrotire.

---

1. Jackson R. Bryer și Cathy W. Barks, ed., *Dear Scott, Dearest Zelda*, St. Martin's Press, New York, 2002, xxviii (n.a.).

De cum a terminat romanul, Zelda i l-a trimis editorului lui Scott. Soțul ei nu îl văzuse încă și, când a aflat, s-a înfuriat rău. La vremea aceea lucra la *Blândețea nopții*. Pornind de la același material (povestea bolii mintale a Zeldei și anii pe care îi petrecuseră la Paris și pe Riviera), cele două cărți se suprapuneau în mare măsură. S-a iscat o dispută aprinsă, cu repercusiuni conjugale și artistice, la sfârșitul căreia Zelda a consimțit să-și revizuiască manuscrisul. Când a apărut, cartea nu a fost bine primită de criticii literari, vânzându-se într-un număr restrâns de exemplare. Descurajată, Zelda n-a mai publicat nici un alt roman.

Soțul ei închiria case lângă diversele clinici în care era internată, ca să poată fi totuși alături de ea în timp ce scria. Și-au petrecut anii următori văzându-se doar în zilele de vizită, printre pastile, doctori și tratamente. El a murit în 1940, în urma unui atac de cord. Opt ani mai târziu, un incendiu a izbucnit într-un spital de boli mintale din Asheville, North Carolina. Printre pacienții care și-au pierdut viața în incendiu s-a numărat și Zelda Fitzgerald.

Faulkner spunea odată că necrologul unui scriitor ar trebui să fie simplu: „A scris cărți și apoi a murit“. Cum ar trebui să fie cel al unei scriitoare ca Zelda Fitzgerald: A trăit pe muchie de cuțit, a dansat până și-a frânt inima, a pictat lumea în culori uluitoare, a crescut o fiică, a iubit cu mare pasiune, a scris povestiri și apoi a murit.

Scott și Zelda au lăsat în urmă o uriașă întrebare fără răspuns: Dacă nu s-ar fi epuizat unul pe celălalt, ar fi trăit mai mult și ar fi creat opere mai valoroase? Nu știu. Uneori am senzația că lucrurile ar fi stat cu

totul altfel dacă și-ar fi făcut unul altuia viața mai ușoară; alții sunt încredințată că lejeritatea vieții de zi cu zi n-ar fi contat deloc. Rezultatul ar fi fost același.

Zelda Fitzgerald nu a fost o femeie „normală“, care s-a conformat rolurilor de gen convenționale. Nu i-au plăcut niciodată nici modestia, nici pasivitatea. Dar dacă ar fi fost exact invers dacă ar fi fost în stare să ducă o viață mai așezată și mai liniștită, ar fi scris oare cărți mai bune și mai multe? Ar fi fost mai apreciată astăzi?

Scriind toate acestea acum, presimt că lucrurile ar fi stat exact pe dos. Poate că tocmai datorită nesfârșitelor dispute, sușurilor și coborâșurilor din viața lor, îndrăznelii de-a se abate atât de mult de la o căsnicie convențională, Zelda și Scott Fitzgerald au reușit să scrie, să iubească și să trăiască pe cât de bine le-a stat în puteri.

Copacul-Creier

Centrul de Studii Feministe de la Mount Holyoke e situat într-o clădire mare, cu două etaje, tipică pentru New England, unde ocup o cameră la parter, cu intrare separată. Etajul întâi găzduiește birourile facultății și alți bursieri. Pereții și tavanele sunt atât de subțiri, încât le aud cu ușurință conversațiile și mai mult ca sigur că și ei mă aud țipând la cele patru Degețici – ceea ce explică oarecum de ce unii dintre cei de la facultate mă privesc uneori cu îngrijorare.

Camera mea e legată de centru printr-o ușă atât de fragilă, că prima dată când gătesc conopidă în bucătăria mea, întregul departament duhnește zile în șir. Mirosul trece prin ușa ca de carton și intră în fiecare crăpătură și în fiecare ungher. Încerc să gătesc lucruri simple, dar mai puțin mirositoare – întotdeauna cu același rezultat. Într-un loc unde toată lumea bea ceaiuri de plante organice, antioxidante, comercializate de mici producători, chiar și aroma cafelei mele turcești e prea de tot. Așa că abandonez cu totul bucătăria și rămân la fructe, sărățele și apă.

Seara, când toată lumea iese din clădire, eu rămân. Te cam trec florii când rămâi singur într-o casă așa de mare, în care se face dintr-odată atât de liniște și de întuneric. Noaptea, când încerc să dorm, mă simt cuprinsă de neliniște.

Nu și acum. Astă-noapte, din baia mea cât o coajă de nucă, în lucirea slabă ce pătrunde prin fereastra deschisă, privesc fulgii de nea care cad din cerul întunecat peste campusul din Mount Holyoke. Cu pătura ei de nea, lumea pare o altă planetă, iar eu stau aici, simțindu-mă mai calmă și mai împăcată decât am fost vreodată în ultimele luni.

Baia s-ar putea să nu fie cel mai potrivit loc din care să admiri un peisaj atât de romantic, însă doar aici, în întreaga clădire, pot fuma o țigară – fără altcineva prin preajmă și, mai important decât toate, fără să declanșez alarma de incendiu. Feministele obsedate de sănătate și fericire s-ar putea să-mi ierte conopida, totuși nu cred că o să-mi ierte vreodată țigările Marlboro Lights.

Dar nevoia e mama invenției. La scurt timp după ce-am sosit aici, am instalat în baie o mică masă de călcat pe post de birou și am închis capacul unei cutii de depozitare, făcând-o la fel de confortabilă ca un fotoliu după ce-am aruncat deasupra o pernuță. Aici îmi scriu articolele și povestirile. Mă încui înăuntru și mănânc mere roșii la micul dejun, prânz și cină, fumând după pofta inimii.

Așadar, în noaptea asta cu ninsoare sunt din nou aici, uitându-mă pe fereastră în timp ce scriu, când un țipăt ascuțit mă trezește din reverie.

— Ajutor! Ajutor! Un hoț!

Sting țigara, ies din baie și mă uit la ceasul de lângă colțul patului. Arată 3:08. Apuc masca africană de pe perete și mă năpustesc înainte, fără să mă gândesc ce fac. Nu c-aș avea stofă de eroină. Dacă sunt curajoasă în clipa asta e tocmai pentru că n-am idee ce se petrece. Pentru că n-am timp să mă opresc și să mă simt înspăimântată.

— E un hoț pe acoperiș! Ajutor!

Acum recunosc glasul. Cea care țipă e Domnișoara Cinica Doctă. O găsesc cocoțată în vârful unei vase, ca un pițigoi fără aripi, ascunzându-se printre crăciunițe, albă la față ca o stafie.

— Ce e? De ce țipi?

— Tocmai m-am întors de la bibliotecă. Mergeam singură prin întuneric și am văzut-o! Cineva se plimbă pe acoperiș!

— Poate e una dintre celelalte Degeți.

— Nu, nu se poate. Toate trei sunt aici, nu vezi?

Arunc o privire peste umăr. E adevărat. Sărind din pat, s-au aliniat toate în spatele meu – Doamna Derviș în cămașa ei de noapte lungă, Milady Cehoviana Ambițioasă în pijamalele ei de comando verde închis, Mica Domnișoară Practică în pantalonii ei de trening comozi. Ciulind urechile, ascultăm sunetele ciudate care se aud din altă parte a casei.

— Hei, haideți să chemăm poliția, spune Mica Domnișoară Practică.

De cum ne-am mutat aici, și-a notat numerele de la poliție, pompieri și salvare pe o foaie de hârtie și a lipit-o pe frigider.

— Stai, nu te grăbi. Lasă-mă să mă duc și să arunc o privire, spune Doamna Derviș.

Însă Milady Cehoviana Ambițioasă nu e de acord.

— Nici gând, ești cel mai nepotrivit om din lume pentru așa ceva.

— De ce? întrebă calm Doamna Derviș.

— Te știi eu. Pe oricine ai vedea pe acoperiș, o să spui: „Domnul trebuie să ne fi trimis hoțul ăsta din vreun motiv anume“ și până la urmă o să-l inviți pe coțcar la cină! Ești prea bună la suflet pentru treaba asta. Cel mai bine mă duc eu.

Are dreptate, trebuie să recunosc. Milady Cehoviana Ambițioasă a fost întotdeauna cea mai curajoasă membră a Corului Vocilor Discordante. Dar de când a pus la cale lovitura de stat, vitejia i s-a triplat.

— Bine, atunci du-te tu, spun.

Pe deplin concentrată asupra misiunii sale, înhață o furculiță de plastic pe post de armă și se pierde în întuneric.

Nici n-a plecat bine Milady Cehoviana Ambițioasă, că pe acoperiș se iscă o mare zarvă, sfâșiind tăcerea nopții. Veverițele care sălășluiesc în copacii din jurul centrului își ițesc capetele din scorburi, încercând să-și dea seama ce se petrece. Câteva sar jos și se fac nevăzute.

Auzim vocea lui Milady Cehoviana Ambițioasă frângându-se pe când țipă la cineva. Teama perceptibilă din tonul său e înlocuită curând de furie și aversiune. Oricine ar fi persoana asta, nu pare să se certe cu ea, nu pare să riposteze.

Zece minute mai târziu, Milady Cehoviana Ambițioasă se întoarce jos și, spumegând de furie, încearcă să înjunghie o mandarină cu furculița ei. Ne uităm toate cum furculița se rupe în două.

— Ce e? Ce s-a întâmplat? o întreb.

— Du-te și vezi singură, spune ea. Apoi se întoarce spre ușă, strigând aproape printre dinți: Vii sau nu?

Încet, timid, de parcă și-ar dori să dispară în noaptea adâncă, o femeie cât degetul pășește înăuntru. O recunosc imediat. E Mama Budincă de Orez.

— Bună! spun ridicând-o și așezând-o în palmă.

— Vă cunoașteți? întreabă Milady Cehoviana Ambițioasă.

— Păi, hmm... Ne-am... î-întâlnit odată, mă bâlbâi.

— A, da? Când, mă rog? întrebă Domnișoara Cinica Doctă încruntându-se. Și cum se face că noi nu știm nimic?

Hotărând că cea mai bună apărare e atacul, spun rapid:

— De fapt, *eu* ar trebui să pun întrebarea asta. De ce nu mi-ați spus nimic despre Mama Budincă de Orez atâta timp?

Milady Cehoviana Ambițioasă se gândește puțin.

— Ce crezi că s-ar fi întâmplat dacă ți-am fi spus? La ce bun?

— Am dreptul să știu că există în mine o latură maternă, insist.

— Grozav, exact de asta aveam nevoie, spune Domnișoara Cinica Doctă bombănind în barbă. Am traversat un întreg ocean ca să scăpăm de domnișoara asta băgăcioasă. Vai, ne-a găsit și aici!

Dintr-odată îmi trece prin minte un gând. Oare plecarea mea atât de precipitată din Istanbul are vreo legătură cu asta?

— Stai așa, așteaptă o clipă, zic. De-asta m-ați târât tocmai până în America?

Domnișoara Cinica Doctă și Milady Cehoviana Ambițioasă își aruncă priviri vinovate.

— E timpul să avem o discuție sinceră! Să dăm cărțile pe față! spune Mica Domnișoară Practică ridicând nonșalant din umeri.

— OK, ar fi mai bine, se învoiește Milady Cehoviana Ambițioasă. Se întoarce spre mine cu ochii scânteind de furie. Nu știu dacă îți mai amintești, dar cu ceva vreme în urmă erai pe un vaporeș cu aburi și lângă tine stătea o femeie grasă cu doi băieți.

Sigur că-mi amintesc. Dau din cap.

— Ei, poate nu ți-ai dat seama, dar ai fost adânc mișcată de întâlnirea cu femeia aia. Era tânără și însărcinată cu al treilea copil. Când te-ai uitat la ea, ai regretat ocaziile pierdute. Aproape că ți-ai dorit să fii ea. Dacă n-aș fi luat imediat măsuri și nu te-aș fi pus să scrii Manifestul Fetei Singure, Doamne ferește, te-ai fi lăsat prinsă în plasa visurilor tale de a deveni mamă.

— Deci am scris manifestul din cauza ta?

— Sigur că da, răspunde Milady Cehoviana Ambițioasă plimbându-se încolo și-ncoace. Am crezut că asta o să pună capăt întregii povești. Dar când a observat că urmăreai curioasă femeile gravide și mamele tinere cu bebeluși, Mama Budincă de Orez a hotărât că e timpul să iasă din ascunzătoare și să se prezinte. Am încercat s-o convingem să renunțe, apoi am recurs la amenințări. Însă a rămas neclintită. Avea de gând să pericliteze starea de lucruri de dinainte, așa că am preluat puterea. Te-am forțat să pleci din Istanbul, totuși se pare că Domnișoara Pacoste ne-a urmărit până aici!

— Dar, dacă e o membră a Corului Vocilor Discordante, ar trebui să aibă și ea un cuvânt de spus în toate problemele, îndrăznesc să sugerez.

— Nu, mulțumim. Nu putem lăsa să se întâmple așa ceva, zice Domnișoara Cinica Doctă masându-și tâmplele de parcă ar fi în pragul unei migrene.

— Nu suntem o democrație, OK? Am fost întotdeauna o monarhie, iar acum suntem o dictatură militară, zbiară Milady Cehoviana Ambițioasă. O scânteie îi licărește în ochi când se întoarce spre tovarășa ei. Hai să ținem o întâlnire de urgență.

Ca președinte ale comitetului executiv al Înaltului Consiliu Militar, Milady Cehoviana Ambițioasă și Domnișoara Cinica Doctă se retrag într-un colț, șușotind pe

un ton aprins. După o veșnicie, se întorc la noi, cu niște pași răsunând de hotărâre și niște fețe fioroase.

— Urmați-ne afară, spune Milady Cehoviana Ambițioasă.

— Unde naiba mergem la ora asta?

— Mișcă! mă bruftuluiiește ea, apoi le strigă celorlalte: Mișcați-vă toate! Fuga marș!

La trei și jumătate dimineața, sub privirile vigilente ale veverițelor mai curajoase, mărșăluim în șir prin zăpadă. Cu dinții clănțănind, cu vârfurile degetelor amorțite, trecem pe lângă bibliotecă și pe lângă cămine.

— Cât de senin pare universul în noaptea asta, murmură Doamna Derviș trăgând adânc aer în piept.

Cum reușește să găsească ceva pozitiv de spus chiar și în cele mai stresante împrejurări e un mister pentru mine. O ridic și o vâr sub pulover ca să nu răcească. Înaintăm în felul ăsta până ajungem sub un copac masiv.

— Ce-i asta? întreb.

Domnișoara Cinica Doctă îmi răspunde:

— Am descoperit copacul ăsta când am pus prima oară piciorul aici. În zilele însorite, e un loc perfect pentru citit. Aș fi preferat să ți-l arăt la lumina zilei, dar trebuie s-o fac acum. Fii atentă la trunchiul copacului. Cu ce seamănă?

Ciudat, dar un buștean uriaș în formă de balon iese în afară din trunchiul gros al copacului. Arată ca o gigantică prună uscată sau ca o enormă nucleă zbârcită cu circumvoluții. Sau...

Domnișoara Cinica Doctă îmi aruncă o privire piezișă.

— Spune-mi, cu ce seamănă masa asta din depărtare?

— Păi, nu știu... Aproape că aduce cu... un creier..., mă bâlbâi.

— Bingo! E un Copac-Creier, spune Domnișoara Cinica Doctă.

— Deci, în noaptea asta ne-am adunat toate sub Copacul-Creier, zice Milady Cehoviana Ambițioasă lansându-se într-un discurs.

S-a cățarat pe o creangă, țuguindu-și buzele ca un dictator care evaluează inteligența oamenilor săi înainte de-a le ține o cuvântare.

— E un moment istoric, zbiară ea. A venit vremea să luăm o hotărâre o dată pentru totdeauna, spune îndreptând un deget acuzator spre Mama Budincă de Orez. Vrei să fii ca ea? O gospodină uitată de toată lumea? Sau vrei mai degrabă să-ți trăiești viața ca un creier arboricol maiestuos?

Nu-mi pot lua ochii de la copac. În bezna catifelată a nopții, înconjurat de toată zăpada asta, are un aer înfricoșător și impresionant.

— Te rog, nu le asculta, șoptește Mama Budincă de Orez agățându-se de picioarele mele.

Ochii îi înoată în lacrimi. E atât de fragilă. Știu atât de puține despre ea. N-am văzut-o decât de două ori, pe când celelalte sunt alături de mine de ani întregi.

— Putem să facem o echipă grozavă împreună, spune Mama Budincă de Orez.

— Îmi pare rău, zic.

Un vânt puternic bate în rafale întretăiate, învârtejind fulgii de nea. Mă simt ca în peisajul din *Doctor Jivago*. Nu suntem în Rusia și nu există nici cea mai mică posibilitate să izbucnească vreo revoluție bolșevică în campusul ăsta, dar se pregătesc schimbări emoționale profunde.

În cele din urmă, adunându-mi tot curajul, răspund:

— Dacă trebuie să fac o alegere, atunci aleg cu siguranță Copacul-Creier.

— Dar mi-ai promis! izbucnește Mama Budincă de Orez.

— Îmi pare rău, repet evitându-i privirea.

Milady Cehoviana Ambițioasă sare jos de pe creanga ei și Domnișoara Cinica Doctă zâmbește răutăcios, strigându-i:

— Bate palma!

Tovarășe de nelegiuiri. Execută niște figuri atât de complicate, împletindu-și brațele și degetele, că le privesc toate cu teamă.

Când se termină spectacolul, Doamna Derviş oftează adânc, Mica Domnișoară Practică își scoate ochelarii și îi șterge cu gesturi nervoase, Mama Budincă de Orez plânge pe tăcute.

— Acum trebuie să repeți după mine, spune Milady Cehoviana Ambițioasă. *Am călătorit în lung și-n lat...*

Mă conformez. În campusul acoperit de zăpadă de la Mount Holyoke, sub Copacul-Creier care îți taie respirația, îmi jur mie însămi:

— *Am călătorit în lung și-n lat și am hotărât că scrisul e chiar centrul vieții mele. În cele din urmă am ales între Trup și Creier. De acum înainte vreau să fiu numai și numai Creier. De acum înainte Trupul n-o să mai domnească asupra mea. Nu-mi doresc nici feminitate, nici treburi gospodărești, nici îndatoriri conjugale, nici instincte materne sau nașteri. Vreau să fiu scriitoare, asta e calea pe care îmi doresc s-o urmez.*

Atunci îmi dau seama, printre multe alte lucruri, că acesta e un moment de cotitură în viața mea, unul neașteptat. Virând rapid, nu știu ce mă așteaptă după colț.

— *Fie ca Trupul să se năruie și Creierul să scânteieze. Cerneala să curgă prin stiloul meu precum oceanele, ca să hrănească romanele ce vor crește dinlăuntrul lui.*

Repet jurământul de trei ori. Când termin, mă simt amorțită pe dinăuntru, ca anesteziată. Poate că e din cauza frigului. Sau poate că gravitatea cuvintelor abia rostite a început să-și facă efectul.

Un mister numit creier

Nici nu trec două săptămâni, că trupul meu începe să dea semne de schimbare. Mai întâi părul, apoi pielea de pe față și de pe mâini mi se usucă. Slăbesc. Abdomenul mi se aplatizează. Apoi, într-o zi, îmi dau seama că nu mai am menstruație. Nu mai sângerez în luna următoare, nici în cea de după ea. La început, nu dau nici o importanță – de fapt, mă simt chiar ușurată c-am scăpat de femeia din mine. N-ar fi o eliberare să mă descotorosesc de feminitate și de sexualitate și să devin o minte umblătoare? Mă simt ca un om de știință nebun care face experimente cu tot soiul de substanțe necunoscute în laboratorul lui întunecos – doar că eu fac experimente pe mine. Nu că m-aș transforma într-un monstru umanoid verde și mătăhălos. Dar mă transform într-o romancieră nesociabilă, asexuată și introvertită, probabil deloc mai puțin înfricoșătoare decât Incredibilul Hulk.

La sfârșitul lunii martie, răsfoiesc revistele din sala de așteptare a Centrului de Sănătate pentru Femei, așteptându-l pe ginecologul blând și deșirat care mi-a făcut tot felul de analize hormonale. În sfârșit, asistenta mă cheamă înăuntru.

— Iată un caz interesant, spune doctorul când intru în cabinet. Te simți mai bine?

— La fel, răspund.

— Ei, ia să vedem ce avem aici..., spune doctorul examinând rezultatele analizelor din spatele ochelarilor. Nivelele de hormoni par în regulă, la fel și analizele de tiroidă.

— Ești normală, anunță asistenta de lângă el de parcă nu prea i-ar veni să creadă.

— Dar atunci de ce nu mai am menstruație?

— Date fiind rezultatele analizelor, nu mai rămâne decât un singur răspuns, spune doctorul. Creierul tău i-a transmis trupului comanda s-o stopeze.

— E posibil așa ceva? întreb cu îndoială.

— O, da, e foarte posibil, răspunde doctorul îngustându-și ochii de parcă ar încerca să privească în adâncul sufletului meu. Trebuie să discuți problema cu creierul tău. Aș face-o eu, însă nu-i cunosc limba.

— Ne-ar lua ceva timp să învățăm turcește, spune asistenta făcându-i cu ochiul.

Chicotesc amândoi într-o sincronizare perfectă – așa cum reușesc numai oamenii care lucrează împreună de mulți ani. Aștept să înceteze, neștiind ce să spun.

— Aș putea afla cu ce te ocupi?

— Sunt scriitoare.

— A, înțeleg, zice el cu un viu interes. Ce fel de cărți scrii?

E o întrebare pe care aș prefera s-o evit. Nu prea știu cum să-mi clasific cărțile și nici nu sunt sigură că vreau s-o fac. De fapt, asta se întâmplă să fie o întrebare spinoasă pentru aproape orice scriitor care nu se încadrează în genurile consacrate, precum „roman de dragoste“ sau „roman polițist“. Din fericire, doctorul e mai puțin interesat de răspunsul meu decât de ideea care tocmai i-a venit.

— Gândește-te la creierul tău ca la un roman polițist captivant, plin de suspans, propune el.

— OK, zic.

Apoi coboară glasul, de parcă mi-ar dezvălui un secret îngrozitor.

— Creierul tău ți-a răpit trupul...

— Chiar?

— Mda. Tot ce trebuie să faci acum e să-i spui să înceteze. Poți s-o faci, crede-mă.

— Îmi cer scuze, mi se pare c-am pierdut firul. Creierul meu e un roman polițist sau polițistul însuși sau răpitorul?

Se lasă pe spate și scoate un oftat grozav de adânc. Atunci îmi dau seama că, oricât de drăguț ar fi ca om, nu se pricepe la metafore. A încercat să lămurească lucrurile cu o figură de stil și a sfârșit prin a le complica și mai tare.

Nu mai consult alți doctori. Nici nu spun nimănui despre diagnosticul ciudat pe care l-am primit. Dar merg regulat la Copacul-Creier, căutând o seninătate stoică pe care nu mi-o poate oferi. Mângâind bătrânele rădăcini viguroase ce răsar din pământ, cercetând frunzele de pe ramurile sale nesfârșite, îmi reînnoiesc jurământul și-mi privesc zi de zi feminitatea cum piere.

În fiecare dimineață merg la bibliotecă împreună cu Domnișoara Cinica Doctă. Acum suntem prietene la cataramă. Totul decurge așa cum au plănuit ea și Milady Cehoviana Ambițioasă. Citesc mereu, studiez mereu. În multe nopți mă prind zorii aplecată peste cărți într-o zonă flancată de două colecții: filozofie politică engleză și literatură rusă. Când îmi cad pleoapele, trag un pui de somn pe canapeaua de piele maro așezată între cele două șiruri lungi de rafturi.

În timpul liber mă duc la tot felul de dezbateri, un loc ca ăsta nu duce lipsă de așa ceva: „Condiția femeilor

în Lumea a Treia“, „Feminismul și cultura hip-hop“, „Personaje feminine în Walt Disney: Mickey Mouse o oprimă pe Minnie?“ și așa mai departe. Nu scap nici una.

Serile, mă așez la calculator și scriu însemnări și observații în jurnal până târziu în noapte. Nu mai socializez, nu mă mai duc la petreceri și evit prânzurile în pungi maro de hârtie, oricât de tare m-ar ispiti. Nu las nimic în afară de scris și cărți să pătrundă în viața mea.

Mama Budincă de Orez mă privește de la distanță, neputându-și ascunde jignirea din ochi. De câte ori încerc să intru în vorbă cu ea, întoarce capul și se uită în gol, la fel de neclintită ca o statuie de marmură. Noaptea o aud uneori plângând în pat.

Într-o zi, un ziar turcesc important îmi ia un interviu despre viața mea în America. Vorbesc cu ziaristul la telefon vreo patruzeci de minute. Tocmai când suntem pe cale să încheiem, mă întreabă despre căsătorie și copii.

Îi mărturisesc că în clipa asta sunt foarte departe de amândouă. E o mare responsabilitate să aduci pe lume copii în zilele noastre, spun. Dar când voi fi destul de bătrână, adică după ce voi scrie multe-multe romane, m-aș putea vedea devenind mamă adoptivă sau crescând copiii altcuiva, dând o mână de ajutor la educația lor și așa mai departe.

În weekend, când apare interviul, titlul e cât se poate de bătător la ochi: „Abia aștept să devin mamă vitregă!“.

Alături de marea revelație se află o fotografie cu mine în Istanbul, în fața palatului Topkapı. Sunt îmbrăcată în negru din cap până-n picioare, cu părul zburlit ca un cuib de pasăre din cauza vântului puternic, cu o expresie serioasă întipărită pe chip. Când imaginea mea

e alăturată cuvintelor, arăt ca un păianjen negru gata să sară pe orice bărbat divorțat cu copii.

Hotărăsc să nu mai dau interviuri o vreme.

Tot cam atunci, de parcă o muză mi-ar fi picat în cap din cer, încep să scriu un nou roman. Se numește *Sfântul nebuniilor incipiente*. Povestea e un amestec de tristețe învăluită în umor și umor învăluit în tristețe. E despre un grup de străini din Statele Unite, care provin din medii culturale foarte diferite și care se luptă, nu întotdeauna cu succes, cu un neconținut sentiment de înstrăinare. Scriu despre *insideri* și *outsideri*, despre apartenență și non-apartenență, despre cum e să te simți ca un copac răsturnat, cu rădăcinile înfipite în văzduh.

PARTEA A PATRA

**Niciodată să nu spui
niciodată**

Dulce iubire

Ofemeie de serviciu mexicană, mărunțică și durdulie, pe care o cheamă Rosario, dă cu aspiratorul în fiecare dimineață la șapte prin aripa de nord-vest a bibliotecii, unde lucrez de obicei toată noaptea. Știu o boabă de spaniolă, deși vorbesc stâlcit. Lui Rosario îi place grozav să-mi audă pronunția caraghioasă și să-mi corecteze greșelile. Pe deasupra, mă învață în fiecare zi cuvinte noi, roșind și chicotind când le repet, fiindcă unele sunt cam deocheate.

Când adorm pe canapeaua de piele, la doar câțiva pași de colecția John Stuart Mill, Rosario e cea care mă trezește. Mi-aduce cafea atât de tare și de neagră, încât inima îmi bate nebunește vreo trei minute după ce iau prima gură. Totuși nu-i spun niciodată să o facă mai slabă. Cred că-mi place de ea.

— De ce muncești așa mult? mă întreabă într-o zi, arătând spre laptopul meu și spre un teanc de cărți.

— Și tu muncești mult, îi răspund arătând spre aspiratorul ei și spre cârpa de șters praf.

Încuviințează din cap. Știe că am dreptate. Apoi își scoate lanțul de la gât și mi-l arată. Pe pandantivul de argint sunt patru inele. Când o întreb ce semnificație au, spune zâmbind cu gura până la urechi:

— Fiecare inel e pentru câte un copil.

E mama a patru copii. De-asta muncește așa mult. Vrea ca ei să aibă o viață mai bună decât a avut ea.

— Dar soțul tău? întreb. *Tu marido?*

— *Marido...* pfui! zice ea, de parcă ar vorbi despre praf de pușcă.

Nu reușesc să mă prind dacă a murit sau a fugit cu alta sau n-a existat niciodată. Fără să ia seama la nedumerirea mea, Rosario zâmbește din nou și mă înghionțește cu cotul.

— Copiii sunt o binecuvântare, zice.

— Mă bucur pentru tine.

Mă bate pe umăr atât de deschis și de prietenos, că mai beau două cești de cafea cu ea, deși inima mi-o ia la goană.

— Ești fată bună, îmi spune.

— Da, pe alocuri, răspund gândindu-mă la Degețicile mele.

Vorbele mele i se par caraghioase și râde cu poftă, mai că-și pierde echilibrul. Când reușește să se calmeze, spune:

— Când termini cartea, nu-i nevoie s-o trimiți unui editor. Există o cale mai ușoară.

— Chiar? întreb trăgându-mă mai aproape de ea.

— Mhî, spune dând din cap. Trimite-i-o lui Oprah. Dacă își pune ștampila pe ea, n-o să mai fii silită să muncești așa mult.

— Cărțile se ștampilează în America? întreb.

— *Sí, claro, mujer!*

Dă ochii peste cap ca pentru a adăuga: „Nici nu știi cât de țicniți sunt americanii ăștia“.

Îi mulțumesc pentru sfat. Apoi mă întorc la romanul meu, iar ea se întoarce la treburile sale, cu mersul ei încet, trăgând aspiratorul după ea și împingând o găleată cu

detergenți și săpunuri. Dispare pe culoarele cu cărți cartonate. Pfui!

În vară fac o scurtă vizită la Istanbul. Mă aflu aici ca să recuperez câteva fărâme din vechiul meu apartament, să-mi văd prietenii și mama, să țin câteva sesiuni de lectură și autografe în oraș și să închei un contract cu editorul meu turc pentru romanul *Sfântul nebuniilor incipiente*, pe care tocmai l-am terminat. Apoi, peste zece zile mă voi întoarce în State.

Însă viața e un copil năzdrăvan, care ni se furișează în spate pe când ne facem planuri, strâmbându-se la noi.

În prima mea seară la Istanbul, prietenii mă invită să bem ceva la Yakup, o tavernă vestită pe care jurnaliștii, pictorii și scriitorii o frecventează de multă vreme. Amețită de schimbarea de fus orar și cam țâfnoasă, accept totuși să mă întâlnesc cu ei.

Când intru în local, mă întâmpină zgomotul râsetelor și sporovăielilor și un nor gros de fum. Ori există un horn înăuntrul tavernei, ori fiecare petrecăreț pufăie din cel puțin două havane deodată. E o schimbare de peisaj radicală după viața mea sterilă de la Mount Holyoke.

Mă îndrept spre masa prietenilor mei, unde cunosc pe toată lumea în afară de un tânăr cu păr negru cârlionțat și gropițe în obraji care stă într-un capăt. Se prezintă drept Eyup. Nu-mi trece prin minte că se întâmplă să fie chiar numele profetului Iov, pe care l-am criticat nu de puține ori în trecut. Încă o dată în viață, îngerii mă arată cu degetele lor albe ca laptele, chicotind între ei. Încă o dată nu reușesc să prevăd ironia.

Îl privesc toată seara, precaută la început, apoi cu o curiozitate crescândă. Cu cât îl ascult mai mult, cu atât

sunt mai convinsă că întruchipează tot ce am exclus și am izgonit din viața mea. Răbdare pură, echilibru pur, rațiune pură, liniște pură, armonie pură. E un pescar înăscut.

Nici măcar nu cred că-mi place. Pur și simplu mă îndrăgostesc până peste cap de el într-o clipită. Totuși sunt hotărâtă să nu las pe nimeni de la masă, mai ales pe el, să-și dea seama de asta. Ca să-mi ascund sentimentele, trec în cealaltă extremă, provocându-l întruna și încruntându-mă la fiecare comentariu de-al lui.

Câteva ceasuri mai târziu, cum se întâmplă întotdeauna în Istanbul când un grup de femei și bărbați dau pe gât mai mult de o carafă de vin și de două ori mai mult *raki*, oamenii încep să vorbească despre chestiuni amoroase. Cineva propune să cităm pe rând cele mai bune maxime despre iubire pe care le știm.

Una dintre prietenele mele se oferă să înceapă.

— Asta e din Shakespeare, spune un pic mândră. „Pe toți iubește-i, în puțini te-ncrede.”¹

Citatul e bine primit. Toată lumea ciocnește.

— Asta e din Albert Einstein, zice altcineva. „Gravitația nu e răspunzătoare când cineva ne cade cu tronc.”

Ciocnim din nou.

Cu ochii scânteind, Eyup intră în joc după câteva runde.

— Asta e din Mark Twain, spune. „Dacă vrei să pescuiești iubire, pune-ți drept momeală inima, nu creierul.”

Toți aplaudă. Eu mă încrunt. Totuși ciocnesc laolaltă cu ceilalți.

---

1. William Shakespeare, *Opere complete*, vol. 6, *Totu-i bine când sfârșește bine*, trad. de Ion Frunzetti, Editura Univers, 1987, p. 154.

Zece minute mai târziu, toată lumea de la masă se uită la mine, așteptând să-mi rostesc citatul. Am băut deja mai mult decât de obicei și mi se învârte capul. Pun paharul jos cu o siguranță pe care n-o simt și ceva mai brutal decât aveam de gând. Apoi zic fluturându-mi degetul prin aer:

— „Ai fost vreodată îndrăgostit? Groaznic, nu-i așa? Te face să te simți vulnerabil. Dragostea îți desface pieptul și-ți deschide inima, iar asta înseamnă că cineva poate să pătrundă înăuntrul tău și să te dea peste cap. Ce prostie!“

O clipă de tăcere uluită. Nimeni nu scoate un cuvânt. Câțiva tușesc de parcă li s-ar fi înțepenit ceva în gâtleej, alții se silesc să zâmbească politicos, însă nimeni nu ciocnește.

— Asta e din Neil Gaiman, spun în chip de explicație. Din nou tăcere.

— *Sandman... Pulbere de stele... Cartea cimitirului...*, adaug rapid. Neil Gaiman, îl știți doar.

Mă las pe spate în scaun, trag adânc aer în piept și închei citatul:

— „Îți forjezi o întreagă armură, pentru ca nimic să nu te poată răni, după care un prost deloc mai breaz decât ceilalți proști nimerește în prostia ta de viață... Ce prostie!“

Toți se uită la mine cu un soi de dispreț întipărit pe fețe. Le-am stricat distracția și le-am schimbat dispoziția de la o veselie cherchelită la o seriozitate mohorâtă. Putem să ne întoarcem oricând la citate despre iubire optimiste, dar nu va mai fi la fel. Toți cei de la masă par ușor derutați și supărați – în afară de un singur om, care mă privește cu un zâmbet nespus de cald și îmi face cu ochiul de parcă am împărtăși un secret.

Doamna Ceapă

În vis, mă plimb printr-o grădină întinsă și bogată. Sunt înconjurată de cele mai felurite flori, plante și animale, dar știu că nu mă aflu aici pentru ele. Merg mai departe, cu un baston în mână, până când ajung la un copac uriaș. Trunchiul îi e făcut din cristal și ramuri de argint înfrunzite se ivesc din el ca niște podoabe de Crăciun. Veverițe ronțăie nuci în fiecare scorbură. Iar una dintre scorburi seamănă cu o gură cavernoasă.

— Ești atât de frumos, spun plăcut surprinsă. Credeam că e iarnă. Cum de-ai reușit să-ți păstrezi toate frunzele?

— Iarna s-a sfârșit deja, îmi răspunde Copacul-Creier. Poți să mă lași în pace.

— Dar am făcut un jurământ, îți amintești? Am făgăduit să-mi las trupul să se veștejească și să ajut creierul să înflorească. Dacă nu-mi ții jurământul, Dumnezeu o să se supere.

— Ba nu, spune Copacul-Creier. Nu-L cunoști.

— Dar tu? L-ai văzut? întreb. Cum arată?

Însă copacul nu-mi ia în seamă întrebările, zicând:

— Totul se sfârșește. Așa s-a întâmplat și cu jurământul tău. Până și eu o să pier-curând.

Parcă drept răspuns la ultimele sale cuvinte, vântul se întetește și lovește cu pumni nevăzuți Copacul-Creier. Abia atunci îmi dau seama că ramurile lui sunt făcute

din cea mai subțire sticlă. Sub ochii mei, se sparg în sute de cioburi micuțe.

— Nu doare, nu-ți fie teamă! țipă Copacul-Creier ca să acopere zgomotul.

Atentă să nu mă tai în cioburile de sticlă ce acoperă pământul, pășesc peste ele și plâng, deși știu că nu sunt tristă. Pur și simplu nu mă pot abține. În starea asta, mă îndepărtez de Copacul-Creier.

Când mă întorc să-l privesc încă o dată, observ uimită că uriașul copac s-a micșorat până la dimensiunile unui bonsai.

Asta visez în prima noapte petrecută cu Eyup.

După ce Copacul-Creier mă eliberează de jurământ, trupul meu și cu mine începem să ne împăcăm din nou. Simt iar o schimbare rapidă înăuntrul meu – de data asta în sens invers. Pielea mi se face mai catifelată, părul mai strălucitor. Acum, că sunt îndrăgostită, hotărâsc să-mi tratez trupul cât de bine mă pricep. Încep să frecventez buticul The Body Shop, cumpărând creme, pudre și loțiuni pe care nu le-am mai folosit niciodată.

Apoi, într-o după-amiază, tocmai când aranjez produsele pe care le-am cumpărat pe un raft din baia lui Eyup, observ că se mișcă ceva pe-acolo. Simțind că o privesc, se ascunde iute în spatele unei cutii cu cremă de față. Uluită, dau cutia la o parte.

N-are decât vreo 15 centimetri și nu cântărește mai mult de 600 de grame, e o Degețică – deși nu seamănă cu nici una dintre celelalte. Părul ei blond ca mierea e desfăcut și i se revarsă în valuri până la brâu. Și-a desenat o aluniță deasupra gurii și s-a dat cu un ruj roșu atât de țipător, încât îmi amintește de un lampion chinezesc în flăcări. Brațele îi sunt acoperite până la

coate de niște mănuși negre mulate. Poartă inele de diferite culori pe degetele înmănușate și e îndesată într-o rochie de seară stacojie. Sâni stau să i se reverse din decolteul adânc și piciorul drept îi e dezgolit – până aproape de șold – de șlițul rochiei. Poartă pantofi cu toc cui ascuțiți și atât de înalți, încât mă întreb cum reușește să meargă cu ei.

Fără a mă învrednici măcar cu o privire, scoate un porttigaret. Cu o plictiseală studiată, îndeasă o țigară în vârf. Apoi, fluturându-și genele rimelate, se întoarce spre mine.

— Ai un foc, scumpo? întreabă.

Îmi îngheață sângele în vine. Cine e femeia asta?

— Nu, nu am, zic, hotărâtă să nu vorbesc prea mult cu ea.

— E în regulă, scumpo, spune. Mersi oricum.

Deschizându-și poșeta, care arată ca o cutiuță pentru pastile sidefată, scoate o brichetă și se apucă să-și aprindă țigara. Apoi, țuguindu-și buzele, începe să facă rotocoale de fum perfecte și le trimite unul după altul spre mine.

Cu gura căscată, privesc creatura asta ciudată.

— Nu mă recunoști, așa-i? zice cu o voce pe jumătate catifelată, pe jumătate ștregărească, exact ca Rita Hayworth în *Gilda*. Mi se pare foarte firesc. Când m-ai recunoscut vreodată?

Se apleacă în față, expunându-și decolteul. Stânjenită, îmi feresc privirea. Femeia asta n-are pic de rușine?

— Dar, scumpo, nu sunt o străină. Sunt tu. Sunt o membră a Corului Vocilor Discordante. Ți-ai exprimat dorința de-a face pace cu trupul tău și am luat-o bucură ca pe-o invitație. Așa că, iată-mă.

— Cine ești, mai exact?

E tot ce-mi trece prin minte.

— Mă cheamă Blue Belle Bovary.

— E un nume așa de..., zic căutând un cuvânt care să n-o jignească.

— Poetic? sugerează ea.

— Păi, mda. E... cum să spun... aliterant, mă bâlbâi.

— Mersi, scumpo, zice făcându-mi cu ochiul. Numele meu e un tribut adus Emmei Bovary, femeia care a făcut tot ce i-a stat în puteri ca să scape de banalitatea și monotonia vieții provinciale.

— Corect... însă, după cum poate știi deja, e și un personaj destul de problematic. Mă rog, asta dacă consideri că să-ți înșeli soțul, să te încurci în minciuni și să mori în chinuri cumplite luând arsenic e o problemă.

— Nu te teme, spune ea. Mai bine să trăiești cu pasiune decât să mori de plictiseală.

Deschide din nou poșeta, scoate o pudrieră și își pudrează cu îndemânare vârful nasului. Apoi îmi aruncă o privire pătrunzătoare.

— Îmi place să mă dau cu parfumuri senzuale și să port haine de mătase, lenjerie sexy și cămăși de noapte din satin. *Enchantée*, scumpo.

Simt că îmi ia foc fața.

— Vrei să-ncetezi să-mi mai spui „scumpo“? zic cu glas tremurător. Nu am și nu se poate să am o voce interioară ca tine. Trebuie să fie o greșeală.

— Of, iar faci chestia asta! Vrei să mă arunci din nou în hăul negru al uitării, spune trăgând din țigară. Te sperii de moarte, așa-i?

— De ce să mă sperii? întreb.

— Atunci de ce pozezi tot timpul așa în fotografii? În toate interviurile pe care le dai, ai un aer prudent și serios. Cu fața crispată și o privire visătoare și absentă. Poza scriitoarei meditative. Bârr!

— Hei, stai puțin! zic.

Deși, chiar în timp ce încerc să protestez, îmi amintesc de un studiu profesionist făcut de Erica Jong. Ea susținea că în zilele noastre unei scriitoare nu îi este prea greu să-și încheie sau să-și publice romanele. Adevărata dificultate e să fim luate în serios. Jong credea că atitudinea părtinitoare față de scriitoare devine chiar mai vizibilă în recenziile literare. „N-am văzut niciodată o recenzie la cartea vreunei scriitoare, în care sexul ei să nu fie menționat.“ Știam că e perfect adevărat. În Turcia, o scriitoare poate să publice câte romane pofteste, însă ca femeie trebuie să ducă întotdeauna o luptă lungă și să facă mult mai multe eforturi pentru a fi luată în serios de protipendada literară conservatoare.

— De ce să nu te dai cu rujuri stacojii ca focul, să nu porți rochii înflorate și să nu-ți arăți nurii? Ți s-ar prăbuși cariera literară? Ai fi mai puțin femeie de litere? Te îngrozește gândul de-a fi o Femeie-Trup. Spune-mi de ce ți-e așa de frică de mine, scumpo?

Rămân fără cuvinte.

— Spre deosebire de tine, mă dau în vânt după tot ce-i trupesc și senzual. Ador dulcile plăceri dăruite nouă, muritoarelor de rând. La urma urmei, sunt Scorpion. Hedonismul e mottoul vieții mele. Mă bucur de feminitatea mea, se laudă ea mai departe. Dar din cauza Degețicilor alea necioplite, am fost cenzurată, redusă la tăcere, suprimată!

Mă inundă un val de panică pură și încep să transpir.

— Sigur că transpiri, spune ea înclinând capul într-o parte. Fiindcă te îmbraci întotdeauna ca Doamna Ceapă, strat după strat de haine. Dacă ai purta ceva mai lejer și mai scurt, te-ai simți mult mai bine.

Să aibă oare dreptate? mă întreb. Poate că m-am transformat într-adevăr în Doamna Ceapă. O femeie

care se ferește să atragă atenția asupra Trupului ei fiindcă vrea să fie reprezentată de Creierul ei și care se îmbracă în straturi când iese în lume. Mă ascund mereu în spatele hainelor, folosindu-le ca pe-o armură. Și de câte ori pozez pentru vreun interviu, am grijă să nu zâmbesc prea mult, ca să nu fiu considerată superficială într-un mediu dominat de bărbați. Mă strădui să par al naibii de serioasă și adesea mai în vârstă decât sunt.

— Acum, romanele alea ale tale..., mormăie Blue Belle Bovary, dându-se cu o cremă de mâini cu papaia – ca o odaliscă dintr-un tablou oriental.

— Ce-i cu romanele mele?

— O, nimic, doar că uneori am senzația că voi, scriitoarele, nu sunteți în stare să scrieți despre sexualitate la fel de liber ca scriitorii. Scenele voastre de sex sunt întotdeauna scurte, aproape inexistente. Știi cum, în filmele vechi, când un cuplu era pe punctul de-a face dragoste, imaginea camerei aluneca într-o parte? Ei, exact așa scrieți voi, scriitoarele, despre sexualitate. Vă alunecă stilourile de pe pagină când dați peste o scenă de sex!

— Nu-i adevărat, protestez. Sunt o grămadă de scriitoare care scriu din belșug despre erotism și sexualitate!

— Da, scumpo, însă eu nu vorbesc despre romane de dragoste sau erotice, replică ea. Numai fiindcă am spus că-mi plac satinul și plăcerea nu înseamnă că sunt o ignorantă. Evident, îmi dau seama că majoritatea scriitoarelor care abordează genurile astea sunt femei. Dar nu asta-i problema. Nu vorbesc despre genul ăla de cărți.

Ridicându-se în picioare, își dă părul la o parte cu o mișcare scurtă din cap.

— Eu vorbesc aici despre literatura înaltă. Fără supărare, scumpo, dar numărul romancierelor care sunt în stare să scrie deschis despre sexualitate e aproape egal cu zero.

— Trebuie să existe o cale, spun, nefiind încă pe deplin convinsă.

— O, există, zice cu un zâmbet diabolic. Romancierele sunt în stare să scrie liber despre sex doar în trei situații.

— Care sunt alea?

— Prima e lesbianismul. Dacă scriitoarea e lesbiană și o recunoaște deschis, n-are de ce să se teamă, așa-i? Scriitoarele lesbiene tind să scrie mai bine despre trup decât voi toate la un loc.

În timp ce Blue Belle Bovary își continuă monologul, mă trezesc tot mai fascinată de vocea ei catifelată și de gesturile ei exagerate. E prea târziu să mă mai întreb încotro se îndreaptă discuția asta. În schimb, o iscodesc:

— Și de ce crezi că e așa?

— Probabil fiindcă, de vreme ce sunt deja stigmatizate, pot să vorbească despre subiecte sensibile fără să se teamă de stigmatizare. Asta le face mai interesante și mai sincere.

Știi un bun exemplu în sensul ăsta. Romanul inovator al scriitoarei americane Rita Mae Brown, *Rubyfruit Jungle*, apărut în anii '70, a pus sub semnul întrebării abordarea societății dominante nu numai în legătură cu sexul și sexualitatea, ci și cu lesbianismul. Un alt exemplu este romanul *Din vârful degetelor*, de Sarah Waters, care își numește cărțile „hârjoneli lesbo-istorice“.

— A doua situație, scumpo, e vârsta. Când ești o scriitoare în etate în ochii societății, ești liberă să scrii

despre sex oricât dorești. Femeile în vârstă sunt socotite a fi deasupra naturii. Pot vorbi despre sexualitate după pofta inimii, fiindcă aceasta va fi numită înțelepciune.

Îmi vine în minte Alexandra Kollontai – o revoluționară rusă, teoreticiană a societății și scriitoare. Deși a scris cu pasiune toată viața, criticând valorile morale burgheze, ridicând în slăvi dragostea și sexualitatea ca forțe pozitive ale vieții, la bătrânețe s-a exprimat mult mai liber în privința acestor subiecte. Kollontai a ple-dat pentru emanciparea economică, socială și sexuală a femeilor – vederi care nu au făcut-o prea populară în rândul elitei conducătoare. Și-a dezvoltat teoria asupra iubirii neposesive și sexualității în romanul *Red Love* și într-un eseu controversat intitulat „Păzea, sosește Eros cel înaripat”, care a fost aspru criticat de figurile principale ale regimului comunist.

Într-un eseu fermecător de onest și captivant din *The New York Times*, Barbara Kingsolver spune că obișnuia să scrie cele mai scurte scene de sex din toate timpurile – de cele mai multe ori sub forma unor puncte de suspensie. Totuși, după ce-a făcut doi copii și a ajuns la vârsta de patruzeci de ani, a îndrăznit să scrie un roman „impudic”, eliberându-se.

— Și a treia situație? întreb.

— Sau trebuie să ai mare curaj – să fii gata să devii ținta bârfelor întregului oraș, să le dai apă la moară clevetitorilor. Trebuie să fii destul de nerușinată ca să nu-ți pese ce-o să creadă oamenii despre tine când îți citesc pasajele despre sex.

Mă gândesc la ce-a făcut Erica Jong în *Teama de zbor*. Odată i-a spus unui ziarist că a acceptat teama ca pe o parte inseparabilă a vieții, mai ales teama de schimbare. Dar această acceptare n-a făcut-o să dea

înapoi: „Am mers mai departe, cu toate bătăile nebunești ale inimii, care-mi spuneau: Întoarce-te“.

Blue Belle Bovary se oprește, în caz că așa avea ceva de adăugat, dar când vede că n-am, continuă cu aceeași fervoare.

— Cât despre tine, îmi pare rău să spun că nu te încadrezi în nici una dintre cele trei situații. Serios, scumpo, ești într-o mare încurcătură. Nu scrii niciodată deschis despre trup. Bineînțeles, eu duc greul de fapt. Întreaga mea existență e cenzurată!

S-ar putea să aibă dreptate pe undeva. Totuși mai e un lucru pe care nu-l recunoaște. Nu numai eu sau noi, scriitoarele, ne ferim, pentru a ne apăra, să zugrăvim scene de sexualitate explicită în cărțile noastre. Același lucru e valabil și pentru femeile din mediul academic, reportere, politiciene și pentru femeile care se învârt în lumea afacerilor. Suntem puțin desexualizate, puțin defeminizate. Nu ne putem simți bine în trupurile noastre într-o societate atât de înverșunată împotriva femeilor. Pentru a fi un „creier“ în sfera publică, ne controlăm „trupurile“.

Îmi amintesc de Halide Edip Adivar – feministă otomană, activistă politică și romancieră, o divă a literaturii turce. Deși credea cu înfocare în egalitatea de gen și lupta pentru îmbunătățirea vieții femeilor, Adivar a reiterat adesea în romanele sale dihotomia femeia bună / femeia rea, desexualizând-o pe prima. Personajele ei feminine erau inteligente, voluntare și atât de pudice, încât nu se dezbrăcau nici măcar în fața soților. Rabia – protagonista romanului *Fiica măscăriciului* – se schimba în cămașă de noapte în debara și apoi se băga în pat, unde o aștepta soțul ei.

În societatea musulmană tradițională, căreia Rabia îi servește drept ideal, femeile își pot vedea trupurile

doar în debarale sau în spatele ușilor închise. Același impuls se reflectă în scriitura noastră. Mai des decât vrem să recunoaștem, noi, scriitoarele, mai ales cele care provin din medii nonoccidentale, ne simțim stingerite scriind despre sexualitate.

Aș putea să fiu vreodată ca Blue Belle Bovary? Aș putea să mă dau cu rujuri țipătoare? Aș putea să port fuste foarte scurte și decolteuri adânci ca ea? Aș putea să-mi dau părul pe spate de parcă aș fi într-o reclamă la șampon? Probabil că nu. Dacă aș face doi pași, unul dintre tocuri mi s-ar înțepeni sigur într-o crăpătură și s-ar rupe. N-aș reuși niciodată.

— Ai încercat vreodată să fii sexy, scumpo? mă întrebă, de parcă mi-ar fi citit gândurile.

E o întrebare provocatoare, dacă stau bine să mă gândesc.

Chiar în aceeași seară îl invit pe Eyup să luăm cina la un restaurant elegant cu specialități din pește de pe malul Bosforului. N-am mai fost niciodată acolo, însă mi-a fost recomandat cu căldură de o prietenă care spunea că „e la fel de șic precum Kate Moss“.

Eyup ajunge acolo la șapte și se apucă să mă aștepte. De fapt, sunt și eu în restaurant, însă mă ascund în toaletă, încercând să-mi fac curaj să ies.

Cum de am ajuns să mă ascund? După-amiază am fost la coafor, unde m-am vopsit, mi-am făcut manichiura și mi-am pensat sprâncenele. În primele zece minute a fost distractiv, însă apoi m-am plictisit în asemenea hal, că aș fi putut să fug de-acolo cu prosopul pe cap și apa cu săpun picurându-mi de pe mâini. Într-un salon de coafură nu prea ai ce citi, numai reviste cu frizuri ce conțin sute de poze, însă nici măcar douăzeci de cuvinte.

Totuși am reușit să rezist. Așa că iată-mă aici, cu părul drăguț aranjat, cu fața strălucind de-atâta machiaj și cu toate că n-am îndrăznit să mă îmbrac cu o rochie stacojie ca a lui Blue Belle Bovary, am izbutit să intru într-o rochie de seară lungă – neagră, desigur – cu un boa din pene.

Treizeci și cinci de minute mai târziu, mă strecor afară din toaleta pentru doamne, nu pentru că aș fi pregătită, ci pentru că tot mai multe femei intră și ies pe ușă, toate oprindu-se și privind-mă cu o curiozitate pe care nu se obolesc s-o ascundă. Așa că-mi părăsesc refugiul și, străduindu-mă să nu calc pe tivul rochiei sau să-mi rup tocurile de zece centimetri, îl rog pe chelner să mă conducă la masa unde Eyup mă așteaptă răbdător, mâncând între timp trei chifle și jumătate din unt.

Sub ochii iscoditori ai clienților, chelnerul și cu mine străbatem restaurantul de la un capăt la celălalt, el mergând cu pași fermi, eu poticnindu-mă în urmă, într-o desincronizare totală, dar cu aceeași expresie nefiresc de serioasă întipărită pe chipuri.

Eyup ridică privirea și mă vede apropiindu-mă. Face ochii mari și rămâne cu gura căscată, de parcă tocmai ar fi fost martor la o vrăjitorie.

— Te previn, stau cam prost cu încrederea în mine în clipa asta, așa că te rog să nu spui nimic rău, spun de îndată ce mă așez.

— Nici n-aveam de gând..., răspunde înăbușindu-și un zâmbet.

Simt nevoia să mă explic puțin.

— Încerc să-mi rezolv conflictele interioare, înțelegi. Trebuie să îngrop securea războiului și să semnez un tratat de încetare a ostilităților cu trupul meu.

Își mușcă buza de jos, dar e în zadar, până la urmă îi scapă un chicotit.

— De asta te-ai îmbrăcat așa?

Abia atunci îmi trece prin cap să arunc o privire mai atentă la ceilalți clienți. Deși e fără îndoială un restaurant elegant, cochet și scump, mi-e limpede că sunt prea gătită, cum le e și celorlalți. Arăt ca o actriță aspirantă care s-a rătăcit pe covorul roșu.

— Poate ar trebui să cer un șal sau..., murmur, simțind o nevoie disperată de ceva cu care să-mi ascund decolteul și penele astea idioate. Mă uit la fața de masă – dar nu-i bună deloc. E mult prea groasă, mult prea albă.

— Nu-ți face griji, spune Eyup. Doar lasă-te pe spate în scaun. Respiră adânc. Am auzit că untul nu-i rău deloc.

Asta și fac. Uit de toate luptele mele interioare, cele pe care le știu bine și cele care mă așteaptă de-acum, și savurez clipa. E cel mai bun unt pe care l-am gustat vreodată.

Elogiul egoismului

Ayn Rand este una dintre acele scriitoare rare care are cititori împătimiți pe întregul glob și a cărei faimă e dintre cele durabile. Pe lângă faptul că a fost romancieră, s-a remarcat deopotrivă ca eseistă, dramaturgă, scenaristă și filozoafă. Din anii '40, numeroase schimbări au contribuit la proliferarea filozofiei sale în întreaga lume, recenta criză financiară fiind una dintre ele. Se numără printre cele mai îndrăgite și cele mai detestate scriitoare din lumea literară.

Născută în 1905, în Sankt Petersburg, într-o familie de evrei ruși, Alissa Zinovievna Rosenbaum a fost o copilă istețată și înzestrată. Era foarte puțin interesată de lumea prietenelor și rudelor ei feminine, preferând să citească în loc să se joace cu păpușile sau să se preocupe de înfățișarea ei. În 1926, după ce-a absolvit Universitatea din Leningrad, cu o diplomă în istorie, s-a mutat în Statele Unite, cu puțini bani în buzunar și nevoia stringentă de-a se reinventa. Nu s-a mai întors niciodată în țara ei și nu și-a mai revăzut niciodată familia. De parcă ar fi tăiat un fir de ață, și-a dat la o parte trecutul fără nici o ezitare. La scurt timp, și-a schimbat numele, împrumutându-l pe cel de familie de la mașina de scris pe care o folosea – un Remington Rand. „Ayn Rand“ a fost numele pe care și l-a luat, numele sub care a renăscut în Lumea Nouă.

Rand era o anticomunistă înfocată, însă pe-atunci era înfocată în toate părerile sale. S-a căsătorit cu actorul Charles Francis O'Connor și a scris multe scenarii cu buget redus pentru Hollywood. Deși primul ei roman semi-autobiografic, *We the Living*, atrăsese considerabil atenția, adevărata afirmare s-a produs în 1943, odată cu apariția bestsellerului *The Fountainhead*, pe care i-a luat șapte ani să-l scrie. Capodopera ei a fost însă *Atlas Shrugged*, poveste de dragoste SF și roman de idei. Aici a introdus ceea ce a văzut ca pe o nouă filozofie morală – moralitatea egoismului rațional.

Nefiind o mare admiratoare a lui Kant, l-a numit „cel mai rău om din istoria omenirii“. Răspunsul pe care l-a dat celor care au acuzat-o că ar caricaturiza izvoarele filozofiei occidentale a fost chiar mai dur: „Nu l-am caricaturizat pe Kant. Nimeni nu poate. A făcut-o el însuși“.

Cu timpul, numele ei a devenit sinonim cu individualismul, capitalismul și raționalismul. Crezând cu tărie că omul trebuie să-și aleagă valorile folosindu-și rațiunea, a apărat drepturile individului împotriva comunității și a statului și s-a opus oricărui amestec guvernamental (de unde și popularitatea ei actuală printre cei care se opun salvării băncilor).

„Nimeni nu-și poate folosi creierul ca să gândească pentru altul“, îi plăcea lui Ayn Rand să spună. „Toate funcțiile trupului și spiritului sunt individuale. Prin urmare, nu pot fi împărțite sau transferate.“ În mod surprinzător, socotea „rațiunea“ ca fiind nu numai baza alegerilor noastre individuale, ci și fundamentul iubirii dintre sexele opuse. Până și atracția fizică, în opinia ei, este opera creierului. Iubirea, sexul și dorința ar putea părea egoiste dacă n-ar fi domolite de societate, însă,

în ciuda acestui fapt sau poate tocmai datorită lui, ele fac din individ un obiect demn de atracție și apreciere. Așa cum se afirmă în *The Fountainhead*: „Înainte să spui *te iubesc*, trebuie să știi să te exprimi la persoana întâi“.

Părerile ei despre sexualitatea feminină ar putea fi considerate cel puțin problematice. Pe de o parte, a fost una dintre puținele romaniere în stare să scrie despre dorințe carnale și fetișism sexual fără să se cenzureze. Pe de altă parte, tonul ei era uneori vizibil discriminant, iar „femeia frumoasă“ din scrierile ei era adesea „blondă, cu ten alb și picioare lungi“ – tipul de femeie în care ea nu se încadra și nici n-avea cum. În aproape toate scenele de sex din romanele sale există un tipar recurent: Femeia rezistă la început, bărbatul insistă, uneori până la a folosi forța fizică, și în cele din urmă femeia cedează.

O fire deloc îngăduitoare, Ayn Rand adora să le scandalizeze pe feministe cu părerile ei despre femei, mai ales cu toate comentariile ei despre cum o femeie ar trebui să-și admire bărbatul. Ironia e că tiparul ăsta nu se aplica și căsniciei sale.

Cu trecerea anilor, soțul lui Ayn Rand, Frank O'Connor, a fost din ce în ce mai eclipsat de faima soției sale. Nefiind un actor deosebit de talentat sau de îndrăgit de producători, i se întâmpla adesea să nu găsească de lucru. Din momentul în care s-au căsătorit, faptul că ea era mai faimoasă și avea mai mult succes a fost o povară pentru el. De parcă ar fi făcut haz de necaz, se prezenta adesea ca „Domnul Ayn Rand“.

În 1951, după ce s-au mutat la New York, Ayn Rand a cunoscut un student la psihologie în vârstă de nouăsprezece ani, pe nume Nathaniel Branden. Acesta o aprecia, o admira și, probabil, se temea de ea. Adorația

lui era atât de mare, încât a înființat o instituție care să-i răspândească ideile până în cele mai îndepărtate colțuri ale lumii. Ceea ce a început ca o atracție intelectuală s-a transformat curând într-una fizică. Era un soi de atracție magnetică din ce în ce mai puternică între o femeie între două vârste, renumită și inteligentă și un bărbat tânăr, ambițios și sentimental. Fără să-i ascundă situația soțului ei, Rand a construit treptat un triumphi amoros, situându-se chiar în centru. Romanul *Atlas Shrugged* le este dedicat și lui Brandon, și lui O'Connor.

Deși era un aranjament complicat, care nu-i făcea fericiți pe nici unul dintre ei, a durat paisprezece ani. Când Ayn Rand a împlinit șaiszeci și unu de ani, Nathaniel a părăsit-o pentru un model tânăr. Faimoasa scriitoare, care percepea chiar și o relație sexuală ca fiind în esență un „schimb intelectual“, nu s-a putut împăca nicicum cu faptul că iubitul ei de atâția ani a ales „trupul“ în defavoarea „creierului“.

Nu l-a iertat niciodată. Dar probabil că renunțarea la filozofia ei a rănit-o mai mult decât abandonul fizic. Într-un articol plin de amărăciune din *The Objectivist*, a anunțat public că drumurile lor se despărțiseră. Nu s-au mai văzut niciodată.

Ayn Rand a fost una dintre acele scriitoare care au ales de la bun început să nu aibă copii. Așa cum nu jucau nici un rol în viața ei, copiii nu figurau nici în romanele sale.¹ A fost criticată pentru că nu scria despre

---

1. În *Anthem* apare un cuplu cu un copil. Dar chiar și în acest roman, scopul real al procreării este acela de-a crea o nouă rasă și un model diferit de ființă umană. Când Ayn Rand scria despre educația copiilor, voia să arate aproape întotdeauna cum ar funcționa o societate rațională cu indivizi raționali (n.a.).

copii și că nici măcar nu încerca să-i înțeleagă, însă printre însemnările ei nu există nimic care să dea de bănuit că acorda vreo atenție acestui lucru. Singurii copii pe care și i-a dorit vreodată au fost cărțile ei.

Era o scriitoare cu idei scilpitoare și o femeie plină de contradicții spectaculoase – așa cum este și moștenirea lăsată de ea. Nu e deloc o coincidență că, până și după moartea ei, atât cei care au admirat-o, cât și cei care au detestat-o au luat poziție. Deși a apărut cu înfocare capitalismul, în viața personală a preferat să aibă relații care frizau totalitarismul. În teorie era de partea libertății individuale și a gândirii critice. Dar în realitate ura pur și simplu să fie criticată; îndepărta și trata cu dispreț pe oricine nu era de acord cu ea. Aștepta supunere și loialitate de la cercul ei intim. Deși era o femeie voluntară și romanele ei erau pline de personaje feminine independente, susținea că femeia trebuie să i se supună bărbatului ei. Faptul că ea nu făcea deloc așa ceva în viața particulară era cu totul altă treabă.

Mereu o luptătoare, când s-a îmbolnăvit de cancer n-a vrut să afle nimeni. Își privea până și boala ca pe-o greșeală care trebuia îndreptată. Și chiar a „îndreptat-o“, reușind să învingă în cele din urmă cancerul. Pentru ea era o altă victorie a creierului asupra trupului. O confirmare a părerilor sale.

Dar în 1982, a murit subit și neașteptat în urma unui atac de cord.

Astăzi, entuziaști ai literaturii din întreaga lume își postează părerile pe internet, punând întrebări de genul „Ce fel de psihopat aș ajunge dacă Ayn Rand mi-ar fi mamă?“ sau „Cum ar arăta viața mea dacă aș fi căsătorit cu Ayn Rand?“.

Poate au dreptate. Ayn Rand nu s-a născut ca să fie mamă sau soție. Dacă ar fi devenit mamă, ar fi fost

probabil o mamă autoritară, care și-ar fi privit fiecare copil ca pe un alt gen de experiment științific. Dar poate că ne înșelăm amarnic. Poate că a fi mamă i s-ar fi părut o „exaltare intelectuală extraordinar de intensă” – așa cum a descris școala și lecțiile în jurnalul ei din copilărie. Sunt curioasă să aflu ce ar fi făcut când copilul ei s-ar fi transformat într-un adolescent rebel.

E la fel de plauzibil să-și fi dat seama de la început că în relația mamă-copil, copilul câștigă întotdeauna. Poate că acesta a fost adevăratul motiv pentru care nu și-a dorit copii. Lui Ayn Rand îi plăcea să câștige.

I-a fost de-ajuns să dea naștere unor cărți.

Când Marele Bazar zâmbește

Exact un an mai târziu, Eyup și cu mine stăm într-o cafenea din Marele Bazar.

Degețicile mele nu se zăresc pe nicăieri și bănuiesc că fiecare face cumpărături în altă prăvălie. După Mount Holyoke, am lucrat o vreme ca lector la Universitatea din Michigan, în Ann Arbor. Am predat cursuri despre feminism și am început încet-încet să lucrez la noul meu roman, *Bastarda Istanbulului*.

Acum e din nou vară. M-am întors în oraș. Stăm aici, iubirea mea și cu mine, printre brățări de argint, pipe cu tutun, covoare și lămpi de bronz care îmi aduc aminte de cea a lui Aladdin. Zarva ne înconjoară din toate părțile. Tineri împingând cărucioare cu marfă, bătrâni jucând table, negustori ciorovăindu-se în toate limbile pământului, turiști luptându-se să țină vânzătorii insistenți la distanță, ucenici cărând pahare de ceai pe tăvi de argint, pisici mieunând în fața restaurantelor, copii hrănind pisicile când părinții nu sunt atenți – fiecare e în lumea lui.

Dintr-odată, Eyup mă ia de mână și întreabă, ridicând glasul ca să acopere larma din fundal:

— Draga mea, m-am tot gândit. Mai ești împotriva căsătoriei?

— Cu siguranță, spun plină de convingere. Apoi adaug: Teoretic.

— Și ce înseamnă exact *teoretic*? mă întreabă cu delicatețe.

— Înseamnă „în general vorbind“. Ca o idee abstractă. Ca un model filozofic..., încerc să-i explic.

— Pe înțelesul tuturor, te rog? spune amestecând ceaiul din pahar cu lingurița.

— Păi, sunt împotriva ideii ca oamenii să se căsătorească, sau cei mai mulți dintre ei, pe bune, chiar n-ar trebui, însă, acestea fiind spuse...

— Acestea fiind spuse? repetă el.

— Nu sunt împotriva ideii ca *eu* să mă căsătoresc cu *tine*, de pildă.

Eyup râde – cu râsul lui ca o sabie scoasă dintr-o teacă de mătase înaintea loviturii de grație.

— Cred că nici un bărbat n-a mai primit vreodată o cerere mai ocolită în căsătorie din partea unei femei, spune.

— Chiar?

Dă malițios din cap.

— Poți s-o retragi, desigur.

— Dar nu vreau, spun, fiindcă asta simt. Te rog să te căsătorești cu mine.

Marele Bazar râde în hohote de nenumăratele mele contradicții, zornăind din clopoței de vânt, zăngănind din lingurițe, dăngănind din clopote. Cu un dosar ca al meu, ce drept am să judec contradicțiile lui Ayn Rand?

Eyup face niște ochi mari și înduioșați.

— E o glumă.

— Dar sunt al naibii de serioasă, spun și aștept, abia îndrăznind să respir.

Ochii lui se pironesc într-ai mei câteva clipe nesfârșite, de parcă ar căuta ceva, apoi fața i se luminează, ca un dom de argint învăluit de soare.

— Accept bucuros, răspunde. Da.

Oscar Wilde spunea odată: „Bărbații se căsătoresc pentru că sunt oboșiți, femeile pentru că sunt curioase“. Dar dacă e cineva oboșit aici, cel mai probabil eu sunt aia. M-am săturat de propriile prejudecăți. M-am săturat să mă tot chinui zadarnic să descopăr frumusețea lucrurilor mărunte, să fiu împotriva căsătoriei și vieții casnice, să mă împrăținez tot mai mult, să car valize dintr-un oraș în altul, dintr-o țară în alta.

Dar o să încetez oare să mai hoinăresc de colo-colo când o să-mi pun pirostriile?

În engleză, *matrimony* vine de la cuvântul latinesc „mamă“. Echivalentul său turcesc, *evlilik*, are mai degrabă legătură cu „întemeierea unui cămin“. Să prinzi rădăcini e o premisă a căsătoriei.

— Știi că nu suport să stau locului, spun plină de vinovăție.

— Am observat, zice Eyup.

— Nu te deranjează? întreb, temându-mă de răspuns.

— Draga mea, am încetat să mă aștept la ceva normal din partea ta din ziua în care ne-ai citat mottoul tău despre iubire din Neil Gaiman, spune el.

— Aha.

Pleacă ușor capul și adaugă:

— O să facem cum ne pricepem mai bine. Tu o să fii nomada și eu sedentarul. Tu o să-mi aduci fructe minunate din târâmurii îndepărtate, iar eu o să cresc portocale în curtea din spate pentru tine. O să găsim un echilibru.

Întorc capul. Bunătatea adevărată îmi stârnește întotdeauna lacrimile, lucru pe care izbutesc să-l ascund, însă cu nasul meu e cu totul altă poveste, se înroșește instantaneu. Eyup îmi întinde un șervețel, întrebându-mă:

— Și cum tu ești călătoarea în jurul lumii, gândește-te, unde ți-ar plăcea să spui „Da“?

— Într-un loc unde miresele nu trebuie să poarte alb, vine răspunsul meu.

Folosind lingurița pe post de baghetă ca să-și sublinieze cuvintele, Eyup spune:

— Atunci ne rămân doar trei opțiuni: o mănăstire, de preferință medievală; un bar frecventat de rockeri motocicliști; sau decorul unui film despre Johnny Cash. Doar acolo poți să porți o rochie de mireasă neagră fără să i se pară cuiva ciudat.

Cântăresc repede fiecare opțiune și apoi întreb:

— Ce zici de Berlin?

— Ce-i cu Berlinul?

— Mi s-a oferit o bursă din partea Institutului de Studii Aprofundate din Berlin. Dacă accept, o să stau acolo o vreme la anul.

— Hmm, înțeleg, spune, dintr-odată serios. O să fim ca Berlinul de Est și Berlinul de Vest, extrem de diferiți și cândva independenți, însă acum uniți în chipul cel mai surprinzător.

Femei mici, inimi mari

Unul dintre personajele mele feminine preferate din adolescență era Jo din *Little Women*¹. Jo scriitoarea. Jo visătoarea. Jo – sora romantică, aventuroasă, idealistă și independentă. Când sora ei, Amy, i-a ars manuscrisul – singurul exemplar – doar ca să se răz-bune, am fost îngrozită. Mi-a luat mult s-o iert pe Amy – cu toate că Jo însăși nu era nevinovată; la urma urmei, n-o invitasese pe Amy la joacă și aproape o înecase când patinau. În orice caz, povestea celor patru surori March în vremea Războiului Civil din America era foarte diferită de viața mea de copil al unei mame turcoaise singure, și totuși multe lucruri îmi erau familiare – tatăl absent, lupta cu greutățile bănești, nerespectarea rolurilor de gen... În asta consta puterea cuvintelor Louisei May Alcott – să creeze o saga universală în care se regăseau milioane de oameni de pretutindeni. Trebuie să fii înzestrată cu destul talent vrăjitoresc ca să faci o poveste scrisă la sfârșitul secolului XIX să „prindă“ cititori de pe întreg globul, după mai bine de un secol.

O femeie care își depășea propria epocă și o scriitoare care îl aprecia enorm pe Goethe, Louisa May Alcott avea la rândul ei o slăbiciune pentru Jo și era pe undeva la

---

1. Carte apărută în română cu titlul *Fiițele doctorului March* sau *Micuțele doamne*.

fel ca ea: plină de energie, idei și avânt. Poveștile istorisite în *Little Women* aminteau mult de viața din familia ei, ca a doua dintre patru surori. Observa cu luare-aminte oamenii pe care îi întâlnea, reținea discuțiile pe care le auzea și le incorpora pe toate în poveștile sale. Plănuind mereu noi romane, trăind intrigile din mintea ei și scriind ori de câte ori avea inspirație, era hotărâtă să-și câștige pâinea din scris.

„N-am avut niciodată un birou“, spunea ea. „O foaie de hârtie și un condei îmi sunt de-ajuns și un vechi atlas pe genunchi e tot ce-mi doresc.“

Când a fost publicat, romanul *Little Women* i-a adus autoarei sale o faimă și un succes care îi întreceau așteptările modeste. Alcott scria cu pasiune, uitând uneori de mâncare și de somn. Probabil faptul că cititorii și criticii voiau să vadă o continuare a poveștii a motivat-o și a limitat-o deopotrivă. Plănuise inițial că Jo n-avea să se mărite, câștigându-și pâinea cu sudoarea frunții, însă editorul ei a fost de altă părere. Presată fără încetare de editor și de alții, a introdus în viața lui Jo un personaj masculin: profesorul Bhaer. Iar cititorul știa că Jo era sfâșiată între două impulsuri – simțul responsabilității față de familie și dorința de a-și dezvolta personalitatea și de-a fi liberă. „Voi căuta să fiu așa cum îi place lui să-mi spună, o mică femeie, și să nu fiu necioplită și nesăbuită, ci să-mi fac datoria cum trebuie aici, în loc să-mi doresc să fiu în altă parte...“ Luptându-se cu așteptările familiei, Jo alege în cele din urmă căsătoria și viața casnică în locul unei cariere scriitoricești – o decizie drastică, pe care Alcott însăși n-ar fi luat-o niciodată.

Alcott privea instituția căsătoriei cu suspiciune. Îi era clar că femeilor care voiau să stea pe propriile picioare

le va fi foarte greu să se adapteze la viața conjugală. „Libertatea e un soț mai bun decât iubirea pentru multe dintre noi“, spunea ea, insinuând că, pentru o scriitoare, uneori singura cale de a se bucura de libertate e să rămână nemăritată.

Sora ei, May – o pictoriță inspirată, prolifică, ce alesese să trăiască în străinătate –, avea o căsnicie fericită. Părea să fie o femeie care își realizase toate visele – o carieră de succes și o căsnicie bună. Louisa May Alcott își compara singurătatea cu realizările surorii sale, spunând: „a căpătat întotdeauna ce-i mai bun în viață și a meritat-o“. Din nefericire, May a murit la scurt timp după ce a născut o fetiță. Ultima ei dorință a fost să-i trimită fetița – botezată Louisa May, după mătușa ei, și alintată cu numele de Lulu – surorii sale ca s-o crească.

Așa se face că Louisa Alcott, care nu s-a căsătorit niciodată, s-a pomenit crescând-o pe fiica surorii sale. I-a dăruit copilei toată dragostea și chiar a scris povestiri pentru ea, creând astfel ceea ce se va numi mai târziu „Biblioteca lui Lulu“.

În al doilea volum din seria *Little Women*, intitulat *Good Wives*, e un pasaj minunat unde Alcott descrie nevoia lui Jo, dar presupun că și a ei însăși, de-a scrie literatură. Cred că e una dintre cele mai bune descrieri ale procesului creator așternute vreodată pe hârtie și nu pot să nu zâmbesc de fiecare dată când o citesc: „Nu se credea deloc un geniu, dar când o copleșea dorul de scris, se lăsa cu totul în voia lui și ducea o viață fericită, fără să ia seama la lipsuri, griji și vreme rea, adăpostindu-se mulțumită într-o lume închipuită, plină de prieteni aproape la fel de reali și de dragi ei precum cei în carne și oase“.

O scriitoare mereu sânguincioasă și o cehoviană prin fire, Alcott spunea: „Nu vreau să trăiesc dacă nu pot fi

de folos“. Așa a și murit, când n-a mai putut scrie din cauza bătrâneții, în Boston, în 1888.

Mary Ann Evans, născută pe 22 noiembrie 1819, era o copilă timidă, introvertită și emotivă, căreia îi plăcea să citească și să învețe. Povestea vieții ei a fost marcată de tot soiul de transformări – o călătorie ce a preschimbat-o în scriitoarea neliniștită, voluntară și directă cunoscută de toată lumea drept George Eliot. Când avea treizeci și doi de ani, s-a îndrăgostit de filozoful și criticul George Henry Lewes. El era însurat, dar avea o „căsnicie deschisă“, chiar și după standardele de astăzi. Soția lui, Agnes, avea un alt iubit și, când a rămas însărcinată cu acesta, Lewes a fost fericit să-i dea numele lui. Deși au rămas căsătoriți legal, cei doi au încetat să se mai considere soț și soție. Mary Ann și George trăiau împreună. Ea i-a adoptat pe fiii lui. Nu era ceva neobișnuit în societatea victoriană ca oamenii să aibă relații în afara căsătoriei, însă franchețea cu care își afișau ei iubirea era pur și simplu scandaloasă.

Într-o epocă în care nu existau multe scriitoare, ea nu numai că scria după pofta inimii, ci a devenit și redactor-adjunct la *Westminster Review*. O vreme și-a luat pseudonimul Marian Evans, modelându-și numele, văzând cum se simte cu un criptonim masculin. Vrând să se distanțeze de autoarele care scriau romane de dragoste, a hotărât că are nevoie de un nume masculin. În cinstea iubirii sale pentru Lewes, a adoptat numele lui mic, George, și apoi a ales numele de familie Eliot pentru că se potrivea bine cu el.

În 1856, Lewes i-a trimis editorului său o povestire intitulată „The Sad Fortunes of the Reverend Amos Barton“, susținând că era scrisă de un „prieten preot“.

Editorul i-a scris, spunându-i că va publica povestirea și felicitându-l pe acest nou scriitor pentru că era „demn de onoarea de-a fi publicat și plătit“. Așa a început o nouă etapă în cariera literară a lui Eliot. Voia să rămână incognito cât mai mult, bucurându-se de avantajele de-a fi anonimă și inaccesibilă. Pseudonimul ei i-a permis să transcendă rolurile de gen victoriene și să-și croiască o sferă mai largă în viață.

Într-o seară, la o petrecere, Lewes a citit tare o povestire captivantă de-a lui Eliot și i-a rugat pe oaspeții săi să ghicească ce fel de om era autorul. Toți au ajuns la concluzia că povestirea era scrisă de un bărbat – un cărturar de la Cambridge, bine educat, un pastor căsătorit și cu copii. (Răspunsuri asemănătoare s-au primit și când povestirile lui Eliot au fost trimise altor scriitori. Numai Charles Dickens s-a gândit că autorul trebuia să fie femeie. Numai el s-a prins.)

Îmi place să-mi imaginez scena: într-un apartament cu tavane înalte, vreo doisprezece oaspeți șezând comod pe sofale cu perne și în fotolii, sorbind din pahare, uitându-se pe furiș unul la altul în timp ce ascultă o povestire a unui scriitor necunoscut, cu ochii ațintiți la flăcările din cămin, purtați de visare, încearcă să ghicească sexul autorului și dau greș.

În mult apreciată ei capodoperă, *Middlemarch*, pe care Virginia Woolf a descris-o, într-o frază foarte citată, ca pe „unul dintre singurele romane englezești scrise pentru oameni mari“, Eliot a creat un personaj impresionant numit Dorothea. E inteligentă, pasionată, generoasă și ambițioasă – după toate probabilitățile, o reprezentare a autoarei însăși. Pentru feministele din viața academică e o dezamăgire continuă că nici Dorothea,

nici alte personaje feminine ale lui Eliot n-au avut parte de succesul și libertatea de care s-a bucurat ea. Dar o scriitoare are oare nevoie să creeze modele fictive care să le inspire pe cititoarele sale? Ca toate povestitoarele iscusite, Eliot găsea o plăcere deosebită în a combina provocarea cu compasiunea. „Dacă arta nu lărgeste sfera compasiunii omenești, atunci nu are nici un rol moral“, scria ea. Contrar părerii comune, nu era omul care să disprețuiască tot ce era considerat femeiesc. Deși avea trăsături masculine, un pseudonim masculin la care ținea, o anumită prejudecată împotriva scriitoarelor și o impertinență ce era socotită, la vremea respectivă, mai potrivită pentru un bărbat, se bucura din plin de feminitatea ei. Tocmai această combinație stranie îi fascina pe cei care o întâlneau.

După moartea lui Lewes, s-a măritat cu un bărbat cu douăzeci de ani mai tânăr decât ea, având preocupări intelectuale comune. Precum Zelda Fitzgerald, se îndrăgostea mai întâi de mintea unui bărbat; precum Ayn Rand, putea fi tiranică în relațiile intime. A murit la scurt timp după aceea, în 1880, la vârsta de șaiszeci și unu de ani. A fost înmormântată în cimitirul Highgate, într-o zonă rezervată disidenților religioși – negăsindu-și locul nici în moarte.

Louisa May Alcott și George Eliot, două scriitoare contemporane cu o pasiune comună pentru povestit, una dintre ele privită ca vocea scriiturii feminine, iar cealaltă cunoscută ca o autoare defeminizată – amândouă la fel de neconvenționale în felul lor. Ele mi-au reamintit, în alt secol și altă cultură, că o femeie poate urma o altă cale decât căsătoria convențională și condiția

de mamă. Poate căsătoria este mai puțin un aranjament legal sau o instituție socială, cât o carte ce își așteaptă interpretarea. Fiecare cititor sau cititoare împrumută textului propria perspectivă și citește până la urmă povestea cu totul altfel.

Una albastră, una roz

La doi ani după ce am spus „Da“ în Berlin, tremur lăca o frunză pe podeaua băii din Istanbul. Plăcile de faianță de pe pereți au culoarea smaraldului și sunt presărate cu liane de iederă de un verde închis, un decor foarte potrivit când te simți ca o frunză.

Mi-am petrecut ultimul an și jumătate predând la Universitatea din Arizona, ca profesor titularizabil cu normă întreagă la Departamentul de Studii despre Orientul Apropiat. Mutarea din răcorosul Ann Arbor în însoritul Tucson a impus o schimbare radicală în garderoba mea, care – slavă Domnului – era alcătuită doar din două valize. În tot acest timp am făcut întruna naveta între Tucson și Istanbul, iar acum iată-mă aici, stând sprijinită cu spatele de cadă, respirând adânc ca să-mi liniștesc bătăile înnebunite ale inimii.

Țin în mână un obiect micuț. Pare ciudat să atribui atâta importanță unui obiect atât de mic și pe deasupra din plastic, însă așa stau lucrurile. Pe spatele cutiei în care era ambalat scrie: „Două linii apărute pe ecran indică sarcina. O singură linie albastră indică absența ei“.

Dar deocamdată evit să mă uit la ecran, concentrându-mă în schimb asupra oricăror alte detalii neînsemnate, precum data expirării sau producătorul. E fabricat în China. De aia n-a costat decât o treime din

prețul celorlalte teste de sarcină pentru acasă de la farmacie. Mă întreb cât de sigur e. Nu scrie oare în ziare că jucăriile fabricate în China produc alergii? Dar testele de sarcină chinezești ar putea oare furniza rezultate pozitive false?

Mai interesată de siguranța produsului din mâna mea decât de propria mea stare, privirea îmi alunecă spre micul cadran alb. Ușurare. O, ce bine! Nu se vede decât o singură linie. Albastră. Nu eram pregătită pentru a doua. Dar o bănuială sâcâitoare îmi stăruie într-un cotlon al minții și ceva îmi spune să nu mă grăbesc să mă bucur încă. Apoi, exact cum mă temeam, după ceva timp, apare linia roz.

De ce nu se ivește întâi linia roz și abia după aia cea albastră? Sau de ce nu apar amândouă odată? Așteptarea ar fi mai scurtă și neliniștea mult mai mică. Oare producătorii chinezi au conceput testul astfel ca să-l facă mai incitant pentru femei?

Îmi trebuie câteva minute ca să încetez cu cârtelile împotriva producătorilor chinezi și să-mi accept situația. Încet, dar sigur, mintea mea înțelege ceea ce inima a acceptat deja: sunt însărcinată.

Și-acum? Simt nevoia să vorbesc cu cineva, însă cu cine? Primul gând care-mi trece prin cap e să mă consult cu Degețicile mele. Dar renunț repede la idee. Nu pot să le spun nimic încă. Mai ales lui Milady Cehoviana Ambițioasă, care mă tem că va dărâma toată casa. Nici Domnișoarei Cinica Doctă, cu siguranță nu pot să-i spun nici ei. Chiar și să vorbesc cu Doamna Derviș pare o idee proastă. Nu-mi va da nici un sfat ca să ies din necaz, în schimb va avea pretenția să rezolv totul de una singură. Dar sunt prea speriată pentru asta.

Cu cine aș putea vorbi, dacă nu pot vorbi cu ele?

Atunci îmi amintesc de Mama Budincă de Orez. E singura dintre Degețici care știe ceva despre copii și sarcină. Dar pe unde o fi acum? Ce-o fi făcând? N-am mai vorbit cu ea din noaptea aia, sub ramurile Copacului-Creier. Trebuie s-o văd urgent. Dar oare va dori să vorbească cu mine? Sunt sigură că e încă foarte supărată și va refuza să răspundă dacă îi trimit o invitație. Cred că ar trebui să mă duc s-o caut.

Apuc din nou o lumânare pâlpâitoare și cobor în labirintul sufletului meu. Ca și înainte, totul mi se pare foarte derutant acolo jos, unde nu sunt indicatoare de străzi și nici semafoare. Nu știu unde locuiește Mama Budincă de Orez și nu-mi pot închipui cum arată casa ei.

După vreo oră de colindat reușesc s-o găsesc. E făcută dintr-o cutie de lapte ce perdele de dantelă la ferestre și ghivece cu lalele, garoafe și zambile pe pervazuri. Apăs pe butonul soneriei. Cântă o melodie veselă ca trilurile de păsări.

— Ce vrei? întrebă când deschide ușa și dă cu ochii de mine.

Poartă o rochie cu trandafiri și are părul prins în creștet cu clame de toate culorile. Parcă s-a mai îngrășat puțin. În picioare are niște papuci fucsia cu pompoane. Poartă un șorț de bucătărie roșu cu buline albe, care are scris pe piept: „Super-bucătăreasa“. Un miros divin răzbate din casă. Ceva dulce și fructat.

— Vreau să-mi cer iertare că ți-am frânt inima, spun spășită. Nu știu cum să mă revanșez și mă tem că acum s-ar putea să fie prea târziu. Avem de vorbit urgent despre ceva. Pot să intru?

— Îmi pare rău, zice ea cu răceală. Mă cam grăbesc și n-am timp de tine.

Apoi aruncă o privire peste umăr, spre blatul de bucătărie, de parcă s-ar pregăti să-mi trântească ușa în nas. Poate chiar se pregătește.

— Am niște mâncare pe foc, spune. Fac chebap de vită cu anghinare. E o rețetă specială și cere mare atenție. Mai fac și niște marmeladă de căpșuni. Dacă fierbe prea mult, se zaharisește. Trebuie să mă întorc la treabă.

— Așteaptă puțin, te rog.

Vorbele mi se împotmolesc în gâtleej, însă reușesc până la urmă să articulez o frază inteligibilă:

— Ascultă, nu știu ce să fac și sunt speriată. Simt nevoia să vorbesc cu cineva, dar nici o altă Degețică n-o să înțeleagă. Numai tu mă poți ajuta.

— Și de ce, mă rog? Întrebă ridicând dintr-o sprânceană.

— Pentru că sunt însărcinată.

Ușa se deschide dintr-odată larg, un țipăt de încântare străpunge văzduhul și Mama Budincă de Orez dă fuga afară, cu chipul plin de însuflețire și brațele desfăcute. Țopăie încolo și-ncoace de bucurie. N-am văzut niciodată pe cineva care să primească o veste cu atâta vioișie și o clipă mă tem că și-a pierdut mințile.

— Felicitări! strigă privindu-mă cu ochii mari, ca un copil la circ.

— Ascultă-mă, te rog. Minte mi-e atât de confuză, că nu știu ce să fac sau cum să mă simt. Cred că nu eram pregătită pentru așa ceva, știi doar.

— Grozav! Fantastic! O, fii binecuvântată! țipă iar. Intră, lasă-mă să te servesc cu ceva. Trebuie să mănânci mai mult acum.

În ora următoare nu fac decât să înfulec. Deși nu mă poate convinge să mănânc carne, mă pune să devorez o felie zdravănă de tartă cu brânză și zmeură, apoi îmi

îndeasă în gură pateuri de casă și lingurițe de marmeladă. Când e pe deplin convinsă că nu mai sunt în stare să mănânc nimic, se lasă pe spătarul scaunului, cu un aer dintr-odată serios.

— Măi, măi. Vasăzică așa stau lucrurile, spune. Deci vrei să te-ajut?

Nu-mi place schimbarea din glasul ei, totuși încuviințez din cap.

— Bine, o să te-ajut. Dar cu o singură condiție.

— Care?

— Să fie o schimbare de regim politic. Nu mai trăim sub legea marțială, s-a înțeles? S-a terminat cu lovitura de stat.

— Sigur, nici o problemă, spun docilă ca o oaie. Mi-am dorit mereu să văd Corul Vocilor Discordante evoluând spre o democrație matură. Va fi începutul unei noi ere.

— Ei, aici..., spune ea, cuprinsă dintr-odată de un acces de tuse.

— Ți-a rămas ceva în gât?

Mama Budincă de Orez se îndreaptă de spate.

— Trebuie să clarific un lucru, spune. Eu nu militez pentru democrație. De fapt, vreau să mă întorc la monarhie, doar că de data asta eu voi fi regina.

Probabil glumește. Sunt gata să-i râd în nas, însă ceva din privirea ei mă oprește în plin avânt.

— Cât am fost oprimată era democrație? întrebă ea. De ce aș tolera un stat democratic acum, când sunt la putere? Ochi pentru ochi și dinte pentru dinte. A venit timpul să trâmbițez vestea!

Dintr-odată mi se pare enervantă, aproape înspăimântătoare.

— Du-te și fă-mi o coroană de aur, spune. Nebunele alea două ale tale nu mai sunt la putere. O să le trimit să putrezească la Alcatraz!

— Există un Alcatraz înăuntrul meu? întreb.

— Nu, dar o să-l construiesc eu, zbiară ea. În sfârșit s-a întors roata! *Je suis l'État!*¹

Pe drumul de întoarcere, mă opresc pe la Domnișoara Cinica Doctă și-i dau vestea. Mă ascultă fără un cuvânt, albă la față ca o foaie de hârtie. Mergem împreună până la apartamentul lui Milady Cehoviana Ambițioasă și o prevenim în legătură cu apropiata preluare a puterii.

— Nu poți să te descotorosești de noi așa, spune Milady Cehoviana Ambițioasă cu glas stins.

— Nu poți să ne faci așa ceva, repetă Domnișoara Cinica Doctă ca un papagal nevrozat.

— Nu pot să fac nimic, spun. Sarcina a schimbat totul. Din clipa asta s-a terminat cu lovitura de stat.

Mai întâi, înăuntrul meu a fost oligarhie, apoi lovitură de stat.

Acum s-a înstăpânit monarhia peste Tărâmul Meu Interior.

---

1. Statul sunt eu! (în fr., în orig.) (n.a.)

PARTEA A CINCEA

Minunata capitulare

Jurnal de sarcină

Săptămâna a 5-a

Mama Budincă de Orez s-a urcat astăzi pe tron. Se plimbă încolo și-ncoace cu o coroană pe cap și ține în mână un sceptru nu mai mare decât un băț de chibrit. Ca să pară mai înaltă, s-a apucat să poarte pantofi cu toc. Când trebuie să ajungă dintr-un loc într-altul, o car pe un palanchin. Femeia timidă și îmbujorată pe care am cunoscut-o în avion a dispărut. I-a luat locul o tirană.

Cel dintâi edict al Maiestății Sale Regina a fost să adopte o nouă constituție. Iar primul articol spune așa: „Să fii mamă este o misiune Sfântă și Preacinstită, și ar trebui tratată ca atare“. Indiscutabil, intangibil, inalterabil.

De acum, chiar și cea mai mărunță critică la adresa căsătoriei și maternității va fi pedepsită prin lege. Cărțile lui Simone de Beauvoir au fost confiscate și arse într-un foc uriaș. Sylvia Plath, Dorothy Parker, Anais Nin, Zelda Fitzgerald și Sevgi Soysal sunt interzise cu asprime. Nu mi se dă voie să citesc din nici una în timpul sarcinii.

O singură carte îmi dă voie Mama Budincă de Orez să țin aproape.

— Citește *Little Women*. O să-ți reamintească importanța legăturilor de familie și o să te pregătească astfel pentru condiția de mamă, spune ea.

— Dar am citit-o cu multă vreme în urmă, mă plâng eu.

— Atunci recitește-o.

Înțeleg că pentru Mama Budincă de Orez nu există nici o diferență între a citi o carte și a împleti un pulover. Așa cum poți să împletești același model iar și iar, să gătești aceeași rețetă ani în șir, poți să te mulțumești și cu câteva cărți în bibliotecă și să le „recitești” iar și iar.

Săptămâna a 6-a

Săptămâna asta am învățat că „grețurile de dimineață” nu trebuie să apară neapărat dimineața. Pot să vină oricând.

— Mamă Budincă de Orez, mă simt tot timpul obosită și somnoroasă – de parcă aș căra un sac cu pietre, spun. Cum o să rezist?

Lovește cu sceptrul în podea, cu o bufnitură atât de răsunătoare, că pământul se cutremură sub picioarele mele.

— O să rezisti exact ca mamele, bunicile și străbunicile noastre. Dar țărâncile care nasc pe câmp după o zi lungă de muncă, ele cum rezistă? Taie cordonul ombilical cu ce le cade în mână și se întorc la plivitul câmpului fără să se plângă cătuși de puțin.

Arăt eu ca o țărancă eroină? Nici măcar nu sunt în stare să deosebesc orzul de hrișcă. Dar nu îndrăznesc să-i reamintesc lucrul ăsta.

— Fii recunoscătoare că nu te-ai născut elefant, spune Mama Regina. Dacă ai fi o femelă de elefant, ai fi însărcinată douăzeci și două de luni! Mulțumește-i stelei tale norocoase!

Tristă cu nu sunt țărancă, dar fericită că nu sunt elefant – iată suma dispoziției mele de săptămâna asta.

Săptămâna a 8-a

Nu mă interesează mâncarea, doar gustările. Însă cum cele mai multe dintre ele au o grămadă de calorii, mi-e teamă să nu ajung ca femeia aia durdulie de pe vapo-rașul cu aburi.

Ca să iau totuși niște gustări mai sănătoase, mă duc la cumpărături: biscuiți cu conținut scăzut de grăsime, covrigei cu conținut scăzut de grăsime, lapte cu conținut scăzut de grăsime, iaurt cu conținut scăzut de grăsime, brânză cu conținut scăzut de grăsime... și biscuiți din făină de orez fără sare. Când ajung acasă, Mama Budincă de Orez sare de pe tron și îmi inspectează sacoșa.

— Ce sunt astea?

— Nimic, ceva de ronțăit, zic.

Îmi azvârle imediat sacoșa pe fereastră.

— Să-ți fie rușine! Ar trebui să-ți crape obrazul! Fără sare, fără zahăr, cu conținut scăzut de grăsime, fără grăsime. Ce-i asta? Suntem la o clinică de slăbit aici? Nu cumva Blue Belle Bovary îți bagă prostiile astea în cap? Să nu îndrăznești s-o ascuți pe fufa aia!

Confuză și rănită, mă gândesc cum să-i răspund mai bine sau dacă să-i răspund în vreun fel.

— Prioritatea ta e să mănânci ce-i face bine copilului, încheie ea. Ce dacă sari de la mărimea 40 până la 52, cui îi pasă?

Obrajii îmi ard de vinovăție. Oare să aibă dreptate? Am pus silueta înaintea sănătății copilului meu? Maies-tatea Sa Regina mă învață un adevăr uman profund, și anume că maternitatea are un pseudonim: vinovăție.

Doar ca să scap de vinovăție, mănânc o cutie uriașă de fursecuri cu alune de pădure. Deși nici măcar nu-mi plac alunele de pădure.

Săptămâna a 12-a

La televizor, Christiane Amanpour interviuează copii din Africa rămași orfani după ce părinții lor au murit de SIDA. Echipa CNN s-a chircit într-o colibă de chirpici și și-a așezat camerele pe paiele de pe jos. Peisajul e sălbatic, nemilos. Cu un șervețel în mână, mă uit și plâng.

În ultima vreme, tot soiul de lucruri îmi stârnesc lacrimile. O pereche de pantofi – niște teniși Converse de un albastru decolorat – atârână de stâlpul de electricitate de după colț și de fiecare dată când trec pe lângă ei mă cuprinde un sentiment de tristețe. Mă întreb ai cui or fi fost. Cum or fi ajuns acolo? Fie că plouă, fie că e senin, ei sunt mereu acolo – singuri-singurei, atât de vulnerabili, atât de solitari.

Nu sunt numai tenișii. Băieții care se brutalizează unii pe alții la locul de joacă, două pisici fără stăpân care se bat pe o bucată de carne la tomberon, vânzătorul ambulant kurd numai piele și os care vinde castane prăjite pline de viermi, doamna în vârstă care scutură covoarele pe fereastră și îi umple pe trecători de praf, ghețarii care se topesc în Antarctica, poluarea atmosferei, conflictele din Palestina, o bucățică de pâine strivită de pământ. Totul, absolut totul e atât de tulburător. Lumea se sfărâmă între degetele mele precum gresia în bătaia vântului și zilele îmi sunt pline de melancolie.

La știrile serii apare un câine – un pui de terier cu urechile maro și restul corpului alb. Are o fundă uriașă

și țipătoare la gât. Stăpâna lui e o profesoară de chimie ieșită la pensie. Când doamna chimistă cântă la pian, cățelușul se așază la picioarele ei și se apucă să urle în ritmul muzicii.

Urmăresc scena și ochii mi se umplu de lacrimi.

— De ce mai plângi acum? mă întrebă Eyup, care se apropie deja de limita faimoasei lui răbdări.

— Sărmanul cățeluș, bâigui printre suspine.

— Unde vezi c-ar fi sărman? E probabil mai bine hrănit decât mii de copii care se culcă flămânzi în fiecare seară.

— Mii de copii se culcă flămânzi în fiecare seară, repet, gata să izbucnesc în lacrimi.

— O, Doamne, n-ar fi trebuit să deschid gura, spune Eyup moale.

Nu mă înțelege. Cum să-l fac să înțeleagă că mi-e milă de cățeluș? Mi-e milă de toți terierii cu funde țipătoare la gât. Foamea noastră după o fărâmă de faimă, neputința noastră de-a ne obișnui cu gândul că suntem muritori, izgonirea noastră din Grădina Raiului – plămânii mi se umplu de greutatea de-a fi doar o simplă ființă umană. Mă sufoc.

Săptămâna a 16-a

Mama Budincă de Orez îmi întinde o cutie cu CD-uri.

— Ia-le și ascultă-l pe fiecare de cel puțin trei ori, îmi ordonă.

Mă uit la cutie și îngaim:

— Dar nu-mi place opera.

— Nu sunt pentru tine, sunt pentru copil, spune ea deschizând CD playerul și dând sonorul la maximum.

O clipă mai târziu, muzica din *Pescuitorii de perle* de Georges Bizet se revarsă în încăpere și în întreg cartierul.

Femeia care bate covoare peste stradă scoate capul pe fereastră și se uită în dreapta și-n stânga, încercând să-și dea seama de unde vine vocea aia bărbătească profundă. Fața i se descompune dintr-odată când realizează cu groază că muzica vine din apartamentul nostru. Îngustându-și ochii negri și pătrunzători, privește prin fereastră până în adâncul sufletului meu, ce tremură în mine.

— Ai putea să dai puțin mai încet? o implor pe Maiestatea Sa.

— De ce? Copilul dă și el prima dată de gustul culturii... și învață franceza. Copiii sunt în stare să prindă tot felul de sunete cât se află în pânțele mamei, știi lucrul ăsta?

Pune un alt CD. Auzim răpăitul ploii pe un acoperiș, urmat de behăitul caprelor și de clinchetul tălăngilor în depărtare.

Întreb înspăimântată:

— Ce-i asta?

— Sunetele liniștite ale Mamei Naturi, răspunde Mama Budincă de Orez. Sunt înregistrate special pentru femeile însărcinate. Au un efect calmant asupra lor. Sunt un somnifer perfect.

— N-am nici un fel de probleme cu somnul, dimpotrivă, dorm o grămadă, spun încercând să gândesc, încercând să-mi păstrez calmul.

Nu știu ce părere are copilul, dar pe mine sunetele astea încep să mă calce pe nervi.

— Păsările care ciripesc într-o pădure tropicală australiană mie mi se par anti-somniferul perfect.

— Atunci ce vrei să asculți? întrebă.

— Punk, postpunk, industrial metal. Asta e muzica pe care o ascult întotdeauna în timp ce îmi scriu romanele. Mi-ar prinde bine o doză de Pearl Jam, Chumbawamba, Bad Religion...

— Nici gând, spune ea strâmbându-se. Uită de toate zgomotele alea vulgare. Nu scrii un roman. Faci un copil.

Așa că toată săptămâna, Kuzguncuk – unul dintre cele mai pașnice cartiere vechi din Istanbul – răsună de mugete de vaci, măcăit de rațe, țipete de bufnițe și arii franțuzești.

Săptămâna a 18-a

Nu mai plâng atât de des, însă acum mi se pare că totul miroase ciudat. Ca un câine de vânătoare căruia i s-a dat drumul în pădure, cu nările fremătând, îmi petrec ziua adulmecând mirosuri: un pic de ghimbir într-o oală uriașă cu supă de legume, duhoarea de alge chiar și când sunt la kilometri distanță de țărm, izul de moare de pe tejgheaua unui magazin aflat la cinci cvartale depărtare. Umblu pe străzi ca Jean-Baptiste Grenouille din *Parfumul* lui Patrick Suskind.

Dintre toate mirosurile, e unul care îmi întoarce stomacul pe dos și mă face să o iau la fugă în direcția opusă: cel de nucă-de-cocos.

Cine și-ar fi închipuit vreodată că Istanbulul miroase a nuci-de-cocos! E ca și când orașul ar fi fost construit pe o insulă tropicală. Nucile-de-cocos și aroma lor dulceagă sunt peste tot: în săculețele care atârnă de oglinzile retrovizoare ale taxiurilor, în săpunurile lichide folosite în toaletele publice, în fulgii mici și albi care

ornează prăjiturile, în lumânările parfumate care decorează cafenelele și restaurantele și în fursecurile promoționale pe care supermarketurile le oferă clienților. De când au devenit turcii așa de mari amatori de nuci-de-cocos?

Istanbulul e o imensă nucă-de-cocos tăiată în două. Partea asiatică e una dintre jumătăți și cea europeană e cealaltă. Nu găsesc nici un loc unde să mă ascund.

Săptămâna a 20-a

Am aflat sexul copilului. O să fie fată.

Sunt fericită. Eyup e fericit. Mama Budincă de Orez e încântată.

— E mai ușor să îmbraci fetițele și mult mai distractiv, spune ea cu ochii umezi.

Fetițele sunt îmbrăcate în roz pal, roz închis și fucsia, pe când băiețelii sunt îmbrăcați în albastru închis, maro și acvamarin. Pentru fetițe cumperi păpuși Barbie și servicii de ceai, pe când pentru băieți – kalaşnikovuri și tractoare. Mă întreb dacă pot să-mi cresc fiica altfel.

— Ce rost are să-ți bați capul cu asemenea lucruri inutile? spune Mama Budincă de Orez când îi împărtășesc gândurile mele. Chiar dacă îți îmbraci fiica în haine de culoarea safirelor sau smaraldelor, când va începe școala o să îmbrățișeze oricum rozul. Va dori să fie îmbrăcată la fel ca prietenele și personajele ei preferate. Barbie are o casă roz, Dora Exploratoarea are pantaloni scurți roz și Hello Kitty e de fapt Hello Roz! De ce te chinui să înoți împotriva curentului?

În noaptea aia visez că înot într-un râu la fel de roz ca vata pe băț. Nu am niciodată vise colorate sau cel puțin nu mi le amintesc. Mi se pare încântător să am un vis Tehnicolor, chiar dacă e în nuanțe de roz.

Săptămâna a 21-a

Mă duc pe furiș s-o văd pe Domnișoara Cinica Doctă. Iat-o, ca întotdeauna, într-un oraș fremătând de idei precum New Yorkul, în spatele unei uși de fier ornamentate, cu pereții acoperiți cu postere ce îi înfățișează pe Che Guevara și pe Marlon Brando. Poartă una dintre rochiile ei hippy cu franjuri. Un colier cu mărgele mari, albastre și violet, îi atârnă la gât.

— Ai un colier drăguț, îi spun.

— Îți place? A fost făcut de țărani care trăiesc la periferia orașului Machu Pichu. L-am cumpărat ca să-i susțin pe localnici în lupta împotriva capitalismului global.

Nu pot să nu zâmbesc. Mi-a fost dor de Domnișoara Cinica Doctă – singura Degețică pe care o cunosc în stare să treacă dintr-o suflare de la un simplu colier la analiza globalizării corporatiste.

— Deci, cum merge cu sarcina? mă întreabă ea.

— Bine, am văzut copilul la ecograf. E un sentiment minunat.

— Hmm, murmură Domnișoara Cinica Doctă.

— Dar mă simt puțin goală pe dinăuntru. Tot timpul dorm, plâng, mănânc sau miros nuci-de-cocos, spun cu o voce ușor tremurătoare. Adevărul e că mi-e dor de conversațiile noastre profunde.

Domnișoara Cinica Doctă își privește picioarele de parcă ele ar fi vinovate de situația asta.

— Noi două vorbeam despre romane, filme, expoziții și filozofie politică. Tu ponegreai totul, aruncai cu noroi în toată lumea, critikai hegemonia culturală... Am pierdut legătura cu cărțile. Mă rog, în afară de *Little Women*.

Domnișoara Cinica Doctă își aprinde o țigară, dar văzându-mi fața, o stinge imediat. Își amintește că m-am lăsat de fumat.

— Chiar ți-a fost dor de mine? întrebă.

— Nici nu știi cât!

— Și mie mi-a fost dor e tine. Citeam împreună ore întregi și bârfeam alți scriitori. Era distractiv. Acum nu mai reușim.

Cântărește ceva în mână și apoi îmi face dintr-odată cu ochiul.

— Hai să citim din Sevgi Soysal.

— Nu pot. E pe lista autorilor interziși, spun cu îndoială.

Domnișoara Cinica Doctă se înroșește la față de furie.

— Sigur glumești, zbiară ea. Femeia aia nu mai are nici o limită. Nimeni nu poate interzice o carte.

O aprob.

Deschizând la o pagină oarecare, Domnișoara Cinica Doctă citește și eu ascult cântecul de leagăn al glasului ei.

Tante Rosa era încredințată că va veni o zi în care mărul va fi măr, tatăl va fi tată, războiul va fi război, adevărul va fi adevăr, minciuna va fi minciună, iubirea va fi iubire, în care să te sature și să te revolți și să te revolți și să te revolți și să te revolți, în care tăcerea va fi tăcere, nedreptatea va fi nedreptate, ordinea va fi ordine și căsătoria va fi căsătorie.

Săptămâna a 22-a

Nu știu cum a aflat Maiestatea Sa Regina că am vizitat-o pe Domnișoara Cinica Doctă, dar a aflat. Totuși n-a făcut nici o criză, cum mă temeam.

— Deci ți-a fost dor să citești, spune cu un oftat, de parcă gândul ăsta ar fi obosit-o, apoi scoate o cutie din buzunarul hainei.

— Ce-i asta? întreb.

— Ți-am cumpărat un cadou, răspunde ea. M-am gândit că s-ar putea să-ți placă.

În clipa când desfac ambalajul, din el cade o carte: *Eu și copilul meu*. Se pare că Mama Budincă de Orez a citit-o mai întâi. Unele fraze sunt subliniate, unele capitole sunt însemnate cu stelute: „Pregătirea camerei copilului“, „Rețete grozave de piureuri“. Îi mulțumesc și o pun jos. Am s-o citesc cândva.

Lipsa mea de entuziasm nu-i scapă Mamei Budincă de Orez.

— Bine, recunoaște ea. Poate că am exagerat când ți-am interzis toate cărțile și am ars toate foile și stilourile din casă.

Nu zic nimic.

— De felul tău, ești obișnuită să te exprimi prin scris. Așa că am o sugestie. De ce nu-i scrii copilului tău?

Încuviințez zâmbind. E cel mai bun sfat pe care l-am primit vreodată de la Înălțimea Sa.

Săptămâna a 25-a

Dragă copilă (fiindcă nu-ți știi încă numele, sper să nu te superi că-ți spun așa),

E prima scrisoare pe care ți-o scriu. Am citit odată că unele triburi tradiționale perpetuează credința că fiecare copil trebuie să-și aleagă părinții. Am râs de ideea asta, însă acum mi se pare plauzibilă. Mi te închipui stând în cer împreună cu îngerii și răsfoind un catalog uriaș, legat în piele, cu

fotografii ale posibilelor mame. Sub fiecare fotografie se află o scurtă descriere. Îngerii întorc paginile cu înfinită răbdare. Tu cântărești toate candidatele cu ochi de cumpărătoare.

— Nu asta, spui. Nu, nici asta...

Doctorițe, ingineri, casnice și femei de afaceri ți se perindă prin fața ochilor. Deși sunt multe candidate eligibile, femeile care își fac bine meseria și sunt foarte educate, le ignori.

Chiar atunci un înger întoarce pagina și se ivește fotografia mea. Nu e una foarte bună, părul îmi e – din nou – ciufulit și machiajul neglijent. Port hainele mele de ceapă. Sub fotografia mea e o descriere: *Zăpăcită, personalitate haotică, inclinată spre momente de iraționalitate, trebuie să se regăsească și caută întruna răspunsuri. Adoră să spună povești. Scriitoare. Editorialistă. Literată.*

Arătând cu degetul spre fața mea, zici:

— Cu asta s-ar putea să mă distrez. Stai să mă uit mai bine.

Nu știi de ce m-ai ales tocmai pe mine dintre toate mamele posibile din lume. Poate că ești o fată cam nebunatică. Ideea unei mame perfecte ți se pare plictisitoare. Sau poate că mă cunoști mai bine decât mă cunosc eu însămi. Poate că vezi potențialul din mine. Poate că vrei să mă ajuți să-mi depășesc lipsurile. Poți să fii îndrumătoarea mea, cea mai bună profesoară a mea.

Cum am spus, nu știu de ce m-ai ales, dar vreau să știi că mă simt onorată. Sper să nu te fac niciodată să-ți regreti decizia și să spui: „Dintre toate mamele din lume, de ce-a trebuit s-o aleg tocmai pe asta?”.

Mama ta iubitoare, care așteaptă
cu nerăbdare sosirea ta,

Elif

Săptămâna a 28-a

Mama Budincă de Orez insistă să fac yoga prenatală. Zice că trebuie să învăț tehnici de respirație.

— Respir foarte bine, nu-ți face griji, spun.

Dar e foarte pornită. Vrea ca nașterea să fie la fel de naturală și de sănătoasă precum cele pe care e încredințată că le-au avut stră-străbunicile noastre în trecut. Nu-i atrag atenția că înaintașele noastre nu studiau sutrele înainte de-a intra în travaliu.

Săptămâna a 29-a

La cursul de yoga sunt zece femei. Nouă dintre ele au niște burți enorme. Fie sunt aproape de termen, fie cursul ăsta te face să te umfli ca un balon cu aer cald. Poate că, încercând să ne învețe tehnici de respirație, instructora ne umple cu aer cald.

Singura femeie din încăpere care nu e gravidă este instructora: o braziliancă athletică și veselă, cu păr negru, lung și cârlionțat. Zâmbetul ei alb ca perla mă întâmpină când mă prezintă grupului.

— Să le urăm bun venit în cercul iubirii lui Elif și copilului ei, spune și închide ochii, îndepărtându-se deja.

— Bună, le spun femeilor din grup, însă și ochii lor sunt închiși.

— Mai întâi ne vom purifica chakrele. Ne vom întări energiile personale. Apoi vom practica tehnicile de respirație Pranayama. Vom simți ridicarea de la Sushumna spre cap și după aceea ne vom uni cu Sahasrara.

Neavând nici cea mai vagă idee ce trebuie să fac, dar copiind mișcărilor celorlalte, mă așez turcește pe podea,

încid ochii și încerc să mă concentrez asupra acestui nou limbaj.

— Acum să simțim aura care ne învăluie trupurile ca o mânășă caldă, spune profesoara. Simțiți cât de delicată este, aproape mătăsoasă?

Spre uimirea mea, simt ceva, o nouă prezență, însă nu îmi învăluie delicat trupul, ci mai degrabă mă împunge grosolan în umăr.

— Să-i spunem cu toatele „ne bucurăm că te vedem“ acestei energii delicate, continuă profesoara.

— Mă bucur că te văd, murmur.

— Asemenea, vine imediat un răspuns care mă face să tresar.

Vocea mi se pare ciudat de familiară. Bănuitoare, deschid un ochi și o descopăr pe Milady Cehoviana Ambițioasă stând pe umărul meu stâng și zgâindu-se la mine.

— Ce faci aici? Îi șoptesc fioros.

— O, nimic. N-am vorbit de mult și eram curioasă ce mai faci cu viața ta.

— Păi, iată-mă aici.

— Probabil ai o grămadă de timp la dispoziție dacă-ți pierzi vremea cu aiureala asta, spune. Ultima oară când te-am văzut scriai romane. Și acum, uită-te la tine.

Nu știu ce să răspund, așa că aștept să văd cum continuă.

— Vino, ar trebui să scrii chiar acum. Povestiri, idei, intrigi, lumea imaginației... Toate te așteaptă. Ce cauți aici, desfundând chakre și bolborosind cuvinte indiene pe care nici măcar nu le înțelegi? Of, mai bine mă ascultai când te-am rugat să te duci să-ți legi trompele uterine.

Între timp, profesoara spune plină de zel:

— *Yoga* înseamnă „a uni“ în limba sanscrită. Scopul nostru e să asigurăm unitatea trupului, minții și sufletului.

Milady Cehoviana Ambițioasă pufnește.

— Cum rămâne cu unitatea Degețicilor? Suferim sub cea mai rea dintre monarhii.

— O, te rog, scutește-mă, zic. Dictatura voastră militară a fost chiar mai rea.

— Și acum vom pătrunde în tărâmul interior, unde vom medita asupra bățăilor inimii, spune profesoara, și vom deveni Una cu universul.

— Eu plec, spune Milady Cehoviana Ambițioasă. Tu n-ai decât să rămâi și să devii Una cu cine poftești la 250 de lire pe ședință.

Neluându-mi în seamă încercările de-a spune ceva, sare pe pervazul ferestrei, îmi aruncă un salut militar și dispare. Închid ochii și stau nemișcată, însă degeaba. Nu mai sunt în stare să mă las în voia cursului. Poate că Milady Cehoviana Ambițioasă are dreptate. Nu sunt în stare să mă unesc nici măcar cu Degețicile dinăuntrul meu, darămite cu universul.

Săptămâna a 32-a

Ies la cumpărături cu Mama Budincă de Orez și petrec ore întregi în magazinele pentru gravide. Nu știam că există o întreagă industrie a modei pentru bebeluși, cu atâtea colecții sofisticate și moderne. Sunt atât de drăguțe și de scumpe, mai ales când îți dai seama că fiecare dintre articolele de designer va fi purtat numai câteva săptămâni, ca să nu mai spunem că va fi împrășcat tot timpul cu vomă, bale și pipi.

Mă întreb de câte dintre produsele astea pentru bebeluși avem într-adevăr nevoie. Răzuște de plastic care măcăie în cadă, perne încălzitoare din lână merinos organică, halate de baie ecologice pentru vară, halate

de baie ecologice pentru iarnă, clopoței speciali de prins la căruț, perii netoxice pentru curățarea răzuștelor din cadă, opritoare în formă de dinozauri care să împiedice ușile să se trântescă, stickere în formă de planete și stele pentru tavanul camerei copilului...

Toate zorzoanele astea o atrag pe Mama Budincă de Orez ca un magnet. Aleargă de la un magazin la altul, cu cartea mea de credit în mână, hotărâtă să cheltuiască și ultimul cent pe care-l mai am pe lucruri roz drăgălașe pentru bebelușe. E atât de prinsă de febra cumpărăturilor, că îmi vine să fug de ea. Dar unde? Poate oare vreo gravidă să se ferească de latura ei maternă?

Săptămâna a 34-a

Săptămâna asta aflu ce subiect vast e inteligența unui bebeluș pentru o viitoare mamă. Înălțimea Sa e observată de chestia asta. Pastile cu Omega-3, capsule cu ulei de pește și un soi de lichid care răspândește cel mai grețos miros... Îmi tot vâra chestiile astea pe gât, încredințată că, dacă înghit destule, copilul o să aibă un coeficient de inteligență ridicat.

— Caviarul e cel mai bun, spune ea. Dacă o femeie însărcinată mănâncă în fiecare zi două lingurițe de caviar, sunt șanse ca bebelușul să iasă geniu.

— După teoria ta, oamenii care trăiesc pe lângă Marea Caspică trebuie să fie fantastic de deștepți, zic.

Îmi concediază sarcasmul cu o fluturare din mână, ca și cum ar alunga o muscă sâcâitoare.

— Fă doar cum îți spun, îmi ordonă.

Nu înțeleg obsesia pentru inteligență. Și nu doar a Mamei Budincă de Orez. În sălile de așteptare din cabinetele medicale, în programele de la televizor, pe bloguri

și site-uri, în ziare, peste tot și tot timpul, femeile însărcinate caută căi de-a mări inteligența copiilor lor.

— Să presupunem o clipă că teoria asta cu caviarul și inteligența ar fi adevărată, mă aventurez eu.

— Bine, se învoiește Mama Budincă de Orez.

— Să spunem că mamele din Turcia au creat acest „bebeluș superinteligent“. Ce se întâmplă atunci? Copilul se naște și, când crește destul ca să meargă și să vorbească, devine clar că e supradotat. E bun la muzică, pictură, sculptură, artă, matematică. Dar îi place și să citească, devorându-i pe clasici la cinci ani.

— Încotro bați? întrebă Mama Budincă de Orez bănuitoare.

— Mă întreb doar: ce se va întâmpla cu acești copii îndopați cu icre de pește într-un mediu care nu recompensează diferențele între indivizi și talentele ieșite din comun? Ce ironie mai e și asta să-ți dorești un copil deștept, dar să nu fii în stare să te porți cum trebuie cu un copil inventiv?

Mama Budincă de Orez izbește furioasă cu sceptrul.

— Gata! Știu de unde vin toate văicărelile și lamentările astea, spune. Ai stat de vorbă cu Domnișoara Cinica Doctă, nu-i așa? Te vezi cu ea pe ascuns, nu-i așa?

Roșind până în vârful urechilor, mă opresc și nu mai spun nimic.

Săptămâna a 36-a

E adevărat. Am continuat s-o vizitez pe Domnișoara Cinica Doctă pe-ascuns. Tragem perdelele, încuiem ușile și vorbim despre cărți – așa cum făceam în vremurile bune de odinioară. Ca două intelectuale în toată regula,

îi bombănim și îi ponegrim pe toți ceilalți, ținând fruntea sus, simțindu-ne precum cele mai strălucitoare becuri din candelabrul de cristal al societății. Mă stric de râs când Domnișoara Cinica Doctă își aruncă un cearșaf de pat pe umeri și își ia o păstaie de fasole verde drept sceptru. Imită grozav.

Într-o zi spune din senin:

— Te-ai întrebat vreodată de ce mamele vorbesc la persoana întâi plural când li se adresează copiilor?

— Ce vrei să spui?

— Fii atentă. Vorbesc tare caraghios. *Ne-am murdărit?* spun. *Ne e sete? Ne-am udat pantalonașii?*

Întind gâtul și ascult cu atenție.

— Dacă puștiul se împiedică și cade, mama începe: „Of, scumpete, *ne-am împiedicat?* Nu s-a întâmplat nimic, nu doare!“. De unde știe dacă doare sau nu? Doar n-a căzut ea, ci copilul!

— Mda, ai dreptate, zic.

— Copilul are un corp separat de al mamei lui și ca atare e o ființă ontologic diferită. Multe mame pur și simplu nu sunt în stare să accepte asta.

— E foarte adevărat, încuviințez.

Dintr-odată tonul i se îmblânzește.

— Fii pur și simplu tu însăși, spune ea. N-o lăsa pe Mama Budincă de Orez să te transforme într-o mamă-glob de zăpadă din aia de-a ei.

— Ce-i aia o mamă-glob de zăpadă?

— Știi, mamele alea pe jumătate isterice care le vorbesc copiilor pe un ton pițigăiat de broască de jucărie chiar și după ce au crescut. Care vor să-i alăpteze până merg la facultate. Maternitatea le-a luat mințile. Trăiesc într-un vid. Lumea lor e un glob de zăpadă. Colorat și draguț pe dinăuntru, fără îndoială, însă prea ocrotitor și înăbușitor. Să nu devii una dintre...

Lasă fraza neterminată.

— Cine? Eu? Niciodată! spun sigură pe mine.

— Puțin desparte maternitatea de fascism, mă prvine ea.

— Crede-mă, zic, nici măcar nu o să-i bag cu forța mâncare în gură fetei mele. Dacă nu vrea să mănânce, atunci n-o să mănânce. Am să-i las spațiu și libertate din belșug de la început. O să vezi ce mamă democrată voi fi.

— Bun, exclamă Domnișoara Cinica Doctă. Așa te vreau, Mare Eu.

Săptămâna a 38-a

Săptămâna asta am învățat că trupul unei gravide nu-i aparține ei, ci tuturor femeilor.

Acum câteva zile, când făceam cumpărături la băcănie, o doamnă în vârstă pe care n-am mai văzut-o în viața mea s-a apropiat, inspectând lucrurile din căruciorul meu.

— O, cumperi vinete! a exclamat cu o expresie de groază amestecată cu compătimire pe chip.

— Mda, am zis cu prudență.

— Dar conțin nicotină, a spus ea și s-a întors spre băiatul de prăvălie, de parcă el ar fi fost vinovat de această greșeală îngrozitoare. Cum poți să-i dai vinete? Du-le înapoi.

Băiatul de prăvălie a încuviințat din cap, acceptând autoritatea doamnei. Fără să mă consulte, mi-a luat vinetele din cărucior.

— Dă-i mai bine niște broccoli, a spus bătrâna doamnă.

Băiatul de prăvălie s-a conformat din nou.

— Și niște spanac. E foarte sănătos. O, și nu uita de ardei. Orice mâncare ai găti, pune întotdeauna ardei verde în ea.

În căruciorul meu au apărut o pungă cu spanac și jumătate de kilogram de ardei verzi.

— Ați terminat cu cumpărăturile mele? Acum pot să plec? am întrebat.

Amândoi mi-au zâmbit larg.

La fel mi se întâmplă și când mă duc la piscina din cartier. Toate femeile simt nevoia să spună ceva, orice, ca să mă ajute să trec peste încă o zi de sarcină.

— Ai grijă. Podeaua e foarte alunecoasă, zice una.

— Mai bine stai la umbră, zice alta prevenitor.

— Ai grijă să nu plonjezi cu burta înainte, zice cea de lângă ea.

— Să nu înghiți clor, adaugă altcineva.

Pe stradă, în autobuz, pe vapor, în cafenele și restaurante, femei total străine îmi oferă sfaturi. Dacă una dintre ele mănâncă ceva, îmi oferă imediat jumătate.

Pot să spun cât vreau „nu, mulțumesc“, ele tot insistă până când cedez. Așa că umblu prin oraș mâncând din sendvișurile și prăjiturile altor oameni. Nu contează că nu le-am întâlnit niciodată pe femeile astea sau că n-o să le mai văd niciodată. Cu gravidele nu se formalizează nimeni. Când nu se formalizează nimeni, nu există intimitate.

Săptămâna a 39,5-a

Un val de liniște s-a pogorât asupra mea. Curenți de aer mișcă încet vâlul de nori din zare și lalelele din Istanbul își leagănă florile liliachii, roșii și galbene. Dintr-odată, lumea e un loc splendid și viața e un

paradis. Zâmbesc atât de mult, că mușchii din jurul gurii mi-au slăbit.

Astăzi, când trec pe lângă stâlpul de electricitate, descopăr că tenișii Converse nu mai sunt acolo. Cineva trebuie să-i fi dat jos. Ce grozav! Ce plăcută e vremea, ce drăguți sunt oamenii, ce albastru e cerul. Ce minunată e lumea!

— Se numește hormonul fericirii, spune Mama Budincă de Orez. Este eliberat când o femeie se apropie de naștere.

Pentru prima oară în viață, îmi dau seama câtă putere au hormonii asupra noastră. M-am considerat întotdeauna un om care gândește, face alegeri, creează. Dar oare în ce măsură viețile și relațiile noastre, purtările și alegerile noastre sunt dirijate de hormoni? Dacă sunt în stare să-ți ridice moralul, pot oare să facă și contrariul, să te arunce în hăul tristeții? Însă viața e prea frumoasă ca să mă gândesc la astfel de lucruri tulburătoare, așa că pur și simplu n-o fac.

Săptămâna a 41-a

Panică! A sosit clipa și sunt îngrozită. Maiestatea Sa Regina face tot ce poate ca să mă liniștească, dar degeaba. O singură Degețică mă poate ajuta acum. Trebuie să vorbesc cu ea.

Cu burta la gură, atentă să nu alunec, cobor treptele spre pivnița sufletului meu. Acolo, într-un oraș la fel de spiritualizat ca Muntele Athos, în spatele unei uși de lemn, o găsesc pe Doamna Derviș, stând turcește pe o frunză de viță. Poartă niște sandale azurii în picioare și un Hu de argint la gât.

— Doamnă Derviș, putem sta de vorbă?

— Sigur, spune ea. Cuvintele sunt daruri pe care o ființă i le face alteia.

— OK, îți amintești când mă simțeam recunoscătoare că nu sunt elefant? Ei, acum îmi doresc să fiu.

Văzându-i expresia de pe chip, hotărâsc să abordez altfel problema.

— Nu sunt pregătită pentru nașterea asta și nu știu ce să fac. Nouă luni e un timp prea scurt.

— Mai întâi, liniștește-te, spune cu blândețe.

— Dar ce să fac?

— Nimic, zice ea.

— Nimic?

— Te-ai obișnuit atât de mult să faci tot timpul ceva, încât să nu trebuiască să faci ceva te sperie. Dar să nu faci nimic e, de fapt, foarte liniștitor. Nu te teme, corpul tău știe ce să facă, așa cum știu și copilul, și universul. Tot ce trebuie să faci e să capitulezi.

Capitulare e un cuvânt care nu mi se potrivește deloc, așa că îmi mușc buzele și oftez.

— Sufiții cred că lumea e un pântece matern, știi? mă întreabă. Suntem cu toții copii într-un pântece. Când vine vremea, trebuie să părăsim lumea. Știm asta, dar nu vrem să plecăm. Ne temem că, după ce murim, încetăm să existăm. Însă moartea e de fapt o naștere. Dacă am reuși să înțelegem asta, nu ne-am mai teme de nimic.

Să-mi imaginez lumea ca pe un pântece enorm și pe noi, miliardele de oameni dinăuntrul lui, de toate rasele și religiile, așteptând să ne naștem într-o altă viață are un efect calmant asupra nervilor mei.

— Doamnă Derviș, spun, mi-a fost dor de tine.

— Și mie mi-a fost dor de tine, răspunde ea. Acum du-te și capitulează. Restul va veni de la sine.

Două zile mai târziu, dimineață devreme, îl trezesc pe Eyup și ne îndreptăm liniștiți spre spital. Absolut tot – tehnicile de respirație, yoga prenatală, caviarul, salatele de broccoli și chiar *Little Women* – își pierde însemnătatea în clipa în care capitulez.

Cărți și copii

Asemuirea copiilor cu cărțile nu e o metaforă obișnuită în lumea literară, însă asemuirea cărților cu copiii este cu siguranță. Jane Austen își considera romanele copii ei și se referea la eroinele sale drept „Emma a mea“, „Fanny a mea“, „Elinor a mea“. George Eliot, când vorbea despre cărțile sale, le numea copiii ei. La fel, jurnalele Virginiei Woolf sunt pline de referiri la scris ca la o experiență maternă. Deși exemplele abundă, mi se pare curios că numai scriitoarele folosesc această metaforă. N-am auzit niciodată de vreun scriitor care să-și privească romanele ca pe copiii lui.

Oricât de răspândită pare să fie această metaforă, există o diferență esențială între copii și cărți care n-ar trebui trecută cu vederea. Copiii sunt cu totul deosebiți prin infinita grijă și atenție de care au nevoie după ce se nasc. Neajutorat și fără dinți, copilul este cu totul dependent de mama lui sau a ei multă vreme.

Însă cărțile nu sunt așa. Ele pot sta pe propriile picioare încă de la naștere – adică de la data publicării lor – și pot înota imediat, exact ca puii de țestoasă: entuziaști, încăpățânați, șovăielnici – de pe nisipurile calde ale editurilor până la apele întinse și albastre ale cititorilor.

Sau poate că romanele seamănă cu bobocii de rață. De îndată ce deschid ochii spre lume, iau pe oricine

zăresc prima oară drept mama lor. În locul autorilor, „mamele“ pot fi redactorii, traducătorii sau, da, cititorii iubitori. Dacă se întâmplă într-adevăr astfel, autorii nu trebuie să stea neapărat cu ochii pe ele sau să discute despre ele, așa cum cărțile nu trebuie să dea interviuri, să pozeze pentru fotografii sau să facă turnee de promovare. Noi, scriitorii și poeții, suntem cei care râvnim la recunoaștere și elogi. Altminteri, cărțile n-au nevoie să fie îngrijite în vreun fel de autorii lor.

Una dintre scriitoarele care a ridiculizat orgoliile și ambițiile din lumea artei și culturii a fost Dorothy Parker. Fiind mărunțică și slăbuță, prezența ei fizică poate că nu era copleșitoare, însă cuvintele care curgeau din condeiul ei încă uimesc și amuză cititorii de azi. În calitate de „cea mai renumită femeie de spirit din America“, criticul cu limba ascuțită de la *Vanity Fair* și *The New Yorker* scria despre o gamă largă de subiecte fără să-și ascundă ghearele. Era cea mai tăcută membră a faimoasei Algonquin Round Table¹, și totuși a rămas cea mai renumită dintre toți.

Având un talent special de-a iubi bărbați nepotrivți, imposibili, a suferit mult din cauza câtorva relații nefericite, depresii, pierderi de sarcină și a unui avort. Dar probabil că nici una dintre relațiile ei nu a lăsat urme mai adânci în viața sa decât căsătoria ei întreruptă și reluată cu actorul și dramaturgul Alan Campbell. Ca două planete care se învârt pe aceeași orbită fără să se întâlnească vreodată cu adevărat, s-au epuizat unul pe celălalt la nesfârșit – până în acea zi din anul 1963 când Campbell s-a sinucis. Parker însăși a supraviețuit

---

1. Grup celebru de scriitori, critici, actori și oameni de spirit din New Yorkul anilor '20.

mai multor tentative de sinucidere de-a lungul anilor – fiecare episod înrăutățindu-i probabil dependența de alcool.

O militantă energică pentru egalitatea dintre sexe și pentru drepturile omului, Parker critica rolurile sociale dominante din epoca sa. În poemele, povestirile și eseurile ei, punea sub semnul întrebării tot felul de clișee și tabuuri. Unul dintre poemele sale de început rezumă părerea ei despre viață.

Să mă las de glume, să mă las de toate,
Aș avea de câștigat, tot ce se poate,
Dar eu rămân așa, c-așa îmi place mie,
Să mă doară-n pălărie.

Prietenia ei strânsă cu Dashiell Hammett și Lillian Hellman a fost unul dintre subiectele favorite ale istoricilor literari. Mulți ani mai târziu, întrebată dacă a existat vreodată o competiție între ele două ca scriitoare, Hellman a răspuns: „Niciodată“. Relația lor a fost una de dependență, așa cum susținea ea: „Cred că între bărbați și femei ar trebui să existe dependență, chiar și între prieteni... Firile independente nu se tem de dependență“. Dar în climatul paranoic de la începutul anilor '50, nu le-a luat mult până să ajungă pe lista neagră a Hollywoodului¹. Nu că le-ar fi părut prea mult. Erau creative și autodistructive; erau membrele unei generații care iubea băutura, se lansa în certuri și dispute

---

1. Lista scenariștilor, actorilor, regizorilor, muzicienilor și a altor profesioniști din domeniul divertismentului american de la jumătatea secolului XX, care nu primeau de lucru din cauza convingerilor sau legăturilor lor politice.

și râdea din belșug; și au murit fie prea devreme, fie prea deprimată.

Parker nu era o admiratoare entuziastă a iubirii romantice, vieții conjugale și maternității. Când zărea vreo mamă care făcea mare caz de copilul ei în public, nu pierdea niciodată prilejul să critice scena. Pentru ea, maternitatea părea să fie un soi de capcană și de nefericire continuă. Minte îi era tăioasă, dispoziția, schimbătoare, sarcasmul, legendar și ochii negri îi erau plini de neastâmpăr – aproape până când a murit în urma unui atac de cord, la șaptezeci și trei de ani, singură într-o cameră de hotel.

Dacă a existat vreodată în lumea literară o voce care să vibreze de furie, compasiune, dreptate și iubire – toate odată și cu aceeași forță –, aceea a fost vocea lui Audre Lorde. Era un suflet înzestrat cu nenumărate talente și multiple roluri: poetă, scriitoare, femeie de culoare, lesbiană, activistă, supraviețuitoare a cancerului, profesoară și mamă a doi copii. Foarte devreme, și-a schimbat prenumele din Audrey în Audre, nu doar pentru că îi plăcea simetria acestuia cu numele ei de familie, ci pentru că pur și simplu îi stătea în putere. Îi plăcea să se recreeze pe sine iar și iar, să-și remodeleze inima și destinul, ca pe două bucăți de aluat moale. Într-o ceremonie ținută înainte de moartea ei, i s-a dat un nou nume, Gamba Adisa – „Luptătoarea: Cea care se face ușor înțeleasă“.

Uneori era propria ei mamă, iar alteori – propria ei fiică. Se vedea pe sine ca pe-o verigă într-un lanț nesfârșit, ca pe o parte dintr-un „continuum de femei“. Conciliind diferențele mai presus de orice limite, înfruntând rasismul, sexismul și homofobia, Lorde a încurajat ceea

ce ea vedea ca pe o „transformare a tăcerii în limbaj“. Prin cuvinte ne înțelegem pe noi înșine și unii pe alții și scoatem la iveală înțelepciunea lăuntrică ce există în fiecare dintre noi. Să creeze legături era unul dintre marile sale talente – între scriitor și cititor, alb și negru, soră și soră. „Sunt cine sunt, fac ce-am venit să fac, acționez asupra voastră ca un drog sau o daltă, ca să vă reamintesc de fărâma de mine dinăuntru vostru, așa cum și eu vă descopăr înăuntru meu.“¹

În romanul ei autobiografic, *Zami: A New Spelling of My Name*, Lorde și-a privit îndeaproape copilăria petrecută în Harlem și maturizarea ca feministă lesbiană de culoare. Spunea că își dorise mereu să fie deopotrivă bărbat și femeie, însumând în personalitatea sa cele mai puternice și mai vii trăsături ale mamei și ale tatălui ei. Scrierile sale erau impregnate de credința că tocmai prin sinteza contrariilor aparente suntem ceea ce suntem. În fiecare femeie există trăsături masculine și în fiecare bărbat – trăsături feminine. Prin urmare, tratarea celor două sexe ca și cum s-ar exclude reciproc era o mare amăgire și o îndepărtare de la înțelegerea umanității în toată complexitatea și plenitudinea ei.

Surprinzător, maternitatea e redefinită în scrierile lui Lorde și glorificată fără a fi sanctificată. E divină, însă nu are nimic sacru. Lorde credea că în fiecare dintre noi există o mamă de culoare, indiferent dacă suntem mame sau nu. Chiar și bărbații au înăuntru lor această trăsătură, deși adesea preferă să nu aibă de-a face cu ea. Metafora mamei negre a lui Lorde era

---

1. Audre Lord, *Sister Outsider: Essays, Speeches*, Crossing Press, Berkeley, 2007, p. 12 (n.a.).

vocea intuiției, creativității și pasiunii neînfrânate. „Tații albi ne-au spus «Gândesc, deci exist», pe când mama neagră din fiecare dintre noi, poeta, ne șoptește în vis «Simt, deci pot fi liber».”

Lorde nu a respins categoric raționalismul și empirismul, însă a vrut să arate clar, o dată pentru totdeauna, cât de limitate erau fiecare în înțelegerea lumii. Excesul de gândire analitică și venerare a teoriilor abstracte nu-i erau deloc pe plac. Legătura ei cu limbajul și felul în care simțea pulsul universului erau fățiș senzuale. Privea personalitatea – și prin urmare condiția de femeie și mamă – ca fiind în esență multistratificată. De aceea nu s-a lăsat încadrată într-o singură categorie statică. Era mereu nenumărate lucruri deodată și rămâne astfel chiar și după moartea ei.

Dacă Audre Lorde ar fi fost în viață astăzi și ne-am fi întâlnit, probabil că ar fi râs de cele șase Degeți ale mele și apoi și le-ar fi scos la iveală pe ale sale, puzderie, ca să danseze împreună sub o ploaie caldă de vară.

Sandra Cisneros e o scriitoare elocventă și o intelectuală tranșantă, care se declară „mama nimănui și soția nimănui”. A vorbit întotdeauna cu sinceritate și curaj despre dificultățile – și deliciile – de-a fi o femeie singură într-un mediu patriarhal și o scriitoare la granița dintre două culturi, mexicană și americană. „Cred că scriitorii sunt întotdeauna împărțiți între a-și trăi viața și a se privi trăind-o”, spune ea.

Născută la Chicago, în 1954, singura fată a unei familii cu șase băieți, Cisneros a urmărit îndeaproape modelarea masculinității și cât de dureroasă putea fi ea pentru cei care nu se integrau în rolurile de gen date. Deși a crescut într-o casă ticsită și gălăgioasă, s-a bucurat

de multă iubire din partea ambilor părinți și i s-a acordat destulă libertate. „Sunt rodul unei femei aprige, care a fost îndeajuns de curajoasă ca să-și crească fiica într-un stil netradițional“, spune ea.

Cisneros susține că vrea să scrie genul de povești care nu ajung să fie spuse. *The House on Mango Street* este povestea fascinantă a Esperanzei, o fată de origine mexicano-americană care crește într-un cartier hispanic din Chicago. Cartea abordează deschis machismul, șovinismul și lupta femeii de culoare pentru a-și găsi propria voce. Esperanza descoperă curând că scrisul îi vindecă rănilor, îi eliberează sufletul. O ajută să-și dezvolte talentele naturale, să afle cine este cu adevărat și să reziste tuturor felurilor de îndoctrinare care îi îngădesc alegerile în viață pe baza sexului, culturii sau clasei sale.

Punând sub semnul întrebării construcția feminității, atât în cultura mexicană, cât și în aceea americană, Cisneros vrea să exploreze modele alternative ale acesteia. Părerile ei despre căsătorie și maternitate au fost întotdeauna controversate. Într-un interviu, mărturisește că în multe privințe încă se simte ca un copil. Tocmai din această cauză, pentru că este încă unul dintre ei, nu crește copii și nu-i cocolește. Copiii nu se poartă așa unul cu altul. Cisneros explică cum, la douăzeci și la treizeci de ani, a amânat să se căsătorească și să-și întemeieze o familie pentru a se putea concentra asupra scrisului și a muncii ei. Totuși, când a ajuns la patruzeci de ani, a simțit că trebuia să se căsătorească neapărat, nu pentru că și-o dorea, ci pentru că tatăl ei își dorea asta. I-a mai luat câțiva ani ca să-și dea seama că nu trebuia s-o facă – o revelație care a condus-o spre decizia finală: N-o să se mărite. Fiind întrebată de ce a ales să nu-și întemeieze o familie, a dat

un răspuns curios: „Scrisul este copilul meu și nu vreau să se interpună nimic între noi“.

Dorothy Parker, Audre Lorde și Sandra Cisneros – femei care au refuzat să echivaleze creativitatea feminină cu reproducerea și au continuat să scrie cu pasiune. De la ele învățăm să privim dintr-o nouă perspectivă făurirea feminității, surorității și a masculinității. Citind cărțile lor, sufletele ni se deșteaptă și străpung carapacea obișnuințelor zilnice. Aflând mai multe despre viețile lor, ne dăm seama că predispozițiile culturale pe care ni le-am format ca parte din educație fiecare dintre noi din fragedă copilărie nu sunt nici incontestabile, nici imuabile. E adevărat, toate trei au avut vieți diferite și au venit din medii culturale deosebite. Dar au în comun un lucru: nu au luat de bune rolurile și barierele de gen. Au pus la îndoială normele prestabilite și, cel mai important, au schimbat lumea schimbându-se pe ele mai întâi.

O mare fără țarm

Copila doarme în pătuț. Cine a născocit expresia „să dormi ca un prunc“ nu știe despre ce vorbește. Copiii moțăie pe bucăți, trezindu-se din timp în timp, de parcă ar vrea să verifice dacă ești încă acolo și dacă nașterea n-a fost decât un vis.

Cât despre mine, nu dorm deloc. De cum închid ochii, gânduri neplăcute și imagini tulburătoare îmi năpădesc mintea. Cine ar fi putut ști că țeasta mea e un asemenea arsenal de neliniști? În jurul ochilor mi-au apărut cearcăne maronii și rotunde ca simiții din Istanbul. Niciodată nu mi-a trecut prin cap că inima mea ar putea strânge înăuntrul ei o durere atât de apăsătoare.

Port o cămașă de noapte lungă, de culoarea lavandei, cu forme răzlețe de-a lungul liniei sânilor. Una dintre bretele s-a rupt și a fost legată în grabă. Dar fiindcă acum o bretea e mai scurtă decât cealaltă, decolteul pare înclinat de la distanță, dând senzația că alunec într-o parte, ca o corabie pe cale să se scufunde. Poate chiar alunec. Cât despre formele de pe cămașa de noapte, deși par a fi creația unui stilist nebun, sunt de fapt pete de lapte și vomă.

Au trecut șapte săptămâni de când am născut.

Vreau să fiu o mamă minunată, o mamă perfectă, însă fac numai greșeli. Sunt groaznic de stângace când e vorba să schimb scutece, să fac copilul să râgâie sau

să mă prind cum aş putea pune capăt acceselor de sughiț. Încrederea în mine a devenit o cupă de înghețată care se topește rapid sub presiunea maternității. M-ar fi ajutat dacă Eyup ar fi fost lângă mine, însă a plecat să-și facă stagiul militar obligatoriu. În următoarele șase luni își va face pregătirea militară într-o mică divizie din Ciprul de Nord, așa că voi fi singură.

Cinci nopți pe săptămână, un canal de televiziune difuzează reluări din *Roata norocului* pentru cei care nu pot să doarmă. Două blondine îmbrăcate în fuste mini foarte scurte și topuri scânteietoare întorc literele de pe tabela de puzzle operată manual. Mă așez și mă uit. Literele alcătuiesc cuvântul D_PR_ _IE, însă refuz să-l rostesc cu glas tare.

Între timp, o roată a norocului uriașă se învârte în mintea mea, aprinzându-și becurile țipătoare. Îmi împart sarcinile zilnice în porțiuni de diferite culori și acord puncte fiecăreia, însă toate sunt cu minus în față.

Să fac copila să vomite ridicând-o prea brusc din pătuț	-15 puncte
Să țip la oameni, răzbunându-mă pe alții pentru propriile greșeli	-25 puncte
Să mă simt deosebit de netaalentată	-30 puncte
Să mă sperii când plânge copila și să plâng odată cu ea	-50 puncte
Să plâng fără oprire, chiar și după ce copila s-a liniștit	-70 puncte

La sfârșitul fiecărei zile, îmi adun punctele și întotdeauna sfârșesc pe minus. Graficul maternității seamănă până acum, în cazul meu, cu un indice în scădere al bursei de valori. Mă sâcăie tot mai tare bănuiala că altor femei li s-a spus să se pregătească ani de zile

pentru schimbarea ce vine odată cu nașterea unui copil și că eu n-am fost pe fază. Cum o să mă descurc ca mamă când nici ca femeie n-am fost în stare să mă descurc firesc și ușor?

Știu că am nevoie de ajutor, dar nici nu-mi trece prin cap să-l cer.

Mă gândesc la Doris Lessing – o scriitoare și o gânditoare uimitoare. Născută în Persia, în 1919, laureata Premiului Nobel și-a petrecut copilăria la o fermă din Rhodesia de Sud (Zimbabwe). A fost crescută de o mamă dominatoare și trimisă la o școală catolică, unde a învățat să fie o doamnă cuviincioasă și pioasă. Astăzi își amintește mare parte din copilăria ei colonială ca pe un timp cu „puțină bucurie și multă tristețe“. Lessing a renunțat la școală când a împlinit treisprezece ani, și-a părăsit căminul și mama doi ani mai târziu și a trebuit practic să se crească singură.

Era o fată-femeie care și-a fost singură mamă.

La nouăsprezece ani, s-a căsătorit și a avut doi copii, un băiat și o fată – o experiență revoluționară, despre care vorbește cu lux de amănunte în autobiografia ei în două volume, *Under My Skin* și *Walking in the Shade*. Scrie cu candoare despre sentimentele contradictorii pe care le-a avut în această perioadă – dorința de-a petrece mai mult timp cu alte mame, vorbind despre copii și piureuri, și dorința la fel de puternică de-a fugi de toate. Lessing critică extrem de dur felul cum ajung să se schimbe multe femei capabile după ce nasc. E de părere că astfel de femei se atașează fericite de cămin o vreme, însă mai devreme sau mai târziu încep să devină neliștite, dificile și chiar nevrotice. „Nu există plictiseală mai mare decât aceea a unei tinere femei inteligente

care își petrece toată ziua cu un copil foarte mic", spune ea. Privind înapoi către primii ani de după naștere, o surprinde cât de mult muncea și cât de obosită se simțea tot timpul. „Mă întreb cum am reușit. Jur că mamele tinere sunt dotate cu un soi de umoare sau de hormon care le ajută să reziste.”¹

Triplul rol de menajeră, mamă și soție n-a făcut-o pe Lessing fericită. În 1943, și-a părăsit soțul și cei doi copii pentru a se căsători cu Gottfried Lessing, un activist comunist. Au avut un fiu, Peter. Mariajul s-a sfârșit în 1949. Lessing nu mai suporta deja viața din Rhodesia, mai ales rasismul clasei conducătoare albe. Luându-și cu ea fiul, ceva bani și o mulțime de fantome, s-a mutat înapoi în Marea Britanie. A fost o decizie crucială și dureroasă, care o obliga să-și lase ceilalți doi copii cu primul ei fost soț. A adus cu sine în Anglia manuscrisul întâiului ei roman, *The Grass Is Singing*. Cartea a fost publicată un an mai târziu și de atunci Lessing s-a dedicat în întregime scrisului.

Un cazan dă în clocot în mintea mea. Dacă nu reușesc să devin o mamă bună și o soție bună? Nu vreau să mă trădez pe mine însămi și să mă prefac că aș fi ceva ce nu sunt. Ce mă sperie cel mai tare e posibilitatea unei reacții de respingere între scris și responsabilitățile casnice. Romancierii sunt niște oameni îndrăgostiți de ei înșiși cărora nu le place să atragă atenția asupra acestui lucru. Mamele, pe de altă parte, ar trebui să fie niște ființe altruiste – măcar pentru o vreme –, care dăruiesc mai mult decât primesc. Probabil că-mi fac prea multe griji, însă grijile vin odată cu gândurile.

---

1. Moyra Davey, ed., *Mother Reader: Essential Writings on Motherhood*, Seven Stories Press, New York, 2001, p. 11 (n.a.).

Cum aş putea să-i spun creierului meu să nu gândească?

Eyup mă sună de câte ori poate între exercițiile pe teren. Legătura e întotdeauna proastă și se aud pași apăsați sau de marș, strigăte și țipete în fundal, lucru total opus vieții mele din Istanbul, unde urmăresc Baby TV și ascult răpăitul ploii pe begonii.

— Bună, iubito, spune Eyup.

— Bună, zic. Cum îți merge, iubire?

— Am slăbit vreo patru kile, dar mă descurc. Facem o sută de flotări, o sută de tracțiuni și alergăm trei kilometri în fiecare dimineață. Acum am niște bicepsi ca ai lui Chuck Norris și sunt atât de bronzat la față de-atâta stat la soare, că aş ieși în evidență chiar și pe-o străduță întunecoasă.

Zâmbesc – de parcă m-ar putea vedea.

— Mi-e dor grozav de tine, spune cu o voce ușor tremurătoare.

— Și mie mi-e dor de tine.

— Ce făceai când te-am sunat?

— Puneam zece picături de carminativ într-o linguriță ca să domolesc sughiturile copilului și mă gândeam la Doris Lessing.

— Ajută?

— Nu prea, mai degrabă înrăutățește lucrurile.

— Care dintre ele? Carminativul sau Doris Lessing?

— Amândouă, răspund.

La celălalt capăt al firului se lasă tăcerea o clipă. Apoi, Eyup zice cu blândețe:

— Draga mea, gândești prea mult. Asta îngreunează lucrurile.

— Ce vrei să spui?

— Mulți oameni nu analizează și reanalizează întruna fiecare mărunțiș, știi, își văd pur și simplu de rutina zilnică, îmi atrage el atenția. Ca atunci când trebuie să faci o sută de flotări, așa că te resemnezi pur și simplu și le faci.

— Vrei să mă apuc de făcut flotări? întreb.

— Ei, hai, știi ce vreau să spun, răspunde el râzând ușor. Nu poți să te lipsești de gândit o vreme?

— Nu știu, zic. Stai să mă gândesc.

De ce suntem deprimați când vrem să fim fericiți?

În seara următoare, membrele Corului Vocilor Discordante încep să se ciondănească înăuntrul meu. Le pun tuturor aceeași întrebare: Cum e posibil să mă simt deprimată când sunt de fapt fericită și recunoscătoare?

1. „Hei, e din cauza hormonilor”, spune Mica Domnișoară Practică. „Totul o să fie bine. Putem să facem niște analize ca să vedem care-i problema. Ia niște pastile de fericire. Știi cum li se spune: «zâmbete la cutie». Mâna puternică a medicinei occidentale o să rezolve problema cât ai zice pește. Sună-ți doctorul și cere-i ajutorul. Lasă-i pe ei să se ocupe. Fii practică!”

S-ar putea să aibă dreptate. Ar trebui să-mi sun doctorul. Dar mândria mea – sau vanitatea – n-o să-mi îngăduie. Nu vreau să-i fie nimănui milă de mine sau să-și dea cu părerea despre sănătatea mea mintală. Doctorul meu a fost întotdeauna prietenos și patern, avem o relație minunată, nu vreau să mă vadă în momentele mele de rătăcire.

— Stai să mă adun puțin întâi și după aceea îl sun, zic.

Îmi fac un plan: o să mă duc să consult un specialist când o să mă simt mai bine și n-o să mai fie nevoie să consult un specialist.

2. „Lasă doctorii și pastilele. Ai nevoie de cărți“, îmi sugerează Domnișoara Cinica Doctă. „Te simți demoralizată din cauză că nu citești destul. Ți-a lipsit lumea intelectuală. Ți-a fost dor de mine. Toată chestia asta cu hrănitul copilului și schimbatul scutețelor și-a amorțit creierul. Trebuie să-ți reactivezi intelectul, asta-i tot.“

S-ar putea să aibă dreptate. S-ar putea să-mi pun oarecum ordine în minte dacă mă apuc din nou de citit romane. Dacă mă concentrez asupra poveștilor altor oameni, voi înceta să mă învârt în cercuri în jurul poveștii mele. Proust mă va salva.

Dar e un lucru pe care nu i-l pot mărturisi Domnișoarei Cinica Doctă. Am început să bănuiesc că, în lunile de după naștere, mintea unei mame nu mai funcționează ca înainte. N-aș putea citi nici dacă aș vrea. Ce Proust, nu sunt în stare să mă concentrez nici măcar să citesc o rețetă de supă de roșii.

3. „N-ai nevoie de cărți, ai nevoie doar să dai jos cămașa aia de noapte oribilă și să te îmbraci cu ceva sexy“, îmi sugerează Blue Belle Bovary. „Dacă ai acorda mai multă atenție înfățișării, ai scăpa imediat de depresie. Lasă-mă să te duc la un coafor. Nu știi că prima chestie pe care ar trebui s-o faci femeile când sunt deprimată e să-și schimbe coafura? O nouă tunsoare și o nouă culoare sunt în stare să vindece până și cea mai adâncă melancolie, scumpo.“

S-ar putea să aibă dreptate. S-ar putea să mă simt mai bine după o vizită la coafor, iar de acolo la cumpărături la mall. Dar n-am chef de așa ceva. Chiar dimpotrivă, vreau să mă agăț și mai strâns de părul meu unsuros, de tenul meu livid, de hainele mele zdrențuite. Într-o lume pe care o simt tot mai străină, numai cămașa asta de noapte mi se pare familiară și mângâietoare.

4. „Numai tâmpenii”, obiectează Milady Cehoviana Ambițioasă. „Singurul motiv pentru care te simți deprimată este că nu lucrezi la capacitatea ta maximă. Trebuie să te scot de-aici imediat. Hai să-ți aranjăm un turneu de promovare. Trebuie să ne întoarcem la lucru.”

S-ar putea să aibă dreptate. Dacă ar fi vreun festival literar sau vreo sesiune de autografe chiar acum, poate că aş ieși din starea mea de deprimare. Chestiile astea îmi ridică întotdeauna moralul – să-mi întâlnesc cititorii, să le ascult comentariile sincere, să le răspund la întrebări și să fac mai multe lecturi. Dar în ultima vreme am foarte puțină ambiție, dacă nu chiar deloc. Cum aş putea să dau autografe pe cărți când stau tot timpul cu mâinile vârate la subsuori ca să le încălzesc? Așa cum subliniază minunat Jane Smiley în *13 Ways of Looking at the Novel*, există o diferență între romancier ca om de literare și romancier ca voce literară.

Smiley afirmă că vocea literară este întotdeauna o personalitate mai matură, mai șlefuită și mai elaborată, cu un set diferit de îndatoriri și responsabilități. E modelată de trei inspirații majore – literatura, viața și limba-jul – și de aceea nu se află total sub controlul autorului.

Dacă Smiley are dreptate, și înclin să cred că da, atunci prăpastia dintre vocea mea literară și mine ca om n-a fost niciodată mai adâncă. Un canion postnatal uriaș se întinde acum între cele două.

5. „Ce spune Milady e o mare aiureală!”, pufnește Mama Budincă de Orez. „Te simți așa din cauză nu te concentrezi destul pe tot ce ai de făcut ca mamă, asta-i tot. E timpul să lași orice altceva deoparte, toate prostiile alea artistice și literare, și să fii mamă cu normă întreagă. Numai atunci o să scapi de depresie.”

S-ar putea să aibă dreptate. Să-mi petrec timpul cu încântătoarea mea fiică mă face să mă simt bine, fericită și binecuvântată. Poate că ar trebui să rup orice legături cu lumea de-afară și să fiu pur și simplu mamă de-acum înainte. Poate că sunt deprimată fiindcă nu m-am hotărât încă pe deplin să fac asta.

Dar e un lucru pe care nu i-l pot explica Mamei Budincă de Orez, un lucru pe care știu că nu l-ar înțelege niciodată: într-o societate în care să fii mamă e considerat cel mai mare miracol care i se poate întâmpla unei femei și cu o educație care ne spune să nu ne mulțumim cu mai puțin decât excelența, cum mă pot compara cu alte mame? Iar dacă mă compar cu alte mame, cum pot să nu fiu invidioasă pe realizările lor și rușinată de cusururile mele? Nu sunt mândră că mă simt așa, însă asta e senzația pe care o încerc în adâncul sufletului. Nu de iubirea pentru fetița mea mă îndoiesc. Iubirea e acolo, pură și caldă, învăluindu-mi sufletul în strălucirea ei sidefată. Talentele de mamă mi se pare că-mi lipsesc.

6. „Încearcă să iei totul ca pe o probă”, spune Doamna Derviș.
„Lui Dumnezeu îi place să ne pună la încercare din când în când. Uneori o face prin eșec și slăbiciune, alteori prin succes și putere și, crede-mă, nu știm întotdeauna ce e mai rău. Dar ține minte un lucru: După furtună vine și vreme bună.”

S-ar putea să aibă dreptate. Nu trebuie să uit că e vorba de o fază trecătoare și că s-ar putea să iasă ceva bun din ea, cu toate că nu sunt în stare să văd asta acum. Mai târziu, când voi privi în urmă, voi judeca lucrurile dintr-o altă perspectivă, mai luminoasă.

Dar sunt unele lucruri pe care nu i le pot dezvălui Doamnei Derviş. Ştiu că în lumea largă sunt mii de oameni care încearcă din greu să aibă copii, care se supun la tot soiul de proceduri medicale, fac sacrificii imense şi trec prin nesfârşite frustrări, singuri sau în cuplu, şi totuşi nu pot să-şi atingă ţelul. Ştiu cât de recunoscătoare ar trebui să fiu şi chiar sunt, însă mă simt atât de stânjenită că nu sunt destul de fericită, destul de mulţumită sau destul de bună, încât nici măcar nu mai pot vorbi cu Dumnezeu.

Tot ce ştiu e că, după o perioadă de oligarhie şi un scurt interval de dictatură militară, monarhia asta a luat şi ea sfârşit. Acum pe Tărâmul Meu Interior e doar anarhie.

Ochiul Celest

Când eram mică, pe la vreo șase–șapte ani, am stat câteva săptămâni cu bunica paternă în Smyrna. Ideea era să mă asigur că-mi văd tatăl și petrec cât mai mult timp cu el, însă până la urmă mi-am văzut mai mult bunica decât tatăl. Era o femeie severă, care purta niște ochelari cu lentile groase, așa încât ochii îi păreau imenși și vorbea în propoziții scurte și tăioase, de genul „Fă asta! Nu face aia!”. Vorbea adesea despre focul iadului, pe care îl descria în detalii vii și înfricoșătoare. Pentru ea, Allah era un Ochi Celest care nu clipea niciodată, vedea tot ce făceam și îmi înregistra toate păcatele, până și pe cele făcute cu gândul.

M-am întors de la ea cu imaginea vie a flăcărilor arzând și a cazanelor în clocot și cu ideea că Dumnezeu era un tată auster, care se încrunta la făpturile sale. Nu știu dacă experiența asta a avut vreun rol în alegerile pe care le-am făcut mai târziu, însă îndată ce am crescut destul ca să înțeleg ce înseamnă cuvântul *agnostic* – adică pe la șaptesprezece ani –, am hotărât să fiu și eu așa. Nu m-am simțit niciodată atrasă de ateism – pentru că îl găseam prea arogant în respingerea fățișă a lui Dumnezeu –, dar agnosticismul părea potrivit pentru oamenii veșnic derutați de lucruri, printre care și religia. Pentru un ateu, credința nu e un lucru foarte important. Totuși pentru un agnostic este. Un ateu e

sigur de convingerile sale și vorbește în fraze care se termină cu punct. Un agnostic pune doar virgulă după remarcile sale, va urma... continuând să chibzuiască, să-și pună întrebări, să se îndoiască. Tocmai de aceea e agnostic.

La facultate am urmat Relațiile Internaționale. La vremea aceea eram o tânără rebelă, căreia îi plăcea să-și înfășoare pe după umeri mai multe șaluri de „-ism“-uri: eram stângistă, feministă, nihilistă, ecologistă, anarho-pacifistă... Deși luam în serios credința, nu eram interesată de nici o religie anume, iar diferența dintre „religiozitate“ și „spiritualitate“ nu însemna nimic pentru mine. Totuși, pentru că în copilărie petrecusem mai mulți ani cu bunica mea maternă, aveam sentimentul că universul însemna mai mult decât eram eu în stare să percep cu cele cinci simțuri limitate ale mele. Dar adevărul e că nu mă interesa să *înțeleg* lumea. Voiam doar s-o *schimb*.

Apoi, într-o zi a intrat în viața mea Doamna Derviș. S-a prezentat drept latura mea spirituală și mi-a explicat că de fapt Creatorul nu era un nucleu de „frică“, ci un Izvor de Nemărginită Iubire. M-a cuprins un soi de uimire. La început, însăși prezența ei în viața mea mi s-a părut mai ciudată decât tot ce-mi spunea. Era învăluită într-o aură de lumină și liniște, precum razele lunii strălucind pe o mare calmă. Motivată de ea, am început să citesc despre sufism. O carte a dus la alta. Cu cât citeam mai mult, cu atât uitam mai mult din ce învățasem. Pentru că asta face sufismul, te îndeamnă să „ștergi“ lucrurile pe care le știi și de care ești sigur. Apoi începi din nou să gândești. Nu cu mintea, de data asta, ci cu inima.

Dintre toți poeții și filozofii sufiți pe care i-am citit în anii aceia, doi m-au mișcat adânc: Rumi și legendarul

său tovarăș spiritual, Shams din Tabriz. Trăind în Anatolia secolului XIII, într-o epocă plină de hobotnicii și conflicte adânc înrădăcinate, au apărat spiritualitatea universală, deschizându-și ușile pentru oameni din toate mediile, fără deosebire. Vorbeau despre iubire ca despre esența vieții, filozofia lor universală unind întreaga umanitate, din toate secolele, culturile și orașele. Pe când citeam *Mathnawi*, cuvintele lui Rumi au început să îndepărteze cu blândețe șalurile pe care mi le-am înfășurat mereu în jurul trupului, strat cu strat, de parcă aș fi avut tot timpul nevoie de o căldură venită din afară. Am înțeles că orice aș fi ales să fiu – „stângistă”, „feministă” sau orice altceva –, lucrul de care aveam nevoie cel mai mult era o legătură strânsă cu lumina dinăuntru meu. Lumina Adevărului care există în fiecare dintre noi.

Așa s-a născut interesul meu pentru sufism și spiritualitate. De-a lungul anilor avea să se retragă și să se reverse. Uneori era mai viu și mai vizibil, alteori se retrăgea în fundal, slab și obscur, precum un muc de lumânare care mai pâlpaie încă, însă n-a dispărut cu totul în nici una dintre etapele vieții mele.

Atunci de ce, după ce am devorat atâtea cărți despre spiritualitate și filozofia religiilor, după ce am trecut prin atâtea împreună cu Doamna Derviş, mă simt din nou ca fata aceea timidă din Smyrna? În ultima vreme nici nu pot să ridic ochii spre cer, de teamă că Dumnezeu s-ar putea încrunta la mine. Asta să fie depresia – sentimentul tot mai adânc că legătura ta cu Dumnezeu s-a rupt și ai rămas să plutești de unul singur într-un spațiu lichid întunecat, ca un astronaut care s-a desprins de nava sa și de tot ce îl lega de Pământ?

PARTEA A ȘASEA

Dulceață întunecată

„Pana își pleacă fruntea
Pentru a da paginii o dulceață întunecată.“

Rumi

Un djinn în încăpere

Într-o dimineață de noiembrie, când mă trezesc, simt o prezență străină în încăpere. Fetița are deja două luni și doarme mai bine acum. În lumina slabă ce pătrunde prin perdele, deslușesc un murmur în fundal și un soi de parfum în aer. Tremur de parcă aș fi aruncată într-un roman de-al lui Murakami, unde totul e ireal.

În colțul camerei e o ființă – nici om, nici animal, nu aduce cu nimic din ce-am văzut până acum. E cenușie ca norii de furtună, înaltă ca un turn și nedeslușită ca o himeră. Are părul prins într-o coadă lungă de cal, însă și-a vopsit o șuviță în alb și a lăsat-o să-i atârne peste față. Un diamant cât o alună îi sclipește pe lobul unei urechi. Fața îi e mică, cu un barbișon subțire, însă ochii arzători par enormi în spatele ochelarilor cu rame metalice. O clipă se lungește, atingând tavanul cu capul, pentru ca apoi să se lățească, întinzându-se dintr-un capăt al încăperii în celălalt. Plutește prin aer ca fumul gros de țigară. Ține în mână un baston frumos și poartă pe cap un joben de mătase.

Îl recunosc imediat ca fiind unul dintre djinnii despre care m-a avertizat bunica mea maternă în copilărie. Nu știu nimic despre orientarea lor, dar ăsta îmi pare homosexual.

— Cine ești? întreb iritată.

— A, nu mă recunoști? spune, galant și calm, de parcă el ar fi un cavaler viteaz, iar eu – o domniță la ananghie.

— Nu, ce vrei?

— Te rog, *chérie*¹, răspunde el tăios. N-ai auzit nicio dată de djinnii care le bântuie pe proaspetele mame?

Las să-mi scape un suspin și mă încing la față.

— Bunica spune că e un djinn, pe nume Alkarısı, care le necăjește pe femeile ce au născut de curând.

Râde cu poftă.

— Vremurile se schimbă rapid, *chérie*. Alkarısı e de modă veche. Ștregărița aia s-a retras de mult. Nimeni nu-i mai știe de nume azi. N-ar reuși să ajungă în topul primilor zece.

Mă surprinde să aud că djinnii au un top al primilor zece, însă în loc să pun vreo întrebare despre asta, spun:

— Nu știam că și voi îmbătrâniți.

Scoțând un șervețel din buzunar, se apucă să-și șteargă ochelarii.

— Sigur că îmbătrânim, totuși nu ne-am pierdut mințile după cremele cu Botox, ca voi. Cel puțin, nu încă...

Mă uit mai atent la el, dându-mi seama abia acum că s-ar putea să nu fie atât de tânăr pe cât pare.

Punându-și din nou ochelarii, continuă:

— Sigur, nu îmbătrânim așa de repede ca voi, bieți fii ai lui Adam și fiice ale Evei. Zece ani de-ai voștri fac cam cât – calculează în minte – o sută doisprezece ani în timpul djinnilor. Prin urmare, un djinn de o sută de ani e doar un puști acolo de unde venim noi. Cât despre Alkarısı... cum să spun... numele ei e sinonim cu *nostalgia*.

1. Dragă, scumpo (în fr., în orig.).

— Djinnii au nostalgii?

— Nu noi, voi aveți! Nu te uiți niciodată la filmele Disney? Ne folosesc drept decor. Păi, ce e chestia aia despre duhul lămpii? Trăim în secolul XXI, trezirea! Nimeni nu mai locuiește în lămpi!

— Djinnii se simt reprezentați incorect în filmele Disney? Întreb fascinată.

— La fel te-ai simți și tu dacă semenii tăi ar fi înfățișați ca niște căpcăuni albaștri cu burdihane enorme, cinci guși, pantaloni umflați și fesuri pe cap, răbufnește el. Nu vezi că ne-am adaptat cu toții la timpurile moderne? Eu mă duc la sală de patru ori pe săptămână și nu am un gram de grăsime pe mine.

— Dar cine ești, pentru numele lui Dumnezeu?!

Ca un gentleman desăvârșit, duce mâna la joben și se înclină cu un zâmbet șmecheresc.

— Scuzele mele sincere dacă am uitat să mă prezint. Sunt servitorul tău preaplecător, Djinnul Depresiei Postnatale. Cunoscut și ca Domnul Poton.

Simt un fior de gheață pe șira spinării.

— Ce vrei? Întreb, deși nu sunt prea sigură că vreau să aud răspunsul.

— Ce vreau? repetă el. E o întrebare foarte bună, fiindcă – din întâmplare – dorința mea e poruncă pentru tine.

— Hmm, n-ar trebui să fie invers?

— Cum spuneam, uită de clișee. Hai să ne cunoaștem mai bine.

Domnul Poton e o ființă atât de vicleană, încât nu-mi dau seama imediat cât de înfricoșător poate fi. În primele câteva zile îl privesc mai degrabă curioasă decât temătoare. Nici nu-mi trece prin cap că între timp se

deprinde cu locul, începând să se simtă ca acasă. Apoi, într-o zi, scoate la iveală un seif.

— Ce-i ăsta?

— Un cadou pentru tine, spune rânjind. Nu te plângi întruna că Degetiștile tale te obosesc cu certurile lor neîncetate?

— Da, dar..., spun șovăitor.

— Bun, atunci o să le încui aici ca să nu te mai deranjeze.

— Stai puțin, protestez. Nu vreau deloc așa ceva.

Însă nu mă ascultă.

— Nu uita, dorința mea e poruncă pentru tine, murmură ca pentru sine.

Apoi își întinde unghiile îngrijite și le smulge, una câte una, dinăuntrul meu pe membrele Corului Vocilor Discordante.

Prima e Milady Cehoviana Ambițioasă.

— Cine te crezi, domnule? îl admonestează ea pe când o ține de ceafă și o vâă în seif. Am lucruri importante de făcut! Dă-mi drumul!

Următoarea e Mica Domnișoară Practică. M-aș fi așteptat să opună o rezistență cât de mică înainte să se predea, însă înjuratul i se pare mai practic. Clocotind de furie, țipă:

— Hei, cine te crezi? Cretinule! Jos mâinile de pe mine!

— Te rog, nu te obosi, am să merg singură unde trebuie, spune Doamna Derviș pășind cu demnitate în seif.

— Poton, scumpule, care-i graba? De ce nu discutăm mai întâi tête-à-tête? Doar noi doi. Pot să-ți spun Potie? zice Blue Belle Bovary cu buzele țuguiate și capul înclinat într-o parte, încercând să-și folosească trucurile feminine ca să iasă din încurcătură.

Cu toate eforturile ei, e aruncată și ea în seif.

— Am niște supă de linte pe foc, nu poți să mă reții acum, se roagă Mama Budincă de Orez.

Ultima e Domnișoara Cinica Doctă.

— Îți spui „domn“ și-ți închipui că reprezinți soarele negru al melancoliei. Dar pari să uiți că soarele nu e numai o forță distructivă. Cum zicea Julia Kristeva, „melancolia este căptușeala sumbră a pasiunii amoroase“.

— Cee? exclamă Domnul Poton, părând serios descumpănit, însă o vâra oricum în seif.

Așadar, toate cele șase membre al Corului Vocilor Discordante se trezesc închise în seif. Liniștea din casă e tulburătoare.

— Am scăpat în sfârșit de Degețiți! spune Domnul Poton, dulceața tonului său contrastând cu asprimea privirii. Au dispărut toate.

— Mda, au dispărut, murmur.

— De acum înainte nu mai are cine să zbiere la tine. O să auzi doar vocea mea. Nu e grozav?

Mă silesc să râd împreună cu el, dar nici un hohot nu-mi iese din gâtleej.

Cântăresc rapid noua situație: centralizare a autorității sub un dictator, suprimare a vocilor din opoziție prin violență, folosire sistematică a propagandei, supunere absolută față de lider... Toate semnele sunt aici. Analiztii politici au cercetat pe larg legătura dintre fascism și depresia economică. În cazul meu, e vorba de o legătură între fascism și depresia psihologică.

Acum știu că, după oligarhie și legea marțială, după monarhie și anarhie, a venit vremea fascismului.

Feminitatea ca narațiune incompletă

Astăzi, Lou Andreas Salomé e cunoscută mai puțin ca scriitoare și intelectuală independentă și mai mult ca femeia pitorească și controversată din spatele mai multor literați influenți. E înfățișată ca muza misterioasă care i-a inspirat pe Rilke, Nietzsche și Freud să cerceteze mai atent feminitatea și creativitatea feminină. Asemenea descrieri, fără îndoială șocante, nu apreciază totuși cum se cuvine viziunea și versatilitatea lui Salomé. La vremea ei era o scriitoare faimoasă, motiv pentru care e greu de înțeles de ce romanele ei au fost uitate aproape cu desăvârșire astăzi. Pe lângă romane și piese de teatru, a scris eseuri meditative despre un spectru larg de subiecte precum arta rusă, filozofia religiei, teatru și erotism.

Născută în Sankt Petersburg, Salomé a crescut alături de cinci frați și a fost foarte iubită și răsfățată de tatăl ei. În copilărie avea un talent aparte pentru povestit, cu toate că mai târziu i-a fost greu să-și abandoneze personajele imaginare. S-a simțit vinovată că le-a părăsit. Această tendință de-a se învinovați pentru lucruri de care nu era răspunzătoare o va urmări de-a lungul întregii vieți.

Salomé a ajuns în Zürich în 1880, la doar nouăsprezece ani. Era frumoasă, inteligentă și neînfricată. Chiar de la început a fost atrasă de cercurile de avangardă,

unde i-a întâlnit pe cei mai influenți cărturari și artiști europeni. A intrat în polemici aprinse cu aceștia, uimindu-i pe mulți cu siguranța de sine și râvna ei de-a învăța. După părerea sa, femeilor nu li se putea cere să-i completeze pur și simplu pe bărbați sau să stea deoparte, fără să spună nimic, strânse în chingile gospodăriei și ale maternității. Femeia era o creatoare inventivă și încrezătoare pe cont propriu – nu un obiect de inspirație și, prin urmare, nu neapărat o muză. Salomé credea că orice încercare de-a controla femeile le leza feminitatea creatoare naturală.

Rilke o adora, văzând în Salomé întruchiparea feminității sublime. Inspirat de ea, a susținut că artistul, fie că era bărbat sau femeie, trebuia să-și scoată la iveală forța feminină lăuntrică. Producerea unei opere de artă era înrudită cu aducerea pe lume a unui copil, fiindcă prin acest proces artistul dădea naștere la noi idei și viziuni. Rilke pretindea că „într-o zi... va exista o femeie al cărei nume nu va mai semnifica doar opusul masculinității, ci mai degrabă ceva în sine, ceva gândit nu în termeni de întregire și îngrădire, ci de viață și existență“.

Totuși a fost destul de ironic că tocmai Salomé l-a convins mai târziu pe Rilke să-și modifice numele, pe motiv că suna „prea efeminat“. „René“ a fost schimbat în „Rainer“, deși Rilke n-a renunțat la „Maria“. Așa a devenit Rainer Maria Rilke.

Salomé a avut o relație de lungă durată cu scriitorul Paul Rée, iar mai târziu s-a căsătorit cu lingvistul Carl Friedrich Andreas. Faptul că era o femeie măritată nu părea să-i schimbe părerile critice asupra căsătoriei burgheze. Flirta pe față cu bărbații, care întâmplător erau toți intelectuali sau cunoscători într-ale artei. Fiind

măritată și având mulți amanți, e greu de înțeles cum de a rămas virgină atâția ani. Căsătoria ei nu a fost consumată. Puternica scriitoare și gânditoare independentă fie se temea de sexualitate, fie nu voia să se piardă pe sine în Celălalt.

Nietzsche spunea odată: „Pentru femeie, bărbatul e un mijloc – scopul fiind întotdeauna copilul“. Oricât de convingătoare ar părea, afirmația sa nu i se aplica lui Lou Andreas Salomé. Nu că nu și-ar fi dorit copii. Cu siguranță își dorea. Sustinea chiar că maternitatea era cea mai înaltă menire a femeii. Faptul că nu avea copii îi stârnea regretul și tristețea și vorbea sincer, uneori chiar sarcastic, despre asta. Considera că legătura dintre mamă și copil una într-adevăr Sinele cu Celălalt.

Și totuși iubea bărbații. Nu-i privea pe cei pe care îi prețuia ca pe un mijloc de a-și atinge scopul. În ochii ei, fiecare dintre aceștia era o lume în sine. Ca o gospodină care găsea o mulțumire aparte în a netezi cu fierul cutele unei cămăși, s-a străduit cu răbdare să le îndrepte defectele personale. Era o scriitoare îndrăzneată, pătrunzătoare și combativă, cu opinii ferme. Cei care o iubeau – mai ales bărbați – o iubeau cu pasiune; cei care o urau – mai ales femei – o urau cu aceeași intensitate.

Marguerite Duras – diva literaturii franceze după părerea multora – s-a născut în Saigon, în 1914. Părinții ei erau amândoi profesori acolo, în slujba guvernului francez. Și-a pierdut tatăl la o vârstă fragedă, după care mama a rămas în Indochina cu cei trei copii. Familia nu ducea o viață ușoară și avea probleme financiare, adâncite de certuri și violență domestică. Pe când era adolescentă, Marguerite a început o relație cu un chinez

bogat, o relație despre care a scris mult atât în romane, cât și în memorii.

La șaptesprezece ani a plecat în Franța, unde s-a căsătorit și s-a apucat de scris romane, piese de teatru, scenarii de film, povestiri și eseuri. Trecea cu iscusință de la un gen la altul. Când a scris *Stăvilă la Pacific*, care se bazează pe copilăria ei în Indochina, Marguerite și mama sa au avut o ceartă de proporții din cauza felului în care își zugrăvisese familia. „Unora această carte li se va părea stânjenitoare“, spunea ea. „Nu mă deranjează. Nu mai am nimic de pierdut. Nici măcar simțul decenței.“¹ În memoriile sale e o scenă în care mama citește pentru prima oară cartea la etaj, în timp ce scriitoarea îi așteaptă neliniștită aprobarea la parter. Când mama ei coboară, fața îi e încruntată, trădându-i dezaprobarea. O acuză pe Marguerite că a denaturat adevărul și că se dă în spectacol pentru a-și câștiga cititorii; la rândul ei, Marguerite își apără cartea și dreptul de-a împlăti realitatea cu ficțiunea.

Dacă trecutul e un tărâm străin, Duras l-a vizitat adesea, întorcându-se cu amintiri diferite despre aceleași evenimente. „Nimic nu mă îmboldește să scriu despre aceste amintiri, doar instinctul de-a dezgropa“, spunea ea. Interpretarea pe care a dat-o poveștii relatate inițial în *Amantul*, care se bazează pe relația ei din adolescență cu un chinez cu doisprezece ani mai în vârstă decât ea, s-a schimbat ulterior de la o carte la alta. Deși prolifică și generoasă cu măiestria ei, Duras nu s-a sfiit să exploreze iar și iar aceleași teme. După frământările din 1968, scriitura ei a căpătat o tonalitate

---

1. Laure Adler, *Marguerite Duras*, Éditions Gallimard, Paris, 2000, p. 217 (n.a.).

politică mult mai pregnantă. În ton cu spiritul epocii, titlul unuia dintre romanele sale este *Détruire, dit-elle*.

A pierdut primul copil, purtând în suflet această pierdere dureroasă de-a lungul întregii vieți. A avut încă un copil – un moment crucial –, după care a început să alege cu o viteză primejdioasă de la o sarcină la alta. Jonglând cu îngrijirea copiilor, treburile gospodăriei și scrisul în timpul zilei, noaptea bea și socializa. Nu voia să piardă nimic. Mariajul ei a început să meargă tot mai prost din cauza prea multor presiuni. Marguerite și soțul ei s-au despărțit, însă nu s-au separat niciodată cu adevărat – petreceau mult timp împreună, se ocupau de educația fiului lor. Mai târziu ea a avut mai multe aventuri; era o femeie care nu se putea lipsi nici de iubire, nici de scris.

Pasiunea ei pentru scris era lăudabilă, totuși personalitatea îi era umbrată de o obsesie și o idolatrizare de sine care frizau narcisismul. Îi plăcea să fie adorată și elogiată și și-a păstrat spiritul posesiv și competitiv până la sfârșit. Nu vorbea cu câțiva dintre membrii familiei sale și era adesea condamnată de critici și de alți scriitori pentru egocentrismul ei. De mai multe ori de-a lungul vieții, a trecut prin accese de vinovăție, autocompătimire și alcoolism.

Rebecca West a fost romancieră, critic literar, scriitoare de cărți de călătorii și jurnalistă. Născută în 1892, sub numele de Cecily Isabel Fairfield, și-a luat pseudonimul dintr-o piesă de Ibsen, *Rosmersholm*. Și-a început cariera literară ca editorialistă la un săptămânal feminist. În tinerețe avea vederi feministe și socialiste radicale. Cu toate că și-a revizuit părerile odată cu trecerea anilor, preocuparea ei pentru justiție socială și egalitate

a durat întreaga viață. În 1913, l-a întâlnit pe faimosul scriitor de science-fiction H.G. Wells, după ce a scris un articol incisiv despre romanul *Marriage*. S-au îndrăgostit, cu toate că Wells era cu douăzeci și unu de ani mai în vârstă decât ea, și s-au căsătorit. Relația lor a durat zece ani, iar în 1914 s-a născut fiul lor, Anthony, singurul ei copil.

Făcând eforturi uriașe ca mamă singură, West a început să scrie eseuri critice pentru diverse jurnale și reviste. A devenit una dintre cele mai influente intelectuale ale timpului ei și o romancieră prolifică. Totuși viața ei privată n-a fost întotdeauna fericită și plină de succese. Relația cu Wells a trecut prin multe suișuri și coborâșuri și a avut alte câteva aventuri. În unele privințe semăna cu Lou Andreas Salomé, o femeie inteligentă, frecventând cercurile intelectuale și artistice masculine, prietenă și iubită.

Relația cu fiul ei a fost încordată până aproape de ruptură în anii de mai târziu. Anthony West, el însuși un autor talentat, a scris o biografie a tatălui său care s-a bucurat de mult succes, însă a făcut-o pe mama lui foarte nefericită. Rebecca West și-a acuzat fiul că distorsiona realitatea, dezvăluia amintiri intime și mai ales că o umilea pe nedrept, zugrăvind-o ca pe o mamă rea. L-a dat în judecată pentru a împiedica publicarea romanului său semi-autobiografic, *Heritage*. Probabil cel mai mult a durut-o că îl crescuse singură, pe când tatăl lui fusese absent mai tot timpul, și totuși Anthony scrisese lucruri mult mai binevoitoare despre tatăl lui decât despre ea. S-au împroșcat cu acuzații și rănilile nu s-au vindecat niciodată pe deplin. Când Rebecca West a murit, în 1983, fiul său nu i-a fost alături. După moartea ei, Anthony West a publicat romanul *Heritage* și

tonul lui față de răposata sa mamă a rămas critic și amar.

Simone de Beauvoir spunea odată că „o femeie nu e o realitate încheiată, ci mai curând una în devenire, și în însăși devenirea ei... ar trebui să-i fie definite posibilitățile“. Lou Andreas Salomé, Marguerite Duras și Rebecca West, trei femei voluntare, cu povești diferite, însă cu vieți la fel de furtunoase, tratând asemănător chestiunile legate de trup, iubire și feminitate, erau femei „în devenire“.

La fel ca noi toate.

Străina din oglindă

Legea ar trebui ca să le interzică oamenilor care trec printr-o depresie să se apropie de vreo oglindă. Ar trebui împiedicați, spre binele lor, să se vadă până când nu și-au depășit tristețea. Dacă, dintr-un motiv anume, o persoană deprimată *trebuie* să se uite în oglindă, ar fi bine s-o facă în grabă. Oglinzile sunt cele mai cumplite obiecte pe care le poți avea în preajmă când respectul de sine a atins limita de jos și nori întunecați îți învăluie sufletul.

Și totuși iată-mă aici, singură în baie, uitându-mă în oglindă parcă de-o veșnicie. Era o oglindă cu trandafiri înmuguriți și înfloriți gravați pe rama de argint și imaginea unei tinere mă privea din adâncul ei. Părul îi era nespălat, trupul îi arăta ca al unei păpuși de cârpă, iar ochii îi erau infinit de triști. Fără să-mi desprind privirea de la ea, am cercetat-o pe străina asta familiară cu o curiozitate vecină cu furia. Pentru că era ceva nou pentru mine, nu mă puteam abține să-mi doresc să aflu mai multe despre ea. Totuși eram și furioasă pe ea, fiindcă îmi luase locul. De un singur lucru eram sigură: femeia din oglindă se scufunda și, dacă s-ar scufunda mai adânc, m-ar trage și pe mine după ea.

În unele părți ale Turciei, femeile în vârstă cred că oglinzile nu sunt și n-au fost niciodată simple obiecte decorative. De aceea împodobesc nu fața, ci spatele

oglinzilor și apoi le atârnă pe pereți de-a-ndoaselea. Dacă și când o oglindă trebuie întoarsă, e acoperită cu o pânză închisă la culoare – de preferință catifea neagră sau roșie. Dai pânza la o parte ca să te privești repede când te piepteni sau te dai cu kohl, apoi o tragi la loc. Suprafața oglinzii e considerată prea periculoasă pentru a fi lăsată descoperită prea mult. E o tradiție orientală aproape uitată în zilele noastre, dar multe bunici văd încă în fiecare oglindă o poartă spre necunoscut. Dacă te privești prea mult într-o oglindă, s-ar putea ca poarta să se deschidă dintr-odată și să te soarbă înăuntru.

Pe glob, există câteva cuvinte care funcționează ca monedă comună. Orient sau Occident, oriunde te-ai duce, cuvintele sună mai mult sau mai puțin la fel în fiecare limbă și cultură. *Televiziune* și *telefon* sunt cele mai cunoscute exemple; *internet* e altul. La fel și *depresie*.

Oricât de comun ar fi cuvântul *depresie* în toate limbile, există totuși diferențe culturale notabile. În Turcia, de pildă, cineva spune „sunt în depresie“ în loc de „sunt deprimat“. Cuvântul e folosit ca și când depresia ar fi mai puțin o stare de spirit și mai mult un spațiu determinat, un coridor întunecos luminat de un singur bec chior. Persoana deprimată este considerată ca nefiind „aici“, ci în „spațiul celălalt“, despărțită de pereți de sticlă.

Deprimații nu se află doar în alt spațiu, relația lor cu timpul este și ea distorsionată. Depresia recunoaște o singură diviziune a timpului – trecutul – și un singur fel de-a vorbi: „Măcar dacă“. Oamenii deprimați au foarte puține contacte cu momentul prezent. Trăiesc cu îndârjire în amintirile lor, reînviind tot ce a venit și a trecut. Ca un hamster pe o roată sau un șarpe care și-a înghițit coada, sunt blocați într-un carusel al tristeții.

Cam asta era starea mea de spirit în săptămânile care au urmat. Ceva se rupsese înăuntrul meu, ceva pe care nu reușeam să-l descopăr, și prin spărtura aceea din sufletul meu toate neliniștile și temerile pe care le strânsesem de-a lungul anilor se revărsau acum într-un șuvoi cu neputință de oprit.

Însă și mai grav era că nu mai puteam să scriu.

Aveam opt ani când am început să scriu. Mama a venit într-o seară acasă cu un carnet turcoaz și m-a întrebat dacă mi-ar plăcea să țin un jurnal. Privind în urmă, cred că își făcea oarecum griji pentru sănătatea mea mintală. Spuneam tot timpul povești, ceea ce era bine, însă le spuneam unor prieteni imaginari, ceea ce nu era atât de bine. Așadar, mama s-a gândit că mi-ar prinde bine să-mi aștern pe hârtie experiențele și sentimentele de zi cu zi.

Ce nu știa ea era că pe atunci viața mea mi se părea cumplit de plictisitoare. Așa că ultimul lucru pe care mi-l doream era să scriu despre mine. M-am apucat în schimb să scriu despre alți oameni și despre lucruri care nu se întâmplaseră niciodată cu adevărat. Astfel a început pasiunea mea de-o viață pentru scris, pe care am văzut-o chiar din capul locului nu atât ca pe o manifestare autobiografică, ci mai mult ca pe-o călătorie transcendentă în alte vieți, alte posibilități.

Totuși acum mă simțeam ca o analfabetă. Cuvintele, care fuseseră tovarășele mele de-o viață, mă părăseau și se dizolvau în litere muiate, ca tăiței în supă alfabet.

Treptat, cei din jur mi-ai observat starea.

Unii spuneau: „Probabil ai un blocaj sau așa ceva. Nu-i mare lucru, se mai întâmplă. O să treacă“.

Alții spuneau: „E din cauză că ai avut o perioadă foarte stresantă. Ai fost dată în judecată din pricina

cuvintelor rostite de personajele tale din *Bastarda Istanbulului*. Faptul că erai însărcinată la momentul acela a fost o experiență solicitantă și și-a spus cuvântul“.

Bunica mea maternă a spus: „Depresia asta a ta de la vreun deochi ți se trage. Fie ca ochii aceia pizmași să se închidă!“.

Un maestru spiritual la care am fost a spus: „Oricare ar fi motivul, trebuie să-ți accepți disperarea și să-ți amintești că Dumnezeu nu ne dă mai mult decât putem duce“.

În sfârșit, un doctor pe care l-am consultat a spus: „Bine ai venit în lumea depresiei postnatale. Hai să începem cu două comprimate de Cipralax pe zi și să vedem cum merge. Dacă simți vreo schimbare de dispoziție, ar trebui să mă informezi imediat“.

„Mulțumesc, doctore“, am zis punând pastilele în buzunarul cămășii.

Cipralax, Xanax, Prozac... Necazul era că, dacă mă apucam să le iau, mi-ar fi fost afectat laptele de la sân, iar eu voiam să alăptez.

Chiar în după-amiaza aceea, când m-am întors acasă, m-am gândit serios la dilema asta și am hotărât să-i administrez comprimatele de Cipralax ciclamei mele roz din bucătărie. Unul dimineața și unul seara, pe stomacul gol. O dată la două zile, fucsia din living își primea doza de Xanax. De patru ori pe săptămână, puneam Prozac în pământul din ghiveciul gardeniei și o udam ca să-i fie mai ușor să înghită pastila.

N-a trecut nici o lună până când ciclama a căpătat o culoare atât de închisă, că era aproape violet, iar frunzele fucsiei au amărât, incapabile să mai simtă ceva.

Gardenia a suferit probabil cea mai profundă transformare. Devenise o floare grozav de fericită – joviulă și plină de viață, făcând glume și chicotind din zori și până-n seară.

Dispoziția mea, pe de altă parte, rămânea neschimbată.

Domul Poton și familia lui

Astăzi e un fapt bine cunoscut că multe mame trec printr-o tulburare emoțională în primele faze ale maternității. Totuși puține ajung să-l cunoască pe Domnul Poton. Cele mai multe femei dau peste nepotul lui tânăr și inofensiv și mai sunt câteva care se întâlnesc, din nefericire, cu unchiul lui răutăcios.

1. Tristețea postnatală (nepotul lui Poton)

Tristețea postnatală este un dezechilibru emoțional ușor, care poate apărea imediat după naștere. Un vizitator inofensiv și frecvent al saloanelor maternității, nepotul lui Poton nu e privit ca o problemă serioasă.

2. Psihoza postnatală (unchiul lui Poton)

Aceasta este cea mai periculoasă și mai alarmantă transformare psihologică prin care poate trece o proaspătă mamă. Cele care vin în contact cu unchiul Domnului Poton pot ajunge să-și facă rău lor însele, copiilor și mediului lor înconjurător. E nevoie de un tratament serios și îndelungat ca să scapi de el.

3. Depresia postnatală (Domnul Poton)

Ca domn peste djinni, se estimează că se arată uneia din zece proaspete mame. De obicei o vizitează cam între patru și șase săptămâni după naștere. Pare nevinovat și inofensiv la început, însă treptat își dă arama pe față.

După luni de depresie, m-am apucat să citesc mult despre subiect, arzând de nerăbdare să aflu care era motivul stării mele, dacă exista unul. Încetasem să mă mai întreb de ce nu li se întâmpla așa ceva și altor femei. Acum voiam să înțeleg de ce mi se întâmpla mie. Prin urmare, am consultat diverse site-uri, am strâns broșuri, am devorat cărți și articole medicale. O asemenea curiozitate era probabil lipsită de noimă, și totuși era ceva esențial pentru mine, ca să-mi pot vedea mai departe de viață.

Făcând cercetări, am înțeles că nu numai femeile „nefericite“ sau „neîmplinite“ sufereau de depresie postnatală. Proaspete mame din orice categorie socială, cu orice statut, religie și temperament erau susceptibile de așa ceva. Nu existau nici un fel de formule de aur care să explice fiecare caz. Totuși existau anumite cauze care declanșau procesul, precum experiențele anterioare cu depresia, problemele de sănătate în timpul sarcinii, problemele maritale, bănești și sociale, lipsa de cooperare a rudelor și prietenilor apropiați, schimbarea bruscă a mediului și așa mai departe.

Nu e ușor să detectezi simptomele depresiei postnatale, fiindcă Domnul Poton e mare meșter în a se reinventa pe sine. Dar lucrurile următoare sunt semne clare: lipsa de energie, sensibilitatea și iritabilitatea excesivă, sentimentul de vinovăție sau inadecvare, lipsa de concentrare, uitarea, teama de a-ți face rău ție sau copilului, somnul neregulat, lipsa poftei de mâncare, lipsa apetitului sexual, comportamentul antisocial (să te închizi în casă, evitând oamenii și chiar prietenii apropiați), lipsa de interes privind înfățișarea, o indiferență continuă față de restul lumii...

E adevărat, ca femei din carne și oase, ca nepoate ale Evei, toate avem parte de suișuri și coborâșuri din când în când, mai ales într-un moment atât de incitant și de stresant precum venirea pe lume a unui copil. Prin urmare, mai mult decât simptomele în sine, contează cât de mult și de îndelung suferim de pe urma lor.

Nemuțumită de informațiile pe care le-am strâns, am hotărât să-mi întocmesc propriul chestionar fulger pentru proaspete mame.

Tu și lordul Poton

CE ȘANSE EXISTĂ SĂ VĂ ÎNTÂLNIȚI?

Cum te-ai simțit după ce ai ieșit din spital și te-ai întors acasă?

- A. Ca un bebeluș scos din baie. Îmi doresc să fi stat ceva mai mult în spital. Asistentele erau calme și încurajatoare și treceau tot timpul să verifice cum ne simțim. Când ne-am întors acasă, mi-am dat seama că nu știam nici măcar cum să țin ca lumea bebelușul.
- B. M-am simțit ca un pește pe uscat, dar mi-am închipuit că e normal. Nu-i așa?
- C. M-am simțit minunat, gata pentru un nou început! Ce bine că zugrăvisem deja camera copilului. În roz și liliachiu, cu inorogi pictați. Am pictat cu mâna mea fiecare inorog.

Care e cea mai clară amintire despre ziua nașterii?

- A. Durerea! Și încordarea pe care am simțit-o când am intrat în sala de operații. Cum aș putea să-mi șterg din minte imaginea doctorilor și asistentelor care purtau cu toții măști?
- B. O, clipa în care mi-am ținut copilul în brațe. A fost un sentiment extraordinar. Am plâns întruna. Încă mai plâng când îmi amintesc.
- C. Florile și cutiile cu bomboane de ciocolată trimise de rude și de prieteni! Erau fantastice, iar ursuleții de pluș erau atât de drăguți!

Gândește-te cum ai mâncat în ultima vreme.

- A. Hrănesc bebelușul, dar pe mine mă neglijez. Oricum nu prea am poftă de mâncare.
- B. Am mâncat regulat, însă dacă mă gândesc mai bine, nu sunt sigură cât de regulat.
- C. Am așa o poftă de mâncare, că aș putea înfuleca trei mic dejunuri pe zi. Nu dați vina pe mine! Dați vina pe Rosita, bucătăreasa noastră. Of, face niște *biscochitos*¹! Cum o să dau jos kilogramele în plus?

Gândește-te cum ai dormit în ultima vreme.

- A. Ce dormit! Stau tot timpul cu urechea ciulită ca să mă asigur că copilul respiră normal, nu închid un ochi toată noaptea, în fiecare noapte.
- B. Dorm bine, cred. Mă rog, în unele nopți mai bine decât în altele.
- C. Dorm ca Frumoasa din Pădurea Adormită. Când plânge copilul, se duce soțul meu la el. Nu e adorabil?

Simți vreo schimbare la tine de când ai născut?

- A. Mai bine m-ai întreba „Ce a rămas la fel?”. Viața mea s-a schimbat, eu m-am schimbat, totul s-a schimbat.
- B. Nu prea sunt în apele mele, însă nu-mi dau seama cum.
- C. Ei bine, sunt mai grasă decât înainte de sarcină, dacă aici bați. Dar sunt mai slabă decât în timpul sarcinii! Cam așa ceva!

La televizor se difuzează un film de dragoste pe care l-ai mai văzut. Cum te simți când ajunge la vreo scenă sfâșietoare?

- A. Cu inima sfâșiată, bineînțeles. Plâng din aproape orice în ultima vreme.

---

1. Fursecuri cu unt sau grăsime, cu gust de anason sau scorțișoară, servite în general la evenimente și sărbători (în sp., în orig.).

- B. Fiindcă am mai văzut filmul, cred că n-o să mă afecteze prea tare. Dar nu se știe niciodată.
- C. De ce naiba m-aș uita la un film pe care l-am mai văzut când au apărut atâtea filme noi?

Ce sentimente ai avut față de soțul tău după naștere?

- A. Eu am trecut prin toate chinurile și tipul a devenit tată, cum ai bate din palme. Iar după aia se duce și-i cumpără salopete pe care scrie „Fetița tatei!”. Eu îi schimb pampersii, dar copila e „Fetița tatei”. Trebuia să mă nasc bărbat!
- B. Cred că mă simt oarecum distantă față de el, însă nu-mi dau seama de ce.
- C. M-a scos în oraș seara trecută. Eram ca niște liceeni îndrăgostiți. Am desfăcut chiar o sticlă de șampanie.

Ce simți când îți aduci aminte de doctorul tău?

- A. Ranchiună! Sunt furioasă pe el. Putea să-mi facă o injecție epidurală.
- B. Mă întreb cum te simți când aduci pe lume atâția copii și când vezi atâtea femei trecând prin miracolul nașterii. Trebuie să fie minunat, nu-i așa?... Nu-i așa?
- C. Doctorul meu e tare dulce. Așa că zilele trecute l-am întrebat: „O să pot purta bikini la vară?”. Iar el mi-a răspuns: „A, sigur, o să atragi destule priviri!”. Nu e fermecător?

Te simți plină de energie în timpul zilei?

- A. N-am chef să fac prea multe. Ce rost are oricum?
- B. Uneori simt că mi se moaie genunchii. Parcă sunt de gelatină o clipă, apoi senzația trece.
- C. O, și încă cum! Fac exerciții ca o nebună. Am angajat chiar și un antrenor de fitness. E italian!

Cu cine te-ai certat ultima oară?

- A. O, aproape cu toată lumea: cu mama mea, care îi ține partea soțului meu; cu vecina mea, care s-a trezit țâfnoasă

cu noaptea-n cap; cu surorile mele, care și-au luat obiceiul să-mi pună tot felul de întrebări stupide la telefon; cu soacra mea, care încearcă să-mi controleze viața; și cu soțul meu, care e întotdeauna de partea ei.

- B. Nu mă cert cu oamenii. Mă adaptez întotdeauna. Întotdeauna.
- C. Eu nu mă cert, scumpo. Fac dragoste.

Când te-ai întâlnit ultima oară cu prietenii?

- A. Acum două luni? Poate mai mult? N-am chef de socializare în ultima vreme.
- B. Prietenii și familia vin să mă viziteze, dragii de ei. Nu am cum să controlez cine vine și cine pleacă.
- C. Zilele trecute, fetele au organizat o petrecere pentru copil; ne-am distrat grozav. Sigur, a trebuit să-mi întrerup cura de slăbire. Cum aș fi putut să rezist la brișele alea?

Cât de împăcată ești cu trupul și cu sexualitatea ta?

- A. Soțul meu și cu mine dormim în camere separate. N-aș fi surprinsă dacă am începe curând să locuim în case separate sau pe continente separate.
- B. Dormim încă în același pat, deși mi-aș dori să dorm cu copilul. Totuși nu-i spun asta. N-aș vrea să-l rănesc.
- C. O, vorbești de hâța-hâța? O da, facem dragoste ca iepurii.

Ce crezi despre chestionarul ăsta?

- A. E pierdere de timp.
- B. Nu știu, nu m-am concentrat destul.
- C. A fost distractiv. Nici o problemă!

Interpretarea rezultatelor

Dacă răspunsurile tale sunt în majoritate A: Nu numai că l-ai întâlnit pe Domnul Poton, dar probabil îl consideri deja cel mai bun prieten. Sună-ți imediat doctorul și cere-i ajutorul.

Dacă răspunsurile tale sunt în majoritate B: Respectul de sine e cam scăzut și dai semne de comportament pasiv-agresiv. Fii vigilentă! Domnul Poton poate să-ți bată la ușă în orice clipă.

Dacă răspunsurile tale sunt în majoritate C: Nu ai de ce să-ți faci vreodată griji. Depresia e pentru tine ca Pământul față de Jupiter. După toate probabilitățile, Domnul Poton n-o să-ți iasă niciodată în cale.

Mame scriitoare și copiii lor

Alice Walker este una dintre figurile cele mai remarcabile și mai tranșante din galeria scriitoarelor americane contemporane. Are fani în toată lumea și cărțile ei au fost traduse în peste douăzeci de limbi. S-a născut în Georgia, fiind mezină unei familii de fermieri cu opt copii. N-a avut o copilărie privilegiată. Totuși mama ei era hotărâtă să le ofere copiilor săi aceleași șanse de a reuși în viață pe care le aveau copiii albi și a făcut tot ce i-a stat în puteri ca să le asigure o bună educație. Alice a mers la școală la vârsta de patru ani. La opt ani a suferit o leziune la ochi ce urma să aibă un impact profund asupra vieții sale și probabil asupra scrisului. Deși l-a iertat pe fratele ei pentru că i-a provocat pierderea permanentă a vederii la ochiul drept, a devenit timidă și retrasă din cauza glumelor și răutăților celorlalți copii. Din zilele acelea a păstrat o aplecare spre singurătate și o pasiune pentru povestit, împletind tradiția orală cu cea scrisă.

La începutul furtunoșilor ani '60 în Sud, Walker și-a ascultat inima și s-a căsătorit cu un avocat alb. Într-o perioadă violentă de rasism și xenofobie, erau singurul cuplu interracial din cercurile în care se învârteau. Au avut o fată, Rebecca. Nașterea a fost un moment de cotitură în viața lui Alice Walker. S-a simțit mult mai deplin legată nu numai de propria mamă, ci probabil

de mamele din toată lumea – cele pe care nu avea să le întâlnească niciodată. Mai târziu, într-un eseu numit „In Search of Our Mothers' Gardens“, scria: „Bunicile și mamele noastre nu erau niște Sfinte, ci niște Artiste; împinse spre o nebunie amorțită și nelămurită de izvoarele de creativitate dinăuntru lor, care n-aveau pe unde să țâșnească afară“. Altundeva spunea că romanele sale cuprindeau gândurile și sentimentele pe care simțea că străbunii ei voiau să le transmită noilor generații.

Căsnicia ei a eșuat în divorț, după care Walker a refuzat să mai pășească vreodată spre altar. De atunci părerile ei despre căsătorie și despre viața conjugală au fost extrem de critice. Într-un eseu intitulat „A Writer Because of, Not in Spite of, Her Children“, Walker pune sub semnul întrebării ideile convenționale despre artă și creativitate din lumea occidentală. Afirmă că cultura dominantă trasează o graniță între responsabilitățile creșterii copiilor și sfera creativității. Vede instituția căsătoriei ca pe o structură patriarhală inadecvată pentru o scriitoare independentă și liberală ca ea. Apoi adaugă în glumă: „Unde mai pui că-mi place să fiu curtată“.

Cel mai apreciat roman al ei, *The Color Purple*, dovedește strălucit că Walker e o scriitoare care abordează fățiș misoginismul și rasismul. De-a lungul întregii vieți a militat pentru o lume mai bună, în care să existe libertate și egalitate indiferent de sex, clasă sau religie. În tinerețe a activat în mișcarea pentru drepturi civile și în mișcarea feministă. Interesant e că s-a opus termenului *feminism* și l-a criticat ca fiind indiferent față de problemele femeilor de culoare. A sugerat în

schimb folosirea unui termen inventat de ea: *womanism*¹. Walker spunea că *womanist* este față de feministă ceea ce e purpuriul față de liliachiu.

În ultima vreme s-a apucat să critice politica lui Bush în Irak, atrăgând atenția mass-mediei asupra mamelor și copiilor irakieni. A mers în Gaza, întâlnindu-se cu reprezentanți ai organizațiilor nonguvernamentale și cu oameni din Palestina și Israel, pentru a construi o punte peste diferențele culturale. A fost întotdeauna interesată de politică.

În ultimii ani, viața privată a lui Alice Walker a fost adusă în prim-plan din cauza unei controverse iscate între scriitoare și fiica ei. Rebecca a făcut câteva remarci denigratoare la adresa mamei sale, acuzând-o că a uitat de propriul copil încercând să salveze copiii altora. Susține că în copilărie și în adolescență a fost mereu neglijată, în timp ce mama ei activistă alerga de la un eveniment la altul. N-a avut o tinerețe ușoară, s-a drogat și a avut relații atât cu bărbați, cât și cu femei până la vârsta de treisprezece ani. Un an mai târziu a rămas însărcinată. A scris în amănunt despre suișurile și coborâșurile din viața ei în autobiografia *Black, White and Jewish*. După nașterea fiului ei, a scris o altă carte de memorii despre această experiență și despre cum a ajuns să aleagă să devină mamă după o lungă perioadă de ezitări și îndoieli. Rebecca e de părere că feminismul a dezamăgit multe femei, și chiar a înșelat o întreagă generație de femei convingându-le să nu facă copii.

E o poveste complicată, cu două fațete extrem de diferite, așa cum tind să aibă toate poveștile mamă-fică.

---

1. Termen folosit de Alice Walker în volumul *In Search of Our Mothers' Gardens: Womanist Prose* (1983), pentru a descrie perspectiva și experiențele femeilor de culoare.

Mie mi se pare interesant să văd cum o scriitoare atât de tranșantă și de plină de succes și o mamă atât de îngăduitoare ca Alice Walker s-a înstrăinat așa de mult de fiica ei. A trecut printr-un conflict existențial între viața ei ca mamă și viața ei ca scriitoare? Oare e o poveste personală, determinată de împrejurări specifice, care le aparține numai lor? Sau denotă ceva universal, care i se poate întâmpla oricui în orice moment?

Așa cum îmi place să citesc din Toni Morrison, trebuie să mărturisesc că îmi place s-o și ascult. Are o voce androgină răgușită, de parcă ne-ar vorbi din spatele unor bariere invizibile, din spatele unor fantome din generații trecute. E genul de persoană pe care ai putea s-o ascuți cu atenție chiar dacă ar citi o rețetă de plăcintă cu dovleac. Ai sta locului la fel de vrăjit.

Criticul Barbara Christian numește tipul de realism întâlnit în cărțile lui Morrison „realism fantastic pământesc“. Morrison nu introduce fantasticul dintr-odată; îl distribuie în bucățele și fărâme, așteptându-se să lucrăm împreună cu ea. Vrea să-și incite cititorii să se implice activ în construirea poveștii în loc să stea pasivi deoparte. Trecutul este pentru ea un puzzle fascinant pe care e greu să-l reconstruiești, însă trebuie. Scrie cu furie și melancolie, dar și cu dragoste și compasiune. Într-una din cele mai apreciate cărți ale sale, *Beloved*, care prezintă povestea captivantă a sclavei fugare Sethe, condiția de mamă este analizată pe fundalul sclaviei. La sfârșitul romanului, Sethe își ucide propria fetiță mai degrabă decât s-o vadă ajungând sclavă și suferind așa cum a suferit ea.

Femeile lui Morrison sunt curajoase și monumentale, totuși nu au nimic vădit eroic. Tocmai prin această

combinație de neobișnuit și obișnuit se remarcă romanele ei. Genul de relație mamă-copil pe care îl înfățișează ea se bazează pe o iubire euforică, în esență, transformatoare și tămăduitoare. Totuși, mama și copilul nu trăiesc într-un vid social și prestația unei femei ca mamă nu este imună la relele și păcatele lumii în care încearcă să supraviețuiască.

Morrison s-a căsătorit de tânără cu un student la arhitectură. N-a fost o căsnicie ușoară și, după nașterea celor doi fii, cuplul s-a despărțit. Ea lucra ca redactor de carte pentru a-și întreține familia. Tocmai în perioada asta a început să lucreze la mult elogiatul roman *The Bluest Eye*. Îi venea greu să scrie după ce se întorcea de la muncă – nu se simțea prea scriitoare sau spirituală sau inventivă după apusul soarelui. Obiceiul de-a se trezi foarte devreme, pe care și l-a format când copiii erau mici, a devenit o alegere. În interviurile despre acea perioadă recunoaște cu modestie că îi venea greu să se numească scriitoare, preferând în schimb să spună „Sunt o mamă care scrie” sau „Sunt un redactor care scrie”.

Fiii ei au spus odată că nu prea le-a plăcut să fie crescuți de o mamă care își câștiga existența din scris. Întrebată din ce motiv, Morrison a dat un răspuns plin de sinceritate și înțelepciune: „Cui i-ar plăcea? Mie sigur nu. Scriitorii nu sunt acolo, alături de tine”. Morrison susține că scriitorii iubesc, necesită și prețuiesc tot ce e vag. Totuși acest vag crucial pentru literatură și creativitate poate fi apăsător pentru copiii de scriitori.

Morrison este întâi de toate scriitoare. Spune că prietenii ei înțeleg lucrul ăsta și o acceptă așa cum este. Prietenii adevărați reușesc. Uneori trebuie chiar să dea

prioritate scrisului, nu copiilor ei. Una dintre amintirile pe care ni le povestește mi se pare foarte emoționantă. Pe când lucra la *Cântecul lui Solomon*, i-a spus fiului ei cel mic – care pe-atunci avea zece ani – că n-o să se distreze deloc la vară, pentru că trebuia să lucreze tot timpul. L-a rugat fierbinte să rabde împreună cu ea, ceea ce el a făcut, fără tragere de inimă, dar cu multă bunăvoință. Morrison spune că fiul ei încă numește acea perioadă din viața lor „o vară groaznică“.

Atât Alice Walker, cât și Toni Morrison prețuiesc bogăția povestirii orale, care s-a transmis de la bunici la nepoate. Când se confruntă cu mari obstacole, își găsesc inspirația în multe femei curajoase din generațiile anterioare și la rândul lor ne inspiră să fim interesați de poveștile nespuse și de subiectele trecute sub tăcere, trecute și prezente. Deși a fi mamă este pentru amândouă un lucru prețios, se abțin să îl zugrăvească în romanele lor ca pe o identitate sacră. Vorbesc deschis despre conflictele mamă-copil, fără să lase deoparte dificultățile prin care au trecut. Numeroase înfrângeri, slăbiciuni și pierderi le modelează pe femeile din poveștile lor; uneori poartă în piept inimi atât de rănite, încât e dureros să citești despre ele. Totuși aceste personaje feminine sunt niște luptătoare. Sunt niște supraviețuitoare. Tocmai datorită luptelor înfocate – nu pierderilor sau izbânzilor – sunt cine sunt.

O inimă de cleștar

Până la sfârșitul lunii decembrie, Istanbulul își luase un aer sărbătoresc, plin de strălucire și culoare, iar eu încercasem fără folos mai multe tratamente. Pe stâlpul de electricitate unde fuseseră atârnați tenișii, era suspendată acum o ghirlandă de luminițe verzui și pâlpâitoare. Le priveam cum clilesc stins în nopțe, de parcă ar fi renunțat de mult să mai lupte cu întunericul.

Între timp am mers la o psihiatră – o femeie inteligentă, care avea obiceiul să-și roadă unghia de la degetul mare când era distrată –, însă n-am avut prea mare încredere în tratament, iar unde nu există încredere, nu prea există nici rezultate. Printre efectele secundare ale antidepressivelor pe care mi le-a prescris se numărau mâncărimile în palme (deși puteau la fel de bine să fie provocate de dorința mea de-a scrie din nou), senzația de uscăciune a gurii și erupții roșietice pe față. E o mare ironie că, oricât de benefice ar fi antidepressivele pentru unii oameni, pentru alții efectele lor secundare pot adânci depresia. Am făcut și terapie, dar după fiecare ședință problemele mele păreau să se amplifice în loc să se diminueze. Am încercat pentru scurt timp un grup de susținere, însă, introvertită din fire, nu m-am putut obișnui cu ideea de-a vorbi despre viața mea privată într-un cerc de străini. De îndată ce-mi ieșeau din gură, cuvintele păreau ireale, aproape iluzorii.

Deja nu mai știam în ce măsură depresia mea era provocată de hormoni sau de forțe exterioare, în ce măsură era autoimpusă sau impusă de cultură. Depresiile survin împotriva voinței noastre și fără știrea noastră, dar apoi – încet și pe furiș – se pot preschimba într-un râu în care ne bălăcim de bunăvoie. Într-un cotlon al minții îmi stăruia teama sâcâitoare că aș putea suferi de sindromul *Muntelui vrăjit*. În romanul lui Thomas Mann, eroul – Hans Castorp – se duce la un sanatoriu să viziteze un prieten care suferă de tuberculoză. În timpul vizitei, dezvoltă simptome similare și sfârșește prin a rămâne la sanatoriu vreme de șapte ani. Mann credea că boala deschide o serie de noi posibilități pentru ființele umane și favorizează dezvoltarea morală.

În același fel, eu îmi acceptasem depresia până la a o vedea ca pe o stare permanentă și la a privi viața prin lentilele ei încețoșate. Trebuia să mă apuc numaidecât de scris ca să găsesc o cale de ieșire din mlaștina asta. Trebuia să-mi aștern gândurile pe hârtie, însă cuvintele nu voiau să curgă. N-am fost în stare să scriu opt luni la rând.

Opt luni ar putea părea un fleac, însă mie mi s-au părut o veșnicie. În tot acel timp, depresia postnatală a devenit o parte inseparabilă a vieții mele. Oriunde mă duceam, orice făceam, Domnul Poton mă urmărea ca un hărțuitor înverșunat. Prezența lui era obositoare, totuși nu împingea niciodată lucrurile la extrem. Nu te desființa, dar te preschimba în ceva subuman, o carcasă goală a eului tău de dinainte. Poate că nu te împiedica de tot să mănânci și să bei, însă îți răpea orice plăcere. Poate că nu-ți secătuia toate puterile, însă te storcea destul cât să te simți prins între somn adânc și trezie, ca un somnambul blestemat.

Până să-mi dau seama, literatura s-a transformat într-un tărâm interzis îndepărtat, cu paznici mătăhăloși la hotare. Temându-mă că n-am să mai fiu primită nicio dată înăuntru, mă întrebam dacă scrisul era ca mersul pe bicicletă – un lucru pe care nu-l uiți nicicând cu adevărat odată ce l-ai deprins. Ori era ca și cum ai fi învățat araba sau coreeana? Un meșteșug care te părăsea încetul cu încetul dacă nu mai exersai mult timp.

Întâi m-am convins că am uitat să scriu.

Apoi am început să bănuiesc că scrisul m-a uitat pe mine.

Să scrie romane – să alcătuiască povești, să creeze și să distrugă personaje – e jocul preferat al celor care refuză să se maturizeze. Chiar dacă jocul se desfășoară pe hârtie, posibilitatea de a-l juca iar și iar te ajută să uiți că ești muritor. „Cuvântul vorbit piere, cuvântul scris rămâne.“ Sau cel puțin așa ne place să credem. Asta ne oferă o alinare pentru viața noastră trecătoare. Un romancier crede cu tărie, în adâncul sufletului, că e nemuritor.

Credința joacă un rol important în a fi scriitor. Ajungi să crezi cu atâta forță în poveștile pe care le creezi, încât uneori lumea din afară ți se va părea fadă și neînsemnată. Când te sună prietenii, când apare o problemă importantă, când soțul vrea să luați cina în oraș, când obligațiile sociale îți apasă umerii, vei găsi o scuză ca să scapi de fiecare. Totul va fi „pe locul doi“ – vei găsi timp doar pentru scris.

Romanciera este și trebuie să fie egoistă. Condiția de mamă se bazează pe „dăruire“.

Pe când romanciera este o introvertită, cel puțin pe durata scrierii unui roman, mama este – prin

definiție – extrovertită. Romanciera își construiește o cămăruță în adâncul minții sale și încuie ușa, pentru ca nimeni să nu poată intra. Acolo își ascunde secretele și ambițiile de toți ochii iscoditori. Cât despre mamă, ea trebuie să-și țină toate ușile și ferestrele larg deschise, fie iarnă, fie vară. Copiii ei pot să intre pe unde au chef și să colinde peste tot după plac. Nu are nici un ungher tainic.

Când copilul tău cade și-și julește genunchii sau vine acasă cu amigdalele umflate sau zace în pat chinuit de febră sau îl interpretează pe SpongeBob SquarePants în piesa de la școală, nu ai cum să spui: „Bine, păi, în momentul ăsta scriu la un nou capitol. Poți, te rog, să mai vii să vorbim luna viitoare?”.

Betty Friedan – scriitoare, activistă și feministă – credea cu tărie că avem nevoie de o definiție mai largă a succesului decât cea stabilită în mare de societatea modernă. Trebuie să redefinim valorile familiale ca să putem schimba sistemul în care orice mamă din suburbiilor luptă de una singură, gândindu-se că greșește cu ceva ori de câte ori încearcă un sentiment cât de mic de înfrângere. Friedan însăși a scris cărți inovatoare și a crescut trei copii. „Prioritatea oamenilor – a bărbaților și femeilor deopotrivă – ar trebui să fie aceea de-a susține și de-a îmbunătăți viața, nu lăcomia“, spunea ea.

Toate formele de depresie se adâncesc când uităm să ne îmbunătățim viața. Poate cea mai stăruitoare întrebare pe care ne-o punem în momente ca astea este: De ce? De ce mi se întâmplă tocmai mie așa ceva? De ce nu celorlalți, de ce mie? Sfânta Teresa D'Ávila spunea odată: „Sufletul nostru este ca un castel dăltuit dintr-un

singur diamant sau dintr-un cleștar la fel de străveziu“. Necazul e că noi, femeile, ne temem uneori să nu se fi crăpat iremediabil cleștarul, deși nu s-a crăpat și credem că e vina noastră, deși nu este.

Bunica mea maternă s-a căsătorit la cincisprezece ani cu un ofițer de armată pe care îl văzuse doar două minute (bunicul meu bătuse la ușă prefăcându-se că era în căutarea unei adrese, iar ea deschisese și îi dăduse îndrumări, prefăcându-se la rândul ei). Mama mea s-a căsătorit cu un student la filozofie la douăzeci de ani, când era încă în facultate, și n-a putut fi convinsă să nu se mărite atât de tânără.

Una dintre cele două femei a avut o căsătorie aranjată în Turcia anilor '30, a crescut trei copii și a depins în întregime de priceperea soțului ei de-a o întreține. Cealaltă a avut o căsătorie din dragoste, încheiată de bunăvoie, a divorțat, a absolvit facultatea (și-a luat diploma după divorț), și-a crescut copilul și a fost independentă financiar. Deși bunica a fost constrânsă de rolurile de gen tradiționale și mama a fost o femeie emancipată, interesant e că, atunci când venea vorba să supraviețuiască vicisitudinilor condiției de femeie (precum tristețea postnatală, menopauza, etc.), existau momente când bunica era mai bine pregătită. De la o generație la următoarea, unele informații prețioase s-au pierdut pe drum, printre care și faptul că în diferite etape ale vieții sale o femeie ar putea avea nevoie, chiar va avea nevoie, de ajutorul surorilor sale, fie ele de sânge sau nu. Cât despre femeile din generația mea, noi suntem atât de orbite de propagandă, că putem să facem absolut orice dorim și tot nu reușim să fim întotdeauna cu picioarele pe pământ. Probabil că uităm cum să cerem ajutor când avem cea mai mare nevoie de el.

Astăzi, nu vorbim sau nu scriem prea mult despre acea față a condiției de mamă care a fost lăsată în umbră. În schimb, ne dezvoltăm după două precepte dominante: perspectiva tradițională care spune că a fi mamă este cea mai sacră și mai însemnată obligație a noastră și că ar trebui să renunțăm la orice altceva ca să împlinim această datorie; și perspectiva „modernă” a revistelor pentru femei ce înfățișează tipul „superfemeii” cu carieră, soț și copii, în stare să satisfacă nevoile tuturor, acasă și la serviciu.

Oricât de diferite ar părea aceste două perspective, au totuși un lucru în comun: ambele se concentrează numai pe ceea ce vor să vadă, neglijând complexitatea și profunzimea condiției de mamă și felul în care aceasta transformă o femeie și inima ei de cleștar.

Adio, domnule djinn

Katherine Mansfield remarca odată cu vocea ei fermecătoare: „Să-ți fii credincioasă ție însăși! Eului tău! Care eu? Care dintre multele – chiar așa, se pare că la atâtea se ridică –, sutele de euri? Cu atâtea complexe și reprimări și reacții și vibrații și reflecții, există momente în care am sentimentul că sunt doar un mărunt angajat al unui hotel fără proprietar“¹.

Ca mărunt angajat al propriului meu hotel, mi-aș dori să pot spune că, în cele din urmă, folosindu-mi voința, stăpânirea de sine și inteligența, l-am învins pe Domnul Poton. Mi-aș dori să pot pretinde că l-am biruit cu propriile forțe, ticluind un plan grozav ce l-a aruncat în uitare. Dar nu s-a întâmplat astfel.

Asta nu înseamnă că nici un tratament n-a avut efect. Sunt sigură că unele au avut. Dar sfârșitul depresiei mele postnatale a venit mai mult de la sine, odată cu încheierea unui ciclu interior. Numai la timpul potrivit, numai când am ajuns în faza „potrivită“, am ieșit din vizuina aia de iepure întunecată și sufocantă. Așa cum o zi durează douăzeci și patru de ore și o săptămână șapte zile, așa cum un fluture știe când să iasă din cocon

---

1. Patricia L. Moran, *Word of Mouth: Body Language in Katherine Mansfield and Virginia Woolf*, University Press of Virginia, Charlottesville, 1996 (n.a.).

și o sămânță, când să încolțească, așa cum trecem prin faze de dezvoltare, așa cum orice lucru și orice ființă din univers are o dată de „expirare”, depresia postnatală are și ea una.

Există două moduri de-a privi această problemă:

Cel pesimist: „Dacă nu ai cum să ieși din depresie decât la timpul potrivit, atunci nu pot să fac nimic în privința asta“.

Cel optimist: „Dacă nu ai cum să ieși din depresie decât la timpul potrivit, atunci depresia nu-mi poate face nimic“.

Dacă înclini spre abordarea pesimistă, atunci sunt șanse să te afli în primele faze ale depresiei postnatale. Dacă înclini spre abordarea optimistă, atunci, felicitări, te apropii de ieșire. Fiecare femeie are nevoie de o perioadă variabilă de timp ca să încheie ciclul. Unora le ia câteva săptămâni, altora mai bine de un an. Dar oricât de întortocheat și de năucitor ar părea, fiecare labirint are o ieșire.

Nu trebuie decât să te îndrepti spre ea.

Domnul Poton: Ești un pic schimbată în dimineața asta. Ai în ochi o sclipire care nu era acolo.

Eu: Chiar? S-ar putea. Azi-noapte am avut un vis ciudat.

Domnul Poton: Sper că era un coșmar! Scuze, dar trebuie să spun asta. La urma urmei, sunt un

djinn răutăcios. Nu pot să-ți doresc nimic bun, e împotriva regulamentului.

Eu: Nu-i nimic. Oricum era la fel de intens ca un coșmar.

Domnul Poton (mai interesat acum): O, chiar așa? Povestește-mi-l!

Eu: Păi, stăteam pe cheiul unui port, tu și cu mine. Se pare că plecai cu un vapor care duce djinnii de pe tărâmul ăsta spre următorul. Era un vapor uriaș, cu multe lumini. În port era mare înghesuială, se strânseseră acolo sute de femei gravide, cu burțile la gură. Apoi te-ai îmbarcat și eu ți-am făcut cu mâna în semn de rămas-bun.

Domnul Poton (nedumerit): Erai tristă să mă vezi plecând? Ești sigură? Probabil săreai în sus de bucurie. Doar ți-am distrus viața.

Eu: Nu, nici gând. Eu mi-am făcut-o cu mâna mea.

Domnul Poton (și mai nedumerit): Vrei să spui că nu ești furioasă sau supărată pe mine?

Eu: Nu, nu sunt, de fapt. Cred că trebuia să trec prin depresia asta ca să pot rearanja piesele mai bine. Dacă privesc lucrurile așa, îți datorez chiar mulțumiri.

De parcă l-aș fi pocnit în față, Domnul Poton se înroșește până în vârful urechilor și se trage un pas înapoi.

Domnul Poton (cu glasul tremurând): Nimeni nu mi-a mai vorbit așa vreodată. Nu știu ce să spun.

(Ochii i se umplu de lacrimi.) Femeile mă urăsc. La fel și doctorii, și terapeuții. O, ce lucruri îngrozitoare scriu despre mine! N-ai idee cum e să fii insultat în broșuri, cărți și pe toate site-urile.

Eu: Ascultă, vaporul acela din visul meu avea un nume: *Aurora*. Asta înseamnă „zori“ în spaniolă, adică *şafak* în turcă.

Făcând ochii oblici mari cât cepele, mă privește nedumerit.

Eu: Nu înțelegi? Eu sunt vaporul ăla. Eu te-am adus în portul vieții mele.

Domnul Poton (scărpinându-se în cap): Să zicem o clipă că e adevărat ce spui. De ce-ai fi făcut așa ceva?

Eu: Pentru că am crezut că nu mai pot să fac față vocilor mele contradictorii. Mi s-a părut întotdeauna greu să le strunesc pe Degețicile mele. Dacă eram de acord cu una, nu reușeam niciodată să le împac pe celelalte. Dacă o iubeam puțin mai mult pe vreuna, celelalte începeau să se plângă. Așa era de fiecare dată. O scoteam la capăt sprijinindu-mă puțin pe una și apoi puțin pe alta. Dar după ce am născut, sistemul a încetat să mai funcționeze. N-am mai putut îndura pluralitatea dinăuntrul meu. Maternitatea cere unitate, stabilitate și deplinătate, pe când eu eram scindată în

șase voci, dacă nu mai multe. Am cedat sub presiune. Atunci te-am chemat pe tine.

În clipa aia se întâmplă un lucru tare ciudat. Acolo, sub ochii mei, Domnul Poton începe să se topească precum ceața în lumina soarelui.

Domnul Poton (scoțându-și batista de mătase și tamponându-și ochii): Atunci cred că e timpul să plec. Nu mi-am închipuit că o să mă emoționez așa de tare. (*Își șterge nasul.*) Îmi pare rău – m-ai luat prin surprindere, atâta tot.

Eu: Nu-i nimic.

Domnul Poton (smiorcăindu-și nasul): Cred că o să-mi fie dor de tine. O să-mi scrii?

Eu: O să scriu despre tine. O să scriu o carte.

Domnul Poton (bătând din palme): Ce grozav! O să ajung celebru!

Se lasă o tăcere apăsătoare, care-mi năvălește în urechi ca vântul prin frunze. Mă simt ușoară, de parcă ceva m-a apucat și m-a ridicat.

Domnul Poton: Păi, la revedere. Dar ce se va întâmpla cu Degețicile?

Eu: O să le scot din seif. O să le dau drepturi egale să se exprime. Oligarhia s-a sfârșit, la fel și lovitura de stat, monarhia, anarhia și fascismul. A venit în sfârșit timpul pentru o democrație matură.

Domnul Poton (râzând): Dă-mi voie să te previn, scumpo, democrația nu-i doar lapte și miere.

Eu: S-ar putea să ai dreptate. Totuși aș prefera-o celorlalte regimuri.

PARTEA A ȘAPTEA

Zorii

Liniștea de după furtună

Într-o zi însorită de august, când prunele din grădină se pârguiseră până la un violaceu perfect, Eyup s-a întors din armată, mai slab și mai măsliniu. N-a spus nimic multă vreme, zâmbind doar. Apoi l-am auzit vorbind drăgăstos cu sticlele de șampon, parfumurile și cremele din baie.

— Nu-i spui nici măcar „bună“ soției tale, dar pălăvrăgești cu chema de ras? l-am întrebat.

A răs.

— În armată ajungi să duci dorul până și celor mai mărunte plăceri ale vieții și înveți să fii recunoscător pentru tot ce ai la îndemână.

— Probabil că și depresia te învață același lucru, am zis. Am învățat să privesc în jur cu ochi mulțumiți.

— Îmi pare rău că n-am putut să fiu alături de tine, a murmurat trăgându-mă spre el. Apoi a adăugat gânditor: Ne-am fi putut descurca mai bine.

— Ce vrei să spui?

— De ce n-am cerut ajutorul familiilor noastre sau al prietenilor când treceai prin criza aia? De ce n-am angajat o dădacă profesionistă să te ajute? Ai încercat să faci totul singură. De ce?

Am dat din cap.

— Am crezut că pot să mă descurc. Am crezut că pot să legăn fetița până adoarme, să o hrănesc cu mâncare

sănătoasă și să-mi scriu romanele. Nu mi-a trecut nicio dată prin minte că nu voi fi în stare să fac asta singură. Asta era forța, dar și slăbiciunea mea.

— De acum înainte vom face totul împreună, spune el drăgăstos.

— Ce bine! am exclamat. O să ai grijă de fetiță cât scriu?

Şovăie, o fărâmă de teamă licărindu-i în ochi.

— Hai să ne apucăm să căutăm o dădacă.

Aşa am făcut. În zece zile am găsit o dădacă din Azerbaidjan, o femeie fenomenală – sâni uriaşi, dinţi îmbrăcaţi în aur, voce puternică și râs voios. O combinație uluitoare între Mary Poppins, Xena, Prințesa Războinică și Impedimenta – nevasta zdravănă și matriarhală a șefului Vitalstatistix și prima doamnă din satul galezului Asterix. O femeie care putea să spună cele mai drăguțe lucruri în turcă, să vorbească aproape fără să respire în rusă și care credea că marea problemă cu Stalin a fost că nu avusese o dădacă bună în copilărie. Ne-a învățat lucrurile de bază despre copii – cum să-i faci să râgâie, să-i legeni până adorm, să-i hrănești și să ne rămână timp și pentru noi. Ne-a ajutat mult. Toți ne-am ajutat unul pe altul.

Chiar în luna aceea avea loc aniversarea suplimentului literar al unui ziar liberal. Când am ajuns la locul evenimentului, am găsit o mulțime de romancieri, poeți, critici, reporteri locali și străini, fotografi și profesori universitari bând vin din pahare de carton, ronțând cuburi de brânză și învărtindu-se guralivi de colo-colo. Ca la mai toate activitățile sociale din Istanbul, o pâclă cenușie se ridica în rotocoale leneșe, fumul tuturor țigărilor, trabucurilor și pipelor plutind în văzduh. Dar ne

aflam pe o terasă și aerul de deasupra și din depărtare era răcoros, iar cerul – de un albastru oceanic întunecat.

Tocmai acolo, după atâta timp, m-am întâlnit cu doamna Adalet Ağaoğlu. A zâmbit când m-a văzut.

— Îți aduci aminte discuția pe care am avut-o cu ceva vreme în urmă? m-a întrebat.

— Cum aș fi putut s-o uit? am răspuns.

— Cred că ai făcut alegerea corectă devenind mamă până la urmă, a spus ținându-mi mâna într-a ei și privind-mă stăruitor.

I-am strâns ușor mâna și am răspuns cu modestie:

— Iar eu îți respect decizia de-a nu deveni mamă pentru a te putea dedica pe deplin scrisului.

La urma urmei, așa cum dovedește clar chiar și cea mai fugară privire aruncată în viața scriitoarelor – orientale sau occidentale, trecute și prezente –, fiecare caz e altfel. Nu există o formulă unică pentru maternitate și scris care să ni se potrivească tuturor. Există în schimb, în această călătorie literară, multe drumuri care duc toate spre aceeași destinație, fiecare la fel de valoros. Așa cum orice scriitor sau scriitoare învață să-și dezvolte un stil unic și totuși își găsește inspirația în cărțile altora, ca femei, ne elaborăm propriile răspunsuri la întrebările și nevoile universale, impulsionate una de curajul alteia.

Mai târziu, privind cum doamna Ağaoğlu pleacă de la petrecere și cum seara se apropie încet de sfârșit, mi-am dat seama că roata vieții făcuse o întoarcere completă.

Democrația Degețicilor

Tin seiful strâns în poală, ascultând. Nici un sunet. Nici o vorbă. Inima îmi bate nebunește. Oare sunt bine? Mi-a fost atât de dor de ele, încât ochii mi se umplu de lacrimi.

După ce o răsucesc puțin, încuietoarea se deschide cu un clic.

— Vă rog să ieșiți, zic.

Nici o mișcare preț de un minut întreg. Apoi, ferindu-și ochii de lumina bruscă, puțin obosite, însă altminteri într-o stare destul de bună, Degețicile mele încep să iasă una câte una.

— Libere în sfârșit! exclamă Mama Budincă de Orez. Mi-a înțepenit spatele. Ce experiență îngrozitoare! Nu tu frigider, cuptor cu microunde, oală electrică pentru gătit orezul. N-am putut să-mi fac nici măcar un ceai vreme de luni de zile!

— Nu vorbi în numele meu. Sunt foarte sigură că acest calvar existențial pe care l-am lăsat în urmă va naște o explozie artistică înăuntrul meu. Filozofii greci credeau că melancolia nu e neapărat o experiență dăunătoare. După Platon, de pildă, melancolia putea spori calitatea operelor artistice...

— Of, mai scutește-mă, mormăie Milady Cehoviana Ambițioasă.

Cu trupul ei micuț, se căznește să se cațare pe cutie și reușește să se așeze pe capac, aranjându-și părul.

— Nu pot să cred cât timp prețios am pierdut în închisoarea asta. Djinnul ăla ne-a răpit practic opt luni din viață! Of, câte lucruri am fi putut face în tot timpul ăsta.

— Hei, căpcăunul ăla a plecat? întrebă Mica Domnișoară Practică ieșind și uitându-se în jur.

— Da, nu te teme. A plecat, îi răspund.

Mica Domnișoară Practică zâmbeste, ceva din vechiul neastâmpăr sclipindu-i în adâncul ochilor.

— Stai o clipă. Te-ai grăbit să vii aici să ne eliberezi?

— Da, zic. Mi-a fost foarte dor de voi.

— Ți-a fost dor și de mine, scumpo? întrebă Blue Belle Bovary, trimițându-mi o beza din vârful buzelor ei roșii precum cireșele. Chiar și de mine?

— Și de tine, îi răspund. Nu încape nici un „chiar“ aici. Mi-a fost dor de toate în egală măsură.

— Ce vrei să spui? zice Blue Belle Bovary. Nu ne-ai tratat niciodată egal.

— Așa e. A fost o greșeală și îmi cer iertare de la toate. De acum înainte n-o s-o mai cenzurez pe nici una dintre voi, veți avea drepturi egale la cuvânt. Acum e democrație.

— În sfârșit, spune Doamna Derviș cu un zâmbet sincer. Asta mi-am dorit dintotdeauna. E grozav!

Pentru prima oară în viață, îmi dau seama, le văd ca pe Una – piese inseparabile ale aceluiași întreg. Când una stă afară în frig, tremură toate. Când una e rănită, sângerează toate. Când una e fericită și împlinită, trag toate foloase de pe urma fericirii ei.

Când Milady Cehoviana Ambițioasă și Domnișoara Cinica Doctă au dat o lovitură de stat în noaptea aceea

îndepărtată, s-a întâmplat așa pentru că voiam să-mi înăbuș latura maternă. Nu eram pregătită s-o întâlnesc pe Mama Budincă de Orez. Iar legământul pe care l-am făcut sub Copacul-Creier a fost pentru că nu mă simțeam împăcată cu trupul meu. Nu eram pregătită pentru Blue Belle Bovary. Monarhia absolută a Mamei Budincă de Orez din timpul sarcinii a fost rezultatul convingerii mele că celelalte voci interioare nu erau compatibile cu maternitatea. În fiecare moment de criză, puneam o singură Degețică pe pedestal în dauna tuturor celorlalte.

Sunt toate la un loc – cu defectele și calitățile lor, plusurile și minusurile lor, toate poveștile lor alcătuiesc cartea eului meu.

Hélène Cixous – universitară, eseistă, critic literar, scriitoare și una dintre cele mai originale și mai incisive voci ale timpurilor noastre – spune că textele ei sunt scrise în alb și negru, din lapte și noapte. Patriarhatul nu există pentru ea în afara tărâmului esteticii și poeticii. Analizează abordarea freudiană care privește femeia ca pe o „lipsă“, înlocuind-o cu una a „femeii ca exces“. Descrie stilul scriitoarelor folosind metafore ale nașterii, alăptării și aluzii la trupul feminin. „Este important să definim o practică feminină a scrisului, o importanță ce se va menține, căci practica aceasta nu va fi niciodată teoretizată, îngrădită, codificată – ceea ce nu înseamnă că nu există.“

Pentru Cixous, să fii mamă e o experiență care te împlinește, cea mai intensă relație pe care o ființă umană o are cu alta. Deși trage linie între aspectul cultural și cel biologic, al doilea nu este nesemnificativ pentru ea. Biologia femeii este o sursă de inspirație pentru

stilul ei figurativ de-a scrie. „Mă revărs! Sâniî îmi picură. Lapte. Cerneală. Vremea alăptatului...“ Cixous e o universitară deopotrivă critică și încurajatoare cu scriitoarele. Crede că, în loc să „submineze patriarhatul din interior“, multe autoare au ales să scrie ca bărbații, reluând aceleași coduri și stereotipuri. Pledează pentru o scriitură nouă, bazată pe economia libidinală a femininului, o *écriture féminine*, care să aibă o atitudine critică față de logocentrism și falocentrism și să opereze în afara și dedesubtul acestor teritorii, precum tunelele pe sub pământ făcute de cârțițe.

Nu există schimbare socială fără schimbare lingvistică. Femeile trebuie să rupă tăcerea. Trebuie să scrie. „Ar trebui să scriem așa cum visăm“, spune ea.

Ursula K. Le Guin este una dintre scriitoarele mele preferate. Fiind întrebată ce i-ar plăcea să fie dacă nu ar fi scriitoare, a răspuns: „Moartă“. Din ziua când a început să scrie, la vârsta de cinci ani, nu și-a încetinit ritmul. Deși mereu prolifică și inventivă în mai multe genuri, afirma că scrisul nu e niciodată ușor. „Dificultatea de-a încerca să fii responsabilă, oră de oră, zi de zi, vreme de aproape douăzeci de ani, pentru bunăstarea copiilor și perfecțiunea cărților este imensă: implică o risipă nesfârșită de energie și o cântărire imposibilă a priorităților concurente.“ Cu toate dificultățile, spune că mâna care împinge leagănul scrie cartea.

Așezându-le pe Degețicile mele pe birou, le îmbrățișez pe toate șase. Mă îmbrățișează la rândul lor chicotind.

Domnișoara Cinica Doctă, Milady Cehoviana Ambicioasă, Mica Domnișoară Practică, Mama Budincă de Orez, Doamna Derviș, Blue Belle Bovary și vocile pe care nu le-am întâlnit încă stau una lângă alta. Nici

una nu încearcă să le conducă pe celelalte, nici una nu e o dictatoare. Nici una nu poartă coroană sau insigne. Nu acum.

Asta nu înseamnă că sunt de acord în toate privințele. Însă ascultând, nu doar vorbind, învață arta conviețuirii. Acum știu că pentru a exista, libere și egale, au nevoie una de alta și că, dacă fie și una singură dintre voci e înrobită, nici una nu poate fi liberă. Învățăm împreună cum să trăim, să scriem și să iubim la maximum, fiind pur și simplu tot ceea ce suntem. Uneori ne reușește minunat și firesc, alteori eșuăm lamentabil. Dar când eșuăm, ne amintim momentele de armonie și bunăvoință și încercăm din nou.

Cam ăsta e tiparul după care se desfășoară viața mea: Fac un pas înainte, merg mai departe, cad, mă ridic, încep să merg iar, mă împiedic și cad iar în nas, mă ridic, continui să merg...

Epilog

Peste un an, am terminat noul meu roman, *Cele patruzeci de legi ale iubirii*, care a devenit un bestseller record în Turcia. Am început din nou să dau interviuri, să scriu editoriale și eseuri, să particip la festivaluri literare și să trec de la o cultură la alta, așa cum am făcut întotdeauna. Am renunțat să mai predau la Universitatea din Arizona, fiindcă s-a dovedit că mi-e imposibil să călătoresc cu copilul atâtea ore. În schimb, ne-am oferit un nou început în Londra, petrecându-ne jumătate din an acolo și cealaltă jumătate în Istanbul. Am învățat să îmbin viața de nomadă cu cerințele unei existențe sedentare.

Pe fiica noastră o cheamă Shehrazad Zelda – primul nume inspirat de fermecătoarea povestitoare orientală, cel de-al doilea, de Zelda Fitzgerald. Optsprezece luni mai târziu am născut un fiu, Emir Zahir – primul nume fiind împrumutat din vechile tradiții orientale, cel de-al doilea, dintr-o povestire a lui Borges, „Zahirul“, și dintr-o carte a lui Paulo Coelho, *Zahir*.

În tot ce am făcut și am scris, mi-am găsit și încă îmi mai găsesc inspirația, în mare măsură și cu multă recunoștință, în Zelda și Zahir, în frumusețile și profunzimile condiției de mamă.

Cea de-a doua sarcină a fost ușoară și nici după naștere, nici în lunile următoare nu m-am mai întâlnit

cu Domnul Poton sau cu vreuna dintre rudele sale. Aud că a îmbătrânit și e înțepenit de artrită. Poate că în curând va înceta cu totul să le mai supere pe proaspetele mame și va prefera să-și petreacă timpul lustruindu-și lampa.

Cuprins

<i>Notă către cititor</i>	9
Partea întâi. Viața înainte de căsătorie	29
Partea a doua. Vânturile schimbării	95
Partea a treia. Minte contra trup	125
Partea a patra. Niciodată să nu spui niciodată	197
Partea a cincea. Minunata capitulare	239
Partea a șasea. Dulceață întunecată	287
Partea a șaptea. Zorii	333
<i>Epilog</i>	343